

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
TEFSİR ANA BİLİM DALI

**KUR'AN-I KERİM'DE TEKRARLAR, YEMİNLER ve
MESELLERİN İLETİŞİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Şevki SAKA

TEZİ HAZIRLAYAN
Ayşegül ŞEN
03912745

ANKARA – 2006

İÇİNDEKİLER	SAYFA
ÖNSÖZ.....	1
GİRİŞ.....	2
A. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	3
B. Araştırmanın Amacı ve Metodları.....	4
I. BÖLÜM: Genel Olarak Kur'an ve İletişim.....	.8
A. İletişim ve İletişim Süreci.....	9
1. İletişim Tanımı.....	9
2. İletişimin Özellikleri.....	11
3. İletişimin Amacı.....	12
4. İletişimin Öğeleri.....	13
5. İletişim Sürecinin İşleyişi.....	20
6. İletişim Çeşitleri.....	33
7. İletişimde Gürültü ve Engeller....	34
8. Amaçlarına Göre İletişim Türleri.....	41
B. Kur'an-ı Kerim'in İletişim Süreci.....	57
1. Kur'an-ı Kerim İletişiminde Kaynak	58
2. Kur'an-ı Kerim İletişiminde Alıcı.....	59
3. Bir iletişim mesajı olarak Kur'an-ı Kerim.....	66
4. Kur'an'ın İletişimi Bozmaya Yönelik Engeller.....	73
5. İkna Edici İletişim ve Kur'an.....	75
II. BÖLÜM: İletişim Açısından Kur'an-ı Kerim'de Tekrarlar.....	99
A. Genel Olarak Kur'an-ı Kerim'deki Tekrarlar.....	100
1. Tekrar Kavramı.....	100
2. Kur'an'da Tekrar Çeşitleri.....	105
3. Kur'an'da Tekrarların Yararları.....	112
B. İletişim Açısından Kur'an'da Tekrarlar.....	117
1. İletişimde Pekiştirme ve Kur'an'daki Tekrarların	

İletişimsel Pekiştirme İşlevi.....	117
2. İkna Edici İletişim Açısından Kur'an'daki Tekrarlar.....	126
III. BÖLÜM: İletişim Açısından Kur'an-ı Kerim'de Yeminler.....	133
A. Genel Hatlarıyla Yeminler.....	134
1. Yemin ve Kasem Kavramları.....	134
2. Yeminin Kısımları.....	135
3. Yemin Çeşitleri.....	136
4. Muksemun Aleyhin Halleri.....	137
5. Kur'an'da Muksemun Aleyh'ler (Yemin Cevapları).....	139
6. Kur'an'da Muksemun Bih'ler.....	142
B. İletişim Açısından Kur'an-ı Kerim'de Yeminler.....	143
1. İletişimi Etkileyen Faktörler ve Yeminler.....	145
1.2.Zihinsel Tutarsızlık ve Yeminler.....	156
1.2.1.Zihinsel Denge Kuramı ve Yeminler.....	163
2. İkna Edici İletişimde İlgi ve Dikkat Çekmesi Açısından Yeminler	170
IV. BÖLÜM: İletişim Açısından Kur'an-ı Kerim'de Meseller.....	173
A. Genel Hatlarıyla Meseller.....	174
1. Mesel Kavramı.....	174
2. Kur'an'ı Kerim'de Mesel Çeşitleri.....	184
B. İletişim Açısından Kur'an-ı Kerim'de Meseller.....	190
1. İkna Edici İletişimde Kavrama ve Meseller.....	191
2. Referans Çerçevesi ve Kur'an'daki Meseller.....	197
Sonuç.....	207
Kaynakça.....	210

KISALTMALAR

age:adı geçen eser

agm:adı geçen makale

bk:bakınız tezde.....sayfa

c:cilt

ev:eviren

Hz: hazreti

s:sayfa

vb: ve benzerleri

vd: ve diğerleri

ÖNSÖZ

Allah-insan iletişiminin en şahane halkası olan Kur'an, okuyanların hayran kaldığı, derin etki gücüne sahip ilahi bir mesajdır. Onun bu etkisi her zaman zihinlere kazınmış, insanlar onu her okuduklarında ondan farklı lezzetler almışlardır. Bu ilahi mesajla birlikte insan, bilmediği pek çok konuyu öğrenebilmiş; hayatın gayesi ve kendi akıbeti hakkında ipuçları alabilmiştir.

Böyle bir iletişim sürecinde Allah Teala'ya muhatap olma şerefini kazanan insan, karşısında tam da kendisinin anlayabileceği tarzda hazırlanmış bir iletişim mesajını bulmuştur: güvenilir bir kaynaktan insana ulaşan, beşeri bir dille indirilmiş, insanın anlayacağı, insana hitap eden, adına Kur'an denilen bir mesaj.

İşte iletişim açısından böyle bir görüntüsü bulunan Kur'an-ı Kerim, başarılı bir iletişim için gerekli pek çok tekniğe sahiptir ve bu teknikler onda farklı bir üslubun oluşmasını sağlamıştır. Tekrarlar, Yeminler ve Meseller ise bu iletişimsel üslubunun en göze çarpan parçaları, en vazgeçilmez unsurlar ve en önemlisi en etkin tekniklerindedir. Bu parçaların Kur'an'da yer alma hikmetleri gerçekten araştırmalara konu olacak niteliktedir.

Kur'an ile ilgili araştırmaların yeni bir boyut kazanmasını sağlama gayesiyle yapılan bu çalışmada, "Tekrarlar, Yeminler ve Meselleri" iletişim bilimi verilerine göre incelenmiş, hem Kur'an'ın etkileyici gücünün kaynağı hem de Allah Teala ile insan arasındaki iletişimsel bağlantının önemi gözler önüne serilmek istenmiştir.

GİRİŞ BÖLÜMÜ

A.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kur'an'ı Kerim, dili, işlediği konuları, içerdđi kavramları, gönderiliş şekli ve daha bir çok özeliği ile farklı alanlarda uzman olan pek çok kişinin dikkatini çekmiş, bu konularla ilgili olarak çokça çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar içinde ise en dikkat çekici olanları, Kur'an'ın üslubu ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar olmuştur. Bu araştırmalarda Kur'an üslubu, hikmetleri, faydaları ve işlevleri bakımından incelenmiş, ortaya bazen birbirini tamamlayan, bazen de birbiri ile çelişen pek çok bilgi çıkmıştır.

Allah, etkileyici bir üsluba sahip olan kitabı Kur'an-ı Kerim ile insanlara seslenmiş, Kur'an Allah ile insan arasında bilgi ve haber akışını sağlamıştır. Bu iletişim sürecindeki bilgiler pek çok alim tarafından gerek anlam ve hikmetleri, gerek edebiyat ve belagati yönüyle hatta eğitimsel yönüyle incelenmiştir ancak sürecin günümüzün en gözde bilim dallarından olan iletişim bilimi verileriyle incelenmesi henüz yeni yeni gündeme gelmeye başlamıştır.

Bu duruma iletişim açısından bakıldığında da benzer tablo ortaya çıkmaktadır. İletişimde odak noktası insan, iletişimin en çok ilgilendiği alan da kişilerarası iletişimdir. Psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji ve bunlarla alakalı diğer disiplinler için önemli bir konu olan kişilerarası iletişim niteliğine ilişkin araştırmalar, toplum ilişkilerini açıklamaktadır ve bu ilişkilerin oluşum sürecini ifade etmede iletişimin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kişilerarası iletişim başlığı altında insanın diğer insan ve gruplarla, grupların da diğer gruplarla iletişimi psikolojik, sosyolojik ve sosyal psikolojik yönden incelenmekte ancak Allah ile insan arasındaki iletişim türünden neredeyse hiç söz edilmemektedir.

Kur'an'ı iletişim verileri ile inceleyen araştırmalar, vahiy olgusunu iletişim yönüyle ele alarak, hem Kur'an ile ilgili araştırmalara farklı bir boyut

getirmiş hem de iletişim alanına Allah-insan iletişiminin katılmasını sağlamıştır. Böylece birbirinden çok farklı gibi görülen iki alan ortak bir noktada buluşmuştur. Yapılan bu araştırmalar Kur'an'ın iletişim sürecini genel anlamda ele almış, sürecin işleyişi genel hatlarıyla ortaya konulmuştur

Kur'an'ın iletişimsel açıklamaları göstermiştir ki, Kur'an Allah ile insan arasında çok önemli hakikatleri bildirmenin yanında iletişimle ilgili pek çok tekniği de içinde barındıran bir iletişim mesajıdır. Bu durum bu tekniklerin de iletişim açısından incelenmesini gerekli kılmıştır.

İşte Kur'an'ın bir iletişim mesajı olması, farklı özelliklere sahip hedef kitlelere etkileyici bir şekilde ulaşması, "Tekrarlar, Yeminler ve Mesellerin" Kur'an'ın bu etkileyici üslubunun içinde önemli yer tutması, bu konuların iletişim biliminin olgu ve kavramları ile incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu konuyla ilgili eserlere farklı bir bakış açısı sağlayacak bilgileri ortaya koyması açısından yapılan bu tezin büyük bir öneme sahip olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma Kur'an'daki üç üslup özelliği ile sınırlandırılmış, tezin kapsamını genişletmemesi ve konunun daha net ifade edilmesi adına diğer üslup özelliklerinin incelenmesi başka araştırmalara bırakılmıştır.

B.ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU

Kur'an ilimleri arasında zikredilen "Tekrarlar, Yeminler ve Meseller" Kur'an-ı Kerim'in eşsiz ve büyüleyici üslûbunun vazgeçilmez parçalarıdır. Zira Allah, insanları İslam'a davet ederken, bu 3 önemli irşad ve tebliğ üslubuna indirdiği yüce kitabında yer vermiştir. Durum böyle olunca bu anlatım tarzları hem tefsir hem de edebiyat ve belagatla ilgilenen alimlerin dikkatini çekmiş ve bu konularla ilgili pek çok eser yazılmıştır. Ancak tez için gerçekleştirilen kaynak taraması sonucunda, Kur'an'ın iletişimsel tekniklerinden olan bu üç konunun çok dar kapsamda ve benzer ifadelerin sıralanması biçiminde ele

alındığı, iletişimsel işlevlerine ise ya hiç yer verilmediği ya da eğitim, belagat gibi konuların içinde kısa bir şekilde incelendiği görülmüştür.

Kur'an ilimlerinin (Ulumu'l-Kur'an) ortaya çıkışından itibaren pek çok eserle incelenen "Tekrarlar, Yeminler ve Mesellerin" iletişim bakış açısıyla ortaya konulması, bu sayede konuların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak bilgilerin elde edilmesi amaçlandığı bu araştırma dört bölüm halinde hazırlanmıştır:

Birinci bölümde ilk önce iletişim ve iletişim süreci kavramları ardından Kur'an-ı Kerim'in iletişim süreci ve sürecin özellikleri, iletişim verileri ile incelenmiş, diğer bölümlerin anlaşılmasını sağlayacak gerekli bilgiler elde edilmiştir.

İkinci bölümde tekrarlar konusu ele alınmış, bu konunun ilk kısmında Kur'an'daki tekrarların genel özellikleri, çeşitleri, yararları Kur'an ilimleri alanında yazılan eserlerden elde edilen bilgilere göre incelenmiş, ardından Kur'an'daki tekrarların iletişim açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu kısımda tekrarların, hakikatlerin zihinlere yerleştirilmesini, pekiştirilmesini sağlaması ve muhatabın ikna edilmesi sürecinde ilgi ve dikkati sağlaması yönleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde Kur'an-ı Kerim'deki yeminler konusu ele alınmış, yine konunun ilk kısmını onunla ilgili genel bilgiler, ikinci kısmını ise iletişimsel değerlendirilmesi oluşturmuştur. Bu kısımda yeminlerin Kur'an'daki işlevleri; iletişime etki eden faktörleri olumlu hale getirmesi, anlatılanları muhatapların anlayacağı şekilde teyid etmesi, iletişime direnmeye engellemesi, muhatabın zihinsel dengesine etkisi ve son olarak ikna edici iletişim için gerekli ilgi ve dikkati sağlaması yönleriyle incelenmiştir.

Son bölümde ise Kur'an-ı Kerim'deki meseller konusu ele alınmış, tıpkı diğer bölümlerde olduğu gibi önce genel hatları sonra da iletişimsel anlamı

belirtilmiştir. Bu kısımda mesellerin muhatabın İkna edici iletişim süreçlerinden biri olan mesajın anlaşılması ve kavranması üzerindeki etkisi ve iletişim açısından anahtar kavramlardan biri olan referans çerçevesinin geniş tutulmasına katkısı ifade edilmiştir.

Araştırmada Kur'an-ı Kerim'in iletişimsel özellik ve tekniklerinden incelenen tekrarlar, yeminler ve meseller, tefsir ve tefsir usulü kitaplarında benzer şekilde ele alınmış konulardır. Yapılan kaynak taraması sonucunda görülmüştür ki, bu konularla ilgili bilgiler birbirini yinelemekte, bu konularla ilgili bir literatür boşluğu bulunmaktadır. Bu çalışma bu alanlardaki literatür boşluğun kapanmasını sağlayacak verileri sunmayı da amaçlamaktadır.

Araştırmanın iletişimsel verileri, iletişim biliminin de odak noktasını oluşturan ve hatta diğer bilimsel alanlarda yapılan çalışmalara ışık tutan iletişim kuramından alınmıştır. Bu bilgiler iletişim uzmanları tarafından da kabul görmüş bilgilerdir. Bu bilgiler ışığından bakıldığında görülmüştür ki, Allah- insan arasındaki bilgi ve duygu/düşünce akışı iletişimsel verilerin işaret ettiği "iletişim süreci" ile uyumaktadır. Gerçekten de Allah Teala insanlarla bir şekilde iletişim kurmakta, süreci düzenli işlemlerini istemektedir.

Aslında Kur'an iki kapak arasında okunduğunda Allah-insan bilgi akışının bir iletimden ibaret olduğu hissi doğabilir. Ancak durum görüldüğünden çok farklıdır. İnsanın yaratıldığı andan beri vahiy olgusu çift yönlü bir iletişim olarak işlemiştir. Bu noktada Allah gerek kainat ayetleri gerekse peygamberler aracılığı ile gönderdiği sözel ayet ve mesajlarla kendini tanıtmış, yapılmasını istediği şeyleri bildirmiş, bunun akabinde onlardan pozitif bir geri bildirim yani ibadet ve taati istemiştir. Ne zamanki insandan bu geri bildirim negatif bir şekilde almış ve bu durum bütün insanlık içinde yaygınlaşmış, o zaman sözel mesajlarla konuşma ve dili anlaşma için kullanan kullarına yeni sözlü ayetler göndermiştir.

Buna paralel bir şekilde Kur'an, 23 yıllık bir sürede peyderpey inmiş, Allah'tan insana doğru bilgi akışı bu doğrultuda tedricî olarak gelişmiştir. Bazen –yukarıda anlatılan duruma benzer şekilde- bir sebep üzere nazil olmuş, bazen gaybî olan konuların aşikar hale gelmesi ve insanların bunlardan haberdar olmaları sağlanmıştır. Bazen de gelecekte olması muhtemel durumları öngören Allah Teala, önceden kulları için ortaya çıkabilecek konu ve meseleleri ileride anlaşılacak şekilde düzenleyip göndermiştir. Bu da insanların pek de alışkın olmadığı bir tarzdır ve Kur'an vahyinin bir iletişim niteliğinde olduğunun bir diğer niteliğidir.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, iletişim, sadece kişilerarası yüzyüze iletişimden ibaret değildir. İletişim türlerinden birisi de tek yönlü iletişimdir ve kaynağın hedefe bir mesajı iletmesi ile sona erer. Bazısı bunu iletim ve aktarım olarak kabul etse de Kur'an-ı Kerim'in iletişim süreci aslında tek yönlü işleyen, Kaynağı Allah, hedefi insan olan bir süreçtir. Bu süreçten çıkan ürün ise Allah Teala'nın insana iletmiş somut bir mesaj olan Kur'an-ı Kerim'dir.

BİRİNCİ BÖLÜM:
GENEL OLARAK KUR'AN VE İLETİŞİM

Allah Teala'nın insanlarla iletişim kurmak için indirdiği Kur'an-ı Kerim de iletişim açısından çok önemli bir örnektir. Bu ilahi mesajın iletişim açısından incelenebilmesi için de öncelikle iletişim bilimi verilerini ve iletişim sürecinin iyice incelenmesi, gerekli bilgilerin sağlanması gerekir. Bu bölümde öncelikle iletişim ve iletişimle ilgili gerekli bilgiler verilecek, arkasından Kur'an'ın iletişim süreci üzerinde durulacaktır.

A.İLETİŞİM ve İLETİŞİM SRECI

1.İLETİŞİMİN TANIMI

İletişim bütün canlılar için çok önemli bir konumda olan bir faaliyettir. Bütün canlılar bir Şekilde kendi türleri ve diğer canlılar ile iletişim kurarlar. Hatta makineler arası işleyişi dahi bir çeşit mekanik iletişim olarak görmek mümkündür. Bununla birlikte 'iletişim' terimi denince akla ilk olarak 'kişilerarası sözel iletişim (konuşma) gelir ve iletişimsel araştırmalar, iletişim tanımları ve iletişim ile ilgili veriler genellikle bu sınırlar arasına sıkıŐtırılır. Oysaki iletişim insanla sınırlandırılmayacak kadar geniş ve kapsamlı bir olgudur. ¹

İŞte bu geniş kapsamı nedeniyle iletişim için her yerde her zaman geçerli kuralların konulması hatta her iletişim durumunu aynı Şekilde ifade edecek tanımının yapılmasını güçleŐtirmiŐtir. Bunun doğal bir sonucu olarak İletişim günümüze kadar çeşitli Şekillerde tanımlanmıŐ, iletişimin ne olduğuna dair pek çok fikir ortaya atılmıŐ, iletişim tanımları da "...e grelilere göre biçimlenmiş, ancak çoğu kez tanımın neye göre yapıldığı belirtilmemiŐtir. ²

---

¹ Blair J. Kolasa, *İŞletmeler için Davranış Bilimlerine Giriş*.ev:Fulya Alkar. Fatih Yayınevi. İstanbul: 1969.s319

² İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*. Erk Yayınları. Ankara:2005.S25

Sonuçta iletişim, çok değişik alanlarda farklı anlamlarda kullanılır hale gelmiştir.¹

Trenholm ve Jensen gibi iletişimin toplumsal boyutunu dile getiren araştırmacılar iletişimi “insanların kolektif olarak toplumsal gerçekliği yaratıp düzenledikleri süreç”² yada “düşünce ve duyguların bireyler, toplumsal kümeler, toplumlar arasında söz, el-kol devinimi, yazı, görüntü vb aracılığıyla değiş tokuş edilmesini sağlayan toplumsal etkileşim süreci”³ olarak ifade ederler.

Masterson gibi İletişimin psikolojik yönünü vurgulayanlar ise iletişimi “sayesinde dünyayı anlamlı kıldığımız ve bu anlamı başkalarıyla paylaştığımız insanî bir süreç”. olarak tanımlarlar. Bununla birlikte Gerbner gibi iletişimi “mesajlar aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal etkileşim” olarak görenler de vardır.⁴

İletişim aslında kısaca “bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci” dir.⁵ İletişim için bu tanım yeterlidir. İletişimin bir boyutu bu şekildedir. Bilgi, duygu ve düşünce sahibi olan kaynak, mesajını hazırlar, aktarır ve mesajın ulaştığı alıcı da ona bir anlamlandırmada bulunur.İletişim sürecinin tek yönlü işleyişi bu şekilde devam eder.Ancak bu sürecin geri bildirim katılması ve iki yönlü işleme de mümkündür. Başka bir deyişle eğer sözü edilen iletişim sadece bilgi aktarmayla yetinmeyip karşı taraftan bir tepki, bir geri bildirim almak amacındaysa, bu tarz bir iletişim, “bir birimden çıkan bilginin, haberin karşı birime ulaşması, onda bir etki uyandırması ve bunun ilk birime geri dönmesi süreci”⁶ şeklinde tanımlanabilir.

---

¹ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*. Ark Yayınevi.Ankara:1998.s168

² Erol Mutlu,*İletişim Sözlüğü*.s168

³ Özer Ozankaya,*Toplumbilim*.Cem Yayınevi.İstanbul:1991.s467

⁴ Erol mutlu.age.s168

⁵ Üstün Dökmen, *İletişim çatışmaları ve Empati*.Sistem Yayınları.İstambul:1999.s21.Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*.Remzi Kitabevi.İstambul:2002.s68. Abdullah Özkan. *Siyasal İletişim*. Nesil Yayınları.İstanbul:2004.s17

⁶ Özcan Köknel, *İnsanı Anlamak*. Altın Kitaplar Yayınevi.İstanbul:1994.s35. Doğan Cüceloğlu. age.s70

Dikkat edilirse iletişime ilişkin tüm bu ve benzeri tanımlar, tanımlı yapanların yaklaşımlarına göre değişiklik göstermiştir. Kimisi iletişimi toplumsal yapıya, kimisi etkileşim yönüne, kimisi de psikolojik etkisine göre iletişimi değerlendirmiş ve bu bakış açısına uygun tanım ortaya koymuştur. Yani başta belirtildiği gibi tanımlar "...e göre" lerle şekillenmiştir.

Bu çalışma için kullanılacak iletişim tanımı ise şu şekildedir: "iletişim, mesaj (ileti), gönderici (kaynak) ve mesajı alan (alıcı) olmak üzere, üç önemli unsur olan ve bilgi, duygu, görüntü, veya sesin iletilmesi ve işlenmesi süreci"¹dir.

2. İLETİŞİMİN ÖZELLİKLERİ

İletişimle ilgili tanımlara dayanarak iletişimin şu özelliklerinden bahsedilebilir:

- İletişim bir insanla bir başka insan veya grup arasındaki toplumsal bir etkileşim türüdür.
- İletişim süreci, iletişime giren insanda başkaları ile bir ortaklık ve paylaşma duygusu yaratır.
- İletişim sürecinin gerçekleşmesi için öğelerinin olması gerekir. Örneğin alıcı olmadan bir iletişimden söz edilemez.
- İletişim yeteneği çeşitli gelişim dönemlerinde öğrenmeyle ortaya çıkan bir süreçtir.
- İletişim sürekli ve dinamik bir süreçtir. Gönderici ve alıcının özgül durumlarıyla değişebilir.
- İletişim sürecini iletişime katılanların bilgi düzeyleri, değer yargıları, sosyo-kültürel geçmişleri, algılama düzeyleri, toplum içindeki rol ve sorumlulukları, içinde buldukları ruhsal-toplumsal durumlar etkiler.²

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s94-95

² Orhan Doğan, *Kişilerarası İlişkiler*.Somgür Yayıncılık.Ankara:1993.s53

insanlar toplumda bir birey olarak yer edinirler ve çeşitli bilgilere, becerilere, tutumlara sahip olurlar. Daha doğrusu toplumsal yaşam için kendisine gereken bilgi, beceri ve tutumları iletişim yoluyla öğrenmektedir. Bunun içindir ki, “İletişim öğrenme sürecinde de önemli bir öğedir.”¹

İşte iletişim, ‘önce bir organizma olarak varoluşun, sonra da psikolojik ve kültürel bir varlık olarak toplumsal kültürel çevreyi anlamlandırmanın ve kendisini bu çevre içinde konumlandırmanın temelidir. İletişim insanın “dünya” ile ilişkisini sağlar’.²

3.İLETİŞİMİN AMACI

İletişimin genel anlamdaki tanımı bilgi, düşünce, duygu iletimi olunca insanların bireylerin iletişim kurmadaki amaçları da farklılık göstermektedir.

İletişimle ilgili çoğu araştırma İletişimin dört temel amaca hizmet ettiği üzerinde durur: ‘eğlendirmek, enformasyon verme, ikna etme, uyandırma (heyecanlandırma, duyuyu harekete geçirme)’.³

Toplum içinde iletişim olayının işlevleri farklılık gösterir. Bu farklılığın ortaya çıkışı iletişim olayına bakışla açıklanabilir. Kaynak açısından iletişimin işlevi, “bilgilendirmek, öğretmek ve ikna etmek”; mesajın muhatabı olacak alıcı/hedef kitle açısından “ anlamak, öğrenmek, karar vermek” tir.⁴ Bireyler iletişim sayesinde duygu, düşünce ve tepkilerini paylaşarak da etkileşimi ve dolayısıyla da toplumsal entegrasyonu gerçekleştirirler.

Bu bilgiler ışığında diyebiliriz ki; iletişim kurulmasının birden çok amacı vardır. Bu amaçları:⁵

---

¹ Salih Güney, *Davranış Bilimleri*. Nobel Yayınları.Ankara:2000.s339

² Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?.* Cem Yayınevi.İstanbul:2003S60

³ İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*.s52

⁴ Orhan Gökçe, *İletişim Bilimlerine Giriş*.Turhan Kitabevi.Ankara:2003.s33

⁵ Orhan Doğan, *Kişilerarası İlişkiler*.s52-53

- İletişimin birincil amacı bilginin taşınmasıdır.
- Bilginin taşınmasının amacı belirsizliği gidermektir.
- İletişim aracılığıyla insanlar duygularını, düşüncelerini, isteklerini karşısındakine aktarırlar.
- Sağlıklı iletişim toplumsal güveni sağlar.
- İnsan toplumsal rol ve sorumluluklarını iletişim yoluyla yerine getirir.
- İletişim insanın kendisini ve başkalarını taşımasına yardım eder.
- İletişim alıcıda bir etki yaratmayı amaçlar.
- İletişim alıcıda bir davranış değişikliği yaratmayı amaçlar.

İnsan öğrenmek, öğretmek, anlamak, anlatmak, etkilemek, etkilenmek, paylaşmak ve sahip olmak için iletişim kurar. Bunların dışında yeme, içme, barınma gibi temel fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını da iletişim kurarak karşılar. Kısacası insan ilişkilerinin temelinde iletişim vardır. ¹ İletişim kurma insanın en belirgin niteliklerinden biri haline gelmiştir ve insan ilişkilerinin temeline yerleşmiştir.

4.İLETİŞİMİN ÖĞELERİ

İletişim sürecinde temel öğeler: kaynak ve hedef; mesaj² dir. İletişim bu üç temel unsurun bulunması önkoşuldur. İletişimin, kanal,araç ve geribildirim gibi öğeleri de vardır. Ancak temel öğeler olmadan iletişim sağlanamaz, iletişim olgusunun etkin bir şekilde işlemesi, söz konusu olan bu üç faktörün taşıyacağı özelliklere bağlıdır. ³

4.1.KAYNAK

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*. Nobel Yayınları. Ankara:2003.s9

² Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s119.Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*.s72-73.İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.Medicat Yayınlar.Ankara:2000.s25

³ Hasan Tutar.*Genel İletişim*.s13,21. Emre Kongar. *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. Remzi Kitabevi.İstanbul:1995.s245

Kaynak- iletişim sürecinin en önemli unsurudur. İletişim onun mesajı hazırlayıp göndermesi ile başlar. Mesaj kaynağın zihninde şekillenir. Bilgi, fikir, duygu,kanı ve olaylar hakkındaki izlenimler, kaynağın zihninde bir takım işlemlerden geçer ve daha sonra kelimeler, rakamlar, şekiller, işaretler, hareketler ve çeşitli semboller haline dönüştürülür. ¹ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere kaynak, “algılama, seçme, düşünme, yorumlama süreçlerinde ürettiği anlamlı iletileri simgeler aracılığı ile gönderen kişi yada kişiler” dir. ² Bu iletişim faaliyetinin kaynağı insan olursa süreç şu şekilde ilerler; Çevrelerinden çeşitli olaylar, duygular, fikirler,bilgiler ile ilgili izlenimler edinirler ve kaynağın bunları kelime,rakam şekil, işaret, sembollere dönüştürmesi ile iletişim başlar.

Kaynak kavramı içerisinde pek çok kişi/kişiler,hayvanlar hatta mekanik sistemler bile sıralanabilir. Kaynak bunları kapsayan çok geniş bir ifadedir. Kaynak konuşan, yazan, çizen yada yüz ve beden hareketlerinde bulunan bir birey yada gazete, radyo, televizyon bir resmi kuruluş vb. örgütler; hedef/alıcı ise dinleyen, okuyan, bakan, izleyen kişi yada gruplar olabilir. ³

Özellikle ikna ve etkileme amaçlı iletişimlerde kaynak, alıcısıyla paylaşabilecek bir düşünceye, bilgiye, veriye, duyguya, herhangi bir tutum yada beceriye sahiptir ve hedef üzerinde bu yönde davranış değişikliği oluşturmak amacıyla iletişimi başlatır Her türlü iletişim sürecinin bir kaynağı vardır.

---

¹ Salih Güney,*Davranış Bilimleri*.s353. Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s97. Orhan Doğan, *Kişilerarası İlişkiler*. s55 .Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum:Kitle İletişim Kuramları*.s53. Judith Lazar, *İletişim Bilimi*. Vadi Yayınları.Ankara:2001.s95. İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*.s50. Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*.s68. Orhan Gökçe, *İletişim Bilimlerine Giriş*.s101.İlker Bıçakçı,*İletişim ve Halkla İlişkiler*.s65

² Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s98. Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s137

³ Merih Zıllıoğlu,age. s98. Hasan Tutar, *Genel İletişim*. s13. Erol Mutlu. Age.s205. Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*.s100. Emre Kongar, *Toplumsal Değişme*.s249. Wilbur Schramm, “Haberleşme Nasıl İşler?” *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*. Der:Ünsal Oskay.AÜSBF.Ankara.1969.s107.

Sonuç olarak denilebilir ki, İletişim önce kaynağın zihinsel süreçler ile başlar. Kaynak, kendisine dışardan gelen veya kafasında oluşan bilgi, düşünce ve duygulara göre mesaj olarak iletilecek düşünceleri zihninde geliştirir ve düşünceleri kelimelere, rakamlara, şekillere dönüştürür yani semboller yardımıyla kodlar. Sonra bunları belirli bir haberleşme kanalından, mesaj olarak alıcıya gönderir. Kaynağın görevi, alıcıya gönderilecek mesajı önce saptamak, mesajın anlaşılır nitelikte olmasını sağlamaktır. Kaynak kimi zaman tek kişidir, kimi zaman bir gazete, bir radyo yada televizyon istasyonudur. Tek kişi olduğu zaman kişi, gazete ya da radyo olduğunda ise, kurumsal bir yapı söz konusudur. ¹ Kaynak kavramı yerine “bilgi kaynağı, iletici, verici, kodlayıcı, gönderici, aktarıcı” gibi farklı kavramlar kullanılmaktadır. ²

4.2.ALICI

Alıcı (hedef), iletişim sürecinin bir diğer önemli unsurudur.³ İletişim kaynak ve alıcı arasında kurulur. İletişim sürecinde, “kaynağın gönderdiği mesaja hedef olan kişi, grup ya da kitleye” alıcı denir.⁴

Hedef ile alıcı genelde birbirinin yerine kullanılır ancak teknik olarak Hedef “mesajın ulaşması amaçlanan kişi ya da kişiler⁵; alıcı ise “İletişim sürecinde göndericinin karşısına konumlanan ve iletilen mesajın ulaşması amaçlanan kategori” ⁶ olarak tanımlanır.⁷

---

¹ Hasan Tutar.*Genel İletişim* s21-22

² John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*.Çev:Süleyman İrvan.Bilim Sanat Yayınları.Ankara :2003. s23

³ Bazı iletişimciler alıcıyı iletişim unsurlarının en önemlisi kabul eder.

⁴ Hasan Tutar, age.s21,33;Orhan Doğan, *Kişilerarası İlişkiler*.s56; Doğan Cüceloğlu,*Yeniden İnsan İnsana*.s68; İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.s26; İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*.s50; Emre Kongar, *Toplumsal Değişme*.s251

⁵ Erol Mutlu,*İletişim Sözlüğü*.s154

⁶ Erol Mutlu.age.s31

⁷ Bunlarla birlikte, yorumlayıcı, iletinin tüketicisi, dinleyici gibi çeşitli isimler de kullanılır.ancak bunların durumu da alıcı hedef arasındaki ilişki gibidir. Bazı yönlerden birbirleri ile farklılık gösterirler.

Etkin bir iletişim sürecinde hedef/alıcı, “kaynaktan gelen iletileri belli biyolojik ve psiko- sosyal süreçlerden alıp yorumlayan ve bunlara sözlü, sözsüz tepkilerde bulunan kişi ya da gruplardır”¹ ve başarılı bir iletişimde alıcının çeşitli niteliklerinin bilinmesi şarttır.²

4.3.MESAJ (İLETİ)

Mesaj ve ileti hemen hemen aynı anlama gelir. Mesaj/ ileti, “alıcı için bir uyarıcı olarak işlev gören bir sinyal yada sinyaller birleşimidir”,³ “bir şeyi aktarmayı, iletmeyi isteyen kaynağın ürettiği sözel/ görsel/görsel-işitsel fizik bir üründür”.⁴ Daha net ifade etmek gerekirse; İletişim sürecinde kaynak alıcıya bir duygu, bilgi veya düşünce iletmek ister. İşte bu isteğin sonucunda ortaya çıkan ürün iletişimde mesaj/ileti olarak isimlendirilir. Bundan de anlaşılacağı üzere mesajlar, göndericinin bilgi, duygu, düşüncelerinden şekillenir.⁵

Mesaj, sözlü yada sözsüz (beden dili) olabilir. kaynak, kendi kullandığı kavramları,iletilebilecek bir mesaj şekline kodlar. Mesaj,kodlayıcının fiziksel ürünüdür. Konuşulan kelimeler ,yazılan kelimeler,bir grafik çizim, yüzün aldığı şekil, kolun bir hareketi, bütün bunlar,kaynağın kişiliğinden etkilenen süreçlerdir.⁶ Göndericiyi, alıcıya ulaştırmak istediği mesajı semboller aracılığı ile iletir. Sembolleri alan alıcı da, bu sembollere kendi kişiliğine, kültürel yapısına ve bilgi birikimine göre bir anlam verir.⁷

İletişimde mesajın hem dili ve hem de içeriği büyük bir öneme sahiptir.⁸ Zira, İletinin iki önemli ögesi vardır: İçerik ve yapı. İçerik anlamla,

---

¹Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s98.Doğan Cüceloğlu.age.s73.Orhan Gökçe,*İletişim Bilimine Giriş*.s102

²Emre Kongar, *Toplumsal Değişme*.s251

³Hasan Tutar,*Genel İletişim*.s24. Erol Mutlu.*İletişim Sözlüğü*.s245

⁴Merih Zıllıoğlu.age.s99.Orhan Gökçe.age.s101

⁵Orhan Doğan,*Kişilerarası İlişkiler*.s55Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum*.s53

⁶Doğan Cüceloğlu,*Yeniden İnsan İnsana*.s19.Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s25

⁷Hasan Tutar.age.s25

⁸Hasan Tutar.age.s25Doğan Cüceloğlu.age.s23.Emre Kongar, *Toplumsal Değişme*.s249

yapı simgeler ve kodlarla ilgidir. ¹ Mesajın dil açısından önemi, alıcı tarafından anlaşılabilir bir dilin kullanılmasındandır. ²

Mesajın içeriğine gelince; her mesaj bir bilgi içerir. İnsanlar jestlerle , göz kırpmakla, kaş çatmakla sözsüz olarak mesajlarını iletebildikleri gibi, yazılı ve sözlü olarak da mesaj iletirler. Bundan da anlaşılacağı üzere mesaj, göndericinin düşünce ve isteğinin sembollere dönüşmüş halidir. ³

Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere herhangi bir iletişim durumundan bahsedebilmek için, bir mesaj, onu kodlayıp gönderecek bir kaynak, ve mesajı çeşitli kodaçma, algılama ve yorumlama süreçlerinden geçirecek bir alıcının olması gerekir. Bu üçü etkileşim halinde iletişim sürecini gerçekleştirir. Bu üç öge iletişimin olmazsa olmazlarıdır.

4.4.KANAL VE ARAÇ

Kanal ve araçlar ise “anlamı oluşturacak biçimde düzenlenmiş simge ve kodları ileten fizik ve teknik yol ve olanaklar”⁴ dır. İletişimi başlatan kaynakla, iletileri alan ve yanıtlayarak sürdüren hedef arasındaki ileti alışverişi belli bir iletişim ortamında kanallar aracılığıyla gerçekleşir. ⁵

Araçları üç temel kategoriye ayırabiliriz: ⁶

a.Sunumsal (presentational) araçlar:ses, yüz, beden. Bu araçlar konuşulan dilin, ifadelerin, jest ve mimiklerin “doğal” dilini kullanırlar. İletişimcinin varlığını zorunlu kılarlar çünkü araç kişidir.

---

¹ Merih Zılhoğlu.*İletişim Nedir?*.s99;Doğan Cüceloğlu,*Yeniden İnsan İnsana*.s23-25; Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*.s41

² Emre Kongar.*Toplumsal Değişme*.s250

³ Hasan Tutar.*Genel İletişim*.s25.Emre Kongar.age.s250

⁴ Merih Zılhoğlu, *İletişim Nedir?*.s119; Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*.s73; Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s44,198-199. İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*.s50; Emre Kongar, *Toplumsal Değişme*.s 251.

⁵ Merih Zılhoğlu.age.s224. John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*. S.23,35; İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.s27

⁶ İlker Bıçakçı.age.s28. John Fiske.age.s39

b.Temsili araçlar: kitaplar, resimler, fotoğraflar, yazılar, heykel, iç mimari, peysaj vb. bir tür “metin” yaratmak için kültürel ve estetik uzlaşmaları kullanan sayısız araç vardır. Bunlar temsilidir, yaratıcıdır. Birinci kategorideki araçlar, kaydedilebile bir metin oluştururlar ve iletişimciden bağımsız olarak varolabilirler. Bu araçlar, iletişim ürünleri üretirler.

c.Mekanik araçlar: telefon, radyo, televizyon, teletext. Birinci ve ikinci kategoridekileri aktaran araçlardır. İkinci ve üçüncü kategori arasındaki temel farklılık, üçüncü kategorideki araçların mühendislik tarafından yaratılan kanalları kullanması ve bu yüzden daha büyük teknolojik sınırlamalara maruz kalmasıdır. Ancak bu kategoriler birbirlerinin içine sızarlar ve zaman zaman bunlar tek bir kategori haline getirmek, işlevsel olabilir. sınıflandırmanın amacı farklılıkları ortaya koymaktır. Ancak araçlar arasındaki farklılıklar kadar benzerlikleri de düşünmek önemlidir.

İletilerin içeriğini ve biçimini seçen, hangi kodlardan yararlanacağına karar veren kaynak, hedefle hangi kanallar ve araçlarla iletişimde bulunacağını da belirlemek zorundadır. Bu son seçim aynı zamanda kodlama ve ileti göndermede kullanacağı kodlayıcıların/ gönderici sistemlerinin de karşılaştırılması demektir. ¹

4.5.GERİ BİLDİRİM

Geri bildirim “alıcının/hedefin mesajın nasıl algılandığına ilişkin tepkisi” dir. Olağan bir iletişim faaliyeti kaynağın alıcıya mesajı hazırlaması-kodlaması-göndermesi, alıcının da mesajı algılama-kodaçma-yorumlaması ile sona erer. Ancak iletişimle ilgili araştırmalar alıcıdan gelecek geri bildirim (özellikle pozitif geri bildirim) önemi üzerinde durmaktadır. İletişim faaliyeti devam edecekse elde edilen bu geri bildirim kaynak için çok değerli bilgileri

---

¹ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s232-233. Emre Kongar.*Toplumsal Değişme*.s251

içinde barındıracaktır. ¹

Pozitif geri bildirim, iletişim sürecinde şu anlama gelir:

- 1.Mesaj alınmıştır,
- 2.Mesaj algılanmıştır,
- 3.Mesaj doğru bir biçimde yorumlanmıştır,
- 4.Alıcı, gelecek adım (geri bildirim) için hazırdır. ²

4.6. GÜRÜLTÜ

Bazı durumlarda mesajın kaynaktan hedefe iletilmesine veya hedeften kaynağa geri dönmesine engel olan çeşitli faktörler bulunur. Bunlara gürültü denir. Gürültü; “mesajın kaynaktan gönderildiği gibi algılanmasına engel olan; psikolojik, fizyolojik, ve nöro-fizyolojik engeller”³ dir.

İletişimin işleyişini anlamak ve gürültünün bu düzende ne anlam ifade ettiğini belirtmek için şöyle bir özetleme yapmak mümkündür: Kaynak ve hedef iletiyi sunan ve alan kişi ve gruplardır. İleti içerik olarak anlam, yapı olarak simge ve kodlardan oluşur. Anlam iletişimin anahtarı, simge ve kodlar anlamın fiziksel alt yapı malzemesidir. Kanal ve araçlar ise anlamı oluşturacak biçimde düzenlenmiş simge ve kodları ileten fizik ve teknik yol ve olanaklardır.⁴ Sürecin devamı için alıcıdan geri bildirimde bulunması beklenir. Bu süreçte çeşitli aksama ve kesintilere yol açan engellere ‘gürültü’ denilir.

---

¹ Hasan Tutar,*Genel İletişim*.s14; John Fiske,*İletişim Çalışmalarına Giriş*.s39; Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s134. Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*.s107; Korkmaz Alemdar, *Toplumsal Değişme*.s53. Wilbur Schramm.age. “Haberleşme Nasıl İşler”. *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*.s107. Blair J. Kolasa, *Davranış Bilimlerine Girişi*.s321

² Hasan Tutar.age.s39

³ Hasan Tutar,*Genel İletişim*.s14.Doğan Cüceloğlu,*Yeniden İnsan İnsana*..s74. John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*.s24; Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s.149-150; İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.s26-27,65; İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak* .s50; Judith Lazar, *İletişim Bilimi*.s95.Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum*.s62. Blair J. Kolasa, *Davranış Bilimlerine Giriş*.s321

⁴ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s119

5.İLETİŞİM SÜRECİNİN İŞLEYİŞİ

İletişim gerek toplumsal gerekse bireysel anlamda olsun bir süreç halinde işler. İletişimle ilgili bilgiler ve veriler, onun bir süreç halinde işlediği üzerinde durur. Yani, iletişim, hem toplumsal/kültürel düzlemde hem de bireysel iletişim yaşantılarında bir süreç olarak işler. Çünkü her iki durumda da “iletişimde yer alan ögeler sürekli ve karşılıklı etkileşim içinde durmadan değişirler”.¹

İletişim, “bireyin kültürel çevresi (hem doğal, hem toplumsal çevresi) ile ilişkilerine göre değişip gelişen ve buna karşılık insanı değiştiren, toplumsal/kültürel gelişim ve değişim süreçleriyle bağlantılı, onların hem sonucu hem de nedeni olan bir süreç” tir.²

Birey açısından iletişim bir süreçtir çünkü; şimdiki tüm deneyimlerin, durumların bir geçmişi ve geleceğe uzantıları vardır. Herhangi bir anda ve durumda iletişimde bulunulduğunda hem kişinin geçmişteki yaşantıları, birikimleri, başarıları, yanılgıları, hem onun gelecekle ilgili beklentileri, umutları devreye girer. Bu yüzden iletişim bireyin bilgi edinmesini ve buna göre tutum ve davranışıyla tepki geliştirmesini sağlayan bir süreçtir.³

5.1.KODLAMA

İletişim sürecinin ilk aşamasına kodlama adı verilir. Kodlama, “bilginin, düşüncenin, duygunun iletmeye uygun, hazır bir mesaj haline getirilmesi”,⁴ “Bir mesajın iletim kanallarının özelliklerine uygun olacak şekilde, bir simgeleştirme sistemi aracılığıyla fiziksel olarak iletilebilecek veya taşınabilecek biçime çevrilmesi”,⁵ “gönderilecek mesajın hazırlanması,

---

¹Merih Zıllıoğlu. *İletişim Nedir?*.s118-119

²Merih Zıllıoğlu.age.s94-95

³Merih Zıllıoğlu,ages95

⁴Wilbur Schramm, “Haberleşme Nasıl İşler”.*Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*.s100. Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*.s76; Hasan Tutar, *Genel İletişim* .s27

⁵Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s219-220; Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum*.s64; Hasan Tutar, *Genel İletişim* .s27.

inanç, duygu, düşünce veya davranışın iletmeye hazır hale getirilmesi”dir. Başka bir deyişle, Kodlama “mesajın anlama dönüştürülmesidir”¹ Belli bir iletişim durumunda, örneğin sokakta karşılaşan iki kişi arasında, gerçekleşen iletişim sürecinin başlangıç aşaması, kaynağın iletilerini düzenleyip hedefe yönlendirmesi aşamasıdır. Bu aşamada anlamlandırma ve kodlama; iletilerin gönderiliş süreçleri etkin olur.²

Kaynak “nelerin iyi/kötü; doğru/yanlış; güzel/çirkin vb. olduğu konusundaki bilgileri, değerleri, inançları, kendisi hakkında önyargıların genelde iyimser yada kötümser olması, başka deyişle özgüveninin güçlü olup olmaması, iletişimin amacını oluşturan konuya ilgili duyup duymaması, hedefi olan kişi yada kişilere ilişkin tutumlarının olumlu/olumsuz oluşu yada hiç bulunmaması, kendisi ve hedefi hangi toplumsal rol ve statü ilişkileri içinde gördüğü ve buna göre neyin, nasıl söylenmesi gerektiği konusundaki değerlendirmesi, fiziksel ortam koşulları ve ruhsal durumu çerçevesinde içinde bulunduğu iletişim durumunu –kiminle hangi koşullarda birlikte olduğunu- anlamlandıracak ve buna göre amacını, iletilerinin içeriğini ve biçimini belirleyip kodlayacaktır.”³

İletişimin bu en önemli basamaklarından ilkinde sözcükler ve bilgiler, kodlayıcının kodlama yeteneğinde önemli bir rol oynar. Amacın kaynak ve hedefte aynı şekilde belirdiği bir durumda elbetteki birbirleriyle aynı bilgi ve kültürel çevreden gelen gönderici ve alıcı, mesaja aynı anlamı verecek ve sonra mesajın kodunu çözerek onu algılamaya çalışacaktır.⁴

İşte aktarmak, iletmek istediği bilgiyi iletmek için önce bu bilgiyi belirli ilkelere, kurallara göre düzenleyip “çıkartı” durumuna getirecek olan kaynak, Düğümlemek (kodlama) (code, encode) adını alan bu işlem sırasında kaynak

---

¹ Hasan Tutar.age.s13.Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*.s10. Wilbur Scramm. “Haberleşme Nasıl İşler”.*Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*.s100. Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s220; Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s27

² Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s224

³ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s229; Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*.s.108

⁴ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s13

ve alıcıda ortak olarak bulunan işaret, şifre ve semboller kullanacaktır. Bu iletişim yüzyüze iletişimse sözsüz iletişimi sağlayacak olan şey mimik ve jestler gibi anlamlı işaretlerdir. Sözlü iletişimde ise kullanılan heceler ve sözcükler, yazılı iletişimde de kullanılan harfler ve resimler, işaretlerden oluşan ve kararlaştırılmış, belirli bir anlamdaki simgeler bulunur. ¹

Kodlama süreci, ya da kaynağın merkezi sinir sisteminde (merkezde) oluşan düşüncelerini (anlamları) başkaları tarafından algılanabilir ve anlaşılabilir örgütlenmiş simge sistemlerine (kodlara) dönüştürmesi işlemi, iletişimin başarısını belirleyen en önemli etkenlerden biridir. Çünkü, bu işlem esnasında yararlanılan sözel yada sözsüz simgelerin, tek başına bir anlamları yoktur. İşte bu nedenle kaynak iletişimde öncelikle “hedefle ortak düzenlamları içeren uzlaşmış bir simge sistemi” ni kullanacaktır.² Yani aynı şekil ve değerle anlaşılır hale getirilecektir. ³

Konuşma dili ve sözcüklerden oluşan sözlü kodlama, iletişimdeki kodlama biçimlerinden bir tanesidir. Ancak bu tür kodlama başka hiçbir canlıda bulunmayan insan türüne özgü önemli bir kodlama tarzıdır. İnsanlar bu tarz bir kodlama ile dertlerini anlatabilmekte hatta diğer insanları etkileyebilmektedirler. Bu gerçeğe binaen neyi nasıl ileteceğine karar veren kaynak, kodlamaya geçmeden önce hangi kodlama sistemlerinden yararlanacağını da belirlemek durumundadır. Bu seçim çoğu kez alışkanlıkla, kendiliğinden ve iletişim ortamının koşullarına göre biçimlenir. Hangi durumda olursa olsun referans çerçevesi iletilerin seçiminde ve kodlanmasında her zaman etkili olacaktır. ⁴ İşte “Tekrarlar, Yeminler ve Meseller”in incelendiği ve iletişimsel görüntüsünün aktarıldığı çalışmamızın en çok üzerinde konu da budur.

---

¹ Özcan Köknel, *İnsanı Anlamak*.s41.Blair J. Kolasa, *Davranış Bilimlerine Giriş*.s320

² Merih Zıllıoğlu. , *İletişim Nedir?*.s230. Emre Kongar, *Toplumsal Değişme*.s249

³ Emre Kongar.age.s249

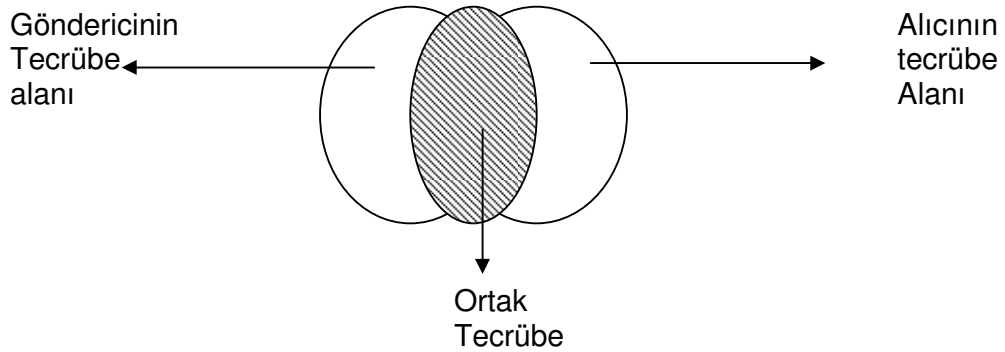
⁴ Merih Zıllıoğlu. Age. s230 -231

5.1.1.REFERANS (BAĞINTI) ÇERÇEVESİ

Referans çerçevesi, iletişimdeki anahtar kavramlardan birisidir ve kodlama- kodaçma süreçlerinde bu terim hayati bir rol oynar. Referans çerçevesi kısaca, “insanların sahip oldukları bilgi yükü”¹ dür. Buna denem alanı diyenler de vardır.²

Referans çerçevesi, kişinin gerçekleri algılayış ve değerlendiriş biçimiyle ilgili bir kavramdır. Belirli bir anda bir psikolojik olayın kendine has özelliklerini (algı, yargı, duyarlık gibi) belirlemek üzere işleyen ve birbirleriyle (şimdi ve geçmişte) ilişkili ve etkileşim içinde olan etkenlerin hepsi bu kavramı oluşturur.³ Her insanın “gerçeğe” ilişkin görüşleri toplumsal ve kültürel çevresi içinde yaşadığı etkileşimler ve deneylerle biçimlenir. Bu bağlamda, iletişim sırasında kaynağın referans çerçevesini belirleyen iki grup etkenden söz edilebilir; bunlardan bir bölümü kişinin referans çerçevesini oluşturan iç etkenler, bir bölümü iletişim ortamı ile ilgili dış etkenlerdir.⁴

Referans çerçevesinin ne anlama geldiğini şöyle bir şekilde göstermek mümkündür.⁵

Şekil 2:İletişimde Gönderici- Alıcı Arasındaki Referans Çerçevesi

¹ Salih Güney, *Davranış Bilimleri*.s365

² örneğin Metin İnceoğlu, *Tutum Algı İletişim*.İmaj Yayınları.Ankara:2000.s56.

³ Merih Zıllıoğlu.*İletişim Nedir*.s226.Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s89. Metin İnceoğlu.age.s56.

⁴ Merih Zıllıoğlu.age.s226

⁵ Hasan Tutar.*Genel İletişim*.s31

Referans çerçevesi iletişim olayını açıklamada önemli bir kavramdır. Kaynak, belli bir iletişim durumunda, bu durumdan doğan dış uyarıları referans çevresine göre anlamlandırır, amacına, duruma, hedefe göre seçtiği ve kodladığı iletileri uygun kanal ve araçlarla gönderir. ¹

Kaynak kodlarken, hedef kodaçıklama yaparken, sadece sahip oldukları denemlerin (donanımların) diliyle bu işleri yapabilirler. Eğer kişi önceden hiç Rusça öğrenmediyse, bu dille ne kodlama ne de kod açıklama yapabilir. ² Bu yüzden referans çerçevesi, iletişim etkinliği açısından da anahtar bir kavramdır. Onun iletişimsel önemini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Referans çerçevelerinin kesiştiği alan ne kadar fazla olursa iletişim de o kadar kolay gerçekleşir. ³ Yani alıcının veya kaynağın mesaja aynı anlamı yüklemesi, referans (izafet) çerçevelerinin aynı olmasına bağlıdır. Mesajın tam olarak algılanabilmesi için, kaynak ve hedefin mesajı kodlayacak ve kodu çözecek düzeyde bilgi birikimine sahip olmaları gerekir. Mevlana'nın, "sen ne kadar bilirsen bil, senin bildiğin başkasının anladığı kadardır" sözü, iletişimde algılamanın önemini belirtmektedir. ⁴

İletişim sürecinin işleyişinin gerçekleşmesi ve başarısı bu çerçevenin genişliği ile doğru orantılıdır. Bunun doğal bir sonucu olarak da iletişimde taraf olan kişilerin geçmiş yaşantıları, bilgi düzeyleri, inanç, değer ve tutumları, o anki ruhsal özellikleri ne denli benzeşiyorsa, karşılıklı rol ve statü ilişkileriyle, içinde buldukları grup normlarıyla ilgili tanımlamaları ne denli çakışıyorsa anlamlandırmalarda benzerliğin sağlanma şansı o denli yüksek olacaktır. Bunu en güzel ifade eden özlü cümle "insan bir konuda ne kadar

---

¹ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s235.

² Wilbur Schramm. "Haberleşme Nasıl İşler".s103

³ Salih Güney, *Davranış Bilimleri*.s365

⁴ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s38. Wilbur Schramm.agm.s113

bilgili/duyarlı olursa olsun söyledikleri karşısındakinin anlayabildikleriyle sınırlıdır” özdeyişidir.¹

İletişim sürecinin işleyişi ile ilgili buraya kadar anlatılanlar, kaynağın iletişim sürecindeki yerini ortaya koymaktadır. Artık mesajı hazırlayan, kodlayan ve alıcısına yollayan kaynak işini tamamlamıştır. Sırada alıcının bu mesajı algılaması, mesajı açıklaması ve yorumlaması ile ilgili süreçlerle iletişim süreci devam edecektir.

5.2.ALGILAMA-KODAÇMA-YORUMLAMA

Psikoloji ve sosyoloji başta olmak üzere insanı konu alan bütün bilimlerin üzerinde durduğu algı ve algılama kavramları iletişim açısından da çok önemli kavramlardır. Duyu organlarımıza ulaşan veriler, algılama olmaksızın tek başlarına bir anlam ifade etmez. Bunların bir anlam ifade edebilmeleri için, verilerin algılanması gerekir. Bize ulaşan duymalara algılama neticesinde tepkiler gösteririz. Ancak mesajın bizim için bir şey ifade etmesine geçmeden önce mesajı filtre ederiz. Filtre, göndericinin ve alıcının mesajları değerlendirmesidir ve burada devreye algılama girer.

Algı, “kişinin belli bir bilgiyi duyma, organize etme, anlama ve değerlendirmesi”² “insanın çevresindeki uyaranların, ya da olayların farkına varması ve onları yorumlaması süreci, kişinin belli bir bilgiyi duyma, organize etme, anlama ve değerlendirme süreci” dir. Algılama ise “bir olay ve nesnenin varlığı üzerinde duyular yoluyla bilgi edinme” dir.³

İnsanın etrafındakileri fark etmesi, kendi dışında ne olup bittiğinin farkında olması algı süreci ile olur. Duyu organlarına iç ve dış çevreden gelen duymalar algı sürecinde işlenirler. anlamlı hale gelirler.⁴ İşte bu nedenledir

---

¹ Merih Zılloğlu, *İletişim Nedir?* .s253.Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*.s.108. Wilbur Schramm, “Haberleşme Nasıl İşler”.s104

² Hasan Tutar, *Genel İletişim* .s37

³ Hasan Tutar.age.s37.Metin İnceoğlu, *Tutum-Algı-İletişim*.s44.

⁴ Adnan Erkuş, *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*.s145 Hasan Tutar.age .s37

ki, “Algıladığımız dünya, gördüğümüz, işittiğimiz, tattığımız ve duyduğumuz dünyadır.”¹

Duyu organları tarafından dışarıdan alınan uyarıcıların beyin tarafından anlamlı algılamalar şekline dönüştürülmesi rastgele olmamaktadır. Belirli bazı kurallara bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu kurallara algısal sistemin özellikleri de denilebilir. İnsanların çevresindeki nesnelere algılamaları ve çevrelere uyum sağlamaları bu özellikler sayesinde mümkün olabilmektedir.²

İletişimin gerçekleşebilmesindeki ön koşul “iletilerin yöneldiği kişilerce yani alıcılar tarafından algılanması”dır. İnsanın “gerçeklere” ilişkin bilgileri bu süreçte oluşur.³

İnsan için bu derece önemli bir konumda olan algılamanın iletişimsel anlamı şudur: “İletişimde algılama süreci, iletilerin hedef tarafından duyu organları aracılığı ile farkına varılması sürecidir ve kaynak tarafından gönderilen iletilerin anlama veya anlamamanın temelidir.” Algılama, hem uyarıcıların hem de algılayan kişinin özelliklerine bağlı olarak gelişen bir süreçtir. Algılar, insanın duyularının fiziksel sınırlılıkları ve uyarıcıları alan kişinin psikolojik ilgileri, gereksinimleri ve geçmiş yaşantıları/referans çerçevesi ve iletişim ortamı ile belirlenir.

Görüldüğü üzere bu süreçte de -tıpkı kodlama sürecinde olduğu gibi- referans çerçevesi devreye girer ve referans çerçeveleri algılamanın şeklini ve niteliğini etkiler. İnsanlar bu çerçevelere göre kendilerine gönderilenleri/ilettilenleri algırlarlar. Bu nedenle iletişimde, iletilerin hedefin alıcı kanalları açısından uygun fiziki özelliklere sahip olup olmamaları kadar, hedefin referans çerçevesi de algılamanın gerçekleşebilmesinde rol oynar.⁴

---

¹ Adnan Erkuş, *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*.s146

² Salih Güney, *Davranış Bilimleri* .s174

³ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s235.

⁴ Merih Zıllıoğlu.age.s236.Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana* .s78; Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü* .s30-31; Blair J. Kolasa, *Davranış Bilimlerine Giriş*.s246

İşte aynı ortada izlenen bir resmin kimilerince sanat yapıtı, kimilerine göre anlamsız karalamalar olarak nitelendirilmesi aynı duyu verilerinin kişisel denem alanlarına göre değişik biçimde algılamasının sonucudur. Kısaca, algılama “bireysel ve kültürel boyutlarda seçici bir tavır”dır. İnsan bu seçici tavrıyla bir konuşmanın içinde bazı sözlerin ve sözcükleri diğerlerine göre daha önce algırlar. Susuz insanlar su ile ilgili sözcüklere (örneğin meyve suyu reklamlarına) ve su sesine duyarlı olurlar ve algırlar. Aynı biçimde kurban bayramında kurban kesiminin bir Müslüman tarafından kutsal bir ayın, başka inançlardan kişilerce “vahşet” olarak algılanması algıda kültürel seçiciliğin ve etnosantirizmin örneği olarak verilebilir. Birinciler olayın inançla ilgili yönlerini algırlarken, ikinciler akan kanı ve can çekişen hayvanı görürler. ¹

“Mesajı (bilgiyi) yorumlamada alıcı tarafından kullanılan zihinsel ve duyumsal bir süreç”² olan algıya bu işlevi gerçekleştirirken pek çok faktör etki etmektedir. Algılama farklılığını, dışsal ve içsel olmak üzere iki unsura bağlamak mümkündür:

Algılamada dışsal faktörler: Farklılık, yoğunluk, sıklık, hareketlilik, tekrarlama, kontrast, yenilik, benzerlik gibi faktörlerdir. ³

Algılamada dışsal faktörler ise, kişilik, ihtiyaçlar, amaçlar, motivasyon, inançlar, değerler ve tutumlar, umutlar, beklentiler, arzu ve istekler, geçmiş tecrübeler ve alışkanlıklar gibi faktörlerdir. ⁴

Kişinin fiziksel özellikleri, içinde bulunduğu durumu, beklentileri, geçmiş yaşamı ve tecrübeleri, bilgileri, toplumsal ve kültürel unsurları onun bir şeyi algılamasını etkiler. Algıya bu kadar farklı faktörler etki edince kişiler aynı mesajı, farklı yorumlarlar. Bu nedenle aynı uyarı farklı kişiler tarafından değişik şekillerde algılanabilir. Ancak şu da bir gerçektir ki, iletişim sürecinin etkinliği, alıcı ile göndericinin aynı sembollere aynı anlamı vermeleri ve buna

---

¹ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?* .s236

² Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*. S30-31.

³ Hasan Tutar, *Genel İletişim* .s37. Salih Güney, *Davranış Bilimleri* .s175. Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*.s.81-82; Blair J. Kolasa, *Davranış Bilimlerine Giriş*.s247

⁴ Hasan Tutar.age.s37; Salih Güney.age. s175 Blair J. Kolasa.age.s247-250

uygun bir tepkide bulunmaları ile sağlanabilir. ¹ zira ilgi ve algılamanın işlemesi seçilmeyici olarak başlamaktadır. ²

5.2.2.KODAÇMA SÜRECİ

İletişim sürecinde algılamadan sonra alıcının geçirdiği ikinci süreç kodaçma sürecidir. Bu süreç de algılamada olduğu gibi iletişimin işleyişi ve etkinlik derecesinin belirleyicilerindedir.

Kod açma, “algılama sürecinde iletilerin şu veya bu nedenle farkına varan hedefin aldığı işaretleri anlamlı simgelere dönüştürme süreci” ³ dir. Hedefin iletileri taşıyan kanal ve araçlarla ilgili kodalıcı/açıcı sistemleriyle başlayan kodaçma süreci, merkezi sinir sisteminde tanımlanır. Kod açma işlevini gören unsurlar kodlayıcıların karşıtı işlevi gören sistemlerdir. ⁴

Kişiler arası iletişim durumunda iletişim mesajının ulaşacağı hedef kişi ya da gruplar kod açma üzerinde zihinsel olarak ürettiği sözel iletileri referans çerçevesini oluşturan etkenlere göre ya kısmen ya da değiştirerek yorumlayıp “kendi gerçeklerine uygun hale getirecektir”. Kod açma sürecine bireysel faktörlerin beraberinde Bu arada, varsa kaynağa ilişkin tutumları kaynakla olan rol ve statü ilişkileri, fizik çevre koşulları ve o andaki bedensel ve ruhsal durumu gibi iletişim ortamı ile ilgili etkenler de etki edecek ve bu etkenler iletilerin düz ve yananlamalarını belirlemede rol oynayacaktır. Bu yorumlama sürecinde kaynağın jestleri, ses tonu, yüz ifadesi ile ilgili anlamlandırma da sürece girecek ve bu şekli ile süreç tamamlanacaktır. Böylece algıladığı ve çözümllediği sözel ve görsel iletilere eklediği yananlamalarla birlikte kaynağın amacı, ne söylediği, ne söylemek istediği konusunda yargısı oluşacaktır. ⁵

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim* .s37-38 . Metin İnceoğlu, *Tutum-Algı-İletişim*.s.58-59.

² Metin İnceoğlu.age.s48

³ Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*.s10

⁴ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s238. Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*.s77; Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s218

⁵ Merih Zıllıoğlu.age.s246

İletinin hedef tarafından çözümlendiği bu süreçte, harf, sözcük, renk, çizgi, koku, v.b. çeşitli işaretler alıcının belleğinde var olan işaretler/simgeler dağarcığı sayesinde tanınırlar. Gelen işaretlerin bellekte karşılığı ya da benzeri yoksa, iletiye dönüşümleri olanaksızdır. Örneğin okuma yazmayı bilmeyen birisi için bir yazılı metin hiçbir zaman bir ileti niteliği taşımaz.

Kodaçma sürecinde kaynaktan ulaşan mesajlara karşı dikkatini yönelten alıcının zihnine ulaşan ve alıcı tarafından algılanan söz ve görsel işaretler bellek dağarcığına göre çözümlenirler. Bu kod açma süresince işaretler ilgili oldukları kodlar bağlamında simgelere ve aralarındaki ilişkilere göre anlamlı iletilere dönüştürürler. Bu dönüştürme sürecinde alıcının elde edeceği anlamlar öncelikle düzanamlar olacaktır.¹

Bu süreçle ilgili bir diğer önemli nokta da şudur: mesajın somut bir sonuç elde edip etmeyeceği, gerçekte gözle görülebilir ve açık bir haber bildirimine yol açıp açmayacağı, ortaya bir eylemin çıkıp çıkmayacağını -kısmen- iletişim sürecindeki engeller etkileyecektir. Bu sonuçların istenen şekilde gerçekleşmesi bu engellerin miktarı ve niteliğine bağlıdır, bunlara göre değişecektir. .²

5.2.3.YORUMLAMA SÜRECİ

Bir iletişim sürecinde, mesajın alıcısının etkin olduğu ve onun katkıda bulunduğu son süreç 'yorumlama süreci'dir. Bu süreç, "kod açma süresinde üretilen iletilerin, hedefin referans çerçevesine göre bir kez daha anlamlandırılması süreci" dir. Açacak olursak, alıcı kendisine gelen mesajları düzanamlarına göre anlamlandırır ancak daha sonra bu verileri referans çerçevesi ve iletişimin gerçekleştiği ortamı oluşturan etkenler tarafından belirlenen bir değerlendirme süzgecinden geçirir.³ İşte bu sürecin iletişimsel adı "yorumlama süreci"dir.

¹ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s238

² Wilbur Schramm, "Haberleşme Nasıl İşler".s106

³ Merih Zıllıoğlu.age.242.Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana..s77*

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere yorumlama, kişinin etkin olduğu, ileti ile kendisinde varolan verileri değerlendirdiği seçici bir süreçtir. Bu süreç de tıpkı -algılama ve kodaçmada olduğu gibi- referans çerçevesi bilgileri ve iletişim ortamındaki çeşitli etkenlerden etkilenir. Başka bir deyişle kişinin geçmiş yaşantıları, bilgi düzeyi, değer, tutum ve inançları, temel psikolojik gereksinimleri onun yorumlamasındaki seçiciliğini belirleyecektir. Öte yandan, kişinin o andaki psikolojik durumu, zaman ve mekan koşulları, rol ve statü ilişkileri vb gibi iletişim ortamı etkenleri de iletilerin yorumlanmasında son derece önemli bir rol oynayacaktır. ¹

Mesajın hazırlanması sürecinde sürece bütün bu etkenlerin etki edeceğini öngören bir kaynağın -Sözel ve yazılı iletişim durumlarında- dikkat etmesi gereken en önemli unsur dildir. Çünkü dil, ister kaynak ister hedef konumunda olsun iletişimde bulunan kişilerin referans çerçevesinin oluşmasında belli bir etkinliğe sahiptir. İnsanlar dillere çeşitli anlamlar yüklerler ve dolayısıyla dil, yüklendiği anlamlarla anadili olduğu toplumun üyelerinin algıları üzerinde çok büyük etkiye sahip olur. Ayrıca, kullanılan sözcük dağarcığı ve kodlama şekli de kişilerin kültür çevresi, toplumsal sınıfı, ideolojik yaklaşımları konusunda ipuçları verir. Bu nedenle, hedef kaynaktan gelen iletileri yorumlarken, bu iletilerde hem kullanılmış olan sözcükler hem de ifade tarzı iletilere yüklediği anlamlar üzerinde etkili olacaktır. ²

Bununla beraber iletişimsel olarak şu noktanın da altını çizmekte yarar vardır: “İletişimin gerçekleşmesi, kaynağın mesajı alıcıya ulaştırmasıyla; iletişimin etkinliği ise, gönderilen mesajın anlamı ve etkisinin, alıcıya tam olarak iletilme gücüyle ölçülür”. Gerçek iletişim etkinliği, hedefte istenen davranışın sağlanmasıyla gerçekleşir. Bu da ancak mesajın kodunun, kaynağın kodladığı gibi, hedef tarafından açılmasıyla mümkün olabilir. Kaynağa göre etkinlik, istenen davranışın sağlanmasıyla olur; ancak

---

¹ Merih Zılhoğlu, *İletişim Nedir?*, s. 242-243

² Merih Zılhoğlu, age. 243-244; Şerife Yıldız, *Dil Kültür İletişim ve Medya*, Sinemis Yayınları, Ankara: 2005. s14,46

kaynağın beklediği davranışın gerçekleşmesi, mesajın tam alınmasının yanı sıra, alıcının mesaj ve kaynağa karşı tutumuna da bağlıdır. ¹

Yorumlama süreci yalnız sözlü ya da yazılı iletilerle sınırlı değildir. Müzik, dans, grafik, resim, jestler vb algılanan kişilerce yorumlanan kodlardır ve çoğu kez yorumlandırılma alanları sözlü ve yazılı konuşma diline göre daha geniştir. Bununla birlikte, ne türde olursa olsun, algısal ürünün ortaya çıkmasında yani iletinin hedef açısından “gerçek” anlamını almasında hedefin referans çerçevesi kesin belirleyicidir. Ancak, bu çerçevede unutulmaması gerekli olan temel nokta, kişinin denem alanı ile iletişim ortamının karşılıklı ilişkileridir. Yorumlama süreci, aynen kodlama sürecinde olduğu gibi, bir çok değişkenin karşılıklı etkileşimiyle biçimlenir ve sonuçlanır. ²

5.3.GERİ BESLEME SÜRECİ

Bir iletişim sürecinin başlaması ve bitmesi için “kodlama, algılama, kodaçma, yorumlama” süreçleri yeterlidir. Bu sürecin işlemesi ile mesaj hazırlanır ve alıcının takip etmesi öngörülen adımları atması ile de mesaj iletişimsel olgunluğa erişir. Bu sayede ortaya somut bir durum çıkar ve bu haliyle iletişim sona erer.

Bununla beraber bu iletişim durumunun geri bildirim adı verilen bir süreçle devam etmesi mümkündür. Geri bildirim, “alıcı tarafından mesajla ilgili bir tepkinin kaynağa verilmesi” aşamasıdır. Bu aşamaya geri bildirim ya da geri besleme (feedback) denir. Başka bir ifade ile geri bildirim, “alıcının algıladığı ve yorumladığı iletilere sözlü, sözsüz her türlü tepki verme süreci” dir. Alıcı, kendisine ulaşan iletilere yaptığı yorumlandırmalar çerçevesinde yanıt verir, örneğin bir tutum, davranış değişikliği gösterir. Bu yanıtlar iletişim durumunun koşullarına göre hemen ya da belli bir süre sonra doğrudan doğruya ilk kaynağa yönelebileceği gibi, başka hedeflere (iletişim merkezlerine) de yayılabilir. Okuyucu, izleyici mektupları, kamuoyu

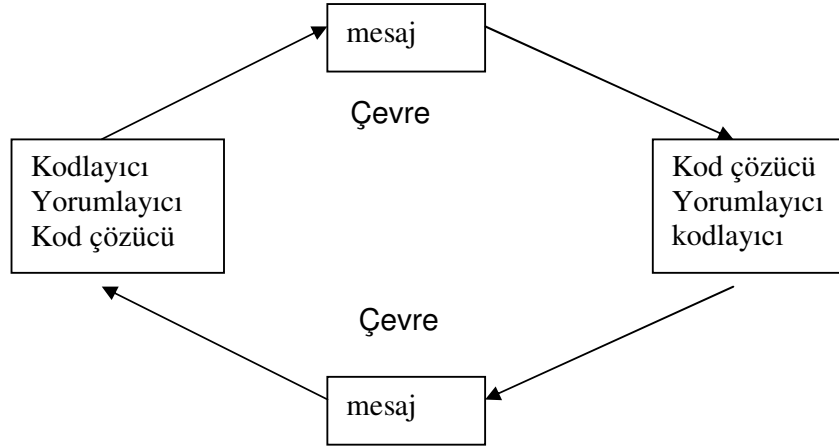
---

¹Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s27

² Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.244-245

araştırmalarına verilen yanıtlar, ancak belli bir süre sonra iletileri gönderen kaynağa ulaşan besleyici yankılar (geri besleme) dır.¹

Dikkat edildiğinde görülecektir ki aslında geri bildirim süreci ile yeni bir duruma geçilir. O ana kadar devam eden bir iletişim olayı süreklilik kazanır ancak bu sefer ortaya yepyeni bir ileti aktarımı çıkmıştır. Bu süreçte iletişime dahil olan kişi/kişilerin konumları, işlevleri ve görevleri de değişim gösterecektir. Bu yeni iletişimsel durumda alıcı/ hedef kişi kaynak olacak ve yeni bir mesaj hazırlayıp gönderecektir. Bu durumda alıcı kişi muhtemelen önceki iletişim faaliyetinin kaynağı olacaktır. Bu durumu şöyle bir şekil ile göstermek mümkündür:

Şekil 3 : Geri Bildirim Süreci.

Şekilde iletişimin iki birimi ve bunların gönderdiği mesajlar gösterilmektedir. Kendisine gelen kodu çözüp yorumlayan alıcı tepkisini bir mesaj halinde mesajı ilk kez gönderen birime iletacaktır. Böylece roller değişecek, kaynak hedef, hedef de geri bildirim mesajını ileten bir kaynak haline gelecektir.

¹ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.247.Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*.s78.John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*.s40. Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s134. Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*. s.107-108.İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.s30

Bütün bu anlatılanlardan sonra bazı noktaların altının çizilmesinde yarar vardır: alıcı kaynağın gönderdiği mesajı çözümler ve bir düşünce haline dönüştürebilirse, iletişim süreci tam anlamıyla tamamlanmış olur. Bu sonucun elde edilebilmesi içinse, göndericinin iyi bir kodlama yapması, mesajı etkin bir şekilde göndermesi, alıcının da kodlanan mesajı çözümleyecek yetenekte olması gerekir. ¹

Geri bildirimle elde edilecek mesaj iletişim sürecinin devamlılığı için önemli katkılar sağlayabilecektir. Çünkü, kaynak alıcıdan gelen bu tepki ile kendi mesajı hakkında karşısındakinin ne düşündüğünü öğrenirken onun davranışları, zekası, yargıları ve kişiliği konusunda da bilgi sahibi olur ve kendi davranışlarını buna göre ayarlar. Alıcının tepkisi, kaynağı birtakım bilgilerle beslemiş, dolayısıyla bu akımdan her iki uç da yarar sağlamıştır. Öte yandan, iletişim sırasında alıcı kaynağın mesajına cevap verirken akım tersine dönmüş yani alıcı kaynak, kaynak da alıcı olmuştur. İşte bu iletişim sayesinde insanlar kişiliklerini geliştirirler, aralarında dayanışma sağlarlar.²

6.İLETİŞİM ÇEŞİTLERİ

İletişim, nitelikleri bakımından birçok etkene göre sınıflandırılabilir:³

Bir toplumsal ilişkiler sistemi olarak

- kişiler arası iletişim
- grup iletişimi
- örgüt iletişimi
- toplumsal iletişim

Grup ilişkilerinin yapısına göre

- biçimsel olmayan (informel)/ yatay iletişim
- biçimsel(formel) /dikey iletişim

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s19.İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.s26.

² Şerife Yıldız, *Dil Kültür İletişim*.s45; Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*.s108

³ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s60

Kullanılan kanallara ve araçlara göre

- görsel iletişim
- işitsel iletişim
- görsel-işitsel iletişim
- dokunma ile iletişim
- telekomunikasyon
- kitle iletişimi
- yada
- doğal araçlarla iletişim
- yapay araçlarla iletişim

Kullanılan kodlara göre

- sözlü iletişim¹
- sözsüz iletişim

Zaman ve mekan boyutlarında

- yüzyüze iletişim
- uzaktan iletişim

olarak sınıflandırılabilir. Her iletişim türü birbiriyle bağlantılı ve iç içedir. ²

7.İLETİŞİMDE GÜRÜLTÜ VE ENGELLER

İletişimin kötü işlemesine veya tümüyle engellenmesine neden olan her şey gürültü kavramı ile anlatılır.³

İletişim süreci, uygulamada, çeşitli nedenlere bağlı olarak istenen şekilde işlerliğini sürdüremez, etkin bir iletişim sağlanamaz. İletişim engelleri, bir başka deyişle iletişimin etkinliğini bozan bazı faktörler sürecin çeşitli unsurlarını dumura uğratarak ve onları olumsuz biçimde etkileyerek iletişimde

---

¹ Sözlü iletişimde temel birim ses ve harflerdir. Bir heceden başlar, saatlerce, günlerce süren konuşma söyleşi ve tartışmalara, yüzlerce cilt dolduran yazışmalara ulaşabilir. Bk.Özcan Köknel,*İnsanı Anlamak*.s51

² İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*.s15

³ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s240.Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum*.s64

aksaklıklara yol açabilirler. İletişim sürecinin etkin bir biçimde işlemesine engel olan pek çok faktör vardır.¹

Bu noktadan hareketle gürültüye neden olan unsurları 4 grupta sınıflandırmak mümkündür:²

1. Fiziksel gürültü kaynakları: konuşma seslerini bastıran çocuk ağlamaları, uçak sesleri, radyoda ve telefonda parazitler, televizyonda görüntü kaymaları, yazıda silinmiş veya alıcının tanımadığı işaretler vb. gibi.
2. Fizyo-nörolojik gürültü kaynakları: işitme, görme bozukluğu, zihinsel engeller, konuşma bozuklukları, kısaca kodlama ve kod açma sistemleri veya merkezdeki doğal sorunlar, açlık, yorgunluk gibi durumlar.
3. Psikolojik gürültü kaynakları: Şiddetli heyecan, sevinç, korku gibi ruhsal durumlar, kaynağa ya da hedefe ilişkin olumsuz tutumlar, önyargılar vb. gibi.
4. Toplumsal-kültürel gürültü kaynakları: Taraftarın bilgi düzeyleri, kültürel çevre ve yaşantıları arasında köklü ayrımlar vb. gibi.

Görüldüğü gibi gürültü; kaynak, kanal, araç, hedef gibi temel iletişim öğelerinden her birinden kaynaklanabilir. Ya da bunlara dıştan gelen etkiler de olabilir. Bu nedenle gürültü hem referans çerçevesini oluşturan verilerle, hem iletişim ortamı ile de ilgilidir. Ayrıca bunlardan bazıları kaynak ve hedefin referans çerçevelerini belirleyen sürekli etkilerdendir, bazıları ise geçicilerdir, ortadan kaldırılabirler. Önyargıları, kültürel çevre ayrımlarını aşmak, konuşmayı ve dinlemeyi engelleyen bir radyoyu kapatmak kadar kolay değildir. Ancak, nereden kaynaklanırsa ve de ne türde olursa olsun gürültü,

¹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İletişim*.Nursan Yayınları.İstanbul:2000.s148

² Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s240-241

belli bir durumda iletişimin işleyişinde yer alan tüm süreçlerde olumsuz rol oynar. Örneğin, çok fazla gürültülü bir ortam kaynağın iletilerini kodlama ve gönderme süreçlerindeki başarısını azaltabileceği gibi, hedefin dikkatini dağılmasına, algılama ve kod açmada sorunlarla karşılaşmasına yol açabilir. Önyargılar, algılama ve yorumlama süreçlerindeki seçiciliğin aşırı olmasına ve kodlanan anlamlarla yorumlanan anlamların tümüyle değişik olmasına neden olabilir.¹

- “Gönderenin sözlü ve sözsüz İletişimi arasındaki uyumsuzluk
- Haddinden fazla enformasyon yükleme
- Enformasyon saklama; gizlilik
- Alıcının farklı algılaması
- Alıcının farklı tutum, inanç ve değerleri
- Önyargı veya enformasyonun çarpıtılması
- İlgilenmeme veya ilgiyi atma
- Kıymet bilmeme ve ödülde yetersizlik
- Güvensizlik
- Seçimsel algı, ilgi, seçimsel yaklaşma ve uzaklaşma
- Dil kullanımı ve anlambilim
- Bürokratik işlevsizlik veya kötü işlev (örgütsel engel)
- Tek yönlü İletişim ve geri beslemenin olmaması gibi faktörler

kaynağı zora sokan ve düzeltilmesi gereken engellerin en belirginleridir”² ve bunlar iletişim sürecinin aksamasına hatta yanlış yöne doğru kaymasına neden olur, ikna edici iletişimin sonuca ulaşmasını engeller.

İletişim engelleri aşağıdaki faktörlerden kaynaklanır.

1. İnsanların, iletişime olan ihtiyaçlarının farkında olmamaları,
2. İnsanların iletişimin önemini yeterince kavrayamamaları,

---

¹ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s241-242.Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s99

² İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*.s100-101

3. İnsanların etkin iletişim yöntemlerini bilmemeleri. ¹

İletişim sürecinin işleyişinde görüldüğü gibi, iletilerin düzenlenip gönderilişinde ve alınıp yorumlanışında hem kaynağın hem de hedefin referans çerçevelerini oluşturan sürekli ve geçici etkenler, mesajın anlamını ve bunun paylaşımının düzeyini belirlemektedir. Böylece, belli bir iletişim durumunda taraf olan kişilerin birbirleri hakkındaki bilgilerinin düzeyi ile birbirlerinin iletişim davranışlarını öngörebilmelerinin ölçüsü arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir. Bu bilgi düzeyleri arttıkça kaynağın alıcıdan beklediği tepkinin oluşma olasılığı da artacaktır. Başka deyişle, iletişimde bulunan insanların kültürel ve bireysel yaşantıları ve beklentileri hakkında ne kadar çok şey biliniyorsa onlarla hangi konuda, nasıl iletişim kurulacağını bilmek ve ne türden tepkiler geleceğini öngörebilme olasılığı, buna bağlı olarak da iletişimcinin başarı ve etkinliği artacaktır. Buna ek olarak, içinde bulunan ortamın koşullarını doğru değerlendirebilme ve iletileri bunlara uygun biçimde kodlayıp aktarma yapılması ölçüsünde başarılı bir iletişimi –istenilen amacı- gerçekleştirme şansı yükselecektir. ² Bütün bu durumlara muhatap olacak olan kaynağın istediği sonuçları istediği zaman alabilmesi ve başarılı olması her zaman için mümkün olmayacaktır. Kişisel, toplumsal, dilsel vb bir çok engel bu durumun olumsuz sonuçlanmasına yol açabilmektedir. Bu da iletişimin ortasına dikilen bir barikat olabilir. Şimdi bu engeller genel anlamda incelenecektir:

•İletişimin kişisel engelleri, gönderici ve alıcının mesajı kodlarken, gönderirken veya kod açarken gerekli dikkati göstermemelerinden kaynaklanır. Bunlar; alıcının mesajı yanlış anlama ve yanlış yorumlaması, belirli ön kabuller nedeniyle mesajı yanlış değerlendirme, konuşmacıya karşı ilgi eksikliği ve göndericiye karşı gösterilen güvensizlik gibi engellerdir. İletişim önemli kişisel engellerinden biri, mesajın anlamını kasten çarpıtmaktır.

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s78.

² Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s256

İnsanların kişisel arzu ve istekleri, değer yargıları, kültür yapıları, bilgi düzeyleri, içinde buldukları duygusal ortam, alışkanlıkları, zevkleri ve tutkularının birbirinden farklı olması durumunda, iletişimin bir çok kişisel engeli ortaya çıkar. Kişisel farklılıklar, kaynak açısından mesajı kodlarken, alıcı açısından da onu algılamak ve yorumlamak ortaya çıkar. Kişisel farklılıklar, kaynağın kullandığı sembolleri etkilerken, alıcının da mesaja göstereceği tepki psikolojik, duygusal ve kültürel yapısından kısaca kişiliğinden bağımsız olmayacaktır. ¹

• İletişimin kişisel engellerinin yanında toplumsal kaynaklı engellerden de bahsedilebilir. Bu engellerden bir kısmı rol-statü ile ilgili durumlardan kaynaklanabilir. Bunların tespiti ve belli bir iletişim durumunda tarafların karşılıklı rol ve statü ilişkilerini doğru tanımlayabilmeleri, iletişimin gerçekleşip sürdürülebilmesi açısından çok önemlidir. Çünkü, iletişim davranışlarının gerektiği gibi olabilmesinde kimin, kime, neyi, nasıl ileteceğini ve kimden, nasıl tepkiler alabileceğini öngörebilmesinin önemli rolü vardır. bunun dikkate alınmaması iletişimde toplumsal engellerin ortaya çıkmasına yol açar.

Rol ve statü ilişkilerine bağlı olarak çıkabilecek iletişimin sorunlarını dört grupta örneklendirebiliriz:

1. Tanımlama ve buna bağlı olarak beklenti farkından doğabilecek sorunlar

2. Rol ve statü ilişkilerinin ortama göre değerlendirilmemesinden kaynaklanabilecek sorunlar: evde ve özel yaşamda işveren gibi davranmak gibi

3. Belli bir rolün gereği olan otoritenin, saygınlığın, gücün bilinmemesinden ya da azımsanması nedeniyle ortaya çıkabilecek sorunlar

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim* .s82-83

4.Belli bir rolün karşılığı olan statüye ilişkin otorite, güç ve saygınlıkla ilgili beklentilerin gereğinden fazla olmasından kaynaklanabilecek sorunlar. ¹

●Dilsel engellere gelince, kelimelerin farklı anlamları olabilir. gönderici tarafından anlatılmak istenen bir ifade, alıcı tarafından farklı bir şekilde algılanabilir. Alıcı, dilin sembollerini kendi davranış ve deneyimlerine göre yorumlar. Bazı soyut kavramlar gerçek anlamlarından farklı bir ifade yaratabilir. Bu kavramlar, kişilerin yaşadıkları tecrübelerle göre, farklı anlamlar ifade edebileceği için, iletişim engeli oluşturabilmektedirler; söylenen aynı olmasına rağmen, anlaşılmanın ve amaç edinilenin farklı olması, iletişim engeline neden olur. ²

Etkinlikle ilgili araştırmalar göstermiştir ki, iletişimde bir dil engeli ortaya çıktığı zaman gönderici alıcıları soru sormaya teşvik etmelidir. Güvensizlik engelini ortadan kaldırmanın en etkin yolu, güven yaratmaktır. Zira güvenilirlik bireyin dürüstlüğü, adalet duygusunun gelişmişliği, iyi niyeti, yetenekleri, sorumluluk duygusu ve diğerleri tarafından iyi tanınma gibi özelliklerinin sonucunda ortaya çıkar. ³

Bu engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak kaynağın şu özelliklere sahip olması beklenir: ⁴

a.Kaynak göndereceği mesaj konusunda bilgili olmalıdır. Kaynak, bilgisi oranında kodlama, mesajı gönderme gücüne sahiptir. Bilgi, mesajın kodlama biçimini belirlediği gibi, içeriğini, alıcıdan beklenecek olan davranışı da etkiler. Kaynak göndereceği mesajın oluşturacağı davranış hakkında, mesajın nedeni konusunda ve mesajın kodlarının etkisi konusunda bilgili olmalıdır. Kaynağın bilgili olması iletişimin sürekliliğini de etkiler. Eğer kaynak

---

¹ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s263-264

² Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s85

³ Hasan Tutar.age.s99-100

⁴ Hasan Tutar.age.s22-23

gerekli bilgiye sahip olursa, alıcının istediği bilgileri sağlayabilir, aksi takdirde, kaynak bir aktarıcı olmaktan öteye geçemez.

İletişim her zaman yüz yüze kurulmaz; bir aracı ile de iletişim kurulabilir. Aracı, bir rapor veya kitap olabilir. Bu durumda asıl kaynak şüphesiz rapor veya kitabın yazarıdır. Kaynak böyle bir aracıyı kullanırken ne ölçüde açık biçimde ortaya koyabiliyor ise, iletişim o ölçüde etkin olacaktır.

b-Kaynak kodlama özelliğine sahip olmalıdır: Kaynak, alıcıya göndereceği mesajın nasıl kodlanacağını, sözlerin ve işaretlerin anlamının ne olduğunu bilmelidir. Yanlış veya yetersiz biçimde kodlanan bir mesaj, etkin olmayacağı gibi, istenilenin dışında bir davranışı da yaratabilir.

c-Kaynak düzlem ve rolüne uygun davranmalıdır. Kaynak bulunduğu düzleme uygun davranmalı,göndereceği mesaj ile statüsü ve rolü arasında ilişki olmalıdır. Kaynağın,davranışını gerçekleştirdiği statü ve role uygun düşmeyen bir mesajı göndermesi halinde,mesaj ya alıcılarca işleme konmaz veya olumsuz etkileşime neden olur.ayrıca kaynak bir davranışa neden olmak üzere mesaj gönderiyorsa,bu davranış bulunduğu rol davranışı ile ilişkili olmalı ve alıcıların da söz konusu rol düzlemi ile bağı olmalıdır.

d-Kaynak tanınmalıdır: Etkin bir iletişimin sağlanması için, alıcılar kaynağı tanımak ister. Alıcı aldığı mesajı değerlerken,kaynağın özelliğine göre değerler. Kaynak,alıcı tarafından ne ölçüde tanınıyorsa ve bu tanıma ne ölçüde olumlu ise,gerçekleşen iletişim o ölçüde etkin olur. Tanınmayan veya olumsuz tanınan kaynağın gönderdiği mesajlar,alıcılar üzerinde olumlu etki oluşturmaz.

Kaynağın bu özelliklere sahip olması gereklidir ancak yeterli değildir. Bunların yanında;

a. Kaynak, sözlü mesajları alıcının anlayacağı ve algılayabileceği biçimde kullanılmalıdır,

- b. Kaynağın gönderdiği mesajlar yalnız sözlü olmamalı, aynı zamanda model, hareket, çizim, resim, yazı ve işaret gibi semboller şeklinde de olmalıdır,
- c. Kaynağın gönderdiği mesajlar, alıcının ilgisini çekecek gerçek ve çekici örneklerle desteklenmelidir,
- d. Mesaj, alıcıyı etkileyecek türden bir kanalla gönderilmelidir. Kaynak ve alıcının fiziksel çevresi iletişime elverişli duruma getirilmelidir,
- e. Kaynak ve alıcının fiziksel ve psikolojik rahatsızlıkları giderilmelidir.¹

8.AMAÇLARINA GÖRE İLETİŞİM TÜRLERİ

İletişim sürecinin bu engellerini gidermek üzere çeşitli iletişim türlerinden bahsedilmektedir. Thayer gibi bazı araştırmacılar bu iletişim türlerini amaçlarına göre sıralamış ve iletişim türlerini:

Bilgi sağlayıcı iletişim
Empatik iletişim
Güdüleyici İletişim
Etkin İletişim
İkna Edici (ikna ve inandırma amaçlı) iletişim
şeklinde sıralamışlardır.²

Bu kısımda bunların ne olduklarına ilişkin kısa bir giriş yapılacak, konunun daha iyi anlaşılmasına dair örnekler Allah-insan iletişiminden verilecek, ayrıntılar tezin içeriğinde yeri geldikçe belirtilecektir.

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s98

²Salih Güney, *Davranış Bilimleri*.s343

8.1.BİLGİ SAĞLAYICI İLETİŞİM

İletişim engellerini ortadan kaldırmanın bir yolu, alıcıyı konu ile ilgili bilgilendirmektir. İşte bu iletişim biçimindeki amaç bilgi alışverişinin sağlanmasıdır. özellikle organizasyonlar için hayati öneme sahiptir. Aktarılacak bilgi, ya dikey düzlemde (yönetici-yönetilen ya da yönetilen-yönetici) ya da yatay düzlemde (yönetilenler arasında) olur.¹

Allah- insan iletişiminde bu iletişim biçiminin uygulandığı görülmektedir. Şöyle ki, Allah kuluna dikey düzlemde bilgi akışı sağlamıştır. Kulu ise kendi duygularını, isteklerini, düşüncelerini yine dikey bir düzlemde Allah'a iletacaktır. Birinci durumda vahiy, ikinci durumda ise dua söz konusudur.

Kur'an'ın vahyedilişi sırasında Hz. Peygamber ile Kur'an muhatapları arasında Kur'an mesajının anlaşılması ve hayata tatbik edilmesi ile ilgili her türlü verinin paylaşılması ise yatay düzlemde gerçekleştirilen bilgi sağlayıcı iletişime örnektir.

8.2.EMPATİK İLETİŞİM

İletişimde algılama farklılıklarını ortadan kaldırmanın yolu, empatik iletişim kurmaya çalışmaktır.²

Empati, bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak, olaylara onun bakış açısıyla bakması ve o kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecine verilen addır. Bu empati tanımı üç temel öğeden oluşmaktadır. Bir insanın karşısındaki bir kişi ile empati kurabilmesi için gerekli olan öğeleri şu şekilde sıralayabiliriz: ³

---

¹ Salih Güney, *Davranış Bilimleri*.s343.ayrıca bkz.İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.s21-22

² Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s99

³ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.102. İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.s43

- a. Empati kuracak kişi, kendisini karşısındakinin yerine koyabilmeli, olaylara onun bakış açısıyla bakabilmelidir. Empati kurmak isteyen kişinin algı alanına girmesi gerekir.
- b. Empati kurmuř sayılmak için, karřıdaki kiřinin duygu ve dūřüncelerini doęru olarak anlamak gerekir. Karřıdaki kiřinin yalnızca duygularını yada dūřüncelerini anlamıř olmak yeterli deęildir. Onun duygu ve dūřüncelerine tercüman olmak, ona göre davranmak gerekir.
- c. Empatinin tanımındaki son öęe ise, empati kuran kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın, karşıdaki kişiye iletilmesidir. Karşıdaki kişinin duygu ve dūřüncelerini tam olarak anlasak bile, eęer anladığımız ona fiillerimizle göstermezsek empati kurmuş sayılmayız.¹

Allah insanlarla iletişim kurarken onların özelliklerini dikkate alarak mesajlar hazırlamıştır. Yani onların duygu, dūřünce ve yaşam biçimlerini çözümlenip iletişim kodlaması yaparken mesajlarına bunları yansıtmıştır. Örneęin; insanoğlunun genelde kolaydan zora doğru bir ilerleme sağladığını bilen Allah Teala, bu yönde bir düzenlemeyi Kur'an'a yerleştirmiştir. Ayrıca insanoğlunun mükafat ve cezaya karşı verdiği değeri iyi bildiğinden onların akıbetlerini cennet ve cehennem gibi birbirinin zıddı iki olgu olarak tayin etmiştir.

Empatiyi en etkin şekilde kuracak olanın onu en iyi tanıyan, yeteneklerini/ zaaflarını en iyi bilen birisi olması gerekir. İşte bu yüzden insanı yaratanın, ona sahip olduğu her şeyi verenin yani Allah'ın en etkin empatiyi kurması doğaldır.

Empatik iletişimle ilgili olarak şunu belirtmekte de yarar vardır: Empatik iletişim iki boyutludur. Böyle bir iletişimin etkin bir şekilde yürüyebilmesi için

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s102

etkin bir dinlemenin de olması şarttır.yani bu iletişimde mesajının alıcısının/hedefinin etkin bir dinlemeyi gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu dinlemede her şeyden önce mesajı almaya önyargısız hazır olmak gerekir. Etkin olmayan dinlemede, dinleyici en iyi ihtimalle konuşmacının ne söyledikleri ile ilgilenir. Oysa etkin dinleme dinleyici konuşmacının ne söylediklerinin yanında, ne söylemek istediğini de anlamaya çalışır. Dinleme sırasında çoğu kimse karşısındakinin ne söylemek istediği ile ilgilenmez, aksine ondan kafasındaki bilgi ve düşünceleri onaylamasını bekler. ¹

İşte bu nedenledir ki, Allah-insan iletişiminde sadece Allah'ın kuluna empati ile yaklaşıp onu anlaması ve ona göre hitap yöntemi kullanması yetmez, kulun da etkin bir dinleme gösterip Allah'ın ne söylediğini anlamaya çalışması gerekir ki gerçek anlamda bir empatik iletişim gerçekleşsin.

8.3.GÜDÜLEYİCİ İLETİŞİM

Bu iletişim biçimi ikna edici iletişim biçimi ile yakından alakalıdır. Zira İletişimin ikna yeteneği, güdüleyici olmasına bağlıdır.² Bu iletişim biçimi de daha çok organizasyonlarda kullanılan bir iletişim biçimidir.

Güdü insanı belli bir amaç için harekete geçiren güçtür. ³ İş görenlerin örgüt amaçları doğrultusunda çalışma arzu ve isteğinin nasıl yaratılacağı, güdüleyici iletişimin temel konusunu oluşturur. Örgüte ve işlerine karşı motive olmuş çalışanların, moral ve iş tatminleri yüksek olacağı için, işlerini başarma ve performans düzeyleri yüksek olacağı gibi, güdülenmiş çalışanlarla iletişim daha kolay olur. Güdüleyici iletişim sayesinde çalışanlar, örgütteki tüm gelişmelerden haberdar olurlar. Güdüleyici iletişimin olduğu yerde örgüt çalışanlarını kaygı ve endişeye sevk edecek herhangi bir belirsizlik yoktur.

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*. s103,105

² Hasan Tutar.age.s108

³ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s147.Orhan Doğan, *Kişilerarası İlişkiler*.s30.Hasan Tutar.age.s108

Ayrıca örgütte olup bitenler konusunda bilgi sahibi olmaları, çalışanlarda temel bir ihtiyaç olan güven ihtiyacını karşılar.¹

8.4.ETKİN İLETİŞİM

İletişim türlerinden birisi de etkin iletişimidir. Bu iletişim biçiminde kaynak ve hedef (alıcı) arasında amaç-sonuç örtüşmesinin sağlanmasına ve istenen tepkinin oluşmasına çalışılır. Yani etkin bir iletişim kaynağın hedefte oluşturmayı amaçladığı etki ile iletişim sonucunda alıcının gösterdiği tepkinin uyuşması durumunda gerçekleşir. Etkin iletişimi gerçekleştirmenin yolu amaçlanan anlamın, mümkün olduğu kadar, göndericinin gönderdiği anlama yakın bir biçimde hedefe tam olarak iletmektir. Etkin iletişim, anlam düşüncesine ve anlamların tutarlılığına bağlıdır. Etkin iletişim, alıcının onu algılayabileceği şekilde mesajı ona iletmekle mümkün olur. Etkin iletişim, mesajın tam olarak algılanması ve gerekli tepkinin gösterilmesiyle sağlanır.² bununla birlikte iletişimi aksatan engeller iletişimin etkin bir şekilde ilerlemesini önler. Yine aynı doğrultuda söylenebilir ki, etkin iletişim bu engellerin ortadan kaldırılmasında da etkili bir yoldur.

Kaynak ve hedefin mesaja bir şekilde anlam vermeleri etkin iletişim değil, tam iletişimidir. Etkin iletişim ise tam iletişimden daha geniş ve onu da kapsayan bir kavramdır ve hem kaynağın, hem de alıcının kullanılan sembollerin anlamlarını bilip, onlara ortak anlam vermesi sayesinde kurulur. Akabinde yapılmak istenen mesajın içeriği doğrultusunda alıcının tepkide bulunmasını sağlamaktır. Tam iletişim, etkin iletişim için gereklidir; ancak yeterli değildir. Etkin iletişim, kaynağın gönderdiği mesajın hedefte bir tutum ya da davranış değişikliğine neden olmasıdır ve kaynağın mesajı, hedefi mesaj doğrultusunda yönlendiriyorsa etkin iletişimden söz edilebilir. İster sözlü, ister yazılı olsun, çoğu iletişim faaliyetinde amaç alıcıda bir davranış değişikliğinin gerçekleşmesidir. Böyle bir değişimin gerçekleşmesinin en iyi

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s108-109

² Hasan Tutar.age.s78,109

yolu etkin iletişimin kurulmasıdır ki, etkin bir iletişimde alıcının ikna edilmesi istenen değişikliğe karşı güdüleme ile olur. Yani etkin iletişim, ikna ve güdünün sonucunda ortaya çıkar.¹

İletişimde etkinliğin gerçekleşebilmesi için “mesajın eksiksiz ve anlamını kaybetmeden kısaca kodlandığı şekilde alıcıya ulaşması” gerekir. Ancak bu daha önce de belirtildiği gibi tam iletişimdir. Etkin iletişim, ulaşılmak istenen amacın mesajlar yardımıyla gerçekleştirilmedir. Çünkü bir iletişim etkinliğinin beş temel amacı vardır. Bu amaçlar:²

1. İletilecek mesajın kodlanması ve iletilmesi,
2. Mesajın kodunun çözülmesi ve filtre edilmesi,
3. Mesajın algılanması ve değerlendirilmesi,
4. Mesajın kabul edilmesi,
5. Mesaj doğrultusunda alıcının harekete geçmesi.

“Eğer kaynak yeterli veya açık-seçik bilgilere sahip değilse; mesaj tam, doğru ve aktarılabılır-yayınlanabilir işaretler şeklinde kodlanmamışsa; eğer bunlar karışma ve rekabete rağmen alıcıya yeterince süratli ve yeterince doğru-aslına sadık bir yolla aktarılıp yayınlanmamışsa; mesaj kodlamadaki kalıplara uygun bir şekilde çözülmemişse; ve nihayet eğer alıcı-hedef istenilmekte olan tepkide bulunmak üzere, kodlanmış mesajı alıp kavrayacak yetenekte değilse” iletişimin etkinliği beklenenden çok daha düşük seviyede kalacaktır. Herhangi bir iletişimin etkinlik kazanabilmesi için bütün bu aşamaların nisbeten yüksek bir etkinlikle gerçekleştirilmiş, tamamlanmış olması gerektiğini anlamak gerekir.³

Etkin bir iletişim –daha önce de belirtildiği üzere- iletişim engellerinin ortadan kaldırılması ile de alakalıdır. Bu engellerin en önemlilerinden birisi de

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s109-110

² Hasan Tutar.age.s110

³ Wilbur Schramm, “Haberleşme Nasıl İşler”.s101

algılama farklılıklarıdır. Daha önce de belirtildiği üzere algılama farklılığı, dışsal ve içsel olmak üzere iki faktörden kaynaklanır. Dışsal faktörler, düzlem farklılığı, yoğunluk, hareketlilik, tekrarlama, yenilik, benzerlik gibi faktörlerdir. İçsel faktörler ise; kişilik, ihtiyaçlar, amaçlar, motivasyon, değerler ve tutumlar, geçmiş tecrübeler ve alışkanlıklar, algılama konusundaki içsel unsurlardır. Algılama, iletişim sürecinde önemli rol oynar; çünkü her mesaj göndericinin algılaması sonucunda oluşur ve algılama iletişim sürecinde filtre görevi görür; yani bir iletişim engelidir. bireylerin içinde bulunduğu psikoloji, algılamanın kişisel engellerini oluşturur.

Alıcı, göndericinin iletildiği her mesajı tam olarak algılayamaz. Bu, mesaja gereği kadar önem ve değer vermemekten kaynaklanabilir. Alıcının göndericiye olan güveni, inancı, tutumu da göndericiden gelecek mesajları farklı şekilde yorumlamasına neden olur. Bu nedenle, gönderici mesajını kodlarken bazı önemli hususları ses tonu ile mesaj yazılı ise, altını çizerek, bazı ifadeleri tekrarlayarak, yahut başka biçimlerde yeniden ifade ederek alıcıya göndermeli ve onun dikkatini önemli semboller üzerinde yoğunlaştırmalıdır. işte bu noktada hedefin ne olduğuna dair zihinlerde bir görüntü oluşturan canlı, kolay hatırlanabilir ve çalışanların ilgisini çekebilecek bir dilin etkinlikte önemi büyüktür. Benzetmeler, örnekler ve mecazi terimler daha samimi ve içten ilişkinin doğmasına yardımcı olur. Üzerinde çelişki ve/veya tutarsızlık bulunan konular berraklaştırılmalıdır. Anlatılan konunun önemli tarafları vurgulanmalıdır. İletişim etkinliğinde tekrarların da önemi büyüktür. Etkinliği sağlamak için tekrarlama özel bir önem verilmelidir. ¹

Allah-insan iletişiminde göze çarpan en etkin durum da işte bu etkin iletişim unsurlarına dikkat edilmesidir. Zira Allah Teala insanlarla etkin bir iletişim kurabilmek için onların özelliklerini, yeteneklerini, deneyimlerini dikkate almıştır. Bununla da kalmamış, onun anlamasını daha etkin hale getirmek için tekrar, mesel, benzetme, aklî deliller gibi pek çok vasıtayı

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*. s83, 111

Kur'an mesajının anlatılmasında kullanmıştır. Bu konunun ayrıntıları her bir bölümde yeri geldikçe açıklanacaktır.

Etkin iletişimde hiç kuşkusuz "etkin dinlemenin" çok önemli bir yeri vardır. Zira insanlar arasında etkin iletişimin en önemli engellerinden biri, mesajı anlamadan önce onu yargılama ve değerlendirmeye kalkmaktır. Bu durum çatışmaya, zıtlığa, anlaşmazlıklara, bazen de aşırı ve anlamsız bir uyumculuğa neden olur. Etkin iletişim, bir mesajın açıkça iletilmesi, alıcının da onu etkin dinleme ve algılamasıyla gerçekleşir. Gönderilen mesajı devamlı surette reddetmek ve ona olumsuz geri bildirimde bulunmak, bir iletişim engeli olduğu gibi, onu sürekli kabul etmek ve mesaja katkıda bulunmamak da bir iletişim engellerindedir.¹

8.5. İKNA EDİCİ İLETİŞİM

İnsanlar, birbirleriyle birçok nedenle örneğin; bilgi vermek, yardım istemek, emir vermek, kendi düşüncelerini anlatmak için iletişim kurarlar. Bununla birlikte en basit bir diyalogun bile, ikna etme ile ilişkisi vardır. İnsanlar temelde başkalarının davranışlarını, kendi arzuları doğrultusunda değiştirmek için iletişim kurarlar. Bu iki şekilde olur; bunlardan ilki, insanların güç kullanarak başkalarının davranışlarını değiştirmeleri, ikincisi ikna yolunu seçmeleridir. İnsanlar arasındaki formel ilişkiler, daha çok güç (yasa) ilişkilerine dayalıdır; ancak informal ilişkilerde insan davranışlarını etkilemek ve yönlendirmek, ikna sayesinde olur.

İletişim sözlüğü ikna kavramını 'tutumları ve davranışı etkileme süreci' olarak almaktadır. İkna ile inandırmayı eş anlamlı sayan sözlük, bu kavramlardan kastedilen anlamın 'Her zaman olmasa da zaman zaman zorlayıcı bir güçle bağlantılı olan ve hedef alınan kişi(lerin) akıl ve

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s79

duygularına hitap eden mesajlarla davranışı değiştirmek için çaba harcama durumu' olduğunu ifade etmektedir ¹

Görüldüğü üzere ikna, "insanların çeşitli mesajlar kullanarak alıcıların; kanaat, inanç, tutum ve davranışlarında değişiklik yapacak şekilde onları razı etme ve inandırma süreci" ² dir. İletişimle ikna arasındaki bağlantıyı şu şekilde kurmak mümkündür: İnsanların iletişim kurmalarının asıl amacı, mesajlarla karşılarındaki insanların tutum ve davranışlarında değişiklikler yapmaktır. İnsanın davranışlarında bir değişim olabilmesi için algıladığı mesajı kabul etmesi gerekir; yani mesaj içeriğine göre ikna olması gerekir. İletişimin başarısındaki en belirgin ölçüt, kaynağın hedefi ikna etme yeteneğidir. ³

İkna amaçlı bir iletişim sürecinin kaynak açısından en son hedefi bireyde kendisine göre yanlış davranış biçimi varsa onu düzeltmektir. Bunun gerçekleşmesi için bireyin atmayı düşündüğü ilk adım o davranışa ilişkin tutumu etkilemektir. Çünkü, tutum değişimi davranışın değiştirilmesinde bir geçiş aşamasıdır. ⁴ İşte kaynağın hazırladığı ikna edici iletişim var olan tutum ve davranışları dikkate alarak insanlarda mesaj doğrultusunda bir etki bırakmanın amaçlandığı iletişimdir. Bu durumda :⁵

1. Ya alıcının yeni bir tutum oluşturmak,
2. ya alıcının tutumunun şiddetini arttırmak,
3. ya da alıcının tutumunu değiştirmek amaçlanır.

İkna etme, bir süreçtir. Bunda ilk basamak, "bireyin nesne ve ortamlara, olumlu yada olumsuz bir şekilde tepkide bulunma eğilimlerinde, kısaca

---

¹ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s185

² Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s112. İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.s84-85

³ Hasan Tutar. *İletişim*.s112. İlker Bıçakçı. *İletişim*.s84-85

⁴ Daniel Lerner, "Propagandada etkinlik: Şartlar ve Değerlendirme". *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş* s272

⁵ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s185. Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*.s165. Hasan Tutar . *İletişim*.s113

tutumunda bir değişiklik yapma”nın gerçekleştirilmesidir. Onun ardından, “tutumun şiddetini artırmak” adımı gelir. Tutumu bir davranış görmek gerekir; tutum sadece davranışlara yön veren bir n eğilimdir, bir soyut kavramdır. İletişimden asıl beklenen, insanların davranışlarında somut bir şekilde değişiklik yapmaktır. Amaç insanların istenilen yönde davranışlarda bulunmasını sağlamak olunca onların öncelikle tutumlarında değişiklik yapmak gerekli bir hal almaktadır. İknanın en önemli özelliği bir şeyi rıza ile yaptırmasıdır. Davranışın içten gelerek yapılması, ikna yönteminin olumlu katkılarında yararlanılması, tutum değişikliğini kolaylaştırıcı bir etki yapar.¹

İkna amaçlı bir iletişim faaliyetinde ortaya çıkması muhtemel durumları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Eğer alıcı mesajın konusu ile ilgili hiçbir tutuma sahip değilse (nötr) onda istenen şekilde bir tutum oluşumuna çalışılır.

Eğer istenen tutum düşük seviyede ise tutumun ve tutum öğelerinin şiddetinin artırılmasına çalışılır.

Eğer kişideki tutum mesajın konusu ile uyulmuyorsa ozaman o tutumun değiştirilerek yerine istenen davranışı ortaya çıkaracak tutumun yerleştirilmesi ve şiddetinin artırılmasına çalışılır.

Bu süreç çeşitli zorluklara ve engellere sahip karmaşık bir yolla gerçekleşecektir. Bunun için ikna edici iletişimin nitelikleri ikna durumunun gerçekleşmesi açısından çok önemlidir. Bu sürecin işleyişine ve ilerlemesine ve bu işleyişe etki eden faktörlere dikkat etmek gerekir.

---

¹ Hasan Tutar.age.s113.Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*.s192

İkna Edici iletişimin aşamaları ise şunlardır:¹

Dikkat yani ilgi uyandırma ve dikkat çekme

Kavrama yani mesajın anlaşılmasını ve kavranmasını sağlama

Saklama yani mesajın insanların zihninde kalmasını, yeri geldikçe hatırlanmasını sağlama

Davranış yani istenen değişikliğin gerçekleşmesi, amaçlanan durumun oluşması.

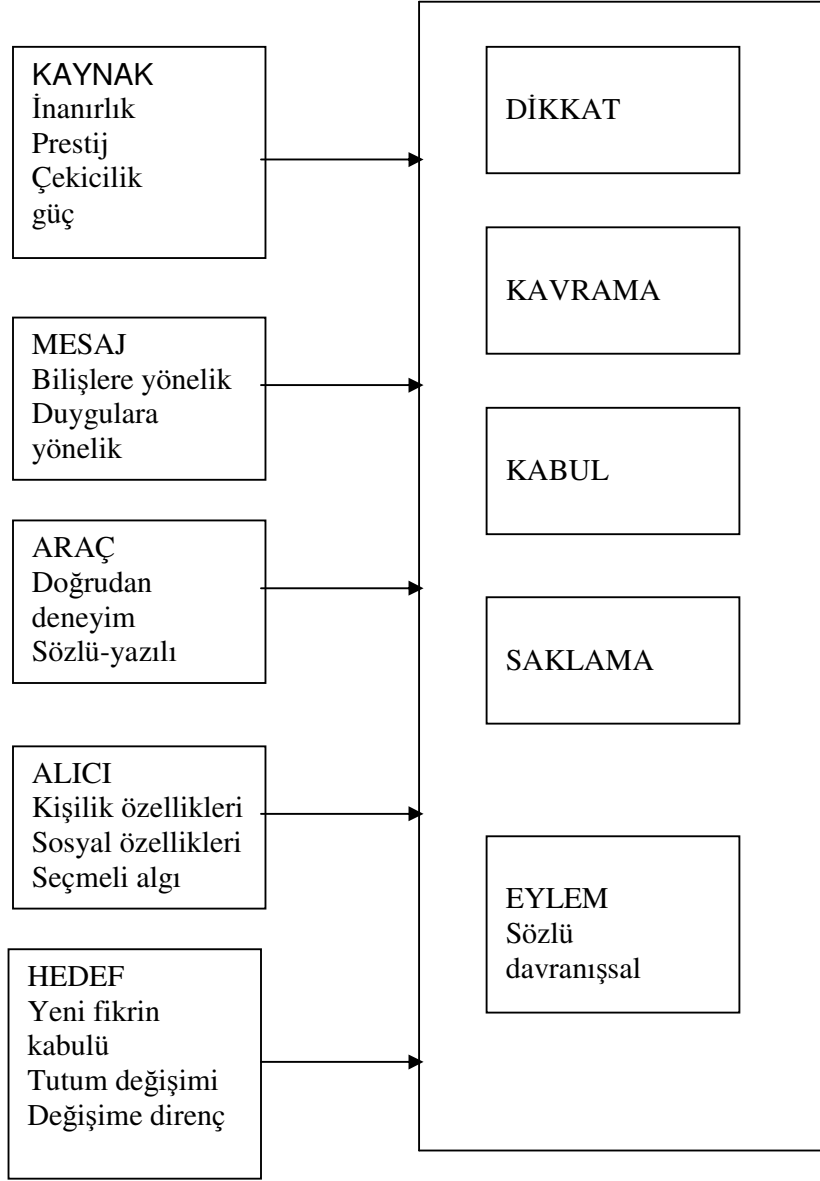
Bu sayılan unsurlar ikna edici iletişimin bağımlı değişkenlerini oluşturur.sürecin bağımsız değişkenleri ise kaynak, mesaj, araç, hedef ve bunlarla ilgili değişkenlerdir. Bağımsız değişkenler, iletişim sürecinde değiştirilen unsurlardır. Bağımlı değişkenler ise, iletişimin alıcı kişide yarattığı tepkilerdir.ikna edici iletişimden en çok, reklam ve propaganda alanında yararlanılmaktadır.² Bu değişkenlerin durumuna göre istenen sonuç elde edilir ya da hiçbir değişiklik elde edilemez. En kötüsü ise istenmeyen bir durumun ortaya çıkmasıdır. İkna Sürecinin Değişkenlerini şu şöyle bir tablo ile göstermek mümkündür.³

---

¹ Cengiz Anık,*Siyasal İkna*.Vadi Yayınları.Ankara:2000.s38

² Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s115

³ Cengiz Anık, *Siyasal İkna*.s:40, Metin İNCEOĞLU, *Tutum- Algı- İletişim*, s.141

Şekil 4:İkna Edici İletişimin Değişkenleri:
Sürecinin Adımları ve Sürece Etki Eden değişkenler

“Sürecin ilk aşaması ileti sunumudur. İkna açısından bu aşamada önemli olan hedefin ilgisini çekmektir. Sunulan iletiyle, hedef kitlenin ilgisi çekilemediği takdirde iknanın gerçekleşme ihtimali yoktur. İkinci aşama iletiye dikkat edilmesini sağlamaktır. Bu aşamada amaç, olabildiğince fazla sayıda kişiyi uyarmak ya da onlar tarafından tercihi seçilmeyi sağlamaktır. Sürecin

üçüncü aşamasında kavrama önem kazanmaktadır. İletinin alıcının ilgisini çekmesi ve dikkatleri üzerine toplaması toplaması yeterli değildir. Kendini kavratması da gereklidir. Bu aşamada kişi ilgisini ve dikkatini çeken iletinin görsel ve işitsel olarak anlamını çözümleyebilmelidir. Dördüncü aşama içeriğin kabul ya da reddedilmesini kapsamaktadır. Beşinci aşama bir önceki aşamada alınan kanaat doğrultusunda yeni bir karar yada tutumun biçimlenmesi durumunu kapsamaktadır. Bu aşamada önemli olan yeni tutum ya da kanaatlerin sürekliliği yani değişimin dayanıklılığıdır. Zira ileti sunumu sonunda sağlanan değişim geçicidir ve alıcılar bir süre sonra eski tutumuna geri dönmektedir. İkna sürecinin son aşaması harekettir. Son aşamada bir eylem, bir davranış ya da tepki ortaya çıkmaktadır,manipülatif ve motivasyonel son aşama ile ikna süreci tamamlanmaktadır.”¹

Bu aşamalardan herhangi birisi önemsenmediğinde/ihmal edildiğinde veya herhangi bir değer taşımadığında ikna sürecinin işleyişi aksayacak, onda bir kopma meydana gelecektir ve ikna etkinliği istenen ve beklenen sonuca gelemeyecektir. İkna yollarına temel teşkil edecek biçimde, ikna edici iletişimin süreciyle ikna sürecinin biraraya getirilmesi, örtüştürülmesi gerekmektedir.

Bu unsurlar ve unsurların ortaya koyduğu ilişkiler ve ilişkiler aynı zamanda ikna edici iletişim süreci ile ikna sürecinin karşılaştırılabileceği da alanlar göstermektedir. Bu süreçte bağımsız değişkenlerden herhangi birinin belirli bir özeliği, niteliği veya durumu yada geçirdiği değişikliği, ona bağlı değişkende de değişiklik meydana getirir. Yani değişkenler birbirine bağlı, birbirini sürekli etkileyen durumdadırlar. Bunların nitelikleri ve taşıdıkları olumlu özellikler sürece doğrudan yansır. Dolayısıyla ikna edici iletişimin

---

¹Cengiz Anık.*Siyasal İkna*.s36

öğeleri iknanın başarı veya başarısızlığına sebep olan durumlar olarak ortaya çıkar.¹

İkna süreci, iletişim sürecinde olduğu gibi kaynak, ileti, kanal ve alıcı temel öğelerinden oluşur. Bu dört temel öge, ikna sürecinde değişmeyen öğelerdir. İknanın mümkün olabilmesi için, bu temel unsurlar etkin olarak kullanılmalıdır. İletişimin esasını oluşturan iknanın olabilmesi için en temel unsur, kaynaktır. Kaynak, ikna sürecinde de, iletiyi kodlayan ve gönderendir. Kaynağın inanırlığı ve kaynağın sevilmesi, iknayı etkileyen faktörlerin başında gelir. Çoğunlukla kaynağın kim, yada ne olduğu, hedef açısından önem taşır. Bu durum hedef kitlenin iletiye inanıp-inanmamasında da etkilidir.²

İknayı oluşturan anahtar kavramlar şunlardır:³

- a . bilinçli bir niyet yada girişim
- b . bireyi harekete geçirme yada motivasyon
- c . bireyin hareketinin yönünü tayin etme yada manipülasyon
- d . davranışı değiştirme, biçimlendirme yada etkileme
- e . bütün bunları gerçekleştirebilecek mesajları nakletmektir.

İkna edici iletişimdeki en önemli unsurlarından biri de, hedeftir. Hedef, ikna olması gereken taraftır, kişi ya da kişilerdir. Çoğu ikna edici iletişime girişen kaynak tarafından edilgen kabul edilirler. Bu kişilerin istenen şekilde davranmaları için zor değil, rıza yolu tercih edilir. İletişim sürecinde kaynağın gönderdiği iletiye hedef olan kesimdir. İkna edici iletişimde alıcının özellikleri ikna olup olamamasını belirler. Bu özellikler;

1. Kaynağın ikna edici iletişimin doğrudan kendine yönelmediğine, hatta onu tesadüfen aldığına inanması, iknanın etkisini artırır.

---

¹ Cengiz Anık,*Siyasal İkna*.s40

² Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s113

³ Cengiz Anık. *age*.s35

2. Alıcının kendi inanç ve tutumuna ne derece bağlı olduğu, onu ne kadar önemseydiği iletiyi kabul veya reddetmesine göre belirlenir.
3. Alıcının ileri sürülen görüşle aynı görüşte olup-olmaması, konu hakkındaki bilgi düzeyi, eğitimi, zeka düzeyi ve kişilik özellikleri iknanın etkisini belirler.¹

İşte Allah Teala da bu gerçeği bilerek insanların ilahi gerçeklere inanmalarını sağlamak, bunları davranışlarında yansıtmaları amacıyla ikna edici iletişim yöntemini kullanmıştır.

İkna Edici iletişim kavramı ile birlikte kullanılan bir diğer kavram etkileyici iletişimdir. Aslında etkileyici iletişim ile ikna edici iletişim birbirine çok yakın anlam ifade etmektedir. Yalnız aralarında bir fark bulunmaktadır. İkna etme, “insanın karşısındaki kişi ve kişilerin davranış, düşünce ve tutumlarını istenen biçimde etkileme ve değiştirme süreci”dir. Etkileme ise, “kişilerin tutum ve davranışlarını, onların istek ve amaçlarına ters düşmeyecek şekilde, daha uzun sürede değiştirme girişimi” olarak tanımlanabilir. İkna etme sürecindeki iletişimin amacı kaynak tarafından açık bir şekilde belirtilir ancak etkileme sürecinde iletişimsel olarak daha gizli ve uzun dönemi kapsayan faaliyetler zincirini ifade eder.²

Etkileme, “bir kişi veya bir grubun başka kişi veya grubun değişmesini sağlama, onun tutum ve davranışlarında değişmeler yaratabilme süreci”dir. Bu durumun gerçekleşmesi için etkileme faaliyetine girişen kişinin hangi alanda etkileme yapacaksa orada bir yetkiye, bir güce sahip olması gerekir. Çünkü ancak böyle donanımlı birisi etkileme faaliyetini istediği yönde gerçekleştirecektir.³

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.age.s115.Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*.s171, 186-188

² Hasan Tutar.age.s162

³ Salih Güney, *Davranış Bilimleri*.s347

Özellikle siyasal propandalarda ve ürün-hizmet satışına yönelik reklamlarda inandırma yoluyla eski tutum ve davranışın değiştirilmesi ve yenisinin oluşturulup geliştirilmesi amaçlanır.¹ Etkileme ve etkileyici iletişim biçimini kullanmada da tutumun şiddetini artırmak ve sürekliliğini sağlamak amacı vardır. Genellikle propaganda ve reklam etkileyici / ikna edici iletişimle eşdeğer tutulur. Ancak etkileyici iletişim propaganda ve reklamdaki çok daha geniş bir kavramdır ve her türlü etki amacını içerir. Bununla beraber propaganda “kişi ya da grupların fikir, tutum ya da davranışlarını etkileme amacına yönelik iletişim”dir.²

İkna edici iletişimde bağımlı (dikkat, kavrama, kabul, saklama ve davranış) değişkenler ile bağımsız değişkenler (kaynak, mesaj, araç, alıcı ve hedef) vardır. Bağımsız değişkenler, iletişim sürecinde değiştirilen unsurlardır. Bağımlı değişkenler ise, iletişimin alıcı kişide yarattığı tepkilerdir. İkna edici iletişimden en çok, reklam ve propaganda alanında yararlanılmaktadır. İkna etmenin asıl amacı, sosyal düşünce ve amacı etkileme ve yönlendirmedir.³

İletişim konusu ile ilgili bilgileri şu şekilde özetlemek mümkündür: iletişim bilgilerin, isteklerin ve düşüncelerin iletilmesi şeklinde bir süreci ifade etmektedir. Öğeleri kaynak, alıcı, mesaj, kanal-aracı, geribildirim olan iletişim süreci kodlama, algılama, kodaçma ve yorumlama süreçlerinden oluşmaktadır. Bu sürecin işleyişini aksatan engeller bulunmakta, bu engellerin çözümü de bilgi sağlayıcı, empatik, güdüleyici, etkin ve ikna edici iletişim gibi iletişim yöntemleri ile gerçekleştirilmektedir.

---

¹ İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.s84-85. Çiğdem Kağıtçıbaşı,*İnsan ve İnsanlar*.s164

² Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*.s163-164

³ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s115

B.KUR'AN-I KERİM'İN İLETİŞİM SÜRECİ

Allah, insanoğlunu yarattığı andan itibaren onunla iletişim kurmuş, bunu bazen dille, bazen de dil dışı yollarla gerçekleştirmiştir¹ Bu iletişim sürecinde Allah'tan insana doğru olan sözlü iletişimin son ürünü Kur'an'dır. Allah insana ilahî vahiy yoluyla mesajlar iletmış, ondan istediklerini bildirmiş ve karşılığında iletişim sürecinin kopmamasını yani Kur'an mesajını doğru algılayıp doğru bir biçimde itaat ve dua ile karşılık vermesini yani geribildirimde bulunmasını istemiştir.

Kur'an'ın insanlara ulaşması ve ilahi bir hikmetle gönderilmesinde çeşitli sebepler bulunmaktadır. İşte Kur'an'ın bu iniş sebepleri arasında, insanların düşünce, yönelim ve davranışlarını değiştirmek, onları doğru yola iletmek, içinde buldukları sapıklığı ve cehaleti ortadan kaldırmak, içinde hayır ve salah olan işlere yönlendirmek, insanın doğasında ve yaşam sürecinde var olan yeni fikirler, yeni ahlaki olgular ve yaşam için üstün örneklerle donatmak..." gibi başlıklar sayılabilir.² Bu noktada Kur'an'ın insanlardan beklediği şey, "kendisinin okunması, üzerinde düşünülmesi (tedebbür), anlaşılmasını, ihlasla açıklaması (fikri ve ameli/ düşünsel ve edimsel)" dır ve okuyucularını/ muhataplarını buna teşvik ederek anılan amacın gerçekleşmesini bizzat desteklemektedir.³

Allah Teala'nın Kur'an-ı Kerim ile gerçekleştirdiği iletişimin işleyişi şu şekilde olmaktadır: Süreç Allah'tan insana doğru işlememektedir. Vahyin kaynağı Allah , hedefi insandır. Amacı ise insanlığın hidayeti, yaratıcılarının istediği hayat tarzının gerçekleşmesinin sağlanmasıdır. Yüce Yaratıcı bunu yaparken herhangi bir zor kullanma, cebren bir şeyi gerçekleştirme değil, insanları etkileme ve ikna yoluyla ibadet ve taat yoluna çağırmayı yani rıza metodunu uygulamayı tercih etmiştir. Vahiy, vahye ilk muhatap olan insanın

¹ Mehmet Ali Şimşek, "İletişim Unsurları Açısından Vahiy". *Cumhuriyet Üniversitesi İFD*.S16 Yıl:2003. s404.

² Nadim Macit, *Kur'an'ın İnsan Biçimci Dili*.Beyan Yayınları.İstanbul:1996.s27.M.Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*.Çev:Hayati Aydın.Fecr Yayınları.Ankara:1998.s243

³ Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an Nedir?: İnsanın Anlam Arayışı*.Şule Yayınları. İstanbul:1996 S12

yani Hz.Peygamberin konuştuğu dille inmiştir. Allah Teala vahyi çoğunlukla elçisi Cebrail vasıtasıyla indirmiştir. Tabidir ki, insana indirilen vahyin ulvî ve ilahî bir maksadı vardır. Allah Teala'nın insanlardan beklentisi bu mesaja pozitif bir geri bildirimde bulunması yani vahyi dinlemesi ve ona göre hareket etmesidir.¹ Araştırmanın bu kısmında Kur'an iletişiminin öğeleri ve sürecin işleyişi ayrıntıları ile incelenecektir.

1.KUR'AN-I KERİM'İN İLETİŞİMİNDE KAYNAK

İletişim öğeleri anlatılırken belirtildiği üzere iletişim kaynağının üç fonksiyonu bulunmaktadır: “mesajın içeriğini belirleme, kodlama ve mesajı algılaması istenen alıcı yada alıcılara gönderme”.² İletişim süreçlerinde kaynak genellikle insan olur ve bu üç fonksiyonu tek başına gerçekleştirir. Ancak Kur'an iletişiminde durum biraz farklıdır. Kur'an vahyinde bilgi kaynağı ve kodlayıcısı, vahyin muhtevasını belirleyen ve vahyi başlatan otorite Allah'tır.³ Dolayısıyla Kur'an'da yer alan her ayetin kaynağı , Kur'an Hakikatlerini insanların anlayacağı şekilde kodlayıp Cebrail (as) vasıtasıyla gönderen Allah Teala'dır. Ancak Kodlama işlemini Allah gerçekleştirirken iletiyi insanlara iletme görevi muhatapları gibi bir insan olan Hazreti Muhammed'e bırakılmıştır. Hazreti Peygamber ise her vesilede bu gerçeği vurgulamakla emrolunmuştur:

”De ki : Bana sadece sizin İlahınızın ancak bir tek olduğu vahyedildi.”⁴

Kur'an'da “söyle (قل) ” lafzının üç yüzden fazla tekrarlanması, hitabın peygambere yöneltilmesi ve ne söylemesi gerektiğinin talim edilmesi de gösteriyor ki, peygamber'in vahye bir karışması ve eklemesi yoktur. 'Kendisine vahyedilene uymakta, hevasından konuşmamakta'⁵; vahyi, kendi

¹ Mehmet Ali Şimşek.agm.s406. Nasr Hamid Ebu Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı:Metin Anlayışımız ve Kur'an İlimleri Üzerine*.Kitabiyat Yayınları.Ankara:2001.s64

² bk.s14-15

³ Mehmet Ali Şimşek, “İletişim Unsurları Açısından Vahiy” . S407

⁴ 21.Enbiya:108

⁵ 53.Necm:3

lafzı ve kelamı ile değil, aksine kendisine nasıl iletildiyse, insanlara da olduğu gibi iletmektedir. Bu çerçevede peygamberin görevi ‘sadece mesajı iletmek’tir.¹ Çünkü O, mütekellim değil, muhataptır; aklına gelen şeyi ifade edici değil, aksine duyduğunu tekrar edicidir.²

2.KUR’AN-I KERİM’İN İLETİŞİMİNDE ALICI

İletişimde “gönderilen mesajın ulaşması istenen kişi (ya da kişiler)” şeklinde tabir edilen alıcı veya hedef kavramının vahiydeki karşılığı “bütün insanlar” dır. Kur’an vahyi ile şereflenen ilk insan ise Hz. Muhammed’dir. Bütün insanlığa en iyi iletişimsel etki kendileri gibi insan olan, kendileri gibi yaşayan, aynı havayı teneffüs eden ancak birtakım üstün özelliklere sahip birisi ile olacaktır. Kendisine bildirilecek mesajı onlara iletecek üstün birisi... üstün ve donanımlı birisi olmalıdır. Çünkü vahiy, hem muhteva hem de özel bir iletişim yolu olarak madde ve duyular-üstü bir nitelik arz etmektedir.³ Zira ikna edici iletişim açısından da olması öngörülen durum budur.

Kur’an vahyinin ilk hedefi yani alıcısı Hz Muhammed idi. O, bu mesajları Cebrail vasıtasıyla alıyordu. Hz Muhammed ise bu aldığı mesajları Kur’an’ ın ikincil alıcılarına ulaştırıyordu. Hz peygamber, ikna etmeye yönelik davet ve tebliğ sürecindeki “alıcının mesajı kavraması”⁴ aşamasının tam olarak gerçekleşmesi için ise ismine hadis-i şerif denilen sözleriyle mesajları destekliyordu. Başka bir deyişle vahye muhatap olan ilk alıcı konumundaki peygamber diğer muhataplardan farklı bir konumda idi. O, “sadece vahyi iletici değil, bilakis vahyi tam anlamıyla yaşayan ve yaşatmaya çalışandı. Vahyi diğer insanlara iletmek birinci vazifesi olduğundan, vahyedilenle kastedilen anlamların da açık bir şekilde kendisine bildirilmiştir.⁵

¹ Belâğ: 5.Maide:99,24.Nur:54,29.Ankebut:18. 36.Yasin:17

² Subhi Salih, *Kur’an İlimleri* .Çev:M.Said Şimşek.Hibas Yayınları.Konya.s30

³ Muhsin Demirci. *Vahiy Gerçeği* .MÜİF Yayınları. İstanbul:1996.s11-12

⁴ Bu aşama ikna edici iletişim sürecinin aşamalarında “kavrama” aşamasına karşılık gelir.

⁵ M.Ali Şimşek, “İletişim Unsurları Açısından Vahiy”.s409. Nasr Hamid Ebu Zeyd, *İlahi Hitabın Tabiatı:Metin Anlayışımız ve Kur’an İlimleri Üzerine*.s82

İzutsu bu konuyu şu şekilde ifade etmektedir: “Üç şahıslı sözlü münasebet şeklinde de değerlendirebileceğimiz aracılı vahyin, üçüncü şahsının peygamber olduğu söylenebilir. (A---M---B) Burada başlama noktası Allah (A), bitiş noktası peygamber (B), aracı da melek (Cebrail) (M)'dir. Allah, elçisi vasıtasıyla iradesini Hz. Muhammed'e bildirir, fakat o son nokta değildir. Vahiy, Hz. Muhammed'in şahsını kurtarma hedefini gütmeyiz; Cenab-ı Allah, sırf Hz. Muhammed'le konuşmuş olmak için onunla konuşmaz. Allah'ın vahyi, Hz. Muhammed'i aşmalı, başkalarına nakledilmelidir. Normal konuşma hallerinde (A→B), A, B'ye konuşur ve konuşma B'ye ulaştınca durur; eğer konuşma bir diyalog halinde devam edecekse aynı usul karşılıklı değişme ile devam eder. Dinleyici durumunda olan B, bu kez konuşan durumuna geçer ve ilk konuşan A'ya bir şeyler söyler (A ---- B). Normal konuşmanın yapısı budur. Halbuki Vahyî iletişim'de B (dinleyici), sıra kendisine gelince konuşur ama ters istikamete (A'ya) doğru değil, aynı doğrultuda konuşur. Daha doğrusu B, sadece A'nın söylediklerinin vericisi olur. İşte burada tebliğ yahut belağ (söylenenin duyurma) meseleleri ortaya çıkar ve B. İlahî sözleri taşıyan resul, peygamber yahut elçi adını alır.

Vahyin, üç şahsın münasebeti değil, dört şahıs münasebetli bir kavram olduğu görülür: A --- M --- B --- C. Kur'an'a göre C, tarihi bakımından önce Mekke halkı idi, sonra bütün Araplar, en sonunda bütün insanlık oldu. B, sadece ilahî alan bir insan değildir; o aynı zamanda, vahyi alıp insanlara aktaran insandır. Bu anlamda nasıl melek Cebrail, Allah'ın Hz. Muhammed'e elçisi ise, Hz. Muhammed de Allah ile dünya halkı arasında aracı vazifesini gören bir Allah elçisidir. Kısacası vasıtalı ve vasıtasız Vahiy dikkate alındığında ortaya dört şekil çıkmaktadır:

Allah	Hz. Muhammed	insanlar	
Allah	Cebrail	Hz. Muhammed	insanlar
Allah	Hz. Muhammed	insanlar	tüm insanlar
Allah	Cebrail	Hz. Muhammed	ilk muhataplar Tüm insanlar ¹

¹ Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*. Çev: Süleyman Ateş. AÜİF Yayınları. Ankara:1975.s168

2.1.KUR'AN-I KERİM'İN HEDEF KİTLELERİ

Kur'an Kerim'in ilk alıcısı Hz. Muhammed'dir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber "Allah'ın davetçisi" ¹ olarak vasıflandırılmış; ona yüklenen görev de "öğüt ver", "davet et", "tebliğ et", "ikaz et" gibi emirlerle ifade edilmiştir.² böylece onun bir diğer niteliği belirtilmiş ve ondan beklenenler ifade edilmiştir.

Aslında Hz peygamber'i iletişimin işleyişinde kanal vazifesi gördüğünü söylemek de mümkündür. Ancak bu konuda kesin kararı vermek zordur. Zira iletişim tanımlamaları kanal ve araçtan mekanik ve fiziksel oluşumları kastetmektedir.

İnsanların aracı veya kanal vazifeleri ile ilgili bilgiler henüz literatüre girmemiştir. Bu durumda Hz peygamberin kanal ya da araç vazifesini gördüğünü dile getirmek zorlaşmaktadır. Bu nedenle onun Allah'tan aldıklarını insanlara sunan bir işlevi olduğunu şimdilik verilecek en doğru karar olmaktadır.

Kur'an vahyinin 4 şekli incelendiğinde Kur'an-ı Kerim'in hedef kitleleri :

1. Hz. Muhammed
2. Kur'an'ın İlk Muhatapları: Hz Peygamber döneminde Kur'an'ı dolaysız olarak Hz. Muhammed'den alanlar ve ilahi gerçekleri ilk kez ondan öğrenenler. Bunlar Kur'an'ı şifahi yollardan alıyorlardı.
3. Tüm insanlar: bundan kasıt Kur'an'ı Hz Muhammed'den öğrenemeyip ona direk muhatap olamayanlar, yani ilk muhataplar ve onların devamındaki öğrencilerden alanlardır. Bunlardan bir kısmı iletişim mesajı olarak Kur'an'ı şifahi(sözlü), bir kısmı da yazılı olarak alıyorlar.

---

¹ 33.Ahzap:46

² İbrahim Sarıçam, *Hz.Muhammed ve Evrensel Mesajı*.DİB:Yayımları. Ankara:2003.s263

Böyle bir sınıflandırmanın yanında Kur'an-ı Kerim'in hedef kitlesine ilişkin başka sıralamalar da yapmak mümkündür:

Kur'an'a İnanma Durumuna göre:¹

1.MÜŞRİKLER Müşrikler, genel olarak Allah teala'nın en üstün Rab ve ilah olduğuna inanıyorlarsa da O'na melekleri, cinleri, gizli kuvvetleri yıldızları, gezegenleri, ağaç ve taştan yapılmış putları ve çeşitli fanileri ortak koşuyorlardı. İlah olarak tanıdıkları bu varlıkların şiddet ve sıkıntılı anlarında kendilerini koruyacaklarını ve onlara sığındıkları zaman korkularından emin olacaklarını zannediyorlardı. Eğer ilahlarının öfkesini çeker veya kendilerine olan iyiliğini ve merhametini kaybederlerse kendilerine hastalık, kıtlık ve mal noksanlığı gibi çeşitli belaların geleceğini düşünüyorlardı. İlah ve rab olarak taptıkları bu varlıklara ibadet ediyor, kurbanlar kesiyor ve Allah nezdinde kendilerine şefaathçi olacaklarına inanıyorlardı. Kendilerine bir zarar dokunduğunda veya bir bela geldiğinde ise Allah'a dua ve yakarmada bulunuyorlardı.

2.KİTAP EHLİ:Yahudi ve Hristiyanlar da alemlerin Rabbının varlığına inanıyor, O'na Rab olarak yöneliyorlardı ancak peygamberlerine, melekler gibi kutsal kabul ettikleri varlıklara olması gerekenden fazla hürmet ediyorlardı. Onlara ilah gibi muamelede bulunuyorlardı.²

3.MÜNAFIKLAR: Küfür ile iman arasında tereddütte olan, Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde inandık diyerek yalan söyleyen Allah'a karşı saygısız davranışlar içine giren insanlardır. Müminlerle karşılaştıkları zaman inandıklarını ifade ederler, ancak kendi aralarında ikiyüzlülükleri ortaya çıkar ve insanlarla dalga geçtiklerini söylerler, dalga geçerler.³

4.MÜSLÜMANLAR: Allah'a ve Allah'ın gönderdiklerine inanan, islam'ı ve onun getirdiği ilahi gerçekleri kabul eden, Allah'ın Peygamberi yolundan

---

¹ Şevki Saka, *Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu*. Seha Neşriyat.s87-93

² 9.Tevbe:30, 5.Maide:72

³ 2.Bakara:8-20

giden insanlar. Allah Teala'nın ikna edici iletişim süreci sonunda ortaya çıkmasını istediği model insanlardır.

Bu sınıflandırmaların yanında Kur'an'ın hitap ettiği insanları toplumsal konumlarına göre :

İleri Gelenler

Halk

Köleler

Dinî tebliğlere elverişlilik durumlarına göre: ¹

1.Dinî tebliğ ve telkine devamlı elverişli olanlar ve bu değerlere daima bağlı kalanlar: bunlar, samimi ve istikrarlı müminlerdir.

2.İstikrarlı olmayan, bazı şart ve durumlarda dinî tebliğ ve telkine elverişli olanlar: Kur'an'da asıklar ve zalimler olarak zikredilen bir kısım insanlar, normal zamanlarda din ile herhangi bir alış-verişleri olmadığı halde, sıkıntılı zamanlarda dinî hassasiyet gösterebilmektedirler. Bunlar, canları ve malları tehlikeye girdiği, güvenlikleri sarsıldığı, çaresiz ve güçsüz kaldıkları durumda dinî değerlere sarılmaya hazır ve tebliğe elverişli durumdadırlar... Yani bir takım insanlar, kendilerine nimet verildiğinde yüz çevirir, yan çizer, şımarır ve azarlar; bir şer dokunduğunda ise yalvarıp dururlar.

3.Hiçbir durumda dinî tebliğ ve telkine elverişli olmayanlar:

Entelektüel birikimine göre :²

1.Halk:eğitim seviyeleri bakımından okumuş ve entelektüel birikime sahip olmayan kişilerin oluşturduğu bir hedef kitledir. Bunlar karakter bakımından

---

¹ Mehmet Şanver, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*.Pınar Yayınları.İstanbul:2004s.109

² Mehmet Şanver.age. s129

en küçük bir zorluk veya karışıklıkta, tebliğ veya daveti dinlemekten uzaklaşırlar. Bu hedef kitleyi oluşturan insanlara ayrıntılardan ve anlaşılması zor meselelerden, karmaşık delilleri içeren konulardan bahsetmek doğru değildir, zaten böyle bir tavır ancak vakit ve enerji kaybıyla sonuçlanacaktır. Oysa halk için soyut kavram ve tanımlardan ziyade, somut, gözleme dayalı, örneklenebilen şeyleri daha etkili olacaktır. Halk iyi konuşan, kendi seviyesine inebilen, basit ve anlaşılır cümleler kullanan, yaşanan hayattan örnekler veren hatipleri dinlemeyi arzu eder.

2.Okumuş Kitle: Belirli seviyede eğitim-öğretim derecesine sahip, bilimsel konulara arzu ve merak duyan kesimdir. İncelik isteyen konulara ilgi duyarlar.

3. Entelektüeller (aydın kesim): bilimsel konularda uzman, nitelikli, ilim sahibidirler. Kendi branşlarında özel ve bilimsel bilgilere sahip, o konuda en karmaşık meseleleri bile kavrayabilen insanlardır.

Kur'an'a yönelik durumlarına göre¹

1.Kur'an ile ilgili bilgilere ilk defa muhatap olan ya da olacak olan (Kur'an mesajından habersiz olanlar)

2.Kur'an ile ilgili doğru ya da yanlış herhangi bir bilgi sahibi olanlar

3.Kur'an'ı bilen, okuyan ancak onunla ilgili tereddütleri bulunan

4.Kur'an'ı bilen, anlayan, hayatına tatbik etmeye çalışanlar

Kur'an'ın iletişimsel sürecinde böyle bir sınıflandırma önemli ve gereklidir. Zira hazırlanacak mesajların tespiti ve düzenlenmesi ve etkin bir şekilde sunulması açısından hedef kitlenin bu şekilde belirlenmesi konunun daha iyi anlaşılması için de bir anlam ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'in

---

¹ Bu sınıflandırma araştırma konusu olan Kur'an'daki "Tekrarlar, Yeminler ve Meseller" in iletişim açısından önemini ortaya koymak adına yapılmıştır.

incelenmesi ile görülmektedir ki, Kur'an bu hedef kitlelerin her birisine gerekli hassasiyeti göstermektedir. Kur'an, toplumsal hayatın gerçeklerini ve sosyolojik özellikleri mesajlarında ve tebliğlerinde dikkate almaktadır. Bu tür tasnifler veya gruplamalar, muhatapın daha iyi tanınmasına ve onunla iletişim kurmaya önemli ölçüde yardımcı olurken; insanı bilgilendirme ve onu etkilemeye dönük metotların oluşturulmasında veya geliştirilmesinde ve hedefe varmada kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. ¹

Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de mesajlarını hazırlarken, insanların bu inançlarını gözardı etmemiş, etkin bir iletişim süreciyle istenen sonucu elde etmek için bu inanç gruplarına ayrı ayrı hitap edip yanıtlarını bildirmiştir. Bundaki gaye şüphesiz bu iletişimi sekteye uğratacak iletişim engellerini ortadan kaldırmaktır.² Yoksa şu da bilinen bir gerçektir ki "Kur'an tek bir zümreyi hidayete çağırmak için değil, bütün insanları hidayete erdirmek için gönderilmiş bir kitaptır."³ Kur'an aynı anda farklı seviyedeki pek çok insana aynı ilahî pencereden hitap eder,⁴ ancak insanlar, ilim ve kültür bakımından eşit değildir ve bilenle bilmeyen arasında anlayış farkı bulunur. Dolayısıyla kültürlü veya uzman olanlar, Kur'an'ın kendilerine ve kendi branşlarına yönelik hitaplarını daha kolay kavrarlar. Buna karşın ilimden ve akademik çevreden uzak kalmış ve kendini ilim ve kültür bakımından geliştirememiş kimseler, Kur'an'ın derin manasını diğerleri kadar kavrayamazlar. Ancak Kur'an'ın ilahî kaynaktan beslenmesinin bir yansıması olarak, onlar bütünüyle Kur'an'ı anlamaktan mahrum kalmayıp, onun derin manasına vakıf olmasalar bile yine de seviyelerine göre kendisinden istifade ederler, ⁵ kendilerine ötelere uzanan sözü işitmeye ve sindirmeye çalışırlar.

Allah ırkı, dili, mevkileri ne olursa olsun bütün insanlığa seslenen bir hitap ve mesajlar kullanmakta, bu hitap veya mesajlarda, muhatap veya

---

¹ Mehmet Şanver, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi..* s66

² İletişim Engelleri için bk.s32-39

³ Şevki Saka, *Davet Metodu..*s78

⁴ Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş.* Ensar Neşriyat. İstanbul:1983.s141.

⁵ Erdoğan Baş, *Kur'an'ın Üslubu ve Tekrarlar.* Pınar Yayınları. İstanbul:2003.s96

hedef olan grubun özellikleri apaçık bir şekilde dikkate alınmaktadır. Mesela bütün insanlığa hitabeden bir ayette şöyle buyurulmaktadır: ¹

“Ey insanlar! Siz Allah’a muhtaçsınız, Allah ise, şüphesiz ki zengin ve hamle layık olandır.” ²

3.BİR İLETİŞİM MESAJI OLARAK KUR’AN

Allah Teala insanlarla iletişim kurmada iki farklı yöntem belirlemiştir. Bunlardan ilki kainat dili olarak da ifade edilen sözsüz bir iletişim çeşididir. Böyle bir iletişim biçimi ile yüce yaratıcı ses ve yazı dışındaki somut varlıkları (bütün kainattaki nesnelere ve olaylar) ve bizzat insanın kusursuz yaratılmasını kullanarak varlığını ve birliğini ve diğer bütün esmasını anlatmıştır. Başka bir deyişle, “Kur’an terminolojisine göre, tabiat varlıkları Allah’ın varlığının işaretleridir. (ayetleridir.)” ³ Bunların her birinin birer anlamı vardır ve Allah bu varlıkların vasıtasıyla kendisini insana tanıtır. Böylece kullarının kulakları ve gözleri başta olmak üzere bütün azalarına hitap etmiştir.

Allah’ın Hz. Peygamber aracılığıyla hedef kitlelere ulaştırdığı iletiler/mesajlar ise Allah-insan iletişiminin sözel kısmını oluşturur. Zira Kur’an Yüce Allah’ın insanlara ulaştırmak istediği mesajlardan oluşan, Allah’tan insana doğru olan sözlü iletişimin son ürünüdür. Bu kutsal kitaptaki mesajlar, emirler ve yasaklar olabileceği gibi, geçmişten ve gelecekte haber verme, kendi varlık ve kudretini bildirme ya da insanlığın dünya ve ahiret mutluluğunu gerçekleştirme amacına matuf konular olabilmektedir. ⁴ Allah Teala bu şekilde bir tavırla diğer varlıklara vermediği önemi insanlara vermiş ve insanlara bahşettiği “dil ve konuşma yetisine” de hitap etmiştir.

---

¹ Mehmet Şanver, *Kur’an’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*.s66

² 35 .Fatr:15

³ Toshihiko İzutsu, *Kur’an’da Allah ve İnsan*..s.30.

⁴ Mehmet Ali Şimşek, “İletişim Unsurları Açısından Vahiy”. s406

İletişimsel açıdan böyle bir görüntü çizen Kur'an, iletişimle ilgili pek çok bilgiyi ve tekniği de içinde barındırır. İşte konusu insan ve insan ilişkileri olan Kur'an ayetleri arasında iletişime ilişkin pek çok veriye rastlamak mümkündür.¹

Vahiy bir taraftan, insana ilahî birliğe dayanan bir dünya görüşü kazandırmayı, diğer taraftan da ahiret saadetine nasıl ulaşacağına yollarını göstermeyi amaç edinir. Bu yüzden her vahiy muhtevasında Yüce Allah, bireylerden beklenen davranış ve hareketleri açıklamaya ve insanın fıtrî yapısına uygun hareket tarzlarını bildirmeye önem vermiştir.² Bu nedenledir ki, Allah Teala'nın insana onun anlayacağı tarzda mesajlarla ulaştırmıştır. Allah Teala, insanın kendisini uyaracak ve onu, en doğruya, en güzele ulaştıracak vahyin muhtevalarına ihtiyacı olduğunu biliyordu. İletişim engellerini ortadan kaldırma, ve etkin iletişim ortamının tesisi için de bunu yapmak gerekli idi.³ İşte bu sebepten ötürüdür ki, yarattığı mahlukları en iyi bilen Allah, yaratılışına uygun hareket etmeleri, şerre düşmemeleri, isyan etmemeleri ayrıca en önemlisi, "biz bunları bilmiyorduk, bu emir ve hükümlerden habersizdik"⁴ dememeleri için her devirde insanlara vahiyler göndermiş ve bu vahiy muhtevalarını kendileri de insan olan peygamberleri aracılığıyla onlara duyurmuştur.⁵

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir konu daha vardır: Kur'an ilk muhatapların dili olan bir dille yani Arapça olarak inmiştir. Yani Allah teala insanlara hitap ederken beşeri bir dille hitap etmeyi uygun görmüştür.

Bu konu iletişim açısından çok büyük önem arzeder. Şöyle ki; bir iletişim sistemi geliştirerek anlaşma vasıtası olarak dili kullanan insanlar

---

¹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İletişim*.s12

² Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği* .s121-122

³ bk.s.43

⁴ 4.Nisa 165, 20.Taha:134, 28.Kasas:47

⁵ Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği* .s 17

doğuşta hazır buldukları bu toplumsal iletişim ağıları içinde birbirleriyle şeyler, olgular ve olaylar hakkında biçimlenmiş yada kendilerinin biçimledikleri anlamların değıştokuşunu yapma imkanı bulmuşlar ve bunun sayesinde ilişkilerini düzenleyebilmişlerdir. ¹

İsteğini anlatmak isteyen toplum üyesi, dile başvurmak zorundadır. Toplumca oluşturulmuş müşterek işaret sistemine başvurmadıkça aynı ortamda bulunan iki kişi arasında anlaşma mümkün değildir. Kur'an bu gerçeğin yansıması çok belirgin bir hal almıştır. Kur'an vahiy kavramını ve peygamberlik görevini bu açık fikir üzerine kurmuştur. Kur'an, her milletin kendine özgü bir dili olduğu gerçeğini kabul ederek işe başlamıştır ve peygamberlik görevi ile olan münasebeti bakımından dile büyük önem vermiştir. ²

Bunu şöyle açıklamak mümkündür: "İletişimin gerçekleşebilmesi için aynı şekilde anlaşan, hissettiklerini aynı yollarla ifade eden iki varlığın bulunması gerekir. Makineler mekanik yollarla, havanlar doğuştan sahip oldukları bazı tekniklerle, insanlar ise dil aracılığıyla iletişim kurarlar. İnsan ve hayvan birbiriyle dil vasıtasıyla konuşamaz: 1. İkisi arasında müşterek bir işaret sistemi yoktur, 2. İkisinin ontolojik eşitliği yoktur, mahiyetleri ayrıdır. Yani aynı düzeyde varlıklar değildirler." ³

İzutsu ise Allah- insan ilişkisinde, insan dilinin kullanılmasını şu şekilde açıklar: "Aradaki ilişki dikeydir: A (Allah) yukarıdadır, en yüksek varlık düzeyini temsil eder. B (insan) ise aşağıdadır, aşağı bir varlık düzeyini temsil eder. Bu ontolojik durum, Kur'an'ın vahiy telakkisinde önemli bir rol oynar. Bu ontolojik uyumsuzluk bulunduğu sürece A ile B arasında lisanî bir anlaşma

---

¹ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s13-14

² Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*.s174-176

³ Mehmet Ali Şimşek, "İletişim Unsurları Açısından Vahiy".s412

olamaz. Bu dil kuralına rağmen ikisi arasında lisanî bir konuşma olması için ya A'da veya B'de olağan üstü bir şey vuku bulmalıdır.”¹

İşte mantıksal açıdan bakıldığında, Allah ile insan arasında böyle olağan üstü bir ilişki olmasının iki mümkün yolu vardır: Ya (1) dinleyen (B) konuşan (A)'nın galip etkisiyle derin bir kişisel değişikliğe uğrar, yada (2) konuşan, aşağı inip bir parça dinleyen in sıfatlarına bürünür²

Vahyi gönderen yaratan, gönderilen, yani alıcı durumunda olan yaratılıştır. Gönderen sınırsız ve mutlak, gönderilen zaman ve mekanla sınırlı olup, yaratan ve mutlak olanın düzeyine çıkamayacağından dolayı mutlak olan, mesajını sınırlının düzeyine indirecektir. Zaman ve mekandan bağımsız bir aşamayı tasavvur edebilmemiz için Allah kendi etkinliğini beşeri bir dil yoluyla aktarımda, biçim ve anlam değişikliğini gerektiren lisanî vasıtaları kullanmaktadır. Dolayısıyla mesajın dili de sınırlının düzeyinde olma durumundadır. Beşeri terminolojiye giren vahyin görünmeyen alemi bildirmede kullandığı kavramlar, bir başka deyişle vahyin dili insan zihninde bu alana ilişkin tanımlarla canlandırılmaktadır.

İnsanın bu dünya hayatında tanıyıp bilebildiği ve ancak maddi bir takım vasıtalarla ibaret olan bu tavsif ve anlatımlar, insanın idrak ve aklının ötesindeki Allah'ı tavsif edip açıklamaktan uzak şeylerdir. Şayet bu tarz, bir anlatım yoluna girilmeyecek olursa, insan mantığının aşırılıkları yüzünden yanlış ve sapık yollara düşülebilir. Bununla birlikte uyarılma ve bilinç değişimine muhatap olan insandır. Bir başka deyişle peygamber vasıtasıyla iletilen vahiy beşeri bir dilde olacaktır ki Allah ile insan arasında bir münasebet kurulsun ve o böylece insan bilincinde bir değişiklik gerçekleşsin.

3

---

¹ Toshihiko İzutsu. *Kur'an'da Allah ve İnsan*.s156-157, Nadim Macit, *Kur'an'ın İnsan- Biçimci Dili*. s47

²Toshihiko İzutsu.age.s157

³ Nadim Macid.age.s28,51, 56

Bu konu iletişim açısından da önemlilik arzeder. Sözel iletişimin temeli dil ile şekillenir. Anlaşılmayan bir dil iletişim aracı olmaktan çok bir gürültü kaynağı olur. Kur'an insanlara bir mesaj ilettiğine, bununla insanlar tarafından algılanabilmesi için anlaşılır olması gerektiğine göre beşerî terminolojiye giren vahyin soyut ve belirsiz kelimeler değil, anlaşılan ve anlaşılabilir bir dil kullanması gerekmektedir. Bilinen kelimelerle ve algılanabilen bir dille indirilen Kur'an, çeşitli anlamları içeren sözlerle hem insanın yaşamış tarihine atıflar yaparak çeşitli modeller sunmakta hem de insanın içinde yaşadığı evrene atıflar yaparak varlığın anlamına ulaşmanın imkanlarını sunmaktadır. Kur'an'ın indirilişinin başta gelen amacı, Allah ve evrenle olan çok yönlü ilişkilerin yüksek şuurunu insanın ruhunda uyandırıp, onun vicdanını biçimlendirip, kendi nefesine karşı uyanık kılmaktır. Müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilen Kur'an, hakla,batıl arasındaki temel farkın geniş olarak yapılmış bir açıklaması (tafsili) olunca, değişimin gerçekleşmesi içinde dilin kapalı değil, anlaşılır olması gerekir.¹ Bunun en önemli sonucu olarak da dil onu anlaması istenen kişilerin kullandığı kodlara göre kodlanması gerekir.

Sözlü iletişim sürecinin işleyişi belirli bir dil sisteminin kullanılmasıyla mümkündür. Ayrıca iletilerin alıcısına onun anlayacağı şekilde kodlamak, böylece ortaya çıkabilecek dil engellerini ortadan kaldırmak ilkesidir. İletişim engellerinden dilsel engeli kaldırmak ve böylece etkin bir iletişim sürecinin gerçekleşmesi adına Allah Teala Kur'an-ı Kerim'i beşerî bir dille indirmiştir. Allah Teala'nın bu konuya dikkat etmesi ise iletişim açısından çok önem bir ayrıntıdır.

Vahyin dilinin Arapça olmasına gelince, Vahyin ikincil muhatapları Allah'tan gelen vahiy mahsullerinin peygamber tarafından iletdikleri kişiler yani ilk muhataplarıdır. Bu boyut birincil boyuttan çok daha farklı özellikler gösterir. Zira bu sefer, iletişimin muhatapları Hz. Muhammed gibi farklı boyuttan vahiy alan kimseler değillerdir. Bunlara hitap etmek için mutlaka

---

¹ Nadim Macit. , *Kur'an'ın İnsan- Biçimci Dili*..s28,46

beşeri bir dil kullanılması gerekir. Zira bu sefer hem iletiyi sunanla onu alanlar aynı ontolojik seviyededir. Yani hem konuşan hem de dinleyen aynı kategoridedir. Bunun için de onların anladıkları ve değer verdikleri bir teknik seçilmelidir zira bu ancak onların dillerinin kullanılması ile mümkündür. Ancak bu da tam anlamıyla yeterli değildir. Bunun nedeni ve konunun ayrıntıları şu şekilde açıklanabilir:

İletişim sürecinde algılama ve yorumlama konusu anlatılırken bu hususun üzerinde durulmuştu. İşte Allah dil engelini ortadan kaldırmak ve ilk muhataplarının anlamasını kolaylaştırmak amacıyla Kur'an'ın dilini onların konuştuğu dil olan Arapça olarak belirlemiştir. ¹ Gerçekten de Kur'an ilk nazil olduğu Arap toplumuna, "anlayabilsinler diye" Arapça olarak indirilmiştir. Kur'an bunun nedenini şu şekilde açıklamaktadır:

"Eğer biz onu yabancı dilden bir Kur'an kılsaydık, diyeceklerdi ki: Ayetleri tafsilatlı şekilde açıklanmalı değil miydi? Arab'a yabancı dilden (kitap) olur mu?"² gerçekten de eğer Kur'an Arapça değil farklı bir dilde inseydi O'nu ilk muhatapları bile anlayamayacak, böylece aralarındaki referans çerçevesi daralacak, onların Kur'an mesajlarını yani ayetleri algılamaları mümkün olmayacaktı.

Kur'an, ilk muhatapları olan Arap toplumuna kendi dilleri olan Arapça dil sembolleri ile iletilmiş, çünkü eğer Kur'an o toplumun yabancı kaldığı başka bir dille gönderilmiş olsaydı, mesajları kimse anlamayacak, iletişim gerçekleşmeyecekti. Mekkeli müşrikler bir keresinde Hz. Peygamber' in , Kur'an' ı bir şahıstan öğrendiğini iddia ederek, Kur'an' ın kaynağının ilahi olmadığı konusunda bir dayanak bulduklarını zannetmişlerdi. Fakat gözden kaçırdıkları bir ayrıntı vardı. Hz.Peygamber'e Kur'an'ı öğrettiğini iddia ettikleri şahsın dili yabancı dil , Hz. Muhammed' in dili ise Arapça idi ve her biri farklı

---

¹ Kur'an'da 11 yerde Kur'an'ın "Arapça" olduğu açıklanıyor: 12.Yusuf:2; 13.Ra'd:37; 16.Nahl:103; 20.Ta-ha:113; 26.Şuara:195; 39. Zümer:28; 41.Fussilet:3,44; 42.Şura:7 ; 43.Zuhruf:3; 46.Ahkaf: 12 ;Turan Dursun, *Kur'an.s66*

² 41.Fussilet:44

dil sembollerini kullandıklarından aralarında sözü edilen iletişimin gerçekleşmesine imkan yoktu.

İşte Kur'an ayetleri birer mesaj şeklinde onun ilk muhatapları olan Arap toplumuna iletildiğinde onların anlayabileceği türden kodlama sistemine sahip bulunuyordu. Yüce Allah, Arap toplumunun anlayıp çözebileceği söz kalıplarını Kur'an mesajını iletmeye kullanmayı dilemiştir. Hz. Peygamber, vahiy bilgisini onların anlayabileceği dil aracılığıyla iletmeye çalışmıştır. Göndermiş olduğu diğer peygamberlerin mesajlarını da toplumlarının konuştuğu dil ile iletmeyi bir ilke kabul etmiştir.¹

Daha önce de belirtildiği üzere iletişimde mesajın içerik ve kod adı verilen iki boyuttan oluşur. İşte insanların kullandığı dil mesajın kod kısmını oluşturur. Yani Mesaj kod ve içerikten oluşur ve uygun bir kod olmadan en önemli mesajın bile bir anlamı yoktur.² Bu kod seçiminde ise elbetteki hedef/alıcı kişilerin özelliklerine dikkat etmek esastır. Alıcının Mesajı anlayabilmesi için içerik kadar mesajın kodları da önem taşımaktadır. İngilizce bilmeyen bir insanın İngilizce kodlanmış mesajı anlaması imkansızdır. Daha farklı bir örnek vermek gerekirse, mesleklere ait jargonlar (yani uzmanların kendi alanlarına ilişkin kullandıkları terimler) o mesleklerle ilişkili olmayan insanlar için bir anlam ifade edilmeyecektir. Günlük hayatta doktorların bu hataya düştükleri çok sık görülmektedir.³

Kur'an vahyi aktarmaya başladığı ilk topluluğun diliyle indirilmesindeki ana gaye de budur. Kur'an'ın İlk muhatabı yani başlangıç noktası bir arap olan Hz. Muhammed idi. Hem Vahyin dünyadaki yüzü o olacaktı, hem de onun hayatı boyunca hitap edeceği kişiler Araplar olacaktı. Birincil ve ikincil muhatapların istenen tutum ve davranış değişikliklerini ortaya koyabilmenin yolu, beşerî bir dil kullanmaktan geçmekte idi. Bunun için iletişimsel dil engelleri ortadan kaldırılmalı ve muhataba görelilik ilkesinin bir tecellisi olarak,

---

¹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İletişim*.s150,93

² bk .s16-17.

³ Hasan Tutar, *Genel İletişim* .s28

onların anlaması için Kur'an beşerî bir dil olan Arapça olacaktı. Zaten böyle de oldu.

Bu konuya şu bakış açısıyla yaklaşmak da mümkündür: "Nasıl ki Musa'ya kendi dilinde bir kitap verildi ise, Arap peygambere de Arap dilinde bir kitap verilmiştir. Bu doğrultuda Her kitap ehli kendi dillerinde inmiş bir kitaba sahiptir. herşeyden önce Hz. Muhammed Arap olduğu ve Araplara hitap ettiği için kendisine Arapça bir kitap (vahiy) verilmiştir." ¹

Ancak Kur'an, Allah- insan arası iletişimin sonu değildir. Zira Allah'tan insana doğru işleyen iletişim süreci Kur'an'ın ayet olarak ifade ettiği sözel olmayan mesajlarla devam etmektedir. Çift yönlü işleyen iletişim sürecinin diğer boyutu olan insandan Allah'a doğru iletişim ise, dua olarak adlandırılmaktadır. ² Allah'ın kendisine mesaj gönderdiği insan buna bir geri bildirimde bulunacaktır. Bu geri bildirim onay ya da red şeklinde olacaktır. Dua ve ibadet eden kişi bu mesajlara onay verecektir. Yani geri bildirim Allah'ın istediği şekilde olacaktır ve iletişimin etkin bir şekilde yerine getirildiği belli olacaktır.

Kur'anî iletişimdeki bir diğer öge, Kur'an'ın iletişim sürecinde kullandığı kanallardır ve bu kanallar zaman içinde farklılaşmıştır. İlk muhataplarına şifahi olarak sunulan Kur'an o dönemde işitme kanallarını kullanmıştır. Ancak daha sonra gelenler onu yazılı olarak bulmuşlardır ki o zaman bu kanal görme kanallarını kullanmaktadır. Günümüz teknolojileri Kur'an'ın hem görsel hem de işitsel bir kanalla insanlara ulaşmasına imkan vermektedir. Ancak buradaki işitme araçları ilk dönemdeki işitme araçlarından farklıdır.

4. KUR'ANÎ İLETİŞİMİ BOZMAYA YÖNELİK ENGELLER

İletişim süreci anlatılırken de bahsedildiği gibi iletişimin aksamasına hatta kesintiye uğramasına neden olan bazı engellerin bulunabilmektedir.

¹ Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*.s:176

² Toshihiko İzutsu.age.s:182

bunlara karşı önlemler alınmaz ve ortaya çıkan engellere karşı da çareler bulunmazsa iletişim sürecinin istenen şekilde işlemesi mümkün olmayacaktır.

Vahyî iletişimin de aksamasına yol açabilecek nitelikte pek çok engel bulunmakta, hedef/ alıcılar bu engellerin sonucu olarak iletişime karşı direnme yöntemleri belirleyebilmektedirler. Bunun an bariz örneğini Kur'an'ın ilk indirildiği dönemdeki müşriklerin tutumlarında görmek mümkündür. Müşrikler çoğu Kur'anî iletişime direnme hususunda ileri gitmişler, inanmamak ve inkar etmek adına ellerinden gelenleri yapmışlar, O'nu iptal etmek ve çürütmek amacıyla tartışmalara teşebbüs etmişlerdir. Kimi zaman Resulullah'ın (sav) O'nu Arap olmayan bir köleden aldığını söylemişler, kimi zaman da Resulullah (sav)'ın, tarihe gömülmüş milletlerin haberlerini toplayıp yazdığını, böylece onların sabah akşam kendisine okunduğunu iddia etmişlerdir.¹

“Kur'an öncekilerin masallarındır, başkalarına yazdırılıp sabah akşam O'na okunmaktadır dediler”²

Bununla da kalmamış, ayetlerin okunmaması için birbirlerine tavsiyede bile bulunmuşlardır:

“İnkâr edenler: ‘Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki bastırırsınız’ dediler.”³

Hatta şu şekilde iletişimin kendilerini etkilemesini önlemek adına;

“Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır. Onun için sen (istediğini) yap, biz de yapmaktayız” diyerek kendilerine yöneltilen mesajı başından redderek onun etkisinden kurtulmaya çalışmışlardır. Allah Teala,

---

¹ Zahid B. Avvad, *Kur'an'da Tartışma Metodları*. Pınar Yayınları. İstanbul:1984.s95

² 25.Furkan: 5

³ 41.Fussilet:26

Kur'an'a karşı böyle bir tutum içinde bulunan insanlara son derece önemli ve etkili üslubları kullanmıştır. Burada bu iletişimsel yöntemlerin nitelikleri üzerinde durulacaktır.

5. İKNA EDİCİ İLETİŞİM VE KUR'AN

Bir fikrin ve bir inancın başkalarına kabul ettirilebilmesinde, o fikri ve inancı tebliğ edenin durumunun, anlatış tarzının, muhatabı tanıma ve takip edilen yöntemin büyük etkisi vardır. Aynı düşünceyi farklı kimseler anlatınca neticenin de farklı olması gayet tabiidir. Şu halde insanları İslam'a davet gibi mukaddes bir görev, rastgele değil de belirli bir usul takip edilerek yapılmalıdır.¹

Kur'an da bütün yukarıda bir bölümü zikredilen engelleri ortadan kaldırmaya, insanların istenilen şekilde tebliğ ve davet sürecine adapte olmalarına yönelik teknikleri kullanmıştır.

Bilindiği üzere etkin ve ikna edici iletişim, iletişim engellerini ortadan kaldırmaya yönelik olarak uygulanan ve tutum/davranışı zor kullanma yerine inandırma yolu ile değiştirmeye çalışan bir süreci ifade etmektedir. İkna yoluyla alıcı/hedef üzerinde tutum değişikliği amaçlanıyorsa, kaynak iletişim süreci içinde gerekli olan bilgi hedefe aktarabilmeli, mesaj çerçevesinde ortaya çıkabilecek konusunda hedefe doyurucu bilgiler içeren cevaplar ulaştırabilmelidir. Bu durum öncelikli olarak kaynağın bilgi sahibi olmasını gerektirir. Kaynağın mesaj konusunda bilgili olması mesajın içeriğini, alıcının göstereceği tutumu etkileyecektir. Kaynak, mesajın gerçekleştirme amaçladığı tutum değişikliği hakkında, mesajın nedeni konusunda bilgi sahibi olursa, alıcının istediği ana ve yan bilgileri sağlayabilecektir. Diğer türlü, kaynak bir aktarıcı durumundan öteye gidemeyecektir.²

---

¹ Hüseyin Yılmaz, "Kur'an'ın Işığında İslam'a Davet".*Cumhuriyet Üniversitesi İFD* Sayı:1 Sivas:1996.s336

² Ayrıntıları için bk.s48-55

İşte bu durumun önemini/değerini ve iknanın işlevini bilen Allah Teala insanlara bir davranış değişikliği oluşturmak için zor kullanma yolunu değil, ikna yolunu seçmiştir. Çünkü O, “ İnanç, tutum ve davranış değiştirmede iknanın daha kalıcıdır olduğunu” ¹ biliyordu. Bunun yanında Kur’an, Bir yaratıcının sonsuz kudreti ibretli sahnelerle ortaya koyup elverişli bir ortam temin ettikten sonra, müşriklerin, kitap ehlinin, münafıkların ve Müslümanların inanç durumlarına temas edilerek ikna edilmelerine çalışılmıştır. ²

“Emriyle göğün ve yerin (kendi düzenlerinde) durması da O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Sonra sizi yerden (kalkmaya) bir çağırdı mı, bir de bakarsınız ki (dirilmiş olarak) çıkıyorsunuz. Göklerde ve yerde kim varsa yalnızca O’na âittir. Hepsi O’na boyun eğmektedirler. O, başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayacak olandır. Bu O’na göre (ilk yaratmadan) daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce ve eşsiz sıfatlar O’nundur” ³

Böylece önce elverişli bir ortamın tesis edilmesi sağlanmış sonra bu hedeflere hitap eden mesajlarla onlar ikna edilmeye ve istenen tutum ve davranış değişikliği, varolan güzel tutumların şiddetinin artırılması hedeflenmiştir . Başka bir deyişle “bu ikna faaliyetinin gerçekleşmesinde Allah Teala öncelikle ikna edici bir iletişim süreci belirlemiş, insanları bu ikna edici iletişim sürecinde içinde ikna motiflerinin, tekniklerin etkin bir biçimde yer aldığı Kur’an-ı Kerim gibi bir mesajı göndermiş ve bu mesaj içerisinde gerekli olan hiç bir ayrıntıyı atlamamış, ihtiyaç duyulabilecek her bilgi aktarmıştır.”⁴

Bu tekniklerin hepsini incelemek tezin kapsamını genişleteceği ve konunun dağılmasına yol açacağından bu tekniklerden önemli olan kısımları

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s112

² Şevki Saka,*Davet Metodu*.s80

³ 30.Rum:25-27

⁴ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur’an-ı Kerim ve İletişim*.s99

burada aktarılabak, bu tekniklerden tekrarlar, yeminler ve meseller ayrı ayrı başlıklar halinde yeri geldikçe incelenecektir.

5.1.GÜVENİLİR KAYNAK

Kur'an-ı Kerim'in ikna edici iletişim açısından en büyük önemi güvenilir bir kaynaktan gelmesidir. İletişim açısından kaynağın güvenilir olması çok önemlidir. Kaynağın güvensizlik vermesi iletişim etkisini bozucu bir engel olarak kabul edilmiştir. "İknanın temelinde inandırma, inandırmanın temelinde de güvenirlilik vardır." ¹ Daha önce de belirtildiği üzere İletişim açısından güven sağlamanın yolları, "kaynakta dürüstlük, adalet duygusunun gelişmişliği, iyi niyet, yetenekler, sorumluluk duygusu ve diğerleri tarafından iyi tanınma" ² gibi özelliklerin bulunmasıdır.

Kur'an iletişiminde mesajı hazırlayan ve kodlayan ve iletişim açısından gerekli olan bu niteliklerin hepsini bilen Allah Teala, kendisinin yukarıdaki hususlara riayet etmekle kalmamış, Kur'an mesajını muhataplara iletme görevini güvenilirliğinden kuşku duyulmayan birisine yani Hz. Muhammed'e vermiş ve onu her seferinde bu hususlara uyması için uyarmıştır.

Resulullah için Kur'an'da şu hususlar özellikle vurgulanır;

1. Vahiy Gelmiş Beşer: Allah'tan aldıklarını insanların seviyesine uygun tefsir eder.³
2. Doğru ve Güvenilir: O bütün bilgileri ilahi kaynaktan almaktadır. Kendi nefsinden bir şey söylememektedir.⁴
3. Eğitim ve Öğretim Nimetine Sahip bir Peygamber: ⁵
4. Ümmi Muallim: ⁶

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s112

² bk. S.37-39

³ 18.Kehf:116, 41.Fussilet:6

⁴ 53.Necm:3

⁵ 33.Ahzap:21

⁶ 4.Nisa:13,42.Şura:52

5. Allah'ın Eğittiği Kişi: Allah Hz. Muhammed'i Kur'an'la terbiye etti ve yönlendirdi. ¹

Ashabı Hz Muhammed'i güvenilir bir kişi olarak kabul etmiştir. Tarih şahittir ki, hiçbir zaman Hz. Musa'nın kavmi gibi dememişlerdi. Hep güvenmişler ve yanında olmuşlardı. İşte bu güven ve beraberlik sayesinde ki, eğitilmiş bir topluluk bırakmıştır.

Bununla birlikte müşrikler Kur'an'dan şüphe ettirmek için iki şeye dayanmışlardır:

1. Resulullah (sav) Kur'an' ı kendilerine yabancı olan Arap olmayan bir öğreticiden almıştır.
2. Bu Kur'an insan sözüdür. Allah katından gelmemiştir.

Yukarıdakilerin her ikisi de, Resulullah'ın (sav) peygamberlik ve vahiy iddiasında yalancı olduğu sonucunu doğurmaktadır. Kur'an bunu üç şekilde çürütmüştür: ²

•Birincisi: Bu kitap; asaletini ve akıllara durgunluk veren belagatini çok iyi bildikleri, fasih bir arapça ile gelmiştir. Kastettikleri Arap olmayan kölenin, benzerlerini hitabette ve güzel konuşmada (beyanda) en gözde olanların bile beceremediği böyle bir üslupla konuşması düşünülemez. Böylece iddialarını dayandırdıkları şeylerin ilki ortadan kalkmaktadır.

•İkincisi: Kur'an' ın insan sözü olduğu iddiaları, onun benzerini getirmeye kadir olmalarını gerektirir. Özellikle onlar hitabetin ustaları ve belagatin erbabıdırlar. Ancak Kur'an birçok yerde kafirlere meydan okuduğu halde benzerini meydana getirememişlerdir. ³

---

¹ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*.Esra Yayınları. Konya:1997.s38

² Abdullah Özbek.age.s95-96

³ 52.Tur:34; 11.Hud:13; 2.Bakara:23; 17.İsra:88

•Üçüncüsü: Resulullah (sav) okuma-yazma bilmeyen bir kimsedir. Peygamberlikten önce yaklaşık kırk sene kavminin arasında kalmıştır. Kur'an' da söz edilen şeylerin hiçbirinden bahsetmemiş ve asla peygamberlik iddia etmemiştir. Sonra, kargaşanın ve saçma kabile taassubunun hakim olduğu bir toplum içinde büyümüş, ilimlerle, kanunlarla ve dünyadaki diğer düzenlerle asla ilişkisi olmamıştır. Bunlara rağmen geçmiştekilerin haberlerini ve o haberlerdeki insanların bilemeyecekleri gaybî bilgileri getirdi. Sağlam bir hukuk sistemi ve beşer yapısı düzenlere sonsuza dek, meydan okuyan mükemmel bir hayat nizamı sundu. Sonra O'na, arap yarımadasında bir topluluk inandı. Bunlar yeryüzüne dağıldılar, kısa zamanda milletlere hakim olarak idarelerini ellerine aldılar.

İşte sadece bu bile mucize olarak yeter ve Kur'an'ın Allah katından geldiğine sağlam bir delildir. Allahu Teala bu gerçeğe işaret ederek:

“Ey Muhammed! Bunlar sana vahyettiğimiz bilinmeyen olaylardır. Sen de milletin de daha önce bunları bilmezsiniz. Sabret sonuç Allah'tan sakınanlarıdır”¹

“Sen daha önce bir kitaptan okumuş ve elinle de onu yazmış değildin. Öyle olsaydı batıl söze uyanlar şüpheye düşerlerdi”² buyurmaktadır.

Hz. Peygamber'in davetinin başarıya ulaşması, insanların onu güvenilir olarak görmesi ve güvenilirliğinin kanıtlanmasındaki etkenlerden biri, bizzat kendisinin, davet ettiği dine samimiyetle bağlanması ve bu dinin prensiplerini kendi hayatında uygulamış olmasıdır. Farzları önce kendisi uygulamış, yasaklara önce kendisi uymuş ve en yakınlarına tatbik etmiştir.³ O, söylediklerini önce bizzat kendi nefsinde tatbik etmiş bir eğitimcidir. Adalet, eşitlik, ilim, cihat, kardeşlik, yardımlaşma, istişare, çocuklara ilgi, kadınlara hürmet, komşuya gözetme, akrabayı ziyaret gibi konularda, her ne

---

¹ 11.Hud:49

² 29.Ankebut:48

³ İbrahim Sarıçam,Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı.s23

söylemişse herkesin gözü önünde, fiilî olarak tatbik etmiştir. Hz. Muhammed'in eğitiminde en önemli kaynak Kur'an'dır. ¹

Güvenilirliğin bir diğer boyutu ise bu tebliğ ve tebyin işinin hiçbir menfaat beklemeden yapıldığının yani Davetin Allah için yapıldığının belirtilmesidir. Kur'an'da bununla ilgili ayetlerde bulunmaktadır. ²

"Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."³

5.2. DİKKAT VE İLGİ UYANDIRMADA KULLANDIĞI TEKNİKLER

Güvenilir bir kaynak iknada önemlidir fakat yeterli değildir. Çünkü , ikna edici iletişimde iletinin niteliği önem taşır. İleti hedef birey/kitlenin dikkatini uyaracak biçimde düzenlenmemişse ya da hedefin dikkati yetersiz ise inandırma gerçekleşmez. Çünkü ileti (mesaj) hedef birey ya da kitlenin ilgi ve bilgi düzeyine göre biçimlendirilemezse algılanması olanaksızlaşır.⁴ Araştırmalar göstermektedir ki, "insanlar genellikle dikkatlerinin yoğunlaştığı uyarıcıları algılamakta diğerlerini ise, algılamamaktadırlar. Algılasa bile, algılama tam net olmamaktadır."⁵

İletişimde dikkat önemli bir konudur. Çünkü, iletişim Süreci İletişimin etkinliğini, iletişim sürecinin etkinliği belirler. ⁶ Etkin bir iletişim sürecinde ise hedefin algılamasını belirleyen etken dikkattir. Başka bir deyişle hem iletişimde algılamanın başlangıcı hem de ikna edici iletişimin ilk adımı dikkat ve ilginin sağlanmasıdır.⁷ Duyu organlarımıza ulaşan uyarıcılar arasından hangilerini seçip algılayacağımızı belirleyen en önemli süreç dikkat'tir. Dikkat, hedefin, değişik duyularını sürekli uyarı bombardımanı içinde tutan bir çevre

¹ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*.s20-21

² Şevki Saka,*Davet Metodu*.s72

³ 26.Şuara:109

⁴ İlker Bıçakçı, *İletişim ve Halkla İlişkiler*.s85

⁵ Salih Güney, *Davranış Bilimleri*.s175

⁶ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s21

⁷ ayrıntılı bilgi için bk47,51-52

içinde kaynağa ve iletilerine yönelttiği özel bir ilgidir. Bu ilginin ilk koşulu sözlü ya da sözsüz iletilerin kişinin duyum eşiğini geçebilmesidir. İletilerin şiddet, büyüklük, hız, tekrarlanma sayısı ve diğer uyarıcılarla zıtlık-benzerlik ilişkisi gibi fizik özellikleri dikkat açısından önemli etkenlerdir. Ayrıca, kaynağın güvenilirliği, saygınlığı, fizik özellikleri, hedefin ilgileri, gereksinimleri dikkatin oluşmasında belirleyici rol oynarlar. Kısaca, hedefin dikkati seçici bir tavidir. Ve bu tavır tüm algılama süreci boyunca etkili olur. Bu bağlamda kaynağın gönderdiği iletiler tarafından duyusal olarak uyarılan ve bunlara psiko-fizik enerjisini yönelten hedefin zihninde (merkezde) etkin bir kod açma süreci başlar.¹

Kur'an da bu özellikleri dikkate almış ve dikkati yoğunlaştırma işlevi görmeye yönelik bazı teknikler geliştirmiştir. Bunlardan bir kısmı ilk muhataplar tarafından bilinmekteydi (yemin, tekrar gibi)ama bir kısmından haberleri yoktu (huruf-u mukattaa gibi) . Bunlardan bazıları şu şekildedir:

5.2.1 HURUF-U MUKATTAA

Kur'an' ın bazı sureleri isimlerine huruf-u mukattaa denilen “ حم , الم ” gibi harflerle başlamaktadır. Müfessirler, bu harflerdeki amaçları, çeşitli şekillerde tefsir etmişlerdir. Harflerin tefsirinde, bunlardaki amacın kendilerinde mevcut olan özel bir fonetikten dolayı Kur'an' ı dinlemeye sevk etmek üzere müşriklerin dikkatini uyarmak olduğu da söylenilmiştir. İşte iletişim açısından mukattaa harflerinin işlevleri de bu şekildedir. Çünkü Müşrikler, Kur'an'ı dinlememe hususunda birbirlerine tavsiyede bulunuyorlardı.² Bu harflerle başlamak, daha önce hiç böyle bir üslupla karşılaşmayan müşriklerin ve kitap ehlinin kulaklarını onları dinlemeye açıyordu.³ Bununla birlikte bu harflerle başlayan ayetlerin hemen arkasından vahyi, ve nübüvveti teyid edici ifadede ayetler geliyordu. Bu harflerden sonra

¹Merih Zılhoğlu, *İletişim Nedir?*.s237; Salih Güney,*Davranış Bilimleri*.s175

² 41.Fussilet:26

³ İbn Kesir,*Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*.Çev: Bekir Karlıağa.Çağrı Yayınları. İstanbul:1988. c1 s37; Veli Ulutürk,*Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor*. Nil Yayınları.İzmir:1994. s345

gelen lafızlar Kur'an'ı dinlemek ve islamiyeti anlamak istemeyenler böyle bir üslup sayesinde ister istemez iman esaslarını öğrenmiş oluyorlardı.¹

İşte bu harfler tam da ikna edici iletişimin birinci basamağı için gerekli ortamı sağlıyordu. Bu üslup günümüzde de başta Kur'an'ı ilk kez dinleyen, okuyan insanlar olmak üzere bütün Kur'an muhataplarının ilgisini çekicidir.

5.2.2.YEMİNLER

Kur'an-ı Kerim'de yeminler konusu, hem muhataba görelilik, hem de ilgi ve dikkatin sağlanması konuları ile ilgilidir. Konu, ayrıntılı olarak ilgili bölümde ele alınacaktır.

5.2.3.TEKRRARLAR

Bu teknik ikna edici iletişim sürecinin hem ilgi ve dikkat sağlama hem de saklama aşamasıyla ilgilidir. Bu konu tez içinde incelenecektir.

5.2.4. NİDALAR

Kur'an, bazen hedef kitesinin dikkatini bir yere çekmek istediğinde bu yöntemi kullanmıştır. Bu hitapların en belirgin özelliği hitap edilecek kitleye uygun olarak bir hitap sözcüğünün seçilmesidir. Kur'an genel davet seyri içinde yer yer çeşitli topluluklara da özel olarak hitap etmiştir. Nitekim "ey inkar edenler...", "ey iman edenler...", "ey kitap ehli..." gibi çeşitli hitap şekli ile başlayan ayetler pek çoktur. Bu hitap seçiminde her grubun inanç özellikleri dikkate alınmıştır. Örneğin . "ey iman edenler..." diye başlayan pek çok ayetlerle Müslümanların kötülüklerden uzak kalmaları ve haram olan işlere yaklaşmamaları emir ve tavsiye edilmiştir. ²

---

¹İsmail Cerrahoğlu,*Tefsir Usulü*.TDV Yayınları.Ankara:2003. s144,160

²Şevki Saka, *Davet Metodu*.s179-180

İletişim açısından bakıldığında burada hitap edilen insanların dikkatini çekmek ve arkasından gelecek ayeti dinletmek böylece iletişimsel bir sorunu ortadan kaldırmak amaçları güdülmüştür. Ayrıca dikkat edilen bir diğer husus ise, “muhabata görelilik” ilkesine binaen mesajın hitap ettiği insanlara uygun bir hitabın seçilmesidir. Yani o konu hangi gruptan insanı ikna etmeye yönelikse hitabın o gruba yönelik belirlenmesidir.

5.2.5.SURE BAŞLANGIÇLARI

Özellikle Kur’an’ı yazılı bir kitap olarak tanıyan insanların dikkatlerini uyaran, sureye olan ilgilerini artıran bir diğer husus, sure başlangıçlarında farklı üsluplar kullanılmıştır.

- övme ile başlayanlar
- hurufu mukattaa ile başlayanlar
- nida ile başlayanlar
- haber cümlesi ile başlayanlar
- yemin ile başlayanlar farklı üsluptaki sure başlangıçlarına örnek olarak gösterilebilir.¹

5.2.6. MUSİKİLİ YAPI

Kur’an’da ne nesir ne de nazımda bulunmayan farklı bir yapı bulunmaktadır. O’nun ayetleri nesir şeklinde sıralanır ancak tıpkı kafiyeli bir şiir gibi musikili ve akıcı bir üslupla dizilmiştir. Belagatlı icaz ve vurgulu musiki ile üstün olan Kur’an üslubu, vicdanı sarsmakta, dikkatleri kendisinde yoğunlaştırmaktadır. Kur’an’ın üslubu, lafzi fonetiğinin kelimelerin taşıdığı anlamlar ile en güzel bir şekilde uyum arzemesiyle üstünlük sağlamaktadır. Bu ise, kelimelere normal sözlük anlamının boyutuna bir başka boyut katmaktadır. Böylece insan, kelimeyi ve ifade tarzını duyunca, anlamı somut bir şekilde algılamaktadır. Şüphesiz bu da, dikkati yoğunlaşmasını

¹ Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*. Çağrı Yayınları. İstanbul:1981.s108; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*.s148

sağlamakta, insanda Kur'an'ın tasvir ettiği konumla ilgili kapsayıcı dikkat ve anlayışa götürecektir bir duygu geliştirmektedir.¹ İletişim açısından da istenen seviye bu şekilde yakalanabilmektedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, insan ne zaman Kur'an okusa, iç musikinin tesirini duymaktadır. "Kısa surelerde süratli fasılalarda, umumi olarak tasvir ve teşhis yerlerinde bu musiki açıkça görülür. Uzun surelerde az çok gizlenirse de Kur'an'ın her tarafında bu musiki açık veya gizli olarak mevcuttur."²

5.3. KAVRAMAYI SAĞLAMADA KULLANILAN TEKNİKLER

İkna edici iletişim sürecinin ikinci basamağını "kavrama" oluşturur.³ Anlam iletişimin anahtarı, iletişim sürecinin odak noktasıdır. Kişiler arasındaki iletişimde sorunlar önce anlam uyumsuzluğundan kaynaklanır: biz anlatmak istediğimizi biliriz, karşı taraf anlamak istediğini duyar.⁴ İşte bu sorunun ortadan kaldırılması, konunun iyice anlaşılıp kavranması ikna edici iletişim süreci açısından önem arz etmektedir

Allah Teala bu konuyu önceden bildiği için konunun kavranması adına bazı teknikleri Kur'an'ın içine yerleştirmiştir. Zira bilindiği gibi "Düşüncelerini Kur'an üzerinde odaklaştıran insanın, kişiliğine biçim vermekte ve karşı konulmaz bir manevi güç oluşturmakta Kur'an eşsiz bir dile, geniş bir anlam alanına sahiptir."⁵ Bu teknikler ise bu geniş anlam alanının bir yansımasıdır.

5.3.1. KISSALAR

---

¹ M.Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*.s154; İsmail Karaçam,*Sonsuz Mucize Kur'an*.Çağ Yayınevi.İstanbul:1987.s319

² Suat Yıldırım,*Kur'an İlimlerine Giriş*..s127. Subhi Salih,*Kur'an İlimleri*.s266

³ ayrıntılı bilgi için bk s.52-53

⁴ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s100

⁵ Nadim Macit, *Kur'an'ın İnsan- Biçimci Dili* .s29

Kur'an, getirmiş olduğu esasları insanların gönlüne ve kafasına iyice yerleştirmedeki vasitalardan birisi kıssalardır. İnsanları etkilemek ve onları ikna etmek için Kur'an, kıssaları kullanılmış ve bir çok gerçeği kıssalar vasıtasıyla insanlara anlatmak istemiştir. Özellikle Allah'ın varlığı ve birliği hususunu ortaya koyarken geçmiş olaylar üzerinde insanları düşündürmüş ve ikna etmiştir. ¹ Bununla birlikte Kur'an'ın kendisinden önceki kitaplardan veya Araplardan naklettiği hikayelerden bahsetmesi, insanın anlam arayışı serüveninin ve vahyin buna cevabının kanıtıdır. ²

Bu kıssaların içinde çirkin ve putlara ibadetin batıl olduğuna dair deliller vardır. Bazen bu kıssaların kahramanı, değerini ve yüce mevkiini bildikleri İbrahim (as) ve Musa (as) gibi şahsiyetler olmaktadır, Delilin, muhalifler tarafından üstünlüğü itiraf edilen bir peygamberin diliyle söylenmesi gücüne güç katmaktadır. Çünkü delil kendilerine iki taraftan sunuluyor. Birincisi delilin kendi gücüyle, ikincisi de, tanıdıkları güvenilir bir elçinin söylemesiyledir ve bu, izafî bir güç olmaktadır. Ayrıca, içinde hasımları susturma ve kabule zorlama bulunmaktadır. Çünkü O'nu izlediklerini söylüyorlar. ³

Kur'an her şeyden önce dine davet eden bir kitaptır. Kıssa, bu daveti tebliğ etmek ve onu yerleştirmek için vesilelerden biridir. Bu konuda kıssanın durumu, kıyamet sahneleri, nimetlerin ve azap resimlerinin durumu; ba's ve Allah'ın kudretine dair ileri sürdüğu delillerin durumu; açıkladığı ve darbettiği mesellerin durumu; hasılı Kur'an'da varit olan diğer konuların durumu gibidir. ⁴

Kıssa, içindeki olay, realite ve şahsiyetlerle birlikte dikkati kuvvetlendirmekte, dinleyenleri, olay ve realiteleri takip etmeye teşvik etmekte, onlarda, vicdanî olarak olayda ortak kılacak reaksiyon ve şuur meydana getirmekte, duygularına etki etmekte bundan dolayı da kişilerin akıl

---

¹ şevki Saka,*Davet Metodu*.s.125,134

² Ahmet Nedim Serinsu,*Kur'an Nedir?*s93

³ Zahir B. Avvad,*Kur'an'da Tartışma Metodları*.s85

⁴ Muhammed Lütfi Es-Sabbağ, *Tefsir Usulü Araştırmaları*.Çev: Ömer Dumlu.Anadolu Yayınları. İzmir: 1999.s177

ve nefislerini, içindeki hikmet, nasihat, ders, yüksek örnek ve değerlere karşı terğibi kabule hazır hale getirmektedir. işte bu işlevi nedeniyle kıssalar Kur'an'ın başvurduğu önemli araçlardandır ¹ ve Kur'ân bu kıssaları kendine has bir üslupla anlatmıştır. ²

Kur'an bütün üslup şekilleriyle olduğu gibi, kıssalar üslubuyla da "insanlığa her iki dünyanın ıslahı için bu ilahi davet ve dinin prensiplerini açıklamak ve kalplere yerleştirmek gayesini" amaçlamaktadır³ ve Kur'an Kıssaları tarihsel olayları saptamayı değil, insanlara öğüt vermeyi⁴, ilahi davet ve dinin prensiplerini açıklamayı ve kalplere yerleştirmeyi gaye edinmektedirler. Kur'an'da kıssa bulunmasının pek çok hikmeti vardır. Bınlardan bazıları çeşitli milletlerin tarihlerindeki bir takım özellikleri belirtmek, diğer peygamberlerin hayatında Hz. Muhammed' in hayatında karşılaştığı hadiselerle benzeyen hadiseleri açıklamak, hak ve hakikatin daima galip geldiğini göstererek; Peygambere ve mü'minlere teselli vermek, her peygamberin karşılaşmış olduğu muhalefetin eninde sonunda yıkıldığını ve eridiğini tarihî misallerle tesbit ederek müminlerin azmini hızlandırmaya çalışmak ise kıssaların Kur'an'da bulunma hikmetlerindedir.⁵

İşte bu sayılan işlevleri ile kıssalar Kur'an mesajının kavranması aşamasında önemli bir konuma sahip olmuşlar, ikna edici iletişim sürecinin istenen biçimde neticelenmesine yardımcı olmuşlardır.

5.3.2. TASVİRLER

Bir şeyi söz ve yazı ile canlandırmak anlamına gelen tasvir, konuşmaya canlılık kazandırmak, tek düzelikten kurtarıp renklendirmek, dinleyicinin dikkatini devam ettirmek için kullanılan bir yöntemdir.⁶

---

¹ M.Osman Necati ,*Kur'an ve Psikoloji*.s144

² İsmail Cerrahoğlu,*Tefsir Usûlü*.s172

³ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*.Işık Yayınları.İzmir:1994.s254

⁴ Mehmet Sofuoğlu,*Tefsire Giriş*.s97 A.Nedim Serinsu, *Kur'an Nedir?*.s93.

⁵ Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s97

⁶ Abdurrahman Çetin,*Hitabet ve İrşad*. Akça Yayınları.Bursa:1998.s

Bu üslup Kur'an-ı Kerim'de de yer almıştır. Seyyid Kutup tasvirlerin işlevleri ile ilgili şöyle bir açıklama getirir: "Kur'an bu üslubu kullanarak, zihnî manayı, psikolojik durumu, hissedilen olayı, görülen sahneyi, insan örneğini ve beşeri tabiatını hissedilir ve tahayyül edilir şekilde tablolaştırır. Sonra resmettiği tabloyu müşahhas yaşantı veya devir halindeki harekete çevirir. Olaylar, sahneler, kıssalar, ve görüntülere gelince sanki tasvir birden bunları içinde hayat, hareket olan muhayyelede canlanan belirgin varlıklara çevirir. Birde buna karşılıklı diyalogu eklenirse artık tüm zihnî canlandırma (tahyil) unsurları yerine gelmiş demektir." ¹

Tasvir ikna edici iletişim açısından önemli bir işleve sahiptir. Konunun zihinlerde iyice yerleşmesi ve hedef tarafından kavranmasının yanında, tasvir veya çeşitli biçimdeki bazı olay veya fikirlerin arz edilmesi dikkatin uyanmasına da neden olmakta, belirli fikirlerin değişmeyen tek bir formda defalarca insana aktarılmasından dolayı insanda meydana gelebilen bıkkınlık da bu sayede engellenmektedir. Çağdaş psikolog ve araştırmacıların propaganda ve reklamlarda yapmış oldukları etütler, bıkkınlıktan sakındırmak ve dikkati uyarmak için belirli fikirleri ifade etmede, biçim değişikliğinin önemini ortaya koymuştur. Bu, ticari reklamlarla uğraşanların göz önüne almış oldukları bir durumdur.²

5.3.3. BENZETMELER

Allah Teala'nın bu bağlamda uygulamaya koyduğu tekniklerden birisi de benzetmeleri kullanmasıdır. Bu benzetmeler sayesinde soyut manaların daha iyi anlaşılması ve dikkatlerin o manalara çekilmesi sağlanır. Bu konunun ayrıntıları mesellerle ilgili bölümde yer almaktadır.

5.3.4. TARTIŞMA (CEDEL)

---

¹ Seyyid Kutup, *Kur'an'da Edebî Tasvir*.Çev:İsmail Aslan. Ravza Yayınları.İstanbul:1999.s53

² M.Osman Necati,*Kur'an ve Psikoloji*.s149

Kur'an'ın insanları içerdği hakikatleri anlamaya yönelik yollarından birisi de onlarla tartışmaya girmektir. Ancak burada kastedilen şey, kavga etmek değildir. Kur'an'da bu yöntem, gerçeklere aykırı şekilde fikirlerini savunan ve Kur'an'ın anlatmaya çalıştığı olguları kendi fikirleri ile çürütmeye çalışanlar ile yapılır ve bunun belli sınırları vardır. Kur'an bu tartışma girişimine belli ölçütler getirmiştir. O'nun ifadesi ile tartışma anında "en güzel yol izlenmek; muhatabı kırmadan, incitmeden yanlış düşüncelerini güzel bir üslupla düzeltmeye çalışmak" esastır. ¹

Kur'anî tartışmanın genel görünümü, -iletişimdeki "hedef kitlenin özelliklerini dikkate alma" prensibine uygun olarak- hasımların bilgi ve inanç durumlarına uygun muamele yapmaktır. Bazen de iddialarındaki hatalı tarafları belirtilmektedir.

- a. Kur'an'ın müşriklerle yaptığı tartışmaların çoğu, onları doğruya yöneltme ve hakka işaret etme niteliğindedir. Kur'an-ı Kerim müşrikleri çeşitli durumlar hakkında iyice düşünmeye ve geçmişte peygamberlerini yalanlayan azgın ümmetlerin helaklerinden dersler almaya çağırır.
- b. Kitap ehli ile yaptığı tartışmalar ise, hatalı taraflarını açıklamak ve kabule mecbur bırakmak niteliğindedir. Çünkü onlar bilgi sahibi kimselerdir Kur'an-ı Kerim, iddiaya kalkıştıkları bazı konularda kitap ehli ile tartışır ve savundukları meselede çelişkilerini ve hatalarını açıklar.
- c. Münafıklarla tartışmaya gelince, Bakara suresi'nin baş taraflarında, onlarla yapılan çekişmede tehditlerin en şiddetlisi mevcuttur. ²

İletişim açısından bakıldığında Kur'an, bu yöntemi uygulayarak hem hedef kitleye göre kodlama yapılması ilkesine uymuş hem de ikna edici iletişim sürecinin işlemlerini sağlamış.

---

¹ Menna Halil el-Kattan, *Ulumul-Kur'an: Kur'an İlimleri*. Çev: Arif Erkan. Timaş Yayınları. İstanbul: 1997. s.418,419; Abdurrahman Çetin, *Hitabet ve İrşad*. s.143

² Zahir B. Avvad, *Kur'an'da Tartışma Metodları*. s.485

5.3.5.AKLÎ DELİLLER GETİRME

Kur'an-ı Kerim, muhatabını akla/mantığa uygun delillerle düşünmeye çağırır. Bu düşünme durumunda ise öncelikle kendi yaratılışını düşünmesini, daha sonra eş ve çocuklarına ve ayrıca çevresinde olup bitenlere, yere göğe, güneşe, aya, yıldızlara ve tabiat olaylarına bakmasını; bunların kendiliğinden olamayacağını, bir yaradanının bulunduğunu, sorular sorarak, hatırlatmalar yaparak iknaya çalışır. ¹

Hız İbrahim kıssasında bu metodun ustalıkla kullanıldığı görülmektedir. Enbiya Suresi'nde de anlatıldığı üzere O, en büyük put hariç bütün putları kırmış baltayı ise en büyüğünün üzerine takmıştır. Kendisini suçlayanlara işi büyük putun yaptığını, eğer bunu bile yapamayacak güçte ise onun asla tanrı yerine konulamayacağına işaret etmiştir. Zira o Allah'ın varlığı ve birliği konusunu muhataplara anlatma ve onları bu hususta ikna etmede aklî deliller ve makul açıklamalar yapmış Kur'an bu kıssaya bu şekliyle yer vermiştir.

a.Eski Bilgileri Sorgulatmak:

Kur'an'ın aklî deliller getirirken kullandığı yöntemlerden birisi –belki de en önemlisi- muhatabın özelliklerine temas etmek ve onların eski, çarpık, babalarından kalma düşüncelerini sorgulamalarını sağlamaya çalışmaktır. Bunu gerçekleştirirken de muhatabın “kavrama” aşamasını geçerek kendi tutumunu bu yönde değiştirilmesini sağlamayı istemiştir. Kur'an'ın bu tarz bir yöntemi kullanmasındaki sebep şudur:

Çeşitli tutumların sahibi olan kişi kendisine ulaşacak bilgiyi hemen kabul etmeyebilir. Böyle bir durumda muhataba yeni bir yolu, yeni bir fikir ve inancı benimsetmeden önce, onun eski bilgi ve inançlarının, kendisi tarafından sorgulanmasını sağlamak gerekir. İnsanın eski fikir ve alışkanlıklarından

---

¹ Abdurrahman Çetin,*Hitabet ve İrşad*.s99

birden dönüvermesi oldukça zordur. Bu bakımından önce onu, içinde bulunduğu durum hakkında düşünmeye, kendi kendini muhakeme etmeye yardımcı olmak lazımdır. Böylelikle onun doğruyu bulması ve benimsemesi daha kolay hale gelir.

Bununla birlikte bir duruma şartlanmış olan kimseleri, içinde buldukları bu durumdan kurtarmak kolay olmaz; uzun çabalar gerektirir. Bu durumda olan kimseler, yaşadıklarını, gördüklerini ve duyduklarını hep bu şartlanmaya göre algılayıp değerlendirirler. Bu bakımdan, mesajı iletmeden evvel kişilere buldukları durumun muhakemesini yaptırmak, daha sonra da yeni mesaj iletmek kullanılacak etkili yöntemlerdendir. Muhatabın bazı ön yargıları, saplantıları varsa, önce bunların üzerinde durmak, onu bu şartlanmalar üzerinde düşünmeye sevkedip, bunlardan arınmasını sağlamak faydalı olacaktır. ¹ İkna edici iletişim açısından düşünüldüğünde bu sayede “kavrama” aşaması gerçekleşecek, Kişinin mesajı benimsemesi kolay olacaktır.

b.İlmî Bilgi Ve Delillerin Bulunması

Kur’an insanları ikna etmek için çok çeşitli deliller ve belgeler ortaya koymuştur. Bazen insanların dikkatini gökler alemine çekmiş, bazen de kendi yapısını incelemeye teşvik etmiştir. ² Kur’an, hakkın Halka iletilmesi yani gerçeklerin insanlara anlatılması hususunda birçok ilimler ve bilgiler ihtiva etmektedir. ³ Özellikle Allah’ın varlığı ve birliğini ispata yönelik ayetlerde bunu açıkça görmek mümkündür.

5.3.6. MÜJDELEMEK/ KORKUTMAK

Allah Teala’nın Kur’an’da kullandığı bir diğer yöntem insan için olumlu değer taşıyan mükafatlandırma ve cezalandırma yöntemleridir.

---

¹ Abdurrahman Çetin,*Hitabet ve İrşad*.s103

² Şevki Saka,*Davet Metodu*.s109

³ Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s122

Psikolojik bulgular göstermiştir ki, insanlar kendilerini ödüllendiren yada ödülü çağrıştıran diğer insanları ve olguları severler. Ödüllendirme öğrenme ilkeleri içinde de zikredilir. Eğer birisi bizi ödüllendirirse yada onunla ödüllendirici bir yaşantıyı paylaşırsak, yaşantının yada ödülün olumlu yönleri o kişiye bağlanır. Bu yüzden bu kişi daha olumlu bir kişi olur ve biz onu daha çok severiz. Ancak ödüllendiriciliğin sevgi ve bağlılık üzerindeki etkisi kişinin kendisine verilen ödüle ne kadar gereksinim duyduğuna bağlıdır. Bu gereksinim olmaksızın ödüller sevgiyi pek fazla etkilememektedir. ¹ Bu gereksinimin sağlanmasında ise müjdeleme ve korkutma figürlerinin kullanılması etkilidir.

Muhatabı sevindirici, özendirici bilgiler, müjdeler vermek de hem iletişimin esaslarından. Kişiye olumlu davranışları karşılığında kavuşacağı nimetler anlatılırsa, o daha çabuk ikna olur, yaptığını istek ve samimiyetle yapar. Nitekim insan terbiyesinde de müjdelemenin ve ödüllendirmenin önemli bir yeri vardır. ²

Son peygambere indirilen Kur'an'da da insanları uyarma ve kötü akıbetleri anlatarak korkutma yöntemi kullanılmıştır. Özellikle Cennet nimetleriyle müjdeleyen ve cehennem azabı ile korkutan ayetlerin sık sık zikredilmesi ve bunlarla ilgili sahnelerin tasvir edilmesi Kur'an'da umumi bir prensip olarak yer almış, bu metodlar kullanılarak insanlar uyarılmak ve ikna edilmek istenmiştir. ³

“Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, elbette onları dünyada güzel bir şekilde yerleştiririz. Ahiret mükafatı ise daha büyüktür. Keşke bilselerdi.”⁴

5.4. MUHATABA GÖRELİK

---

¹ J.L.Freedman,*Sosyal Psikoloji*.Çev:Ali Dönmez. İmge Kitabevi.Ankara:1998.s201-203

² Abdurrahman Çetin.*Hitabet ve İrşad*.s123

³ Şevki Saka,*Davet Metodu*.s80

⁴ 16.Nahl:41

Kur'an'ın iletişimsel özelliklerinden birisi de hitabında hedef kitleye uygun kodların seçilmesi yani muhatabın anlayacağı, onlara uygun ifadelere yer verilmesidir.¹

Yukarıda anlatılan yöntemler ve tekniklerle muhatapları ikna etmeye çalışan Kur'an, insan fıtratının özelliklerine ve onun göstermiş olduğu çeşitli eğilimlere de büyük önem vermiştir. Kur'an surelerinin çoğunda yer verdiği Cennet Sahneleri ve içindeki ebedî ve sınırsız nimetleri ile insanların bu arzularına da hitap etmiştir.²

Bunu en güzel şekilde yerine getiren Allah teala, Ehl-i Kitabı gibi inançlarındaki vahdaniyeti kaybeden bir topluluğu tevhid inancına davet ederken, genellikle yumuşak bir üslup kullanarak onları rahatsız ve rencide edici ifadelerden sakınmıştır.³ “Onların itikadî yapısını göz önüne alarak tatmin edici delillerle akıl ve mantıklarına hitap etmiştir. Allah’a oğul isnad etmek suretiyle doğruluktan ayrılmış bu topluluğa gönül okşar gibi, incelik ve hassasiyetle yaklaşılması”⁴ hususunda peygamberine tavsiyede bulunmuştur.⁵

Aynı şekilde davetin muhatapları müşriklerse ve kendi elleri ile yapmış oldukları putları Allah'a ortak koşacak kadar bozuk bir inanç sistemine saplanmışlarsa, Allah'ın dinine çağırarak görevli olan bir davetçinin ona yaklaşımı, Ehl-i Kitap'a olan yaklaşımından tabiki farklı bir hal alacaktır. Zira Kur'an-ı Kerim müşriklerin inançlarını tenkit etmekten ilk etapta sakınmış, bu inançların zayıf ve kötü yönlerini açıklayarak insanı ve kainatı yoktan var eden, her şeye gücü yeten, Hakim-i Mutlak ve Rabbu'l Alemin olan Allah'ın varlığı ve birliği üzerinde durmuştur. Karşı tarafın nefsinin kabartıp kızmasına

---

¹ Bu konunun iletişimsel önemi için bk.S20-22

² Şevki Saka, *Davet Metodu*..s195

³ Şevki Saka. age.s192.

⁴ 3.Al-i İmran:64

⁵ Hüseyin Yılmaz, “Kur'an Işığında İslam'a Davet”.s341

sebeup olacak Şeylere baŐlangıĉta yer vermeyerek, onları İslam ile inanĉları arasında muhakemeye davet etmiştir. ¹

Davetĉinin karŐılaŐacađı inanĉ gruplarından biride münafıklardır. Allah Teala Peygamberi'ne münafıklardan yüz ĉevirmesini² onlara katı davranmasını³ ruhlarına tesir edecek belagatlı sözler söyleyerek tebliğ etmesini⁴ emretmiŐtir. ⁵

5.5.TEDRİCİLİK

Bir iletişim faaliyetinin neticeye ulaŐabilmesi, mÜsbet bir sonuĉ verebilmesi iĉin yer ve zaman faktörlerine dikkat etmek gereklidir. ⁶ Başka tÜrlÜ ifade etmek gerekirse her iletişimin etkinliğinin mutlaka bir yeri ve zamanı vardır ve iletişim, mesajın iĉeriđine uygun zamanda etkin olur. Bu nedenle, mesajın gönderileceği zaman iyi belirlenmesi iletişim aĉısından önemli bir durumdur. ⁷

İŞte bu gerĉeđin bir yansıması olarak Kur'an bir defada toptan inmemiŐtir. ĉeŐitli olaylar ve yeni yeni sebeplere göre 20 yıl aÇan bir süre iĉinde parĉalara ayrılmış olarak mÜneccemen nazil olmuştur. Şu da bir gerĉektir ki, bÜtÜN ĉeŐitli hallere ve uzun senelere rağmen ondaki vahdet, insicam ve muhtelif kısımlarının birbirine bağlılığı i'cazının misallerinden biridir. ⁸

Kur'an, insan fitratının en ince yönlerini kuŐatan bir metod takip eder, sunmuŐ olduğu ilahî esasları tedrici bir Şekilde kademe kademe insanlara

---

¹ Hüseyin Yılmaz, "Kur'an IŞığında İslam'a Davet".s341

² 4.nisa:63

³ 9.Tevbe:73

⁴ 4.Nisa 63

⁵ Hüseyin Yılmaz.agm.s343

⁶ Jean-Marie Domenach,*Politika ve Propaganda*.ĉev:Tahsin Yücel.Varlık Yayınları.İstanbul:1995 s.73

⁷ Hasan Tutar,*Genel İletişim*.s26

⁸ Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s122

benimsetmeye çalışır. ¹ Böyle bir yol izlemesindeki temel sebep insanların insan olmalarından kaynaklanan bir tabiata, fitrata sahip olmalarıdır. Bunun en güzel örneği içkinin yasaklanması konusudur. ²

Aslında Yüce Allah istese Kur'an'ı toptan indirebilirdi.Ama O, diğer bazı hikmetler yanında, ilgili konu üzerinde dikkatlerin toplanması ve insanların açıklamaya ihtiyaç duymasını gözetmiş, daha sonra ilgili sure veya ayetleri indirmiştir.Böylece gelen vahye toplumun ilgisi de o derece artmıştır.³

5.6.KOLAYLIK

Allah Teala Kur'an'da ilahi mesajları muhataplara aktarırken - tedriciliğin bir uzantısı olarak- kolaydan zora doğru giden bir yol takip etmiştir. Bilindiği üzere insanları dine davet ederken kolaydan başlayıp ağır ağır zora doğru gitmek esastır. Muhataba güç gelecek hususları, birden bire önüne sayıp dökmek, işi zorlaştırmak olur.

İşte Kur'an, davetine ilk önce temele inerek ve meseleyi kökten halletmeye çalışmakla başlamıştır. Bunu gerçekleştirirken insanın fitrî bir takım eksikliklerini göz önüne almıştır. Kötü adetleri ve zararlı alışkanlıkları yasaklamakla davete başlamadığı gibi, oruç tutmak, zekat vermek ve cihada çıkmayı teklif etmekle de işe başlamamıştır. Şunu da ifade etmek gerekir ki, Çünkü, Kur'an'ın hitap ettiği ilk hedef kitle (ilk muhataplar yani Mekke ve Medine'de yaşayan Araplar) kötü ve zararlı alışkanlıklara sahipti ve bunlar bozuk inanç sistemi üzerine kurulmuştu. Dolayısıyla kötü alışkanlıkları temele inmeden, sadece yüzeyden halletmeye çalışmak, boşu boşuna vakit kaybetmek demektir. Yine bu bozuk inanç sistemi üzerine ilk önce, oruç

---

¹ Şevki Saka, *Davet Metodu*.s145

² 2.Bakara 218, 4.Nisa 43, 5.Maide 90-91

³ Abdurrahman Çetin, *Hitabet ve İrşad*.s97-98

tutmayı, zekat vermeyi emretmek hiçbir anlam taşımazdı. ¹ Önce imanın tesisi gereklidir ki arkasından ibadet ve taat sağlanabilsin.

Kur'an bunu uygulamıştır ki eğer Kur'an ilk önce iman esaslarından değil de örneğin İslam hukuku ile ilgili konulardan başlasaydı, insanların sahip oldukları bilgi ve altyapı onların Allah'a bağlanmaları için yeterli olmayacak, istenen yönde tutum gelişmesi ise sağlanamayacaktı. Hatta hitabına kulak veren kimse de bulunamayacaktı.

5.7.DAVETE ESASTAN BAŞLAMAK

Kur'an'ın iletişim sürecinde hitap ettikleri toplum inanç sistemi bozuk olan, Allah'a şirk konusunda ileri gitmiş olan insanlardan oluşuyordu. Bunların ruhunda yapmak istediği ilk değişiklik inançtı, yani tevhid inancını yerleştirmektir. Bunun için Kur'an'ın İslam çağrısının ilk döneminde Mekke'de inen ayetleri, esas itibarıyla tevhit inancını vurgulamayı hedefliyordu. Kur'an'ın belagatındaki yüksek üslubu, Arapların daha önce alışkın olmadıkları bir seviyeyi içeriyordu. Hele sunduğu yargı ve kararlardaki ikna edici akli izahların, içindeki anlamları açıklayan ve bunları insan kavrayışına yaklaştıracak, dinleyicilerde özen ve uyanışı harekete getirmesini sağlayacak olan kıssa ve emsallerin bulunması, Kur'an'ın öğrenme hususunda motivi uyarmak için kullandığı teşvik ve korkutma (terğib ve terhib) metotlarının, zihinlerde yerleşmesi için bazı anlamların tekrarının, öğrenme ilkelerinin varlığı, bütün bunların insanların yeni dini kabullenmelerinde, tevhit inancına inanmalarında büyük bir etken oldu. ²

5.8.İKİ DURUM ARASINDA DENGE

Kur'an mesajının muhataplarca kavranması ve ikna edici iletişim sürecinin kesintisiz işlemesi için kullanılan tekniklerden birisi de iki durum arasında dengedir. "Eşya zıddı ile kaim" olarak bilinir. Kur'an da buna uymuş

---

¹Şevki Saka.age.s81, 149

² M.Osman Necati,*Kur'an ve Psikoloji*.s244

ve insanların gerçekleri anlayabilmesi için iki muhtelif durum ve zıddı olan yerlerde bir dengenin kurma yöntemini de kullanmıştır. Muhatabın dikkatini çekmek ve daha iyi kavranması için Cennet zikredilir ve vasıflanır. Hemen yanı başında veya öncesinde veyahut da bitişik olarak cehennem vasfedilir ve zikredilir. ¹

Kur'an'da müjdeleme ile inzarın, va'd ile vaidin müjde ile uyarı ve korkutmanın dengeli bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Yani ceza bildiren ayetin yanında mükafat, mükafat bildiren bir ayetin yanında da genellikle ceza bildiren bir ayetin bulunduğu görülmektedir. ² İşte bu şekilde bir yol izlemek ve insanların Kur'an'a karşı dikkatlerini ve ilgilerini çekmek ve onların kavramasını sağlamak da ikna edici iletişim ve etkin bir iletişim için önemlidir. Çünkü daha önce de anlatıldığı üzere etkin ve ikna edici bir iletişimde amaç istenen davranışın oluşması, sonucun istenen şekilde olmasıdır. ³

5.9.EDEBÎ SANATLAR

Allah'ın kitabı Kur'an, hitabetinde değişik üslûplar kullanmak, insanların farklı meşreplerine, amaçlarına ve idraklerine göre çeşitli ikna yollarında ve değişik yönlendirme biçimlerinde sanatlar icra etmek yoluna gitmiştir. ⁴

Kur'an muhatapları ikaz etme, uyarma ve sonuçta kur'an hakikatlerine ikna etme hususunda bir takım müphem kelime ve harflerle, soru cümlesiyle, kasem, mecaz, kinaye, istiare, icaz, itnab, iltifat, mutabakat vs. kendine has edebî sanatlar kullanılmıştır. ⁵

---

¹ Muhammed Lütfi es-Sabbağ, *Tefsir Usulü Araştırmaları*.s157

² Abdurrahman Çetin, *Hitabet ve İrşad*.s123

³ Etkin ve ikna edici iletişimin ayrıntıları için bk. S45-55

⁴ Zahir B. Avvad, *Kur'an'da Tartışma Metodları*.s75

⁵ Şevki Saka, *Davet Metodu*..s158

Kur'an'ın kendine has bir üslubu vardır. Bu üslup alışılmış üsluplardan farklıdır. Şairlerden kimi medhetmeyi iyi yapar, hicvi yapamaz; Kimi kafiye konusunda ileri düzeyde bilgiye sahiptir ama metni hiç ilginç olmayan şeylerle doldurur. Kur'an'ın nazmı bu ve buna benzer pek çok yönü içinde barındırır. Bu özelliği ile Kur'an, genellikle Arapların kullandığı ve alışık olduğu ifade tarzlarına uymaz. Çünkü onun kendine has ifade tarzları vardır. ¹ Bununla birlikte bütün bu edebi türler iç içe bulunur. ²

5.10.MEVZULARIN İÇİÇE BULUNMASI

Kur'an'ın kendine has üslup özelliklerinden biri konularının iç içe bulunmasıdır. Ancak mevzuları iç içe olmasına rağmen Kur'an üslubu, edebi üstünlüğünü muhafaza ettirmektedir. Bu özellik, yalnız Kur'an'a has bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Kur'an'ın üslup bakımından akıcı bir nitelik taşıması ve konuların birbiri ile irtibatlandırılması, onun farklılığını ortaya koymaktadır. Zira bu akıcılık ve tenasübün başka bir eserde görülmediği ve belagatçılarının böyle bir ahengi tutturamadıkları bilinmektedir. ³

Kur'an, başka hiçbir eserde görülmeyen bir telife, bir düzenlemeye sahiptir. İnsanlar metin yazarken belli kural ve kalıplara göre hareket ederler. Örneğin yazıları giriş, birinci bölüm, ikinci bölüm, sonuç gibi bölümlere ayırırlar. Kur'an'da ise bu tür kalıplar ve bölümler bulunmaz. Onun kendine has sözdizimi/ örgüsü ve yapısı vardır. Kur'an'da mevzular iç içe olmasına rağmen akıcılığını, ahengini ve insicamını aynı şekilde devam ettirir. ⁴

---

¹ Menna Halil el-Kattan,*Ulumu'l-Kur'an*.s376-377; İsmail Karaçam,*Sonsuz Mucize Kur'an*. s336-339 Erdoğan Baş,*Kur'an'ın Üslubu ve Tekrarlar*.s92

² Suat Yıldırım,*Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*.s145-146

³ Erdoğan Baş, *Kur'an'ın Üslubu ve Tekrarlar*.s94

⁴ Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s124, Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*.s145-146 , İsmail Karaçam,*Sonsuz Mucize Kur'an*.s339-340.; Erdoğan Baş.age.s98.

Kur'an'ın içerdığı çok çeşitli mevzuların ve cüz'i manaların hepsi, bir tek külli ve kapsayıcı mananın etrafında dönmektedir: İnsanları kendi fikir ve iradeleri ile Allah'a kulluk yapmaya çağırarak.¹

Bütün bu anlatılanlardan sonra Kur'anî iletişimi şu şekilde özetlemek mümkündür: Bu iletişim sürecinin işleyişi Allah Teala'nın iletişim mesajı olan Kur'an'ı muhataplarının anlayacağı kodlarla ve tekniklerle hazırlaması ve bu mesajları ilk olarak tebliğ görevi verdiği peygamberine ulaştırmasıyla başlar. Kur'an'ın ilk alıcısı Hz Muhammed'dir. O aynı zamanda bu mesajı diğer insanlara ileten bir ulaştırıcıdır ki, aslında iletişim kaynağının üçüncü işlevi olan "mesajın alıcıya ulaştırılması" işlevini de gerçekleştirmektedir. Onun sayesinde Kur'an mesajı bütün insanlara ulaşma imkanı bulmuştur.

Allah Teala bu iletişim sürecini işletirken sonucun istenen biçimde olmasını yani etkin bir iletişimin gerçekleşmesi, ve yanlış olan tutum ve davranışların ortadan kaldırılması yani ikna edici bir iletişimin olmasını sağlamak için Kur'an'a çeşitli teknikler yerleştirmiş, bunların uygulanmasında pek çok ilkeye dikkat etmiştir. Bunlar; güvenilir bir kaynakla insanlara ulaşması, ikna için gerekli dikkat çekici ve kavramayı sağlayıcı yöntemleri içeriğinde bulundurması, muhatapın özelliklerine dikkat edilerek mesajların hazırlanması, konuların tedrici olarak ve kolaydan zora doğru indirilmesi, davete esastan başlaması, iki durum arasında dengeli mesajlara yer verilmesi, mesajlarda edebi sanatların kullanılması ve son olarak mevzuların beşerî usullerle değil ilahi bir usulle, iç içe olarak yerleştirilmesidir.

Bu bölümde anlatılanların hepsi aslında iletişim açısından bir değer ifade eder ve hepsinin iletişimsel değerlendirilmesi bir araştırma konusu olarak belirlenebilecek kapasiteye sahiptir. Ancak konunun uzaması ve tafsilatlı yapılarına binaen bunlardan bu çalışmada sadece "yeminler, tekrarlar ve meseller" ele alınıp incelenecektir.

---

¹ Suat Yıldırım.age.s147

İKİNCİ BÖLÜM
İLETİŞİM AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DEKİ TEKRARLAR

Kur'an'da insanların dikkatini çeken önemli bir husus, onda bazen bir kelimenin, cümlelerin bazen de bir konunun tekrar edilmesidir. Her ne kadar Arap dilini anlamayan ve Arap dilini kendi dillerine göre mukayese ve muhakeme eden bazı Avrupalı müsteşrikler onları lüzumsuz, usandırıcı ve bıktırıcı görseler de¹ bu tekrarlar iletişimsel açıdan çok önemli işlevleri yerine getirmektedirler.

Bu bölümde ilk önce Kur'an-ı Kerim'deki tekrarların ne anlam ifade ettikleri, çeşitleri genel anlamda ele alınacak, ikinci kısımda ise iletişim açısından ne anlam ifade ettikleri incelenecektir.

A.GENEL OLARAK KUR'AN-I KERİM'DE TEKRARLAR

1.TEKRARLARIN KAVRAMI

Arapça'da “dönmek (رجوع), yinelemek” anlamına gelen tekrarın,² hem كر (Kerre) hem de كرر (kerrere) fiilinin mastarı olarak kabul edilir.³

Bu kelimenin Türkçe'deki sözlük anlamı “Aynı işin olayın, hareketin yeniden ortaya çıkması, bir konuşma, veya yazıda aynı düşüncüyü, kelimeyi birçok defa söylemek”⁴ tir.

¹ Tayyip Okiç, *Ders Notları* Ankara ÜİF Yayınları. Ankara:1965.s95; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*. s.173; Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s98.

² İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*.k-r-r maddesi.Daru Beyrut. Beyrut:1955-1956. c5.s135. Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an*. Daru'l-İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye.Mısır:1957-1958.c3,s8

³ Zerkeşi, *el-Burhan*.c3.s9.İbn Manzur,*Lisanu'l-Arab*.k-r-r maddesi.c 5 s35.

⁴ Türk Dil Kurumu Sözlüğü.c2s143

Tekrarın hem “yinelemek” hem de “genelemek”¹ anlamı bulunmaktadır. Yinelemek “bir sözü yeniden söylemek”² anlamındayken, genelemek “aynı sözü aynı anlamdaki çeşitli sözcüklerle söyleme”³ gibi çok daha farklı bir anlama gelir. Bu da tekrarın iki farklı anlamının bulunduğunu göstermektedir.

Tekrar ve onun bir çeşidi olarak kabul edilen tekrar kavramları edebiyat açısından önemli kavramlardır. Zira Tekrar edebiyatta “manayı güçlendirmek veya pekiştirmek, anlatılmak istenen şeyi etkili, sürekli değişik ve ilgi çekici bir biçimde vermek için seslerin, bir takım hecelerin, kelimelerin aynen veya bazı değişikliklerle sıralanması” olarak görülürken, tekrar, “sözün etkisini güçlendirmek maksadı ile heyecanın ve mananın üzerinde yoğunlaştığı kelime veya söz öbeklerini arka arkaya tekrarlamak” şeklinde ifade olunur. Bu bağlamda :

“Merhaba ey al-i sultan merhaba

Merhaba ey kan-ı irfan merhaba

Merhaba ey sırr-ı furkan merhaba

Merhaba ey derde derman merhaba” şeklinde bir ifade tekrar sanatına örnektir.⁴

Kur’an’da da bu anlamda tekrarlar bulunmakta, bunlar Kur’an’ın hem edebî hem de iletişimsel üslubuna ayrı bir hava katmaktadır. Ancak daha önce de bahsedildiği üzere tekrarın ikinci anlamını görmeyen bazı kişiler tekrarı aynı şeyin gayesiz bir şekilde yinelenmesi olarak görüp, Kur’an’daki tekrarların lüzumsuzluğundan ve sıkıcılığından bahsetmişlerdir. Ancak tekrarın “geneleme” boyutuyla bakıldığında onların Kur’an-ı Kerim’deki tekrarlarla ilgili bu iddialarının geçersizliği ortaya çıkmaktadır.

---

¹ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*.Remzi Kitabevi.İstanbul:2000.c6 s281

² Orhan Hançerlioğlu,*Felsefe Ansiklopedisi*.c7 s323

³ Orhan Hançerlioğlu,*Felsefe Ansiklopedisi*.c2 s209

⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.c8.s301

Bazı İslam alimleri eserlerinden tekrara hiç değinmezken ¹, bazıları da tekrarın aynı lafız veya ifade ile aynı siyak içinde yeniden kullanılması olduğunu belirtip, Kur'an'da bu şekilde bir kullanımın olmadığı üzerinde durmuşlardır. Onlara göre "Kur'an i'caz yönüyle muhatabın farklılığı, siyak-sibak ilişkisi vb sebeplerden dolayı takdim ettiği mesajı bir çok yerde değişik şekillerde ele almaktadır. Bu ise Kur'an'a özgü bir edebî teknik olmaktadır ve bunlara tekrar denilmemesi gerekir." ²

Örneğin Mürselat Suresi'nde tekrar edilen "O gün yalanlayanların vay haline!" mealindeki ayetle ilgili olarak, "bir önceki ayetlere bağlı olduğu için, onların değişik manaları ve konuları ihtiva etmesi, sanki bu ayetin de her tekrar edilişte yepyeni bir mana ile tekrar ediliyormuş intibasını vermektedir"³ denmiştir.

İşte bu yüzden bazı müfessirler, aynı ifadelerin geçtiği ayetlerin tekrar olmadıklarını düşünüp her birini siyak ve sibakıyla açıklamaya çalışmıştır.

Rahman Suresi'nde 31 defa geçen "Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?" ayetini Taberi, İbn Kesir ve onlarla aynı doğrultuda düşünen alimler kendisinden önceki ayetle bağlantılı olarak açıklamışlardır. Örneğin "Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz?" mealindeki Rahman Suresi 16. ayeti "Allah insanı pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı. Cinleri de yalın bir ateşten yarattı" mealindeki 14 ve 15. ayetlerle bağlantı kurarak, "Ey insanlar ve cinler, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz? İnsanların atası Adem'i topraktan yaratıp yeryüzünde halife kılmasını mı? Yoksa insanların gözüne görünmeyen cinleri halis ateşten yaratmasını mı?" ⁴ şeklinde tefsir etmişlerdir.

---

¹ Örneğin Menna Halil el-Kattan eserinde tekrar konusuna hiç değinmemişlerdir.

² Cüneyt Eren, *Kur'an-ı Kerim'de Edebî Sanatlar*. Aktif Yayınevi. Erzurum: 2003. s.160.

³ Şevki Saka, *Davet Metodu*. s.145

⁴ Taberi, *Taberi Tefsiri*. Çev: Kerim Aytekin. Hisar Yayınevi. İstanbul: 1996. c.8 S99

M. Hamdi Yazır, bu müfessirlerden farklı olarak tekrar eden ayetteki durumu “bağlı olduğu şeyin birden çok olmasından dolayı tekerrür etmesi” olarak görmüş ve “Bu durumda ikinci, birincinin bağlı olduğundan başkasına bağlanır. Buna terdid denilir. Bu söz 31 yerde tekrar ettiği halde her biri kendinden önceki cümleye bağlı bir özellik taşımaktadır. Biz bu tekrarlara edebi ıstılahlarımız arasında terci’ adını vermişizdir” şeklinde bir açıklama yolunu tercih etmiştir. ¹ Ancak M. Hamdi Yazır da tıpkı diğer müfessirler gibi bu ayetleri siyak-sibakına dayanarak tefsir etmiştir. ² Razi ise Rahman Suresi’ndeki tekrarlanan ayetlerle ilgili olarak, “o nimetlerin akabinde zikredilen ilk ayet, bu manayı ortaya koymak için olup, asıldır. Çokça zikrediliş ise, tekrardır. Böylece bu ayet, otuz bir kere olur”³ demiştir.

Özellikle Mekkî surelerde çokça tekrarlanan “Kıyamet Sahneleri” konusunu derinlemesine inceleyen Muhammed Kutup da, buna paralel olarak “Kur’an’da yer alan kıyamet tablolarından hiçbir tabloda tekrar kelimesinin ifade ettiği anlama uygun bir benzer yoktur. Bütün tablolarda benzerlik vardır, ama eşitlik ve denklik yoktur”⁴ demektedir.

Dikkat edilirse bu anlatılan tarz ve müfessirlerin yaklaşımı, tekrarın geneleme anlamıyla birebir örtüşmektedir. Hatta bu yönüyle tekrar edilen ayetler Kur’an muhtevasında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak onların da ifade ettiği gibi “yinelemek, yani aynı şeyin hiçbir amaç içermeden, maksatsız olarak aynı şekilde sıralanması” şeklinde bir tekrar Kur’an içerisinde hiç yer almamıştır. Dolayısıyla böyle bir açıklamaya dayanarak, “Kur’an’da bazen bir ifadenin bazen de bir konunun tekrar edildiği görülür ve bu durum onun üslup özelliklerinden biridir” şeklinde bir sonuca varmanın hiçbir sakıncası yoktur.

İşte tekrarı bu yönüyle ele alıp inceleyen Zerkeşi “Kim tekrarın faydasız olduğunu sanıp onun fesahat üslubundan olmadığını iddia ederse

---

¹ Elmalılı M.Hamdi Yazır,*Hak Dini Kur’an Dili*.Azim Dağıtım-Yayıncılık.İstanbul.c7s361

² Elmalılı M.Hamdi Yazır,*Hak Dini*. c7.S369-370

³ Fahrüddin Razi,*Tefsir-i Kebir*.Çev:Suat Yıldırım ve dğ.Akçağ Kitabevi.Ankara:1993. c21s86

⁴ Muhammed Kutup, *Kur’an Araştırmaları*.Çev:Akif Nuri. Fikir Yayınları. İstanbul: 1981.c1.s480

yanlışa düşmüş olur. Aksine tekrar fesahatin güzelliklerindedir ve Arapların kullandığı bir adettir”¹ demiştir.

Tekrar “düzgün ve yerinde söz söylemek sanatı”² olarak tarif edilen belagatin da üsluplarından biridir. Tekrarın, belagat üsluplarından biri olup olmadığı eskiden beri tartışılmış; bazı ulema onun belagattan olduğunu, bazıları da belagattan olmadığını iddia etmişlerdir. Belagattan olmadığını iddia edenler, -tıpkı tekrarı “yineleme” anlamında gören alimler gibi- tekrarın bıkkınlık verdiğini, dile ve kulağa ağır geldiğini bildirmişlerdir.³ Ancak Zerkeşi gibi tefsir ilimleri ile ilgilenen alimler, tekrarın belagat ilminin içinde zikreder ve uzun uzadıya tekrarın kullanılmasını ele alır.⁴

Tekrar belagat konularından biri olan te'kid ile yakından alakalıdır. Te'kid “tabi olduğu (uyduğu) kelimenin manasını kuvvetlendiren, pekiştiren, manasındaki kapalılığı gideren söz” olarak tarif edilir. “Kurdu gördüm kurdu!” (رأيت الذئب الذئب) örneğinde kurdu görme olayını " الذئب " pekiştirmek, cümledeki manayı kuvvetlendirmek için te'kid yoluna gidilmiştir.⁵

Muhatap, inanmayan inkarcı bir kimse ise ona bir meseleyi kabul ettirmek için te'kide baş vurulur. Tekrar da en kuvvetli te'kidlerden biridir. Uygun ve yerinde söz söylemek için lafzın tekidli gelmesi gerekiyorsa sözün te'kidli gelmesi belagatin gereklerindedir. Kur'an ayetlerinde bulunan bütün tekrarlar, muktezây-ı hal (duruma uygun söz söyleme) gereğidir. Zira bir faydadan ötürü getirilmiştir.⁶ Kur'an'daki tekrarların hepsinde böyle bir fayda ve kullanım durumu belirgindir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Kur'an'ın meydan okuması(tahaddi), “aynı lafızlarla, aynı üslupla istenilen bir söz için değil, çeşitli üsluplarla imkan

---

¹ Zerkeşi, *el-Burhan*.c3s9

² Kazvini, *Telhis*.s12

³ Erdoğan Baş, *Kur'an'ın Üslubu ve Tekrarlar*.s60-61

⁴ Zerkeşi, *El-Burhan*.c3.s8-32

⁵ Meral Çörtü, *Sarf Nahiv Edatlar*.Marmara ÜİFY.İstanbul:2003.s398

⁶ Erdoğan Baş. *age*.s62

veren bir nazire getirilmesi” hususundadır. Kur’an’da farklı farklı üsluplarla yapılan tekrarların hepsi eşsiz belagat değerine sahiptir. ¹

Tekrarla ilgili bir diğer husus da tekrarların, Arapların öteden beri alışkın oldukları bir üslup olduğudur. Edebiyat sanatında ileri gitmiş olan Müşrik Araplar’a hitap eden Kur’an’ın onların üslubunu bu üslubunu da kullanmış hatta onu daha güzel, daha yüksek, daha cazip aynı zamanda i’cazına daha layık bir hale getirmiştir. ²

2.KUR’AN’DA TEKRAR ÇEŞİTLERİ

Kur’an’ın pek çok yerinde tekrarlara rastlanmaktadır. Bunlar bazen bir kelimenin tekrarı, bazen bir cümlenin veya bir ayetin tekrarı şeklinde görülmektedir. Bazen de bir olay tekrar edilmektedir. ³ Kur’an-ı Kerim’deki bu tekrarları ikiye başlık altında incelemek mümkündür:⁴

- Bazı lafız ve cümlelerin tekrarı
- Bazı manaların tekrarı (kıssa ve haber gibi konuların tekrarı)

2.1.LAFİZ TEKRARLARI

Kur’an-ı Kerim’de lafızların tekrarlanması şu şekillerde olmaktadır:⁵

1.Bir ayet içerisinde aynı lafzın tekrarlanması:

---

¹ Suat Yıldırım, *Kur’an İlimlerine Giriş*. s155 Menna Halil el-Kattan,*Kur’an İlimleri*.s.431

² Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s98. İbn Kesir,*Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*.Çev:Bekir Karliğa vd. Çağrı Yayınları.İstanbul:1988.c1s390

³ Şevki Saka, *Davet Metodu*.s141. Tayyip Okıç, *Ders Notları*.s95.İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* s.173; Mehmet Sofuoğlu,age.s98. Abdurrahman Çetin, *Kur’an İlimleri*.s274.

⁴ Tayyip Okıç, *Ders Notları*.s95.İsmail Cerrahoğlu. age.s.173.Mehmet Sofuoğlu. age.s98.

⁵ Erdoğan Baş, *Kur’an Üslubu ve Tekrarlar*.s13-14

Bu lafız, edat (على gibi), zamir (هم gibi) , isim (كتاب gibi) zarf (بين gibi) ism-i işaret (ألائك gibi) ve cümle olabilir. Kur'an ayetlerinde bu tür tekrarlara diğerlerinden daha sık rastlandığı görülmektedir.

وإن تعجب فعجب قولهم أنذا كنا ترابا أننا لفي خلق جديد
أولئك الذين كفروا بربهم وألئك الأغلال في اعناقهم وألئك أصحاب النار هم فيها خالدون

“Eğer şaşacaksan, asıl şaşılacak olan onların, “Biz toprak olunca yeniden mi yaratılacakmışız?” demeleridir. İşte bunlar Rablerini inkar edenlerdir. İşte onlar boyunlarına demir halkalar vurulanlardır ve işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır”¹ ayetinde أولئك lafzı aynı ayet içinde üç kez tekrarlanmıştır.

2.Lafzî tekrarların ardışık ayetlerde vuku bulması:

Buna örnek olarak 4.Nisa suresi 131-132 ayetler verilebilir. Bu iki ayette والله مافي السماوات ومافي الأرض aittir” ifadesi peşpeşe üç kez tekrarlanmıştır.

3.Bir sûre içerisinde aynı ayetin tekrarlanması

Bu da aynı ayetlerin ardışık olarak gelmesi ve aynı ayetin sûrenin farklı yerlerinde geçmesi şeklinde ikiye ayrılır. Bunlardan ilkinde İnşirah suresi 5 ve 6. ayetlerde geçen فان مع العسر يسرا ان مع العسر يسرا “Şüphesiz güçlkle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten, güçlkle beraber bir kolaylık vardır” ifadeleri ikincisine ise Rahman suresinde 31 kere geçen فبأي آلاء ربكما “Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?” ayetleri örnek olarak gösterilebilir.

4.Bir ayetin Kur'an'ın değişik sûrelerinde zikredilmesi.

---

¹ 13.rad:5

Yunus Suresi 48. ayette geçen ويقولون متى هذا الوعد إن كنتم صادقين “Eğer doğru söyleyenler iseniz, (söyleyin) bu tehdit ne zaman (gerçekleşecek)?” diyorlar” ifadesi altı ayrı sûrede tekrarlanmıştır.¹

2. 2.MANA TEKRARLARI

Kur’an tekrarlarından ikinci kısmı mana tekrarları olarak bilinir. Mana tekrarı kavramı denince çoğunlukla kıssa tekrarları akla getirilir ancak pek çok konu ve haber de tekrarlanmakta ve mana tekrarı kavramı kapsamında yer almaktadır. “İman, tevhid, Allah’ın sıfatları, ahiret (ahirete ait mesuliyet, ahiret azabı ve sevabı), risalet, amel, cihad, sabır, tevekkül, zikir, takva, cennet, cehennem”² gibi bir çok konu Kur’an’da tekrarlanmaktadır.

Kur’an’da tekrar eden manalar aynı üslup ve yapıda değildir. Bunlardan her birisi buldukları yer gereği manası veya kıssasına uygun yeni bir üsluba ve tasvir metoduna bürünmüştür.³

Araştırmanın bu kısmında mana tekrarları konu ve kıssa tekrarları olarak iki şekilde incelenecektir:

2.2.1. KONU TEKRARLARI

Konu tekrarları olarak isimlendirilen tekrarlardan kasıt, Kur’an muhtevasında yer alan çeşitli konuların tekrarlarıdır. Yani, bu konuları çeşitli formlarda farklı farklı biçimlerde işlenmekte, yani Kur’an muhtevası içinde yerini almaktadır.

Kur’an’da “Allah’ın kudreti ve sıfırları, cennet, cehennem, ahiret günü, akıl, kibir, cihat, cimrilik, doğruluk, dostluk, dünya hayatı, fesatçılık, Firavun, fitne, gayb, hayat, İslam, zekât, yahudiler, kafirler, kainatın yaratılışı, Kur’an,

¹ 10.Yunus:48. 21.Enbiya:38. 27.Neml:71. 34.Sebe:29. 36.Yasin:48. 67.Mülk:25.

² Erdoğan Baş, *Kur’an Üslubu ve Tekrarlar*.s39

³ İsmail Karaçam,*Sonsuz Mucize Kur’an*.s345

melekler, münafıklar, müşrikler, namaz” gibi konular, çokça tekrar olunan konular arasında zikredilebilir.¹ Bu konular farklı üslup ve şekillerde ele alınır, her bir işleyişte konunun farklı yönleri üzerinde durulur ancak verilmek istenen fikir sabittir, değişmez.

Kur’an’da konu tekrarlarının bulunmasını şu şekilde yorumlamak mümkündür: Yüce Kitabımız Kur’an’da pek çok konu tekrar edilmektedir. Küllî mananın verilebilmesi için Kur’an’daki konular özellikle Kur’an’ın temel meseleleri (Tevhid, Ubudiyet, Adalet, Ahiret, Ahlak vs. gibi) iç içe anlatılmıştır. Zira Kur’anî meselelerin hemen hemen hepsi birbirine bağlı konulardır. Kur’anî anlayışın teşekkülünde biri diğerini zaruri kılar. Biri ötekisiz olamaz. Mesela tevhid anlatılırken ubudiyet konusunun bir tarafa bırakılması, adalet bahsi işlenirken ahiretin terk edilmesi, vahiy ve peygamberlik müessesesinin önemi nazara sunulurken dini esasların bahsedilmemesi düşünülemez. Dolayısıyla makamın gerektirdiği ölçüde ve ilgili siyaka münasip tarzda konuların tekrarı şeklinde bir anlatım üslubu ortaya çıkmaktadır.²

Muhammed Kutup bu konuya şu şekilde eğilmektedir: “Kur’an’da tekrarlanan konuların büyük çoğunluğu aynı zamanda akîde konularını eden bölümlerdir. Bu hususlar hem Mekkî, hem de Medenî surelerde yer alır. Medeni surelerde özellikle tekrarlanan konu akîdenin yanı sıra Allah yolunda cihat ve cihatla ilgili çeşitli mevzulardır. Teşrîî hükümlere gelince; tabiatı itibarıyla bunlar tekrarı gerektirmez ve bir kere emredilmekle yetinilir. Tekrarı gerektiren konu Allah’a itaatın icap ettiği konulardır. Bu ise bütün kaideleri yerleştirilen dinin Mekke dönemindeki konularıdır. Bundan sonra artık müminlerin, Rablerinin kendilerine ne emrettiğini öğrenmekten ve onu yerine getirmekten başka bir şeye ihtiyaçları kalmaz. Sadece zaman zaman yapılması gereken küçük uyarılar yer alabilir.”³

---

¹ Mehmet Şanver, *Kur’an’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*.s167

² Ebu’l-A’la el-Mevdudi, *Kur’an’ı Nasıl Anlayalım*. Bir Yayıncılık. İstanbul: 1988.s47 İdris Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*.s256-257

³ Muhammed Kutup, *Kur’an Araştırmaları*.c1.s466

İlk bakışta sadece uhrevî gözükken inanç, hakikatte insanlarla ilgili dünyevî ve uhrevî bütün işlerin, fiillerin ilahî irade doğrultusunda cereyan etmesinde temel aksiyon unsurudur. Kur'an din kitabı olduğu gibi aynı mana içinde, insanlığın hayatını her yönü ile ıslah etmek, yeryüzünde hak ve adaleti tesis etmek için de gönderilmiştir.¹ Bu derece önemli olan dini, fert ve toplum hayatında ayakta tutacak ruh hükmündeki aksiyon kuvvetin Medine döneminde de muhataplara sık sık hatırlatılması, bu kuvvetin ruhlarda her an sabit olması gerektiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu, insanın unutkanlık özelliğine de uygundur. Dolayısıyla aynı konular farklı üslup ve ifadelerle, fakat Arap dilinin ve Kur'an belagatına da ters düşmeyen bir tekrar keyfiyetiyle ortaya çıkmıştır.²

2.2.2.KISSA TEKRARLARI

İnsanın yaratılışı kuru fikirleri dinlemekten ziyade, müşahhas fikirlere meyillidir. İnsanın yaratılışını göz önünde tutan Kur'an en güzel kıssaları adeta gözler önünde cereyan ediyormuşçasına anlatır.³

Mana tekrarlarının büyük bir çoğunluğu kıssalarda bulunmaktadır.⁴ Kur'an' da kıssalar aynı şeyin aynı kalıplarla yinelenmesi şeklinde bir tekrar değildir. Yani bunlara tam manasıyla kelime kelime tekrardır demek mümkün değildir. Çünkü Kıssalarda olayların, bazı sahnelerin her defasında farklı ortamlarda, farklı lafızlarla değişik mana ve görüntüleri getiren bir tekrar üslubu vardır.⁵

Kur'an'da aynı peygambere ait bazı kıssalar pek çok kez tekrar edilmiştir. Örneğin Hz.Adem'in kıssası altı surede tekerrür etmiştir. Bunlar,

---

¹ 57.Hadid:25

² Ebu'l-A'la el-Mevdudi, *Kur'an'ı Nasıl Anlayalım*. Bir Yayıncılık. İstanbul: 1988. s48.

İdris Şengül,*Kur'an Kıssaları Üzerine*.s258

³ İsmail Cerrahoğlu,*Tefsir Usûlü*.s172

⁴ Suat Yıldırım,*Kur'an İlimlerine Giriş*.s154

⁵ İdris Şengül.age.s254.Suat Yıldırım.age.110

Bakara, Araf, Hicr, İsrâ, Kehf ve Taha Sureleri' dir. Her bir kıssanın surelerde bulunmasının maksatları, Bakara suresinde Allah'ın nimetlerini; A'raf' da Allah'ın nimetlerine karşı halkın az şükrettiklerini; Hicr'de Allah'ın insanı topraktan, cini ateşten yaratıp bu iki maddenin birbirinden üstün olmadığını ve İblisin kendini Adem'den hayırlı telakki etmesinde bir aldanma ve cehalet eseri olduğunu; İsrâ'da insanların fitnelerini; Kehf Suresinde insanın düşmanı olan İblis ve onun cinsinden olanlarla dostluk kurmanı ne kadar kötü bir şey olduğunu; Ta Ha Suresinde ise insanın zaaf hallerini ve bundan dolayı her zaman Allah'ın yardımına muhtaç bulunduğunu hatırlatmaktadır. ¹ Yukarıda açıklananlarla paralel olarak görüldüğü gibi bu kıssa lüzumuna binaen altı kez tekrarlanmıştır. ²

Buradan da anlaşılacağı üzere, kıssalarla ilgili genel görüş, “onun bir defadan fazla zikredilmesinde bir maksadın olduğu ve bu maksadın eski peygamberlerle kavimlerin, memleketlerinde muhtelif olayların tarihçelerini çizmek ve hikaye etmek değil, peygamberlerin, kavimlerini Hakk'a davet ederken ne çetin meşakkat çektikleri, ne dayanılmaz zorluklarla karşılaştıkları müşahede edildiği, bundan dolayı da Nuh, Hud, Salih, İbrahim, Lut, Şuayb ve Musa (as) gibi peygamberlere ait kıssaların, defalarca tekrarlandığı” ³ yönündedir. Başka bir ifade ile surenin genel havası ve siyak münasebetiyle aynı kıssa her seferinde değişik ayrıntılar eklenerek, farklı üsluplarla ele alınır ve bu farklı detaylar değişik ibretlere medar olurlar. ⁴

Bu tarz bir anlatım metodu Kur'an'da adı geçen bütün kıssaların kronolojik sıraya göre tamamının anlatılmasını zaruri kılmadığı gibi, ihtiva ettiği ibretlere göre aynı kıssanın birden fazla yerde anlatılmasını da gerektirmiştir. İşte bu sebeple denilebilir ki, Kur'an'da Bir kıssanın veya kıssadaki herhangi bir sahnenin Kur'anî çerçevede sadece bir konuyu değil

---

¹ Tayyip Okiç,*Tefsir Ders Notları*. s96-97 Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s99.İsmail Cerrahoğlu.age.s174

² Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş* .s99

³ Tayyip Okiç,*Tefsir Ders Notları*. s96. Mehmet Sofuoğlu.age.s99. İsmail Cerrahoğlu,*Tefsir Usûlü*.s172; Erdoğan Baş, *Kur'an Üslubu ve Tekrarlar*.s51

⁴ Suat Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*.s110. İsmail Karaçam, *Sonsuz Mucize Kur'an*.s345

de birçok konuları ihtiva etmesinden kaynaklanan tekrar vardır. Buna göre tekrar edilen bir kıssa, farklı surelerde veya değişik siyaklarda her defasında ihtiva ettiği manalardan birisini birinci derecede muhataba anlatılmasını temin eder. Birçok manaları, ders ve ibretleri ihtiva eden kıssalar –istisnalar hariç- bir yerde değil de, birçok yerde farklı bölümler, değişik sahneler, hatta aynı sahnenin değişik pozları şeklinde siyakla uyum halinde arzedilmektedir.¹

İbn Esir “Meselu’s- Sair” isimli eserinde mana tekrarlarını müfid ve gayri müfid mana tekrarları olarak ele almıştır. Onun müfid ve gayri müfitten kastettiği şey, müfidin bir mana ifade etmesi ve faydasının bulunması, gayi müfidin ise bir mana ifade etmemesi ve faydasının bulunmamasıdır.²

Müfid mana tekrarı, genelde farklı lafızların aynı manayı ifade etmesi şeklinde olmaktadır. Araplar’ın “Bana itaat et, asi olma” (اطعني ولا تعصني) demesi buna bir örnektir. Aslında bu iki cümle de aynı manana gelmektedir. Zira itaatı emretmek, asi olmayı yasaklamakla aynı anlama gelmektedir. Ancak bu tür tekrarlar, faydasız sözler olarak kabul edilmemiştir. Verilen örneğin faydası, itaat etmenin muhatabın zihnine yerleştirmektir ve Bu tür tekrarlar, daha ziyade maksadı te’kid için getirilmektedir ve faydası bunun sayesinde muhatabın nefsinde o konuyu (örneğin yukarıdaki örnek için taati) sabit kılmaktır.

İbn Esir’e göre gayri müfid mana tekrarları Kur’an’da bulunmamaktadır. Çünkü onda faydasız bir tekrara rastlanmamaktadır.³ Bunun açıklamasını şu şekilde yapmak da mümkündür: “Kur’an beşer takatinin üstünde bir lafız ve anlam örgüsüne sahiptir Nitekim indirilişinden bu yana herkes onun belagatına hayran kalmış, daha inmeye başlamasıyla herkesin beğenisini kazanmıştır. O günden bu yana Kur’an i’cazını devam ettirmekte ve bundan sonra da devam ettirecektir. Çünkü Kur’an lafız ve

¹ İdris Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*.s258-260

² İbn Esir, *Meselu’s-Sair fi Arabi’l-Katib ve’s-Şair*. Matbaa-i Amire.Bulak:1282.s355

³ İbn.Esir, *Meselu’s-Sair*.s364,369

manasıyla bütün insanlığın onun surelerinden birine benzer tek bir sure bile meydana getirmeye muktedir olamayacağı ¹ bir özelliğe sahiptir.”²

3.KUR'AN'DA TEKRARLARIN YARARLARI

İslam alimleri, Kur'an'daki tekrarların çeşitli amaç ve yararlarından söz etmişlerdir. Gerçekte Kur'an'ı bir kitap gibi değil, bir söz ,daha doğrusu kendisine söylenen bir söz olarak okuyan zihinler için anlamlı olan bu amaç ve yararlardan bazıları şunlardır:³

1.Takrir: Tekrar, sözdeki anlamı yerli yerine oturtmak (takrir) maksadıyla yapılabilmektedir. Takrirden kasıt önceden iletilen bir mesajın sözün uzamasıyla oluşacak unutulma riskini ortadan kaldırmaktır. Tekrar, kelamın uzadığı ve önce geçen kısmın unutulmasından korkulduğu zaman, sözü tazelemeye ve yenilemeye yarar. Başka bir deyişle araya uzun bir zaman kesiti girmesinden ötürü, ilk sözün unutulacağı endişesinden kaynaklanan tekrarın en büyük faydası, takrir yani ifade edilmek istenen mana ve mefhumu muhatabın zihnine iyice yerleştirmektir. Bu yüzden, “bir söz tekrar edildiğinde [zihne] iyice yerleşir” denilmiştir. ⁴ Zerkeşi'ye göre Kur'an' da muhataplara daha önceden iletilen bazı mesajlar, bu maksatla tekrar edilmiştir ve tekrarın en büyük faydası da budur.⁵ Ayrıca tekrar bu yönü ile eğitim yöntemlerinden biri haline de gelmiştir. ⁶

Örneğin “Sonra şüphesiz ki Rabbin, eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah yolunda cihad edip sabreden kimselerin yanındadır. Şüphesiz

---

¹ 2.Bakara:23

² Erdoğan Baş, *Kur'an Üslubu ve Tekrarlar*.49

³ Mustafa Öztürk,*Kur'an Dili ve Retoriği:Kur'an Metninin Dokusu*.Kitabiyat Yayınları.Ankara:2002. s37

⁴ Zerkeşi, *el-Burhan* c.III.s.10, İsmail Karaçam,*Sonsuz Mucize Kur'an*.s343; Mustafa Öztürk. age.s

⁵ Zerkeşi, *el-Burhan*.c.3s14.

⁶ Suat Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş* .s155

Rabbin bundan sonra da çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” mealindeki 16.Nahl 110. ayetteki ifadeler, dokuz ayet sonra, “şüphesiz ki Rabbin; cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra bunun ardından tövbe eden ve durumunu düzelterden yanadır. Şüphesiz Rabbin bundan sonra da elbette çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” şeklinde bir kez daha tekrar edilmiştir.

2.Te'kid (pekiştirme): Kur'an'da her tekrar takrir maksadıyla gelmez. Bir ifadenin tekrar edilmesindeki ana gayelerden diğeri, onun tekidini yani anlamının pekiştirilmesini sağlamaktır. Bununla birlikte te'kidin sözün anlamını vurgulamadaki etkisi tekrardan daha azdır. Çünkü tekrarda, ilk ifadede olmayan farklı bir anlamın ortaya çıkması durumu vardır. Oysa te'kidde sadece ilk ifadedeki anlamın takriri (sözü yerli yerine oturtmak) ile bu anlamın mecaz olmadığını belirtme iradesi mevcuttur. Bu yüzden tekrar tekidden daha belîğdir.¹

Bu tarz bir kullanımda ifadeler birbirinin aynısı olabileceği gibi birbirine benzer olması da mümkündür.²

İnfitar Suresi'ndeki وما ادراك ما يوم الدين
ثم ما ادراك ما يوم الدين “Hesap ve ceza gününün ne olduğunu sen ne bileceksin. Evet, hesap ve ceza gününün ne olduğunu sen ne bileceksin?”³ ayetleri ve

Müddessir Suresi'ndeki فقتل كيف قدر

ثم قتل كيف قدر “Kahrolası nasıl da ölçtü biçti! Yine kahrolası, nasıl ölçtü biçti!” ayetlerinde olduğu gibi.

3.Uyarı:bazı ayetlerde muhatabın mesajı tam olarak kavrayıp kavranmadığına ilişkin kuşkuyu ortadan kaldırmak amacıyla “fazladan (ekstra) uyarı” (ziyadetu't-tenbih) denebilecek türden tekrarlar yapılmıştır.

¹ Zerkeşi, *el-Burhan*.c.3s11

² Zerkeşi, *el-Burhan*.c3s12. İbn Esir, *Meseli's-Sair*.s356

³ 82.İnfitar:17-18

Örneğin 11.Hud Suresi 28,29 ve 30. ayetlerde üç kez zikredilen “ey kavmim” ifadesi bu türden bir tekrardır ve bu nida bu sebeble tekrar olmuştur.¹

4.Birbiri ile alakalı hususları saymak (ilginin çokluğu sebebiyle) :² Rahman Suresi’nde 31 kez tekrarlanan “فبأي آلاء ربكما تكذبان” yani “O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?” ifadesi bu şekilde tekrar edilmiştir. Bu ayetlerin her birisi bir önceki ayetle alakalıdır. Allah teala bu ayetlerle insan ve cinlere hitap eder ve onlar için yarattığı nimetleri sayar. Bunların her birisi için şükretmeleri gerektiğini anlatır. ³ İşte böylece sure bütün nimetleri sayarken aralarına hepsiyle alakalı olan “Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?” şeklinde bir ayeti kullanmıştır.

Bu ayetin bu işlevi görmesi ile ilgili olarak Kirmanî “Esraru’t-Tekrar fi’l Kur’an isimli kitabında şöyle bir yorum getirmiştir: “Bu ayetlerin her biri bir önceki ayetle ilgilidir. Eğer hepsi tek bir ayete bağlı olsaydı üçten daha fazla tekrarlanmazdı. Çünkü bir manayı üçe kadar tekit etmek her bakımdan yeterli sayılmaktadır. Rahman suresinde Allah ‘ın varlığına işaret eden deliller ve sayısız nimetler bir bir sayılırken, söz konusu ayet de tekrarlanarak “O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?” ifadesi ile de insanların bu nimetler üzerinde düşünmesi ve Allah’a yönelmesi hatırlatılmaktadır”⁴.

Aynı eserde bu sure ile ilgili olarak: “Allah’ın yarattığı ilginç varlıkların, yaratılmasındaki eşsizliklerin, mahlukatın başlangıç ve sonunun zikredildiği ayetlerin ardından sekiz defa; cehennem ve onun şiddetinden bahsedildiği ayetlerin ardından –cehennem kapılarının sayısına denk olarak- yedi defa; iki cennetin ve bu cennetlerin sakinlerinin tasvir edildiği ayetlerin ardından – cennet kapılarının sayısına denk olarak- sekiz defa; anılan cennetlerden

---

¹ 11.Hud:28,29,30

² Bağlı olduğu şeyin birden çok olmasından dolayı tekrür etmesidir ki, bu durumda ikinci, birincinin bağlı olduğundan başkasına bağlanır. Buna terdid denilir. Bu söz 31 yerde tekrar ettiği halde her biri kendinden önceki cümleye bağlı bir özellik taşımaktadır. Biz bu tekrarlara edebi ıstılahlarımız arasında terci’ adını vermişizdir. 361Suyuti

³ İbn Esir, *Meseli’-s-Sair*.s362. Zerkeşi.*el-Burhan*.c3s20. İsmail Karaçam,*Sonsuz Mucize Kur’an* .s344. Suat Yıldırım, *Kur’an İlimlerine Giriş* .s154; Şevki Saka, *Davet Metodu*.s142

⁴ Hamza b. Nasr el-Kirmanî, *Esraru’t-Tekrar fi’l-Kur’an*.Daru’l-İ’tisam.Kahire:1977.s198

farklı iki cennetten bahsedildiği ayetlerin ardından da sekiz defa tekrar edildi. Her kim ilk sekiz (ayete) inanır ve icap ettiği gibi amel ederse, ona cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır”¹ şeklinde bir yorum da bulunmaktadır.²

Rahman Suresi’ndeki tekrarların ilgili ayetlerin sıralamasını sağlama durumu, Şuara, Kalem ve Mürselat surelerindeki tekrar edilmiş ayetler için de geçerlidir. Bununla birlikte bu ayetlerin farklı bir işlevi daha vardır. örneğin Kamer Suresindeki فكيف كان عذابي ونذر “Benim azabım ve uyarılarım nasılmış”³ ayeti, insanlar bunu her okuduklarında ondaki tembih ve nasihat bakımından haberler bulsunlar diye tekrar etmişlerdir. Böylece bu nasihat alma ve tembih durumu önceki kavimlerin haberlerinden her bir haberi işitildiğinde yenilenmektedir.⁴

5.Muhatabı korkutmak ve tehdit etmek: Özellikle Mekkî surelerin ilk ayetlerinde bulunan yeminler, üzerine yemin edilen şeyin şiddet ve dehşetini abartılı bir üslupla ifade etmek ve böylece muhatabı korkutmak maksadıyla tekrar edilmiştir.

Mesela, 69.Hakka Suresi’nin الحاقة مالحة ومادراك مالحة “Gerçekleşecek olan; nedir o gerçekleşecek olan? Gerçekleşecek olanı sen nerden bileceksin?”⁵ mealindeki ayetlerinde “ الحاقة ” ve

101. Karia Suresi’nin القارعة مالقارعة ومادراك مالقارعة “Kapı çalan! Nedir o kapı çalan? O kapı çalanın ne olduğunu bilir misin?”⁶ mealindeki ayetlerinde ise “القارعة” kelimelerinin tekrarında, kıyamet gününün dehşetine dikkat çekilmek istenmiştir.

¹ Hamza b. Nasr el-Kirmanî, *Esraru’t Tekrar*.s198

² Buna benzer yorumları Hamdi Yazır ve Razi de getirmiştir.Elmalılı M.Hamdi Yazır.*Hak Dini*. c7. s391, Fahrudin Razi,*Tefsir-i Kebir*.c21 s86

³ 54.Kamer:16,21,30,

⁴ İbn Esir, *Meselu’s-Sair*.s362

⁵ 69 Hakka:1,2,3

⁶ 101.Karia:1,2,3

6.Ta'zim (büyütme) ve inzar (korkutma) : 97. Kadir Suresinin

كلا سوف تعلمون ثم كلا سوف تعلمون “Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesi indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin?”¹ ayetlerinde iki kez gelen “ليلة القدر (kadir gecesi)” ifadesi, bu gecenin değerini yüceltmek yani ta'zim maksadıyla tekrar edilmiştir. Aynı şekilde Vakıa Suresi'nde ikişer kez zikredilen “ اصحاب الميمنة ” ve “ اصحاب المشئمة ”² ifadeleri de Oyne yüceltme maksadıyla tekrar edilmiştir. Karia Suresindeki tekrarlar ise tazim ve tehvil yani henüz vasıflarını tasvir etmeden muhataba olayın dehşetini hissettirmek için getirilmiştir.³

7.Vaid ve Tehdit: Tekasür suresi 6-7. ayetteki كلا سوف تعلمون ثم كلا سوف تعلمون ifade buna örnektir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da bu ayetlerdeki “elbette yakında bileceksiniz” ifadesi tekid değil tesis olduğudur. Allah ikinci ayetteki ifadeyi ilkinden daha belîğ kılmıştır. Zira, ثم edatı ikinci uyarının ilkinden daha vurgulu olduğuna ilişkin bir tembih içermektedir.⁴ aynı şekilde Nebe suresindeki 4 ve 5. ayetler ahirette karşılaşılabilecek durumları tehdit gayesiyle böylece vurgulamaktadır.⁵

8.Taaccüb: tekrar, taaccüb, yani hayret ve şaşırılmayı sağlamak amacıyla da olur. Müddessir Suresinde 19-20. ayetlerindeki فقتل كيف قدر ثم قتل كيف قدر “Kahrolası nasıl da ölçtü biçti! Yine kahrolası, nasıl ölçtü biçti!” ifadeleri gibi. Buradaki amaç takrir ve taaccüb oluşturmaktır. Başka bir deyişle bahsi geçen münkirin meseleyi meseleyi ölçüp biçmesine ve maksadına ulaşmasına bakarak muhatabın hayreti uyandırılmakta ve sorumluluk duygusu uyandırılmaktadır.⁶

---

¹ 97.Kadir:1,2

² 56.Vakıa:8-9

³ Suat Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*.s152-153

⁴ Zerkeşi,*el-Burhan*.c3 s11

⁵ Suat Yıldırım.age.s153.İsmail Karaçam, *Sonsuz Mucize Kur'an*.s344

⁶ Zerkeşi, *el-Burhan* . c3 s18. İsmail Karaçam.age.s344.Suat Yıldırım.age.s153

9. İnsanlar karakterleri, mizaçları farklıdır. Bu karakterler, insanı yanlış isteklere davet eder. Bu yanlış isteklerin insandan uzaklaştırılması ancak öğütlerin ve nasihatlerin tekrar edilmesi ile uzaklaştırılabilir.¹

10. Özellikle lafız tekrarları tekid gayesini getirmekle beraber aynı zamanda tehvil, inzar, teccim ve tasvir gibi belagat nüktelerinden birini temin etmek için de olabilir.²

11. Tekrarların faydasını şu yönde görmek de mümkündür. Kur'an bütün insanlara hitap eden bir kitaptır. İnsanlar içinde kısa söz ve özet konuşma ile yetinmeyen insanlar bulunduğu gibi hülasa söz ve muciz kelimelerle yetinen kimseler de vardır. Her iki tabiat sahibi kimse de Kur'an'dan nasibini alacaktır. Dolayısıyla tekrarlar, birinci kategorideki insanların tabiatını tatmin edecek ayrı bir özelliktir.³

12. Bunlara ilave olarak kıssaların Kur'an'da tekrar edilmesinin de pek çok maksadı vardır. Bu maksatların en göze çarpanı bir sözün çeşitli üsluplarla ve pek çok teknikle beyanını sağlamasıdır. Böylece bu söz muhatabın zihninde oluşturulmak istenen şekle en yakın şekilde görüntü oluşturulabilmektedir.

Aslında bütün bu amaçlar iletişim açısından bir anlam ifade etmektedir. Burada hepsini kapsayan bununla birlikte onların gözden kaçırdıkları bazı noktaları ortaya koyan bir tekrar işlevinden bahsedilecektir.

B. İLETİŞİM AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DE TEKRARLAR

1. İletişimde Pekiştirme (te'kid) ve Kur'an'daki Tekrarların İletişimsel Pekiştirme İşlevi

¹ Zerkeşi, *el-Burhan*.c3s9

² Suat Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*.s152

³ İsmail Karaçam, *Sonsuz Mucize Kur'an*.s345

Çağdaş psikologlar, gerçekleştirdikleri çalışmalar sonucu, öğrenme faaliyetinde tekrarın çok büyük bir öneme sahip olduğunu görmüşlerdir. Bu çalışmaların bulguları pek çok sanayi ve ticari müesseseler tarafından değerlendirilmiş, insan zihninde fikirlerin yerleşmesi işleviyle tekrarların bu alanda da büyük öneme sahip olduğu gözlenmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak, insanların ticari mallarına olan taleplerini artırma hususundaki yönlendirmede etkili olmak amacıyla, belirli fikirleri tekrar tekrar arz edecek ticari reklamlara büyük paraları harcanması yoluna gidilmiştir. ¹

Günümüzde yapılan İletişim araştırmaları da tekrarlarla ilgili pek çok veriye ulaşmıştır. Özellikle etkili iletişim biçimi olarak zikredilen propaganda ² açısından tekrar ve pekiştirme özelliği propagandanın vazgeçilmezleri arasında zikredilmiştir. Bu ilkeye göre; hedef kitleyi etkilemek ve onda istenen yönde bir değişiklik meydana getirmek için sunulan mesajı muhatabı sıkılmayacak miktarda tekrar etmek gereklidir. Bu tekrar sunulan konunun hedef kitlenin zihnine yerleşmesi açısından önem arz etmekte, konuların eksik değil net bir şekilde anlaşılmasını, mesajın tam ve eksiksiz bir şekilde zihinde kalmasını sağlayacak bir tekniktir. İletişimin etkinliği bir anlamda mesajın bıkıp usanmadan tekrarlanmasına bağlıdır. ³ Bu tekniği fark eden reklamcılar da tekrarı kullanmışlardır. Billboardlardaki reklamların peşpeşe sıralanmasında da aynı mantık ve aynı beklenti vardır. Zira mesajı bir kez görecektir insanın onun tamamını net bir şekilde hatırlaması beklenemez. Mesajı hatırlamayan da istenen tutum değişim sürecine giremeyecek, dolayısıyla istenen davranışı gerçekleştiremeyecektir. Bir süpermarketin ucuzluk kampanyasını ya da bir firmanın iş reklamını bir araba satıcısının yıl sonu indirim kampanyasını sadece bir kez dinleyen tüketicinin bu reklamlara ve mesajlara talep göstermesi, tekrar edilen bir mesaja muhatap olan tüketicilerden çok daha az olacaktır. Aynı şey siyasal partilerin mesajlarını dinleyen seçmen

---

¹ M.Osman Necati,*Kur'an ve Psikoloji*.s146. İdris Şengül,*Kur'an Kıssaları Üzerine*.s252. Blair J.Kolasa,*Davranış Bilimlerine Giriş*.s484

² Burada propagandadan sadece siyasal propaganda kastedilmemektedir.

³ Arsev Bektaş,*Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*.Bağlam Yayıncılık.İstanbul:2000.s169

kitle için de geçerlidir. Bu tekrarlar bazen aynı lafız ve muhtevayla olabileceği gibi bazen de aynı muhteva fakat farklı lafızlarla olmaktadır.¹ Bazıları bunları tekrar kavramı içerisine koymamaktadırlar, ancak bu çalışmada bunlar tekrar kavramı içerisine yerleştirilecektir.

Ayrıca insanların sözlü mesajlarda dinlemesi de her zaman aynı düzey ve etkinlikte gerçekleşmemektedir. Hatta savunucu dinleme, aktif dinleme, saplantılı dinleme gibi çeşitli dinleme türlerinin varlığı da işin cabasıdır.²

Özellikle heterojen gruplar mesajın alıcısı durumunda olduklarında mesajın sık sık tekrarlanması önem taşır.³ Zira bir toplum ne kadar kalabalık olursa o fikri özümseme yeteneği de o kadar zayıf olur.⁴

Gerek propaganda gerekse reklam faaliyetlerinde tekrarın işlevi insanların zihninde savunulan görüşün yer etmesini sağlamaktır. Böylece insan tekrarlanan şeyi zihninde iyice tutacak, yani mesajı pekiştirecektir. Zaten başarılı ve etkin bir ileti için, mesajın bazı durumlarda birkaç kez tekrarlanması veya yazılı iletişimde önemli kısımların altının çizilmesinin pekiştirici özelliği vardır. Böylece onun zihnine bu görüşü yerleştiren kişi ya da kişiler amacına ulaşmak için ilk adımı atmış olacaktır.⁵ Ayrıca tekrar etmek iletiyi somut ve belirgin kılarak, onun etkinliğini artıracaktır.⁶ Şunu da bilmek gerekir ki kuru kuruya bir yineleme insanda bıkkınlık doğuracaktır.⁷

Bununla birlikte, iletişim açısından en önemli husus, sürecin başarı ile sona ermesidir. Bunun tek çıkar yolu da alıcı da uyandırılmak istenen anlamla, alıcının mesajdan aldığı anlamın mümkün olduğunca birbirinin benzemesidir. Bunun gerçekleşmesinin yolu ise –daha önce de belirtildiği

---

¹ Blair J. Kolasa.age.s483-484

² Merih Zılhoğlu, *İletişim Nedir?*.s281

³ Emre Kongar,*Toplumsal Değişme*.s272

⁴ Osman Özsoy,*Kamuoyu ve Propaganda*.s103.

⁵ Hasan Tutar,*Genel İletişim*.s101. Domenach,*Politika ve Propaganda*.s61. Osman Özsoy, age.s103,160. Gustave Le Bon,*Kitleler Psikolojisi*.Çev:Selahattin Demirkan.Yağmur Yayınevi. İstanbul:1974.s126-127. ayrıca bk.Metin İnceoğlu,*Tutum-Algı-İletişim*. s52-53. Judith Lazar.*İletişim Bilimi*.s69

⁶ Judith Lazar.age.s69

⁷ Domenach,*Politika ve Propaganda*.s61.Osman Özsoy.age.s160

üzere- hedef kitlenin anlayacağı tarzda mesajın kodlanmasıdır. Burada aslolan hedef kitlenin niteliklerinin, yeteneklerinin ve yeterliliklerinin göz önüne alınmasının gerekliliğidir.

Bütün bu anlatılanlar, insanın unutmaya özelliğini gidermeye yönelik çabaların gerekliliğini ifade etmektedir. İşte bu bilgiler doğrultusunda Kur'an'daki tekrarların da iletişimsel olarak aynı işlevi gördüklerini söylemek mümkündür. Zira Kur'an'daki bu tekrarlar, iletişim sürecinin etkin bir şekilde sona ermesi için pekiştirici görevi görmekte, etkin bir şekilde zihinde yerleşmesi için gerekli ortamı sağlamaktadır. Yani Tekrarın Kur'an-ı Kerim'deki faydası, iyice anlatmak, zihinlere yerleştirme durumunu sağlamaktır.¹

Mevdudi bu durumu şu şekilde açıklamaktadır, “Eğer ifadeler aynıyla tekrarlanırsa ve monoton bir kalıp içerisinde yenilense, insan tabiatı bıkar, kulaklar tırmalanır, rahatsız olur. Bu sebeple, herhangi bir merhale ile ilgili bir konunun anlatılması ve ardarda birkaç kere tekrarlanması gerekiyorsa, ifadenin yeni kelimelerle donatılarak sıralanması, yeni bir üslup, benzeri bulunmayan bir ifade güzelliği ile bezenmesi lazım gelir ki, ruhlar onu arzulasın, gönüller ona ısınsın”.²

Kur'an'ın pekiştirmek için tekrarları kullanmasının hedef kitle açısından da çok büyük önemi vardır. Kur'an her seviyesindeki insanlara, anlayışlarına göre hitap ettiğinde, çoğu zaman benzer hakikatları çeşitli üsluplarla muhataplara açıklamaktadır. Aynı zamanda bir çok uzun sûrelerde Kur'an'ın temel hakikatları özetle ve farklı üsluplarda anlatılmaktadır ki, bütün bunlar Kur'an'ın belağatına has bir tekrar olayını şekillendirmiştir. Kur'an'daki bütün üslup şekillerinde olduğu gibi, tekrarda da Allah Teala, kullarının seviyelerine inerek hitap ettiği açıktır.³ Bu da “iletişimde mesajın kodlama sürecinde hedef kitlenin dikkate alınması” olgusuna uymaktadır. Zira daha önce de geçtiği

---

¹ Fahrüddin Razi, *Tefsir-i Kebir*. c21 S85

² Ebu'l-A'la el-Mevdudi, *Kur'an'ı Nasıl Anlayalım*.s47

³ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*.s256

üzere muhatabın anlayamayacağı, açamayacağı kodlar (mesajlar) iletişim süreci için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bunun giderilmesi ve iletişim önündeki engelin kaldırılması için bu hususa dikkat etmek gerekir ki Kur'an'ın bu yöndeki yaklaşımının amacı bu duruma uymaktır.

Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, bazı insanlara hülâsalar, özet fikirler yeterken, bazıları tafsilattan alırlar. Bu da konunun değişik ifadelerle anlatılmasını gerektirmiştir. Kur'an hakikate davet kitabıdır; davet ve tebliğin halkasında bütün ve insanlık ve onların içinde de çok değişik mizaçlar bulunduğundan, farklı üsluplarla beyan etmek gerekir ki, mesele geniş kapsamlı olarak anlatılabilir. ¹ İşte bu noktaya dikkat edilmesi, iletişim açısından büyük önem taşımaktadır. Bu gerçek de göz önünde bulundurulmuş ve tekrar edilmeye büyük önem verilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de pekiştirme işlevini en iyi yerine getiren tekrarlar, mana tekrarları başlığı altında incelenen konu ve kıssa tekrarlarıdır. Zira bunların gayesi bir konunun zihinde iyice yerleşmesidir. Kur'an'ın pek çok konuyu geçtiği yerin konumuna uygun şekilde ayrıntılayan başka bir deyişle bir şeyin farklı lafızlarla tekrar etmesi şeklinde beliren konu tekrarları, tekrarlanan konuların ne kadar önem arz ettiklerinin muhataba bildirilmesinde ve bunların anlamlarının zihinlerde iyice yerleşmesinde etkili bir yöntemdir. Ayrıca bu nokta, tekrarın yararları konusunda açıklanan " takrir"le de örtüşmektedir.²

Şöyle ki, Kuran'ın zihinlerde yerleşmesini istediği inanç ve gaybî işlerle ilgili tevhid, Allah 'ın bütün dinlerin kaynağı olduğunu, dirilişe, kıyamet gününe, hesaba, ahirette sevap ve cezaya inanma gibi bazı gerçeklerin onda tekrar edildiğini görülmektedir. Kuran 'ın bir çok ayeti, zihinlerde yerleşmesi için bu anlamları tekrarlamaktadır: ³

---

¹ Suat Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*.s156.

² takrir ve tekidin yararları için bk .s.112-113

³ M.Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*.s146

-Kuran 'da, diriliş, kıyamet günü, hesap günü, cennet nimetleri, cehennem azabı, Adem ve Havva'nın yaratılması, İblis'in onlara düşmanlıklarından bahseden bir çok ayet bulunmaktadır. Kuran, bu gaybi işlerle ilgili tekrarındaki hedefi, imanın nefislerde yer edilmesi, inanç, ders ve öğüt ile ilgili dile getirdiği şeylerin insan benliğinde sağlamlaşmasına yöneliktir.¹

-Allah'ın varlığı ve birliği, Allah'a ortak koşmanın yanlışlığı, Ahiret inancı, cennet ve cehennem, nübüvvet müessesesi, Kur'an'ın Allah kelamı oluşu vb. iman esasları her bir yerde çeşitli yönleriyle tekrar tekrar gündeme getirilir.Böylece muhataba kuvvetli bir iman aşılır.

- Kur'an'da hakkı yalanlayanlar, Allah'a ortak koşanlar kınanır; bunların tuttıkları yolun mantıksızlığı ve yanlışlığı çeşitli yönleriyle ve tekrar tekrar anlatılır. İnkarda ve şirkte direnenlerin uğrayacakları azap bildirilir ve böylece muhatabın yola gelmesi ve doğru yoldan ayrılmaması gereği vurgulanır.

-Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah'ın ihsan ettiği nimetler de sık sık hatırlatılarak, kulun bu nimetlere karşı kulluk ve şükür görevi; şükrü ifa yollarının başında da namaz, zekat, oruç, hac, tespih, zikir, Allah'ı ve ayetlerini tefekkür.. gibi ibadetler gündeme getirilir. İnsanın Allah'a Peygambere ve diğer insanlara karşı görev ve sorumlulukları bildirilir.

- Mükafat bildiren ayetlerin tekrarında sevaba teşvik, azap bildirenlerin tekrarında kötülüklerden sakındırmak, iman esaslarını bildiren ayetlerin tekrarında muhataba temiz, sağlam ve sarsılmaz bir inanç kazandırmak, hükümlerin tekrarında bunların şükrüne önem vermek, kıssaların tekrarında bunlardan alınacak öğüt ve ibretleri kuvvetlendirmek gayeleri güdülmüş olabilir.

---

¹M.Osman Necati,*Kur'an ve Psikoloji*.s148

-Kur'an'ın tekrarladığı hususlar arasında, kendisinin dikkatle okunup üzerinde düşürülmesi lüzumu da yer almaktadır. Kur'an'a uyanların elde edecekleri mükafat, inkar edenlerin ise uğrayacakları azap anlatılmaktadır. Demek ki mürşidin elinde de Kur'an olacak, muhatabını da Kur'an'a yöneltecektir. ¹

- Hükümlerin tekrarı taatler işlemeye girişmeye ve muhalefetlerden çekinmeye delalet eder. Mesellerin tekrarı izâh ve beyana önem vermeye delalet eder. Nimetleri hatırlatmanın tekrarı bunların şükrüne önem vermeye delalet eder.

-Allah'ın sıfatlarının tekrarı, onları öğrenip tanımaya ve onlarla amel etmeye ehemmiyet vermeye delalet eder . kıssaların tekrarı, uyarmak ve taaccüb ederek öğüt almak için vaaza ehemmiyet vermeye delalet eder.

-Vaad ve vaidlerin tekrarı da hükümlerin tekrarı da medh ve zemlerin tekrarları da emredilen ve nehyedilen şeyler üzerine sabit olacak te'kidler de hep böyledir. Binaenaleyh vaadin tekrarı, sevablarına doğru rağbetlendirerek taatları işlemeye önem vermeye delalet eder. Vaidin yani tehdidin tekrarı ikablarından korkutarak muhalefetleri bırakmaya ehemmiyet vermeye delalet eder. Vaat ve vaidi birbirine yaklaştırarak tekrar, allah'ın rahmeti ve ihsanından ümit kesmesinler, hılmî ve imhâli ile de aldanmasınlar diye kulların korku ile ümit arasında durmaya ehemmiyet vermelerine delalet eder. ²

-Bunlardan başka konu tekrarı olarak zikrettiğimiz kıssalardaki maksat ise, ilahi daveti teyiddir. Ancak diğer mana tekrarlarında olduğu gibi eklem yerleri durumundaki kısımlar hariç, kıssanın temel halkalarını teşkil eden gövdesi hemen hemen hiç tekrar edilmez. Tekrar edilse de her seferinde yeni bir şey ilave eder. ³ Allah bu kıssalarla, tarihin çeşitli dönemlerinde insanlara, hidayete gelmeleri için, tevhide kabule ve Allah 'a ortak koşmamaya, çağrı yapmak için peygamberlerini gönderdiğini aynı zamanda bununla Kureyş

¹ Abdurrahman Çetin,*Hitabet ve İrşad*.s133-135

² Mehmet Sofuoğlu,*Tefsire Giriş*.s100.

³ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*.s260

kafirlerine daha önceki peygamberleri yalanlayanların karşılaştıkları akıbetlerini açıklamak, H.z. Peygamber(s.a.v.)ı yalanladıkları takdirde kendilerini bekleyen akıbetten sakındırmayı da hedeflemektedir. ¹ dolayısıyla kıssaları tekrarin faydası vaazları canlı ve taze kılmak ve onları kuvvetlendirmektir. Çünkü bu kıssalarda itaate imana teşvik edecek şeylerle küfür ve isyandan men edici şeyler vardır. ²

Bütün peygamberler Allah katından; “Allah’tan başka ilah yoktur” cümlesini getirmişlerdir. Ve insanlara hep “Allah’a ibadet edin. Sizin ondan başka tanrınız yoktur” tezini sunmuşlardır. Ayrıca bu kıssaların böylesine sunulmuş şeklindeki hedefleri şunlardır:

1. Her kavim kendine gönderilen peygamberleri yalanlamıştır. Ve Allah katından gelen peygamber kendine hakkı tebliğ edince onu kabul etmemiş olması, ancak Allah Teala’nın en sonunda peygamberlerini ve onlara inananları kurtarması ve yalanlayanları mahvetmesi hususunun açıklanmasıdır. ³

2. Dinin gayelerini ruhlara, alışkın oldukları bir tarzda yerleştirmektir. İnsan birtakım meselelerin muhtelif şekillerde ve değişik üslup ve ifadelerle tekrarlanmasıyla onları kendine mal eder.

3. Aynı manayı değişik ifade kalıplarıyla ve çeşitli üsluplarla ortaya çıkarmaktır. ⁴ Böylece Kur’an’ı Allah’ın indirdiği ve insanların onun benzerini yapamayacakları bu suretle de ispatlanmış olur. ⁵

Her bir surenin bir çerçevesi ve bir esas maksadı vardır. Tekerrür eden mesele, her surede münasip muhtevasına yerleşir. Aynı kısma aynı surede

---

¹ M. Osman Necati, *Kur’an ve Psikoloji*.s148

² Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s100

³ Muhammed Kutup, *Kur’an Araştırmaları*.c1.s468

⁴ Zerkeşi, *El-Burhan*.c3s27

⁵ Suat Yıldırım, *Kur’an İlimlerine Giriş*.s11. Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s.431-432

tekrarlanmaz. ¹ Tekrarlanan kıssa her bir yerde diğlerinden farklı bir üslup ile gelir, onun kalıbından başka bir kalıba dökülür. Böylece insan, onun tekrarlanmasından usanmaz. Bilakis diğ yerlerde okuması ile elde edemediği bazı manalar kendisinde tecebbüd eder. ²

Tekrarların pekiştirme işlevini lafız tekrarlarının çoğunda da görmek mümkündür. Örneğin Kamer Suresi'nde geçen, "Benim azabım ve inzarların nasılmış (bir düşünün)" ayeti, ihtiva ettiği manayı beyan etmek için dört kez tekrarlanmış, bundan üçünü onu, daha iyi anlatmak ve yerleştirmek için zikretmiştir. ³

Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki, Kur'an'da aynı üslupla ve aynı ifade kalıbı ile tekrarlanan yer göstermek imkansızdır. ⁴ Gereksiz yineleme şeklindeki tekrar gibi gelen yerlerde, üslup değişmekte ve meselenin belirli bir yönüne ağırlık verilmektedir. ⁵ Ki bir tek manayı çeşitli biçimlerde ortaya koymak belagatın özelliklerindedir. ⁶

Bütün bu anlatılanlardan sonra denilebilir ki, sık sık tekrarlanan bilgi ve mesajlar, insanların zihinlerinde yer etme, bir meleke oluşturma, duygu ve vicdanlarına tesir etme ve sonuçta düşüncelerini etkileyebilme imkanına sahiptir. ⁷ Tevhid, risalet, ahiret vb. konular, tedrici olarak ve değişik üsluplarla, (mücerred ayetler, meseller, yeminler, teşbih ve istiareler, kıssalar vs.) muhatabı Kur'an felsefesi doğrultusunda iyice eğitmek, bu şuuru ruh ve akıllarda tamamen yerleştirmek için tekrar edilerek anlatılmıştır. Ancak bu tekrar usandırıcı ve belagata ters düşen bir tekrar değildir. Kur'an'ı kendi sistemi içinde değerlendirdiğimiz de, tekrar olayı ve diğ bütün üslup çeşitleri, Kur'an'ın i'caz ve belagat armonisini meydana getirdiklerini görürüz. ⁸

---

¹ Suat Yıldırım,age.s156

² Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri*.s431

³ Fahrüddin Razi,*Tefsir-i Kebir*.c21s85

⁴ Suat Yıldırım,*Kur'an İlimlerine Giriş*.s155

⁵ Suat Yıldırım,age.s156

⁶ Menna Halil el-Kattan,age.s 431

⁷ Mehmet Şanver,*Kur'anda Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*.s166

⁸ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*.s258

2. İKNA EDİCİ İLETİŞİM AÇISINDAN KUR'AN'DA TEKRARLAR

Yukarıda ifade edildiği üzere Kur'an'da tekrarlar pekiştirme yani tekid görevi görmektedir, ancak bu tekrarların her zaman tekid görevi ile Kur'an'da bulunduğunu söylemek yetersiz bir ifade olmaktadır. Çünkü tekrar konusu iletişim türlerinden etkin ve ikna edici iletişimle de yakından alakalıdır. Özellikle lafız tekrarları ikna edici iletişim açısından büyük önem taşımaktadır. Başka bir deyişle Kur'an-ı Kerim'in ikna edici iletişim sürecinde tekrarlar çok önemli bir yere sahiptir. Şöyle ki;

İletişimde algılamanın başlangıcı dikkattir. Dikkat, hedefin, değişik duyularını sürekli uyarı bombardımanı içinde tutan bir çevre içinde kaynağa ve iletilerine yönelttiği özel bir ilgidir. Bu ilginin ilk koşulu sözlü ya da sözsüz iletilerin kişinin duyum eşiğini geçebilmesidir. İletilerin şiddet, büyüklük, hız, tekrarlanma sayısı ve diğer uyarıcılarla zıtlık-benzerlik ilişkisi gibi fizik özellikleri dikkat açısından önemli etkenlerdir. Ayrıca, kaynağın güvenilirliği, saygınlığı, fizik özellikleri, hedefin ilgileri, gereksinimleri dikkatin oluşmasında belirleyici rol oynarlar. Kısaca, hedefin dikkati seçici bir tavidir. Ve bu tavır tüm algılama süreci boyunca etkili olur. Bu bağlamda kaynağın gönderdiği iletiler tarafından duyusal olarak uyarılan ve bunlara psiko-fizik enerjisini yönelten hedefin zihninde (merkezde) etkin bir kod açma süreci başlar.¹

İkna edici iletişim süreci anlatılırken de anlatıldığı üzere², bireyin iletişim kurarak insanları ikna etmekteki gayesi onlarda istenen yönde tutum ve davranış değişikliği yapmaktır. İnsanın da bu değişimi kabul etmesi yani değişimin zorla değil gönüllü olarak gerçekleşmesi ikna için esastır. Bunun için de mesajın alıcısının o mesajı kabul etmesi yani mesaj içeriğine göre ikna olması gerekir. Bu ise bir iletişim sürecinin işleme anlamına gelir.

---

¹ Merih Zıllıoğlu, *İletişim Nedir?*.s237 Blair J. Kolasa, *Davranış Bilimlerine Giriş*.s247

² bk s 48-56 ve Şekil4.

İşte ikna edici iletişim süreci bu yönde ilerlemekte ve süreç adım adım işlemektedir. Bu sürecin ilk adımını ise dikkat çekme ve ilgi uyandırma oluşturmaktadır. Bu aşamayı geçmeden ikna sürecinin gerçekleşmesi mümkün değildir.

Bununla birlikte ikna sürecinde kaynak, iletiye ilgi ve dikkatin temini, umulan iletişimsel etkinin sağlanabilmesi için; hedef kitleden daha bilgili, bilinçli çabuk kavrayabilen, isabetli teşhisler yapabilen, düşüncesini hızlı fakat açık, kalıcı, etkili bir şekilde ifade edebilen, neyin önemsiz, neyin gereksiz, neyin öz, neyin dolaylı, neyin doğru, neyin yanlış olduğuna çabuk karar verebilen beceri ve yeteneklere sahip olması gerekmektedir ¹

Bir ikna edici iletişim sürecinde hedeflenen şey, alıcının dikkatini çekerek konunun belirliliğini sağlayıp haber ve bilgi vererek, beceri, zevk, kavramlar ve tutumlar üzerinde belli etkiler yaparak, bir hareket veya hareket değişikliği yapmaktır. ² Mesajın istenen alıcılara ulaşması ve beklenen sonucu verebilmesi için öncelikle gerekli olan şey mesajın onun dikkatini çekecek şekilde kurulması, kodlanması ve sunulmasıdır. Bu da zamanlama, yer seçimi, alıcı tarafın dikkatini uyandıracak, ilgisini çekecek belirtken uyarıcılarla teçhiz edilme sorunu ile ilgilidir. ³ Bunun açıklaması ise oldukça basittir: “Bir insana yapmasını söylediğiniz şeyi yaptırmak için, önce o insanın size kulak vermesini sağlamak gerekir”. Tekrar mesajın belirtilmesinde önemli bir etkidir. ⁴ İşte Kur’an da insanları ilahi gerçeklere ikna etmek ve bu doğrultuda Kur’an’da yer alan hususlara itaat edilmesini sağlamak üzere ikna yolunu seçmiş, bu sürecin ilk basamağını oluşturan “ilgi ve dikkatin temini” için ise tekrarları kullanmıştır. ⁵ Bu durumu şöyle açıklamak mümkündür:

---

¹ Cengiz Anık, *Siyasal İkna*.s42

² Emre Kongar, *Toplumsal Değişme*.s251-252. Osman Özsoy, *Kamuoyu ve Propaganda*.s111

³ Wilbur Schramm, “Haberleşme Nasıl İşler?”.s113-115

⁴ Blair J. Kolasa, *Davranış Bilimlerine Giriş*.s247

⁵ Abdurrahman Çetin, *Kur’an İlimleri*.s274

Bir iletiyi aynen ya da farklı şekillerde birkaç defa tekrar etmek (yinelemek ya da genelemek¹) bireye ulaşmış olma şansını artırmakla birlikte onun dikkatini iletiye odaklamasını ve aynı şekilde iletinin daha iyi kodlanmış olma ihtimalini yükseltmektedir.² İşte Kur'an'daki tekrarların bir işlevi de bu dikkatin teminini sağlamaya yöneliktir. Özellikle bazen bir kelime, bazen de cümle ya da söz öbeklerinin aynı lafızlarla tekrarları olarak tanımlanan lafız tekrarları Allah- insan arasındaki Kur'anî iletişimde dikkat ve ilgi uyarmak ve içerdiği ifadelerin farkına varılmasını sağlamak gibi bir işleve sahiptir.

Cümle ve ayetlerin tekrarı, tam anlamıyla insanların tutumlarını istenen yönde etkileme yani ikna etmede sürecin başlangıcını sağlayan vesilelerden ve Kur'an'ın kullandığı tekniklerden biridir. Kelimelerin aynı ayette tekrar edilmesi ise o ifadeye dikkat çekmenin yanında vurgu işlevi de görmekte, hedef kitlelere o kavramın önemine dikkatleri çekmektedir. Örneğin

Şuara Suresi'nde pek çok kez zikredilen *فَاتَّقُوا اللَّهَ* "Allah'a karşı gelmekten sakının" lafzının tekrarlanması bu kelimenin taşıdığı anlama (Allah'a karşı gelmekten sakınmaya) Allah Teala'nın önem verdiğini ve ona dikkat edilmesi gerektiğini göstermektedir. Zira Allah o konu hakkında ilgi uyandırmak istemektedir. Hatta bunu pek çok kıssanın arkasından zikrederek, geçmişteki inkarcılar gibi olmamaları hususunu vurgulamaktadır.

Cümle tekrarına örnek de Mekki olan Kamer Suresi'nde kafirlerin karşılaştıkları azap ve Allah'ın onları bu azaptan sakındırması tekrar edilmesidir. Bu da Kureyş kafirlerinin dikkatlerini uyarmak, onlara, daha önce Allah'ın peygamberlerini yalanlayanların karşılaştıkları akıbetleri hatırlatmak, Hz. Peygamberi yalanlamayı sürdürdükleri taktirde kendilerinin de bizzat düşer olmaları bu akıbetten sakındırmak amacına yöneliktir.³

---

¹ bk.s100-101

² Judith Lazar, *İletişim Bilimi*.s69.Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum*.s83

³ M.Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*.s148

Özellikle Rahman, Şuara, Kamer , Mürselat Sureleri'nde geçen aynı ifadenin aynı lafızlarla tekrarlanması çok daha farklı bir durumu oluşturmaktadır. Bu ayetlerin tekrarları, ikna edici iletişim sürecinin “kavrama” ve “saklama” aşamaları için gerekli işlevleri görmektedir. Şöyle ki, bu tekrarların sayılarının artması ise çok daha farklı bir görüntü ortaya çıkarmaktadır. Her bir ifade aynı işlevi görmemektedir. İfadenin ifadenin ilk kez tekrarlanması mesajı ilgi çekmeye yöneliktir. “Bu ne acaba ?” sorusunu muhataba sordurmak niyeti vardır. Örneğin Rahman Suresi'nde her ayetin ya da ayetler grubundan sonra uyarma, hatırlatma, ya da ayıplamanın yer aldığı “قَبَائِي آلَاءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ” ayeti aynen tekrar edilmektedir. “Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?” sorusuyla Allah Teala' nın şu düşüncüyü oluşturmaya çalıştığını söyleyebiliriz: “Bu nedir?”, ancak ayetin bundan sonraki tekrarı bambaşka bir işleve sahiptir. Allah'ın kudretinin ve nimetlerinin sınırsızlığının ve bu nimetlere sahip olan Allah'ın ne yüce olduğunun (ki, sure bu ifade ile bitmektedir) ifade edildiği ayetler, ikinci tekrarda anlatılan konunun kavranmasına yöneliktir. Bunun ardındaki ayet tekrarları ise bundan da farklı konumdadır ve burada ikna sürecinin bellekte saklama (depolama) işlevindedir. Yani mesajın zihinlere yerleştirilmesi bu tekrarlarla gerçekleştirilmektedir. Bu söylediğimiz durum, özellikle Rahman Suresi'ni ilk kez okuyan bir kişinin süreçte geçirdiği aşamaları anlatmaktadır. Bu noktadan sonra muhatapın bu sureyi her okuyuşu onun zihnine nimetlerin sınırsızlığı, onların sahibinin Allah olduğu ...gibi mesajların her biri her bir okuyuşta o insanlar için farklı anlamlar ifade edecektir. Her bir nimetin zikri insanın yukarıda sayılan gerçekleri onaylamasında biraz daha etkili olacaktır. Muhataptan bu ikna sürecinin sonunda istenen şey, nimetleri hatırlaması, yalanlıyorsa bu tutumdan vazgeçmesi, yalanlamıyorsa yalanlama gibi Allah tarafından hoş karşılanmayan bu tutuma hiç girmemesidir. Bunun meydana gelebilmesi için önce bu mesajın farkına varması, sonra bunun kavraması ve zihinde sürekli bir şekilde tutması, sonuçta da davranışla yani nimetlerin hatırlanması ve şükürü ile ilgili bir kararın verilebilmesi için öncelikle onu onaylamak gerekmektedir.

İşte böylece Rahman Suresi'ndeki 31 defa tekrarlanan bu ayetlerden her birinin, her defasında değişik konular, nimetler ve ibretli kıssalardan sonra tekrar edilmeleri, nimetin çeşidine göre her seferinde muhataba tamamen yeni bir manaya dikkati çekmekte, insan için hayati önem taşıyan ders ve ibretleri iyice kalplere, akıllara yerleştirmek istemektedir. Böyle bir tekrar inananlar için usanç değil, bilakis onlara şevk ve zevk vermekte, imanlarını daha da ziyadeleştirmektedir.¹

Kur'an, bu tekrarlar vasıtasıyla inanç sistemi ile ilgili hususlarda insanların dikkatini kainatın çeşitli noktalarına ve insan yapısı üzerindeki hayret verici inceliklere çekerek, insanları düşünmeye davet etmiştir. Bu da gösteriyor ki, özellikle Allah'ın varlığına işaret eden ayetlerin sık sık tekrar edilmesi, insanların ikna edilmesinde tekrarın ne ölçüde lüzumlu ve önemli olduğunu ortaya koymaktadır.²

Birinci bölümde iletişim sürecinde sürecin işleyişini aksatan engellerin ve sorunların bulunduğu ve bunların ortadan kaldırılmasının iletişim etkinliği için ne kadar gerekli olduğu anlatılmıştı.³ İşte Tekrarlar bu sorunların ortadan kaldırılmasına da yardımcı olmaktadır.⁴ Şöyle ki, alıcının iletişim mesajını algılaması, kodu açması ve istenilen şekilde yorumlaması sürecin en önemli kısımlarından birini oluşturmaktadır. Bununla beraber İletişimin en önemli engellerinden birisi de algılama farklılıkları idi. İşte algılamanın istenen şekilde olması ve istenen sonucun elde edilmesi için mümkün olduğunca mesajın tekrarlanması gerekecektir. Zira bu alıcının hem mesajın farkına varması hem de onu algılayıp anlamasına yardımcı olacaktır.

Alıcı, göndericinin ilettiği her mesajı tam olarak algılayamaması daha önce de belirtildiği üzere, mesaja gereği kadar önem ve değer vermemekten kaynaklanabilir. Bunun dışında, alıcının göndericiye olan güveni, inancı, tutumu da göndericiden gelecek mesajları farklı şekilde yorumlamasına

---

¹ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*.s253-254

² Şevki Saka, *Davet Metodu*.s144-145

³ bk.s34

⁴ John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*.s30

neden olur. Bu yüzden kaynağın mesajı kodlamasında bazı önemli hususları ses tonu ile mesaj yazılı ise, altını çizerek, bazı ifadeleri tekrarlayarak, yahut başka biçimlerde yeniden ifade ederek alıcıya göndermesi ve onun dikkatini önemli semboller üzerinde yoğunlaştırmalıdır. İşte bu nedendir ki, İletişim etkinliğinde tekrarların önemi büyüktür. Etkinliği sağlamak için tekrarlama özel bir önem verilmelidir. ¹

Kur'an bu prensibin bir yansıması olarak pek çok konuyu değişik şekillerle tekrar etmiştir. Örneğin Kur'an'ın ana konularından biri olan tevhid inancı ile ilgili olarak çeşitli şekillerde ayetler indirmiştir: İhlas Suresi'nde "De ki: Allah birdir"² ile Bakara Suresi'ndeki Allah'tan başka ilah yoktur"³ ayetleri bunun en bariz örnekleridir. Ayrıca Allah Teala bu ayetlerin lafız olarak aynılarını ya da farklı lafızlarla aynı anlamları tevhid inancının insanlarda tam olarak yerleşmesi adına tekrarlamıştır.⁴

Görüldüğü üzere başta aynı ifadenin aynı surede aynı lafızlarla tekrarlanması şeklindeki lafız tekrarları olmak üzere bütün tekrarlar, hedef kitlenin yani Kur'an mesajının ulaşması istenen bütün insanların özellikleri ile ilgili bir durumdur. Allah Teala, Kur'an mesajını kodlarken hedef kitlenin özelliklerine dikkat etmiş, etkin bir iletişimin oluşması için gerekli olan ortamın sağlanmasını istemiştir. Tekrarlar aslı itibarıyla bütün Kur'an muhatapları ancak en çok da Allah'ı hiç tanımayan, Kur'an ile ilgili hiçbir bilgisi olmayan

Bu bölümde anlatılanları şu şekilde özetlemek mümkündür: tekrarlar etkin iletişim için çok önemli bir kavramdır. Pek çok konu tekrar sayesinde insanların zihninde yer etmekte, pek çok ifade belirgin ve somut kılınmaktadır. Kur'an'da bazen bir kelime, bazen bir cümle bazen de bir kıssa ya da haber şeklinde beliren tekrarlar da bu işlevi görmektedir. Özellikle farklı niteliklerdeki insanların bulunduğu topluluklara hitap eden bu tekrarlar,

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*. s83, 111

² 112. İhlas:1

³ 2. Bakara:255

⁴ örneğin 64. Teğabun:13'de Bakara Suresi'ndeki ayetin lafzen tekrarı vardır.

muhatapta mesaja ait konuların iyice yerleşmesini, gerektiğinde zorlanmadan hatırlanabilmesini sağlamakta, Kur'an ayetlerini algılamada oluşacak iletişimsel engelleri ortadan kaldırmaktadır. Ancak Kur'an'daki bütün tekrarlar bu şekilde değildir. Bir kısım tekrarlar (özellikle lafız tekrarları), tekrar eden ayetlerdeki ve onun ardından gelecek ayetlerdeki ifadelerle dikkatleri çekmekte, muhatap (Kur'an mesajının alıcısı) bu tekrarlar sayesinde mesajların farkına vararak devamını okumak istemektedir. İşte tekrarlar bu şekilde bir dikkat temini ile ikna edici iletişimin kavrama adımı için gerekli ortamı tesis etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İLETİŞİM AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DEKİ YEMİNLER

Kur'an muhtevasında dikkati çeken bir diğer husus, onda yeminlerin (başka bir deyişle kasemlerin) bulunmasıdır. Allah Teala Kur'an'da pek çok konu üzerine yemin etmekte, hatta bazı ayetlerde Hz. Peygamber'e de yemin etmesi hususunda yol göstermektedir.

Bu yemin durumu da tıpkı tekrarlar gibi iletişim açısından önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu bölümde önce Kur'an-ı Kerim'deki yeminler genel hatları ile anlatılacak, ardından bunların iletişim açısından önemi üzerinde durulacaktır.

A.GENEL HATLARIYLA YEMİNLER

1.YEMİN VE KASEM KAVRAMLARI

Yemin yani kase m half anlamında olan ve çoğulu aksam olan bir terimdir.¹ Alimler yemini "Yemin eden nezdinde hakikaten veya itikaden ta'zîm olunan bir mana ile, bir şeyden çekinmek veya onu yapmaya çalışmakla nefsi rabt etmektir"² şeklinde tarif etmişlerdir.

Yemin, sağlam toplumsal bağların ve güvenilir dostane ilişkilerin kurulması için önemli bir vasıta dır. Bu vasıtayı Kur'an'ı Kerim'de de görmek mümkündür.³ Kur'an'da 17 surenin başında yemin bulunmakta ve yine sure içlerinde de birçok yemin mevcuttur.⁴ Bu yeminler, sureyi okumaya niyetlenen kişilerin daha başlangıçta dikkatini çekmekte,⁵ surenin farklı bir havada okumasına vesile olmaktadır.

---

¹ Ragıb el-İsfahani, *El-Müfredat fî Garibi'l-Kur'an*.Çaphane-i Haydari.Tahran:1373.s413. İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*.age.k-s-m maddesi.c12.s481.; Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri*.s405

² Menna Halil el-Kattan.age..s406

³ Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*. s232.

⁴ Tayyip Okiç,*Ders Notları*. s98. Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s95. İsmail Cerrahoğlu,*Tefsir Usûlü*.s169

⁵ Tayyip Okiç.age.s98. Mehmet Sofuoğlu.age.s95

Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde Allah'ın kendi yüce ismi üzerine, peygamberlere, Kur'an'a, meleklerle, Kıyamet Günü'ne ve diğer bazı şeylere yemin edilmiştir. ¹ Kur'an'daki yeminin manası; "söylenen sözün tahkik ve tekid edilmesidir." " ... Allah, münafıkların yalancı olduklarına şahitlik eder..."² ayeti, haber cümlesi olmakla beraber, tekid ifade ettiğinden, kasem cümlesi olarak kabul edilmiştir.³

İbni Kayyim ise Kur'an'daki yeminlerle ilgili olarak şöyle demiştir: "Allah Teala, sıfatlarıyla mevsuf olan mukaddes Zatına, Zat ve sıfatlarının gereği olan ayetlerine veya ayetlerinin azametini gösteren bazı mahlukata, yemin etmiştir." ⁴

2.YEMİNİN KISIMLARI

Kasemin 3 kısmı bulunur:

1. "ba" (ب) harf-i cerri ile geçişli fiil
2. Muksemun bih yani kendisi ile yemin edilen
3. Muksemun aleyh yani üzerine yemin olunan, buna yeminin cevabı da denir.

Eğer yemin sözle yapılıyorsa kısaltma yoluna gidilir, kasem fiili ifade edilmez ve yeminde ba harfi cerri ile yetinilir. Bununla birlikte zahir isimlerde (ب) yerine (و) getirilir. ⁵

والليل إذا يغشى (Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye andolsun ¹ ayetinde olduğu gibi.

¹ Zerkeşi, *el-Burhan.c3s42*; Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri.s231*; Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş.s94*; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü.168*

² 63. Münafikûn:1

³ Zerkeşi,el-Burhan.c3s40. Celaleddin Suyuti, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an.Çev:Sakıp Yıldız.Hikmet Neşriyat.İstanbul:1987 . c2 s345*;

⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Et-Tıbyan Fi Aksami'l-Kur'an.*(tahkik: Şahin-Taha Yusuf). Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye. Beyrut: 1982.s6

⁵ Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri.s406*. İbn Kayyim el-Cevziyye.age. s7

Yeminin aslî sigası şu şekilde olur: (ب) harf-i cerri ile muksemun bih'e geçen "اقسم" veya "احلف" fillerinden biri ile getirilir, ardından muksemun aleyh (kasemin cevabı) gelir.

فلا أقسم برب المشرق والمغرب إنا لقادرون

Doğuların ve Batıların Rabbine yemin ederim ki, şüphesiz onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter. Bizim önümüze geçilemez² mealindeki ayette muksemun bih yani üzerine yemin edilen şey, "Doğuların ve batıların Rabbi" iken muksemun aleyh yani yemin cevabı "onların (inanmayanların) yerine daha iyilerinin getirileceği" ifadesidir. Ayette yemin fiili olan "اقسم", (ب) harf-i cerri ile gelmiştir.

3.YEMİN ÇEŞİTLERİ

Klasik tefsir kitaplarına göre ³ Kur'an-ı Kerim'deki yeminler zahir ve gizli yeminler olmak üzere ikiye ayrılır:

1.ZAHİR YEMİNLER

Kasem fiili ve kasem edilen şey,kendisinden açıkça belirtilmiş olandır. Zahir yeminler içinde "bâ", "vav" veya "tâ"dan olan câr ile yetinilerek çok kez kendisinde kasem fiili zikredilmeyenler de zahir yemin olarak kabul edilir.⁴

لا أقسم بيوم القيامة "Kıyamet Günü'ne yemin olsun ki..."⁵

¹ 92.Leyl:1

² 70.Mearic:40-41

³ Örneğin Zerkeşi,*el-Burhan.c3s42*

⁴ Zerkeşi, *el-Burhan.c3s43*. Suyuti, *el-Itkan.c2s347..* Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri.s409-410*

⁵ 75.Kıyame 1-2

2.MUZMAR (gizli) OLAN KASEM:

Kendisinde ne kasem fiili, ne de kasem edilen açıkça belirtilmemiş olan yemindir. Buna ancak kasemin cevabına eklenen te'kîd lââm'ı delalet eder.

Nahl Suresi'nde ki "Onlar, 'Allah ölen bir kimseyi diriltmez' diye var güçleriyle Allah'a yemin ettiler. Hayır diriltecek! Bu, yerine getirilmesini Allah'ın üzerine aldığı bir vaaddir. Fakat insanların çoğu bilmezler" ¹ ayet gibi.

Muzmer yani gizli olan yemin ya kasem lamından

لتبْلُون فِي أَمْوَالِكُمْ "Mallarınızla deneneceksiniz" ² ayeti buna misaldir.

Ya da manadan anlaşılır.

وإن منكم إلا واردة "İçinizde oraya uğramayacak kimse yoktur" ³ ayeti buna misaldir.⁴

4.MUKSEMUN ALEYHİN HALLERİ

Kur'an'da muksemun aleyh yani üzerine yemin edilen konuların şu halleri bulunur.⁵

1.Yemin ile, muksemun aleyhin yani üzerine yemin olunan konunun te'kîdi (yani pekiştirilmesi) ve tahkîki (doğruluğunu belirtmek) sağlanır. Bunun, onda bulunan güzel olan şeylerden olması şart değildir. Var olduklarına yemin edilen şeylerin görülmeyen, gizli şeyler olması gibi.⁶

---

¹ 16.Nahl:38

² 3.Al-i İmran:186

³ 19.Meryem:71

⁴ Suyuti,*el-Itkan*.s347

⁵ Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri*.s410-412

⁶ İbn Kayyim,*et-Tıbyan fi Aksami'l-Kur'an*.s6. Menna Halil el-Kattan.age.s410

2.Yeminin cevabı yani genellikle zikredilir ancak bazen zikredilmez gizli kalır.Bu gibi gizlemeler, üslûp güzelliğindedir. Çünkü bunlar büyükleme ve yücelemeyle delalet eder. ¹ Mesela

“Sabaha ve on geceye, çifte ve teke, geçtiği vakit geceye de yemin olsun! Nasıl, bunlarda akıl sahibi için bir yemin (değeri) var değil mi?”² ayetinde yeminin cevabı zikredilmemiştir. Bu ayetin cevabının zikredilmeme nedeni “Bu gibi amelleri içeren zamanın, Yüce Rabb’in, kendisine yemin etmesine uygun ve yaraşır olmasıdır ki bu durumda cevaba ihtiyacı yoktur” şeklinde ifade edilmiştir. Bazı alimlere göre ise bu ayette cevap zikredilmiştir ve “Şüphesiz Rabbin, hep gözetlemedir” mealindeki 14. ayettir.

Bazen de zikredilen sözler ona delalet ettiği için gizlenir. ³ Tıpkı

لا أقسم بيوم القيامة ولا أقسم بالنفس الاوامة Kıyamet gününe yemin olsun ve kınayan nefse yemin olsun”⁴ ayetinde olduğu gibi. Burada, kasemin cevabı zikredilmemiştir, ondan sonra gelen:

أحسب الإنسان أن نجمع عظامه “İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanır?”⁵ ayeti ona delalet etmektedir.

3.Yeminin cevabı ‘Mamulü tekaddüm etmemiş olan müsbet, mutasarrıf mazi’ olduğu zaman ona, “lam” (ل) ve “kad” (قد) ın da eklenmesi gerekir. Kelam uzun olmadığından ikisinden biri ile yetinmek caiz değildir.

“Güneşe ve onun aydınlığına, O’nu izlediğinde Ay’a, O’nu ortaya çıkardığında gündüze, O’nu bürüdüğünde geceye, Göğe ve onu bina edene, Yere ve onu yayıp döşeyene, Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham

¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Tibyan*.s6-7. Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s410

² 89.Fecr:1-5

³ İbn Kayyim el-Cevziyye.age.s21. Menna Halil el-Kattan.age.s411

⁴ 75.Kıyamet 1-2

⁵ 75.Kıyamet:3

edene andolsun ki, nefsinı arındıran kurtuluşa ermiştir”¹ mealindeki ayette kasemin cevabı: قد افلح من زكاهها “Nefsinı kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir” sözüdür. Söz uzun olduğu için (lam) hafzedilir.

4.Yemin genellikle haber cümlesi biçiminde

“Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki O (size vadolunanlar), sizin konuşmanız gibi gerçektir”² ayetinde olduğu gibi,

ya da manada talep cümlesi biçiminde olur.

فوربك لنسألنهم أجمعين عما كانوا يعلمون “Rabbine andolsun, onların hepsine yapmakta olduklarını mutlaka soracağız.”³ Çünkü bu ayetlerde maksat, tehdid ve vaiddir. ⁴

5.KUR’AN’DA MUKSEMUN ALEYHLER (YEMİN CEVABLARI)

Bu doğrultuda Kur’an-ı Kerim’deki yemin konularını (muksemun aleyh) şu şekilde sıralamak mümkündür:⁵

1.Allah Teala tevhid üzerine yemin eder.

“Saf bağlayıp duranlara, haykırarak sevk edenlere ve zikri (Allah’ın kelâmını) okuyanlara andolsun ki, sizin ilahınız gerçekten bir tek ilahtır” ⁶

2.Hz. Muhammed (sav)in nübüvvetinin doğruluğu ve risaletin hakikatı üzerine yemin eder.

---

¹ 91.Şems:1-9

² 51.Zariyat:23

³ 15.Hicr: 92-93

⁴ Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s412

⁵ Tayyip Okıç, *Ders Notları*.s98.; İbn Kayyım el-Cevziyye,*et-Tıbyan*. s7-10 Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s95-96. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*.s170-171; İbn Kesir,*Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*.c1s389. Abdulbaki Turan, “Kur’an-ı Kerim’de Yeminler” *Selçuk Üniversitesi İFD*. Sayı:2 Yıl:1986.s105-106;

⁶ 37.Saffat:1-5

“(Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur’an’a andolsun ki sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin”¹

3.Kur’an’ın hak olduğuna dair yemin eder.

“Andolsun, bir görünüp bir sinenlere, akıp gidip kaybolanlara , Andolsun, yöneldiği zaman geceye, Andolsun, aydınlandığı zaman sabaha ki, O (Kur’an), şüphesiz değerli, güçlü ve arşın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrail’in) getirdiği sözdür.”²

4.Ceza, va’d ve va’id üzerine yemin eder.

“Tozutup savuranlara, ağırlık taşıyanlara, kolaylıkla akanlara, iş bölüştürenlere andolsun ki, size vaad olunan şey elbette doğrudur. Hesap ve ceza mutlaka gerçekleşecektir.”³

5.İnsanın halleri ve nitelikleri üzerine yemin eder.

“(Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye, açılıp aydınlandığı zaman gündüze, erkeği ve dişiyi yaratana andolsun ki, şüphesiz sizin çabalarınız elbette çeşit çeşittir.”⁴

6.İnsanın akibeti üzerine yemin eder.

“Andolsun asra ki, insan gerçekten ziyan içindedir.”⁵

7.Kafirlerin ahvalına (durumuna) dair yemin eder.

---

¹ 36.Yasin:1-2

² 81.Tekvir:15-20 ayrıca 43.zuhruf:1-3

³ 51.Zariyat :1-6

⁴ 92.leyl:1-4 ayrıca 91.Şems :1-10 ve 90.Beled :1-4

⁵ 103.Asr: 1-3 ayrıca 95.Tin:1-6

“O şanlı, şerefli Kur'an'a andolsun inkar edenler bir büyüklenme ve ayrılık içindedirler.”¹

8.Müminlerin zaferine dair yemin eder.

“Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince muhakkak ki onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz.”²

9.Kafirlerin cezalandırılacaklarına dair yemin eder.

“Onun (ahirette sahip olacağını) söylediği şeylere biz varis olacağız ve o bize tek başına gelecek.”³

10.Peygamberlerin gönderildiklerine dair yemin eder.

“Andolsun ki senden önce de peygamberler gönderdik.”⁴

11.Müminlerin musibetlere duçar olacaklarına dair yemin eder.

“Andolsun, içinizden, cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz.”⁵

12.Allah, sonsuz kudretine dair yemin eder.

“Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki onların yerine daha iyilerini getirmeye gücümüz yeter.”⁶

13.İnsanın şerefine ve kadrinin yüceliğine dair yemin eder.

---

¹ 38.Sad:1-2

² 16.Nahl:41

³ 19.Meryem:80

⁴ 40.Ğafir :78

⁵ 47.Muhammed :31

⁶ 70.Mearic:41

“Biz hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık.”¹

14.İsra ve Mi'rac'ın sıhhatine dair yemin eder.

“Andolsun ki O, Rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını gördü.”²

Bazen Yüce Allah, bilinmesi halka vacip olan iman asılları için de yemin eder.

6.KUR'AN-I KERİM' DE MUKSEMUN BİHLER

Bazı alimlere göre Allah'ın yemininin üç şeye özgüdür: ³

1. Zatına: “Rabbine andolsun, onların hepsine yapmakta olduklarını mutlaka soracağız.”⁴
2. “Göğe ve onu yapana andolsun, yere ve onu döşeyene andolsun. Nefse ve onu şekillendirene.”⁵ ayetlerinde olduğu gibi fiiline,
3. “Battığı zaman yıldıza andolsun”⁶ ve “Andolsun Tura ve satır satır yazılmış Kitaba.”⁷ ayetlerinde olduğu gibi, mahlukatına yemin etmiştir.

Başka bir deyişle, Hak Teala Kur'an'da kendi yüce ismi üzerine yemin ettiği gibi peygamber, Kur'an, melekler, kıyamet günü, peygamberlerin zuhur ettiği veya kendilerine vahyin nazil olduğu yerler üzerine de yemin etmektedir. Allah bazen kainat ve tabiatta mevcut bulunan mühim varlıklar

---

¹ 17.İsra :70

² 53.Necm 18

³ Zerkeşi, *el-Burhan*.c3s42. Suyuti, *el-İtkan*.c2 s346-347.İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*.c1s389

⁴ 15.Hicr:92-93

⁵ 91.Şems 5-7

⁶ 53.Necm:1

⁷ 52.Tur 1-2

veya olaylar üzerine de yemin etmektedir.: sema, şems, necm, kamer, fecr, duha, leyl, asır... a yapılan yeminler bu kısma örnektir. ¹

Allah Teala'nın mahlukatı üzerine yemin etmesi muhtemel nedenlerini Zerkeşi şu şekilde belirtmektedir:²

1.Bunların muzaafı gizlenmiş, zikredilmemiştir. Aslı "Fecr'in ...vs Rabbine yemin olsun" (ورب الفجر) şeklindedir.

2.Araplar bunları büyük ve yüce olarak görüyor ve onlarla yemin ediyorlardı. Kur'an da onların bildiği şeylerin kullanıldığı bir tarzda gelmiştir.

3.Bunlar, Allah'ın yaratıcı ve Sani' olduğuna delalet eder.

Aynı zamanda bu mahluklara yapılan yeminler Allah'ın indinde onların ne kadar büyük, yüce olduklarını belirtmek ve onların faydasını (والتين de olduğu gibi) ve faziletini ortaya koymak için de yapıldığı söylenmektedir.

B.İLETİŞİM AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DE YEMİNLER

Bazı müellifler bu yemin keyfiyetini Allah'a yakıştıramamakta ve ancak hakikati söylediğine şüphe edilen kimselerin bu nevi ikna vasıtasını kullandıklarını, Allah'ın ise bu durumdan münezzehe olduğunu söylemektedirler. ³ Onlar'ın bu tarz bir yaklaşıma sahip olmalarında ise, "Eğer bu yemin mü'min için ise, mümin, yemin olmaksızın da kabul eder. Yok eğer kafir içinse, yeminin kafiye faydası yoktur" ⁴ fikri etkili olmaktadır.

Ancak bu görüşün tersine alimlerin bir kısmı Allah Teala'nın Kur'an-ı Kerim'de yemini kullanmasının sebepleri ile ilgili olarak şunlar söylemiştir:

¹ Suyuti,*el-Itkan*.c2.s345-346.Zerkeşi, *el-Burhan*.c3s40-42. Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş* .s94.

İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*.s169; Tayyip Okiç,*Ders Notları*.s98

² Zerkeşi,*el-Burhan*.c3s41

³ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*.s169; Tayyip Okiç.age.s97; Mehmet Sofuoğlu.age.s94

⁴ Zerkeşi,*el-Burhan*.c3s41

1.Allah Teala indirdiği ayetlerini ve delillerini bir de bu çeşit yeminlerle teyid etmiştir.

2.İslamiyetten evvelki Arapların sosyal hayatında yeminin rolü büyüktür. Kur'an ise Arapların öteden beri alıştıkları üslubu daima muhafaza etmiş ve bu arada yemini de alıkoymuştur.

3.Yemin her zaman bir şeyi teyid etmek için değil, bazen de onun kıymet, ehemmiyet ve yüksek mevkiine işaret etmek için de kullanılmıştır. ¹

Razi bu durumun 2 farklı bir boyutunu ortaya koymuştur. O'na göre, Allah Teala yemini kullanmıştır, çünkü;

1.Araplar, yalan yeminden kaçınyorlar ve yoksa yeminin, diyarları ıssız-kimsesiz (harap) hale getirdiğine inanıyorlardı. Hem sonra Hz. Peygamber (sav), her şerefli şeye çokça yemin etmiş, bu da ancak onun yüceliğini ve sebatını artırmıştır. Üstelik o Araplar onun bu şeylere yalan yere yemin etmeyeceğini; ona yeminlerin uğursuzluğunun isabet edeceğini ve bazen ona hoşuna gitmeyecek şeyler gelip çatacağını biliyor, buna böyle inanıyorlardı.

2. Allah Teala'nın ettiği yeminlerin hepsi, yemin biçiminde sunduğu birer delildirler. Bunun misali, kendisine iyilik ve ikramda bulunan bir kimseye "senin o çok nimetlerine yemin ederim ki, sana şükretmeyi (teşekkürü) devam ettireceğim" diyen kimsenin, sözü gibidir. Çünkü bu kimse böylece, teşekkürün devamını gerektiren bir sebep olan nimetleri zikreder ve bunu yemin yoluyla yapar. İşte bunun gibi, Cenab-ı Hakk'ın Kur'an'daki bu yeminleri de yeniden diriltmeye kadir olduğuna dair birer delildirler. Buna göre eğer, "Allah Teala bunları niçin yemin tarzında sunmuştur?" denilirse, biz deriz ki: Çünkü konuşan kimse, sözüne, dinleyenin, onun büyük bir şey söylemek istediğini anlayacağı bir biçimde yemin ederek başlarsa, bu

¹ Tayyip Okıç, *Ders Notları*. s97-98İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*.s169; Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s.94

durumda dinleyici konuşana, onun, sözün pek önemli olmadığını bileceği durumda vereceği dikkatten daha fazla dikkat vererek dinler. Bundan dolayı konuşan, sözüne yemin ile başlar, muhatapları onu daha iyi dinlesin diye, delilini yemin şekline sokar. Böylece de, apaçık bir bürhan ve sapasağlam bir delil, yemin biçiminde ortaya çıkmış olur.¹

Ebu'l-kasım el-Kuşeyrî ise bu soruyu şu şekilde cevaplandırmıştır: “Allah Teala ortaya koyduğu delillerin (hüccetinin) ne kadar mükemmel olduğunu göstermek ve te'kid etmek için yemin etmiştir. Zira bir hüküm şu iki şeyden biriyle bağlanır: Ya şahitle ya da yeminle. Hiçbir delil ileri sürülmesin diye Allah Teala iki kısmı da zikreder.”²

Olaya iletişim açısından bakıldığında el- Kuşeyri'nin bu konu ile ilgili görüşlerinin ne kadar doğru bir anlam ifade ettiği ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de yeminler bir hükmün doğruluğunu ispatta toplumsal bir öneme sahiptir. Üzerine yemin edilen ve yemin konusu da genelde en yüce ve en kutsal varlıklar seçilir. Allah onların anlayacağı dilden konuştuğu gibi onların anlayacağı kodlarla mesajını kodlamıştır. Allah Teala onların kodaçma süreçlerini dikkate alıp onlarda istenen davranışı meydana getirecek mesajların kodlanması sürecini hazırlarken tanıdıkları, ve onlar için bir değeri, anlamı olan kodları da mesajına katmıştır. Bu konunun daha iyi anlaşılması için yeminler ikna edici etkin bir iletişim açısından incelenecek, bu inceleme ise iki yönlü olarak sürdürülecektir:

1. İletişimin kabul edilmesi için gerekli olan faktörleri ve yeminler
2. İkna edici iletişimde ilgi ve dikkat çekmesi açısından yeminler

1. İLETİŞİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ve YEMİNLER

---

¹Fahruddin Razi,*Tefsir-i Kebir*.c20.s332

²Zerkeşi,*el-Burhan*.c3s41

İnsanlarda istenen davranışı meydana getirmenin yolu ya onun tutumlarını değiştirmek, ya da tutum değiştirmeden zorla, baskıyla davranış değiştirmenin sağlanmasıdır. Allah Teala insanların kendisine itaat etmelerini sağlamak için bu yollardan ilkinin seçmiş ve onlara vahiy yoluyla itaate ve din dışı tutumlarını değiştirmelerini sağlayacak ikna edici mesajlar göndermiştir. Eğer Allah Teala bunu istemeseydi insanları uyarmak ve tebliğe davet etmek için önce peygamber göndermez, doğrudan bir helakiyetle onların inanmalarını sağlayabilirdi. Ancak bu tarz bir durum, Allah'a karşı gerçek sevginin oluşmasına engel olacak, hatta kullarının nezdinde Allah'a gizli ya da aşikar nefret ve kin ortaya çıkacaktı.

Bununla birlikte tezin muhtelif kısımlarında belirtildiği gibi ikna edici ve etkin iletişimin amaçlarından biri alıcının tutumlarını etkilemektir. Zira istenen davranışı gerçekleştirmek için onun tutumlarını etkilemek gerekmektedir.¹ İşte bu doğrultuda Allah Teala insanların inanmaları için öncelikle ikna, inandırma yolunu ve bu yolla tutumları etkileme metodunu benimsemiş, Kur'an-ı Kerim'i ikna edici iletişimi sağlayacak mesajlarla donatmıştır. Bununla birlikte etkileyici iletişim başarılı bir şekilde sona ermesi için gerekli olan faktörlere dikkat etmiştir. Zira O, iletişim kaynağının, iletişim mesajının ve muhatabın özelliklerinin tümünün belirli bir iletişimin etkileyciliğine katkıda bulunduğunu² biliyordu ve bunun için empatik bir iletişim³ kurarak alıcının anlayacağı, ona hitap eden sözlü mesajlarla bir mesaj (Kur'an) hazırladı, güvenilir bir kaynakla tutumu değiştirilmesi ve mesajlara olumlu tutum beslemesi istenen kişilere bu mesajı gönderdi. Bununla da yetinmeyip mesajın içine bu iletişimi olumlu yönde etkileyecek çeşitli teknikler yerleştirdi. İşte Kur'an-ı Kerim'deki bu tekniklerden birisi de yeminlerdir.

Bu durumu şu şekilde bir açıklamayla izah etmek mümkündür: Allah Teala gönderdiği Kur'an'la inanmayanlarda imanı sağlamak, O'na ve

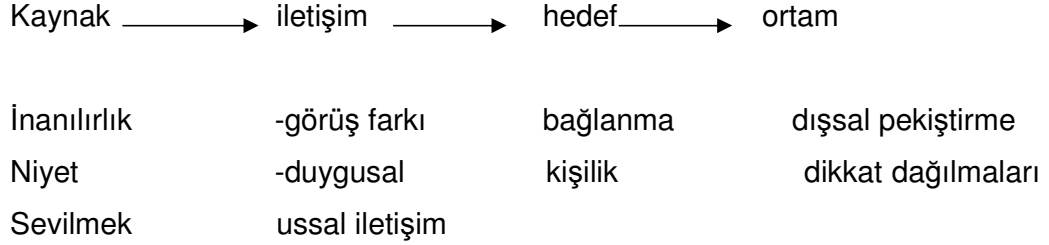
---

¹ bk48-49

² Michael A. Milburn, *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*. Çev: Ali Dönmez. İmge yayınları. Ankara: 1998. s227

³ Tanım ve özellikleri için bk.42-44

kanunlarına karşı olumlu bir tutum oluşturmak; olumsuz tutum sahiplerinin bu tutumlarını değiştirmek, insanlarda oluşan olumlu tutumların şiddetini artırmak gayesiyle ikna ve inandırma eksenli bir iletişim sürecine girişmiştir. Bu iletişim sürecine pek çok faktör etki etmektedir:

Şekil 5:iletişimin temel öğeleri ve öğelere etki eden faktörler

Şekil iletişimin temel öğelerini ve her öğenin iletişimle ilgili değişkenlerini göstermektedir.¹ İletişim öğelerinin her birinin çeşitli özellikleri hem teker teker hem de birbirleriyle etkileşim halinde iletişimin etkinlik derecesini tayin ederler. Etkin ve başarılı bir iletişimle tutum değişikliğinin sağlanması için 4 koşul gerekir:

- Güçlü bir iletişim,
- İnanılabilir bir kaynak tarafından
- Değişikliğe çok dirençli olmayan bu hedefe (alıcıya) ulaşmalı ve
- Ortamsal değişkenler değişikliğe kolaylaştırıcı olmalıdır.²

Amacını gerçekleştirebilmek, yani savunduğu tutumun doğru olduğuna insanları inandırabilmek ve tutumlarını kendisinininki doğrultusunda değiştirmelerini sağlayabilmek için kaynak, bir iletişim (mesaj) hazırlar. Bu iletişim belirli bir ortamda sunulur. Bu üçü (kaynak, mesaj ve ortam) tutum değiştirme girişimini oluştururlar.³ Yukarıda sayılan 4 koşul da bir araya geldiğinde ve farklı bir ortamsal faktörün bulunmamasıyla tutum değişimi

¹ J.L.Freedman,*Sosyal Psikoloji*.s344

² J.L.Freedman.age.s394,419

³ Hasan Tutar,*Genel İletişim*.s82. J.L.Freedman.age.s344

gerçekleşecektir. Başka bir ifade ile “dinleyicinin iletişime gösterdiği tepkinin olumlu olması halinde mesajın öngördüğü doğrultuda tutum değişikliği meydana gelecektir.”¹

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, tutumların biçimlenmesi temelde bir öğrenme süreci olarak başlamakta, pekiştirme ve taklit süreçleri yolu ile bir nesneye ilişkin bir tutum geliştirilmektedir. Ancak tutum bir kez biçimlenmeye başladıktan sonra bilişsel tutarlılık ilkesinin önemi giderek artmakta bireyde bu tutumlarla tutarsız bilgileri reddetmek yada çarpıtmak ve daha tutarlı olanları kabul etmek eğilimi ortaya çıkmaktadır.² Bu nedenle tutum değişimi çok zor bir durumu ifade etmektedir. Bu hiç kolay bir durum değildir ama imkansız da değildir. İletişim için ortaya koyulan 4 şart bu değişimi gerçekleştirecektir. Ancak bu durumda en çok iş kaynağa düşmekte ve kaynakla ilgili faktörler çok büyük önem kazanmaktadır. Başka bir deyişle Bu etmenlerden önemlileri kaynak ile ilgili faktörlerdir diyebiliriz. Hele ki iletişim, hedef ve ortamla ilgili faktörler kaynağın aleyhine çalışıyorsa, kaynakla ilgili faktörler daha da önem kazanmıştır. İşte Allah Teala Kur'an'ın etkin iletişim sürecinde bu faktörlerin olabildiğince mükemmel olmasına dikkat etmiştir. Şimdi bu faktörler ve Allah Teala'nın bu hususta dikkat ettiği noktalar incelenecektir.

1.1.KAYNAKLA İLGİLİ FAKTÖRLER

1.İnanılabilirlik: İletişimin esasını oluşturan iknanın gerçekleşebilmesi için en temel unsur, kaynaktır. Kaynak, ikna sürecinde de, iletiyi kodlayan ve gönderendir. Kaynağın inanılabilirliği ve kaynağın sevilmesi, iknayı etkileyen faktörlerin başında gelir. Çoğunlukla kaynağın kim, yada ne olduğu, hedef açısından önem taşır. Bu durum hedef kitlenin iletiye inanıp-inanmamasında etkilidir.³

---

¹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İletişim*.s141

² J.L.Freedman, *Sosyal Psikoloji*.s413-141

³ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s113

İletişimin başarısı, mesajı alan kişilerin onu inanılır ve güvenilir bir mesaj olarak değerlendirmelerine bağlıdır. Bilginin kaynağını güvenilir bulunmuyorsa inanmakta güçlük çekilir. Kaynağın saygınlığı dinleyici üzerinde oluşturulmak istenen tutum değişikliği ile doğrudan ilgilidir. Yüksek saygınlığa sahip bir kaynaktan gelen mesajın kabul edilme olasılığı fazladır. Kaynak, alıcı tarafından ne ölçüde tanınıyorsa ve bu tanınma ne ölçüde olumlu ise, iletişim o oranda etkili olur. Kaynak, davranışını gerçekleştirdiği statü ve role uygun düşmeyen bir mesaj göndermeye yeltenmiş ise, etkili bir iletişim gerçekleştirilemez. ¹ Allah'ın mesajlarını insanlara ileten, dolayısıyla, iletişimde kaynak rolünü üstlenen peygamberlerin etkinliklerini ve onların insanlarla kurdukları iletişimi konu edinen Kur'an, peygamberlerin güvenilirlik, saygınlık, tanınırlık gibi nitelikler taşıyan kimseler olduğunu ifade eder. Düzlem ve rolüne uygun davranmamayı ahlak açısından bir erdemsizlik, iletişim açısından ise bir dezavantaj sayar. ²

Aslında inanılabilirlik sözcüğü ile amaçlanan şey, temel olarak iletişimin ilgili olduğu alanda kaynağın uzmanlık derecesi ve ayrıca dinleyicilerin ona karşı duydukları güvenin derecesidir. ³

Kur'an'ın muhtevasını genel olarak göz önünde bulundurulduğunda, Allah'ın mesajlarını insanlara ulaştıran peygamberler ile insanlar arasındaki iletişimin, Kur'an'ın ana konuları arasında yer aldığını saptamak mümkündür. Kur'an'da anlatılan tarihsel süreçte, peygamber merkezli bir anlatım özelliği mevcuttur. Bu tarihsel veriler, ağırlıklı olarak peygamberlerle onların mesaj getirdiği toplumlar arasındaki ilişkileri ve iletişimi konu edinir. Peygamberlerin insan ilişkilerine bakıldığında, her birinin ideal bir iletişimci oldukları, iletişimin ilkelerini başarıyla uyguladıkları anlaşılmaktadır. Peygamberlerin insanlarla iletişim kurarken en çok öne çıkardıkları kimlik "güvenilir" bir kaynak oluşlarıdır. İnsanlara mesaj ulaştırırken çıkar beklentisi içinde olmadıklarını, ne kendileri ne yakınları için menfaat sağlamaya çalışmadıklarını, sadece

---

¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*.s168

² Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İletişim*.s128

³ J.L.Freedman, *Sosyal Psikoloji*.s350

başkalarını düşünen duygularla hareket ettiklerini, kendilerini insanlığın mutluluğuna adadıklarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Sadece dile getirmekle kalmamışlar, tutum ve tavırlarıyla da bu sözlerinde samimi olduklarını ispat etmişlerdir.¹

Araştırmalar, inanılır kaynaktan gelen etkileyici iletişimin, hedefte daha fazla tutum değişimini yarattığını göstermektedir. İnanırlılık, iki faktöre bağlıdır. Bunlar; saygınlık ve güvenilirliktir:

Saygınlık : Bireyin karizmasına, inanç ve tutumlarına, kısaca kişiliğine bağlı olduğu gibi, onun kişiliğinin dışında toplumsal rol ve statüsüne de bağlı olabilir. Saygınlık daha çok genel bir özelliktir ve iknacının ikna konusunda uzman olup olmadığı ve dinleyicinin kaynağa duyduğu saygı derecesi ile ilgilidir. Aynı mesajın, farklı kaynakların elinde, farklı sonuçlar doğurması, iletişimde saygınlık ve güvenilirliğin en açık kanıtıdır. Yüksek saygınlığı olan kaynaktan gelen ileti, daha kolay kabul edilmektedir ve buna bağlı olarak, iletişimin etkisi artmaktadır.²

İletişim sağlayan kaynağın kredisi düşük, saygınlığı az olduğunda gelen mesaj, inceden inceye irdelenmeye alınmayabilir.. Yüksek statü, meslek prestiji, sürekli başarılı olan bir kimse olarak ün yapmak kaynağa duyulan güveni artıran unsurlardandır.

Kur'an Hz. Peygamber' e mesaj getiren vahiy meleğinden söz ederken, bir kaynak olarak onun saygınlığına, çekiciliğine değinmeyi bir gereklilik olarak görür.³

“O (Kur'an), şüphesiz değerli, güçlü ve arşın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği sözdür.”¹

¹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İletişim*.s132

² Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s113-114

³ Abdurrahman Kasapoğlu. *age*.s133

Güvenilirlik: Kaynağın inanılır yapan ikinci özellik, güvenilirliktir. İletişimde kaynağın asıl amacı hedefi etkileyebilmek ve ikna edebilmektir. Kaynak konusunda ne kadar uzman olursa olsun, herhangi bir iletişim olgusunu gerçekleştirmedeki amacı, dinleyiciyi kandırmak olarak yorumlanırsa, gerçekleştirilen iletişimin dinleyici üzerinde fazla bir etkisi olmayacaktır. Başka bir deyişle alıcı, kaynağın söz konusu iletişimden kişisel bir kazanç sağlamadığını düşünürse iletişimin etkisi artar. ²

Kaynağın güvenilirliğini belirleyici en önemli faktör ise, onun niyetidir. Herhangi bir şahsî menfaat beklentisi içerisinde olan bir kaynak, muhatap nazarında güvenilir ve inanılır olamayacağı gibi, iletişim faaliyetinde de istenen etkiyi gerçekleştiremeyecektir. Başka bir ifadeyle, menfaat beklentisi, muhatapı kuşkuya düşürecek ve ikna olmasını zorlaştıracak, hatta engelleyecektir. Çünkü kaynak, sunduğu görüşü savunmaktan veya söylediği güzel sözlerden dolayı şahsî çıkar gözeten birisi olarak algılanırsa, bu durum, muhatap tarafından kendisinin, kaynağın çıkarları uğruna kullanıldığı ve tebliğinin dürüst olmadığı şeklinde değerlendirilecektir.³

Uzmanlığı ne olursa olsun, dinleyicinin kaynağın niyetine güvenmesi aşırı ölçüde önemlidir. Eğer kaynak, savunduğu görüşü savunmaktan çıkarı olan ya da o görüşü kişisel başka herhangi bir nedenle savunan birisi olarak algılanırsa, söylediklerini tümüyle nesnel nedenlerle söyleyen birisi izlenimi veren birisinden daha ikna edici olacaktır. ⁴

Bir kaynak, mesajını ileteceği kişilerin kendisine kulak vermesini sağladıktan sonra o mesajın ciddiye alınmasını istiyorsa, alıcının söylenen şeyin doğruluğuna inanması gerekir. ⁵ En fazla tutum değişimin meydana geldiği nokta kaynağın inanılabilirliği tarafından tayin edilmektedir. Dinleyicinin

---

¹ 81.Tekvir 19-20

² Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s114; Blair. J.Kolasa, *Davranış Bilimlerine Giriş*.s476-477

³ Michael A.Milburn, *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*.s192

⁴ J.L.Freedman, *Sosyal Psikoloji*.s351.Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*. s170; Carl Hovland. "Kaynağın Güvenilirliği ve Haberleşmenin Etkinliği Üzerindeki Etkisi". *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*. s259, Daniel Lerner, "Propagandada etkinlik şartları ve değerlendirme". age.s270

⁵ Daniel Lerner, "Propagandada etkinlik şartları ve değerlendirme".s271

görüşünden oldukça farklı bir görüşü savunan bir iletişim eğer yüksek inanılabilirliği olan bir kaynaktan geliyorsa tutum değişimi yaratabilecektir¹ Bununla birlikte, kaynak çok inanılır bir kişi olduğunda ya da çok sevildiğinde, algılanan ikna etme niyeti olumlu yönde daha fazla tutum değişikliğine yol açmaktadır.²

Kur'an-ı Kerim'i tebliğ etmek yani bir mesaj olarak Kur'an'ı iletmek görevinin verildiği Hz. Muhammed etrafındaki insanlar tarafından "Muhammedü'l-Emin" yani sözü doğru, hiç yalan söylemeyen Muhammed olarak bilinirdi. İşte Allah Teala Kur'an'ın dünyada tanınmasını sağlamak için böyle güvenilir birinin görevlendirmiştir.

Kur'an, insanlara mesaj getiren elçilerin, güvenilirlik ilkesine çok büyük özen gösterdikleri vurgulamaktadır.³

"Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Onun için Allah'tan korkun ve bana itaat edin."⁴

Ayrıca pek çok ayetle bu tebliğ görevinin karşılıksız olarak yerine getirildiği, niyetin menfaat sağlamak değil yalnızca insanları Allah'ın yoluna davet etmek olduğu belirtilmiştir.

Sevilmek: Sevilen, beğenilen iletişim kaynağı dinleyici için aynı zamanda taklit edilebilecek ya da özdeşleştirilebilecek bir kişi olarak belirebilir. İletişim kaynağının hedef yani muhatap için cazibesi, iletişim etkinliğini artıran etkenlerden biridir.⁵ Özellikle Medine Dönemi'nde insanların Hz Peygambere bağlılığının, onun ilettiklerine itaatlerinin ve yaptığı şeylerin aynısını yapmak istemelerinin en büyük nedeni, ona duyulan sevginin çokluğudur.

---

¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*.s166

² J.L.Freedman, *Sosyal Psikoloji*.s353

³ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an ve İletişim*.s130

⁴ 26.Şuara 109

⁵ Çiğdem Kağıtçıbaşı.age.s173

Tanınılır olmak da kaynağın inanılrlılığını artıran faktörler arasında zikredilir. Kur'an Mekkelilere Hz. Peygamber' den bahsederken, "arkadaşınız" sözcüğünü kullanır.

"(Ey Kureyşliler!) Sizin arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir." ¹

Ayette geçen صاحبكم " arkadaşınız" kavramıyla Hz. Muhammed kastedilmektedir. Sahib, daima kendisiyle yakın ilişki ve iletişimde bulunulan arkadaş demektir.

"Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı" ²

Sizin çok iyi bildiğiniz, kendisinden bahsettiğiniz arkadaşınız yabancı birisi değil ki onu tanıyamayasınız. "arkadaşınız" şeklinde bir ifadenin kullanılmış olmasının ardında bir anlam derinliği söz konusudur: Mekkelilere, Hz. Peygamberin yabancı biri olmadığını, tam tersi herkes tarafından seçkin ve üstün kişiliğiyle tanınan, kendi toplumlarının bir üyesi olduğunu vurgulamaktadır. ³

Yüce Allah, insanlara elçi olarak göndermek üzere seçtiği peygamberlerin; içinde yaşamakta olduğu toplumda herkes tarafından seçkin ve üstün kişiliğiyle tanınan, yabancı biri değil, kendi toplumlarının bir üyesi olan, hayatının gizli kalmış hiçbir yönü bulunmayan birileri olmasını dilemiştir. Peygamber' in çok iyi tanınan biri olması, getirdiği mesajların insanlar üzerinde etkili olmasını sağlayan bir faktör olacaktır.

İşte Allah Teala insanlara gönderdiği son elçinin de tanınan, üstelik olumlu bir kişilik olarak tanınan birisi olmasını dilemiştir. Yüce Allah'ın toplum tarafından beğenilen birisini, mesajlarının ileticisi olarak seçmesi geliş güzel

---

¹ 81.Tekvir:22

² 53.Necm:2

³ Elmalılı M.Hamdi Yazır,*Hak Dini.c7.s.289*

bir tercih değil, kaynağın beğenilirliğinin iletişimi etkin kılacağı gerçeği ile ilgili bir husustur. ¹

Böylece inanılır, güvenilir ve sevilen bir kaynakla tutum değişimi için gerekli ilk koşul sağlanmıştır. Ancak İkna etmede kaynağın güvenilirliği ve saygınlığının yanında, iletilen mesajın da önemi büyüktür. Zira tutum değişimi için gerekli koşullardan birisi de güçlü bir iletişim mesajının hazırlanmasıdır. Güçlü bir iletişim mesajının hazırlanmasındaki ana prensip mesaj içeriğinin, alıcı tarafından kabul edilebilir nitelikte olmasıdır. Mesaj iletiminde önemli olan, mesajın nerede verildiği kadar, nasıl verildiğidir. ²

Allah Teala Kur'an'ı güçlü bir mesaj olarak hazırlamış ve onda iletişim için gerekli olan pek çok şeye dikkat etmiştir.

1.Psikoloji dalında yapılan araştırmalardan bir kısmı duygusal bir kısmı da ussal yönü olan mesajların insanların tutumlarını değiştirdiklerini ortaya koymuştur. Kur'an bu ikisini yani hem duygusal hem de ussal motiflerin bulunduğu bir mesajdır. Duygusal motif olarak en çok korkuyu kullanmıştır. Fakat Kur'an bu duyguyu alternatifini ile birlikte zikrederek çok hassas bir duruma parmak basmıştır. Kur'an korku öğesini kullandığı yerlerde bunu müjde faktörüyle dengelemeye çalışmıştır. Ancak sadece duygu motiflerini kullanmakla yetinmeyen Kur'an ussal yönünü de görmezlikten gelmez ve ilahi mesajların insanın zihnine yönelik olduğunu da sık sık vurgular. ³

“(Ey Muhammed!) De ki: “Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya babaya iyi davranın. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız. (Zina ve benzeri) çirkinliklere, bunların açığına da gizlisine de

---

¹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İletişim*.s1136-137

² Hasan Tutar,*Genel İletişim*.s114

³ Abdurrahman Kasapoğlu.age.s91

yaklaşmayın. Meşrû bir hak karşılığı olmadıkça Allah'ın haram (dokunulmaz) kıldığı canı öldürmeyin. İşte size Allah bunu emretti ki aklınızı kullanasınız.”¹

2.Kur'an ayetleri birer mesaj şeklinde onun ilk muhatapları olan Arap toplumuna iletildiğinde onların anlayabileceği türden kodlama sistemine sahip bulunuyordu.² Çünkü Kur'anın insanlara gönderiliş amacı tutum değişikliği meydana getirmektir. İnsanların tutum değişikliğine gidebilmeleri için tutumun hangi yönde değişeceğinin bilgisine ulaşmaları gerekmektedir. Bu bilgiye de ancak İletişim sayesinde ulaşılabilir. İletişimin gerçekleşmesi ise, kaynağın alıcının bilgi ve tecrübe alanına giren semboller kullanmasına bağlıdır. Kaynak ile alıcının arasında ortak dil sembolleri kullanılmadığı sürece alıcı tarafından mesajın kodları çözümlenemeyecek, alıcı dil sembollerinin anlamının ne olduğunu bilemeyecek ve beklenen tutum değişikliği gerçekleşmeyecektir.³ İşte Kur'an'da bu duruma dikkat etmişti ve böylece onların mesajı anlamalarına engel oluşturacak “dil engeli” ortadan kaldırılmıştı.

3.Ancak en önemlisi Allah Teala özellikle Kur'an'ın indiği dönemde çok büyük öneme sahip olan pek çok yöntemi Kur'an'da kullanmıştır. Bunlardan birisi de yeminlerdir. Yeminlerin kullanımı ile güçlü bir mesajın sağlanması amaçlanmıştır. Allah Teala onlara alışkın oldukları üslupla hitap ederek kendi tarafına meylettirmeye çalışmıştır. Bir şeyi haber verip de, onun doğruluğunu yeminde te'kid etmenin, o şeye şaka faslından çıkarıp, ciddiyete naklettiği bilinen bir husustur.⁴

Razi yeminin bu özelliğini şu şekilde açıklamıştır: “Kafirler, bazen Hz. Peygamber (sav)'in delil hususunda galip geldiğini kabul ediyorlar ve bunu da münakaşa gücüne bağlıyorlardı. Bazen ileri sürdüğü şeyin doğru olmadığını kendisi de bildiği halde sırf cedel kuvvetiyle durumu kurtarmak için böyle

---

¹ 6.En'am:151

² bk.s67-73

³ Abdurrahman Kasapoğlu,*Kur'an-ı Kerim ve İletişim*.s.94

⁴ Fahrüddin Razi,*Tefsir-i Kebir*.c12 s403

yapmakla itham ediyorlardı. Tıpkı bir insana, hısmının bir delil getirip de, onun ileri süreceği hiçbir hüccet ve mazeret kalmayınca, “O cedel yolunu bildiği için ve benim ise bundan aciz kalmam sebebi ile bana baskın çıkıyor. Halbuki o da biliyor ki, gerçek ve doğru benden yanadır” demesi gibidir. Bu durumda, hüccet getiren o kişiye ancak yemin yolu kalır da, “Allah’a yemin olsun ki durum benim söylediğim gibidir. Ben seninle batıl yere mücadele etmiyorum!” der. Çünkü o, bir başka delil getirmek suretiyle, bir diğer yola başvurursa, o getirdiği ikinci delil de tam ve mükemmel olsa, hasmı bu seferde yine, önceki delil için söylediğini tekrar eder. Bu, cedel (münakaşa) ilmini ortaya koymadır. Şu halde böyle bir durumda ancak, ya susmak, ya yemine sarılmak, yada delil getirmekten vazgeçmeden başka şey kalmaz.”¹

Bu durumu iletişim açısından şöyle izah etmek mümkündür: Hedef kitleye sunulan durum onun tutumlarından farklıysa, amaç tutumları etkileme hedef kitle de farklı bir tutuma sahip olunca kişide bir zihinsel tutarsızlık ortaya çıkacaktır. Kişi açısından bu tutarsızlıktan kurtulmanın 2 yolu vardır:²

a. Kendi tutumunu değiştirip iletişimde öne sürülen görüşü benimsemektir. Kişi bu yola baş vurduğunda tutum değişimi gerçekleştirilmiş iletişim de amacına ulaşmış olur. Böyle bir durumda mantıkî ifadeler, tutum değişimi için yetecek, yemin ise bu değişimi daha da etkileyecektir.

b. Ancak muhatap için tutarsızlığı gidermenin başka yolları vardır. Kişi iletişime karşı direnerek de tutarsızlıktan kurtulabilir. İşte bu durumlarda yemin çok önemli bir işlev görürler. İşte bu durumda “iletimde etkinlik derecesi diye bir sorun ortaya çıkacaktır.

1.2.ZİHİNSEL TUTARSIZLIK ve YEMİNLER:

İletişimin ikna edici gücünü etkileyen önemli bir etken dinleyicinin görüşünden ne kadar farklı bir görüşü ileri sürdüğüdür. İletişimin iddiası ile

¹ Fahrüddin Razi, *Tefsir-i Kebir*.c20.s332

² Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*.s166

dinleyicinin tutumu arasındaki fark ne kadar büyükse ortaya çıkan tutarsızlıkta o kadar büyük olacağından bu tutarsızlığı gidermek için dinleyici de oluşması gereken tutum değişimi de o kadar büyük olacaktır.

Kişinin tutumu ile öne sürülen fikir arasında 3 durum söz konusu olacaktır:

-İletişimde öne sürülen görüşle dinleyicinin görüşü birbirine çok yakınsa bilişsel tutarsızlık söz konusu olmadığından kişinin tutum değişimini gerektirecek bir sebep olmayacaktır.

-Aradaki fark orta derecede ise kişinin tutumunu değiştirmesi için önemli bir zorlama var demektir. Çünkü tutarsızlık yaratan bu farkın bertaraf edilmesi gerekir.

-Aradaki fark çok fazla ise gittikçe artan bir tutum değişimi gerektiğinden bu fazla miktarda tutum değişiminin meydana gelmesi güçleşecek, buna karşılık propagandaya karşı direnme daha kolaylaşacaktır. Bu durumda da tutum değişiminde bir azalma görülecektir. Çünkü kişi yerleşmiş tutumunu değiştirmek için büyük bir direnç gösterecektir. Zira o iletişimin hedefini oluşturan kişi, kendi görüşünden farklı bir iletişimle karşı karşıya gelmektedir. Onun iddiasıyla kendi görüşü arasındaki fark bir tutarsızlık, bilişsel çelişki oluşturacağından kişide sıkıntı yaratacaktır. Böylece farklı görüşler arasındaki tutarsızlık rahatsız edici olduğundan kişi bu tutarsızlıktan kurtulmaya çalışacaktır.¹

Etkileyici iletişime, mesajın içeriğini oluşturan görüşü karşı görüşle çürütmek, iletiyi reddetmek, kaynağı reddetmek, iletinin içeriğini saptırarak bozmak ya da mantığa bürünme gibi psikolojik savunma mekanizmalarını kullanmak gibi yollarla direnme durumu söz konusu olabilir.

---

¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*.s165-166

Bu durumda hedef/alıcı ya kaynağın isteği yönünde tutum değişikliği gösterir ya iletişimi reddeder ya da karşıt görüşle direnir yahut kaynağı kötüleme yoluna gidebilir. ¹

1.İLETİŞİMİ REDDETME: Mantıksal alanda iletişimi çürütmek ya da kaynağın güvenilirliği ve saygınlığı yolundaki kanaatleri zayıflatmaya çalışmak yerine; belirli bir nedene dayanmaksızın, herhangi bir gerekçe ileri sürmeksizin onu reddetmek, hedefin iletişime karşı gösterdiği tepki türlerinden birisidir. Hedef, iletişimi kabul etmez, o kadar ki, herhangi bir yanıt vermek zahmetinde bile bulunmaz. Kanıtları hiçbir şekilde dikkate almayıp mesaja inanmadığını söyler ve tutumunda direnmeyi sürdürür. İletişim kendi tutumları ile çelişiyorsa, mantıksallıktan uzak, ussal olmayan biçimlerde tepki gösterir.²

İletişime hedef olan grupların, gönderilen mesajlara inanmadıkları, iletişimi önyargılı davranarak kabul etmedikleri görülmektedir. İnsanların en çok başvurdukları iletişime direnme şekli, mantıklı bir görüş ileri sürmeden, “doğru değil” diyerek mesajı reddetmektir. ³

2.KAYNAĞI KÖTÜLEME VE REDDETME

Bazen de hedef kaynağı reddedebilir. Böyle bir direnmede ilgi, iletişimin kapsamında değil, kim tarafından yapıldığı noktasında odaklaşır. İletişimin kaynağı karşıt bir düşünceyi, inancı temsil ediyorsa, hedef onu dinlemek istemez, ne söylerse söylesin baştan reddeder.⁴

Kendi inanç ve düşüncesinden farklı bir iletişimle yüz yüze gelen bir kişi söz konusu farkın yarattığı bilişsel çelişkiden kaynaklanan gerilimi, iletişim kaynağının güvenilirliği olmadığını ya da başka yönlerden

¹ J.L.Freedman, *Sosyal Psikoloji*.s268-270; Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*.s166

² Çiğdem Kağıtçıbaşı.age.s166J.L.Freedman.age.s348-349

³ Feyzullah Eroğlu,*Davranış Bilimleri*.Beta Basım Yayım.İstanbul:1995s228

⁴Çiğdem Kağıtçıbaşı.age.s166

olumsuzluklarının bulunduğunu iddia ederek ödünleyebilir. Kişi karşı tarafın sunduğu kanıtları geçersiz kılamadığı zaman, onun güvenilirliğini sarsmaya çalışır. Sorunları tartışmayı göze alamayan muhatap rakibini olumsuz bir kimlik taşımakla suçlama yoluna gider. Karşıt görüş kaynağı böylece güvenilmez duruma getirildiğinde, ilettiği mesajların etkisi azaltılmış olur. İletişim kaynağına yapılmış olan saldırı farklı bir görüşün ortaya çıkardığı gerilimi azaltmanın en etkili yollarından birisidir. ¹

3.KARŞIT GÖRÜŞLE DİRENME:

Hedefin iletişime karşı direnişi, kendi görüşünden farklı iletişimin savlarını çürütmeye çalışma şeklinde ortaya çıkabilir. İletişimin içeriği ile tartışmaya girebilir. Tartışma, bilinçli ya da bilinçsiz olabilir. Kaynağın görüşüne, karşıt görüş geliştirerek iletişime direnmeye çalışır. Mesajda yanlışlar bulunduğunu, kuşkulu unsurlar içerdiğini kendi olanakları ile sahip olduğu verilere dayanarak çürütmeye çalışır, kendi görüşünü ön planda tutmaya özen gösterir. Kaynağın görüşünü karşı bir görüşle çürütmeye çalışmak, toplumun her kesimi tarafından başvuru bir tepki türü olmayıp genellikle aydın kesimin oluşturabileceği savunma şeklidir. ²

İletişime bu tür bir direnme, karşı çıkma mekanizmasında, mesajın içerik ve kapsamı değil, kim tarafından gönderildiği önem kazanır. Dinleyici, ileri sürdüğü görüşe ilgi duymadan yalnızca kaynağı neden göstererek iletişim karşısında tepkisini belirler. Dinleyici kaynağın güvenilmezliğini, kaypaklığını ya da sevimsizliğini gerekçe göstererek iletişime karşı direnir. Böyle bir durumda mesajın içeriği ne kadar tutarlı ve güçlü olursa olsun, artık kim tarafından yapıldığı ön plana çıkmıştır. Dinleyici kaynak ile aynı fikirde olma durumunu tehlike olarak gördüğünde, kaynağı neden göstererek iletişime karşı algılama kanalları kapatır. ³

---

¹ J.L.Freedman,*Sosyal Psikoloji*.s346-347

² Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*.s166; J.L. Freedman.age.s345-346

³ Feyzullah Eroğlu,*Davranış Bilimleri*.s228

Böyle bir direnme Kur'an mesajına yönelik olarak da gerçekleşmiştir. Kur'an'a ve Hz. Muhammed'e karşı yerleşmiş olumsuz bir tutumu olmayan insanlar için yerleşmiş tutumunu değiştirmek çok da zor olmamıştır. Tıpkı ilk kez Müslüman olanlar gibi. Çünkü onlar şirkte çok ileri giden insanlar değillerdi. Ancak Ebu Cehil, Ebu Süfyan başta olmak üzere pek çok müşrik için bu duruma geçmek hiç de kolay değildi. Tutumu orta derecede olan insanlara kendilerinin sonsuz güvendiği bir kaynaktan ulaşan etkileyici mesajlar onlarda bilişsel çelişki oluşturuyordu. Bunun sonucunda da onlar ya tutumlarını değiştirip dengeyi sağlıyor, ya da tutumlarını kalıplaştırıp yani ileri derecede yerleşik tutumlar haline getirip direnme yollarından birini kullanmaya başlıyorlardı:

Müşrikler ya Kur'an ayetlerinin saçma sapan rüyalar¹ veya sihir² olduğunu, onu Hz Muhammed'in uydurduğunu³, başka tarafından yazıldığını⁴ ya da eskilerin masalları olduğunu iddia ederek⁵ iletişimde sunulan bilgileri reddediyorlardı. Baştan "doğru değil" şeklinde kalıp bir yargıya sahip oluyorlar ve ancak bu şekilde zihinsel rahatsızlıktan kurtuluyorlardı⁶

Ya da karşıt görüşle direniyorlardı.

"Onlar, 'Sen dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın. Yahut iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı veya melekleri gözümüzün önüne getirmelisin getirmelisin. Yahut da altından bir evin olmalı ya da göğe çıkmalısın...diyorlar"⁷

---

¹ 31.Enbiya:5

² 34.Sebe :43, 46.Ahkaf : 7, 74.Müddessir:24

³ 52.Tur:33

⁴ 25.Furkan:4-5

⁵ 68.Kalem:15

⁶ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an ve İletişim*.s143

⁷ 17. İsra:90-93

Ancak en çok da kaynağı reddediyor, onun peygamber olmadığı, peygamberlerin ya insanüstü varlıklar olmaları gerektiğini,

“Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u peygamber olarak gönderdik. Onlara, “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin için ondan başka hiçbir ilah yoktur. Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?” dedi. Kavminin ileri gelenlerinden inkar edenler dediler ki: “Şüphesiz, biz seni akıl kıtlığı içinde görüyoruz. Biz senin mutlaka yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz.”¹

Yada daha üstün sosyal özelliklere sahip olması gerektiğini düşünüyorlardı: “Bu kur’an iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?”²

Bütün bu direnme yollarının çözümü de yine Allah katından geliyordu. Allah Teala bu direnmeyi kırma ve onları ilahi dine inanmaya ikna etmek için hem mesajı tebliğ için güvenilir bir kaynağı görevlendirmiş hem ayetlerin doğruluğu ve kesinliği, ilahi kaynaklı olduğu ile ilgili bilgiler vahyetmiş, mesajın içeriğini de yine onların anlayacağı ve kavrayacağı türden materyallerle doldurmuştur. Örneğin (Kuşeyri’nin de ifade ettiği gibi), hem mantıklı veriler kullanmış hem de onların kullandıkları ve bildikleri yemini kullanmıştır: “Neden peygamberler meleklerden seçilmemiş” şeklinde kaynağı reddetme davranışlarına karşın Allah Teala Kur’an’da

“Eğer yeryüzünde gezip dolaşan melekler olsaydı elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik”³ ayetine yer vermiş, bu ifadeyi pekiştirmek için de yemin üslubunu kullanmıştır.⁴

Bununla birlikte onların peygamber olarak görmek istemedikleri Hz. Muhammed’in risaletini ve Kur’an’ın ilahi beyan olduğunu “Gördüklerinize ve

---

¹ 7. A’raf 65-66

² 43. Zuhruf:30-31

³ 17. İsrâ:95.

⁴ Burada gizli bir yemin mevcuttur.

görmediklerinize yemin ederim ki, muhakkak Kur'an, şerefli bir peygamberin tebliğ ettiği bir kelimedir. O, bir şair sözü değildir...Kur'an bir kahin sözü de değildir... O, Alemlerin Rabbi olan Allah tarafından indirilmiştir"¹ şeklinde bir yeminle, ya da Peygamberin onların iddia ettiği bir duruma girmediğini "Battığı zaman yıldızla yemin olsun ki, arkadaşınız (Muhammed) ne sapmış ne de azmıştır"² yeminini içeren ayetle perçinleştirmiştir. Bu ve bunun gibi pek çok yemin insanların Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e karşı direnmesini önlemek üzere Kur'an'da yer almıştır.

Daha önce de geçtiği üzere yemin Arapların değer verdiği,önemsediği söyleneni güçlendiren, doğruluğunu artıran bir yoldu. Kur'an da onların bildiği ve değer verdiği bir yöntemi içinde barındırmaktadır. Bu da "mesajın kodlanmasında muhatabın anlayışına uygun kodların kullanılması" ilkesine uymaktadır. Yeminin İslam'dan önceki Arapların sosyal hayatlarında yeminin önemli bir yeri vardı. Kur'an, genellikle ifade ve anlatım metodunda Arapların İslam öncesi alışageldikleri üslubu korumaya itina göstermiştir. Çünkü Kur'an'ın misyonu bu insanları kendi doğrultusuna çekmektir. Onların kullandığı üslubu ve tarzı kullanarak kendilerine seslenmek zarureti vardı. İşte bunun için eski arap anlatım tarzlarından biri olan yeminli ifade tarzını muhafaza etmiştir. Diğer taraftan yemin, delillerin desteklenmesinde bir unsur olarak kullanılmıştır.³

Bununla birlikte yeminlerin Kur'an'da yer alması ile hem kaynağın güvenilirliği artırılmak hem de iletinin içeriğinin güçlendirilmesi istenmiştir. Bu sayede İ=K+İ (inandırma= kaynak güvenilirliği+ ileti içeriği) şeklinde ifade edilen bir formülde eşitliğin sağ tarafındaki iki durumun da sağlanması mümkün olabilecektir.⁴

---

¹ 69.Hakka:38-43

² 53.Necm:1-2

³ İbn Kesir,*Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri.c1s389*

⁴ Ayselî Usluata, *İletişim.s21.nakleden:Abdurrahman Kasapoğlu. Kur'an ve İletişim.s130*

“(Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur’an’a andolsun ki sen şüphesiz peygamberlerdensin. Dosdoğru bir yol üzerindesin.”¹

İşte bu ayet hem iletişime etki eden olumsuz faktörleri ortadan kaldırmaya hem de yerleşik tutumları etkilemeye yönelik bir ifadedir. Allah Teala bu ve buna benzer ayetlerle muhatabın inanmakta zorlandığı hadiselerin ve ayetlerin gerçekliğini kabul ettirmede yemini kullanmıştır.

Heider’in ortaya koyduğu “Zihinsel Denge Kuramı” bu durumu daha net açıklayabilecektir:

1.2.1.ZİHİNSEL DENGE KURAMI VE YEMİNLER

Fritz Heider bireyin dış dünyadaki varlıklarla ilgili olarak zihnini örgütleyiş biçimi üzerine odaklanmıştır.² Heider bir kişinin (k), bir diğer kişi (d) ve bir tutum objesi (o) ile ilişkilerini incelemiştir³, varolabilecek düşünce uygunluğu veya uygunsuzluğunun düzeyiyle ilgilenmiştir.⁴

Heider, bu 3 birim arasındaki 2 tür ilişki önermiştir: a . sevme – sevmeme (tutum) ilişkisi ve b . birlikte olma (ait olma) olmama ilişkisi. Her iki ilişki de olumlu (+) yada olumsuz (-) olabilir⁵

Kurama göre: iki insanın birbirlerine karşı ve ayrıca söz konusu olabilecek bir nesneye karşı hoşlanıp hoşlanmama şeklindeki tutumlarında bazı ilişki kalıpları dengeleyecek bazıları ise dengelenmeyecektir⁶

---

¹ 36.Yasin.1-2

² Cengiz Anık,*Siyasal İnkna*.s:138

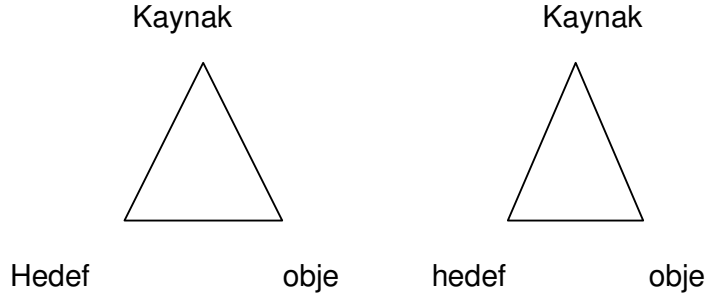
³ Çiğdem Kağıtçıbaşı,*İnsan ve İnsanlar*.s:132

⁴ Denis McQUAIL, Sven WİNDAHL,*İletişim Modelleri*.Çev:Mehmet Küçükkurt.İmaj Yayınları. Ankara:1993.s:31

⁵ Çiğdem Kağıtçıbaşı.age.s:132

⁶ Denis McQUAIL, Sven WİNDAHL.age.s:31

Bu durumlar üçgen şeklinde gösterilir ve üçgenin her bir kenarı bir ilişkiyi gösterir. Aradaki işaretler ilişkinin olumlu olup olmamasına , tutumun olumlu olup olmamasına göre + veya – işaret alacaktır.

Şekil 6:Zihinsel Denge Kuramını Açıklayan üçgenler

Bu paradigma matematiksel işaretlerle ifade edilecek olursa ortaya çıkan şema şöyledir:

dengeli durum	dengesiz durum
+ + +	+ + -
+ - -	- - -

Denge durumu olduğunda iletişime katılanların her biri değişmeye karşı çıkacaktır.¹ Kuramın ana fikrine dengesi bozulan bir sistem yeni bir denge durumuna ulaşınca kadar değişecektir.

Örneğin,birey (hedef) kendisine sunulan bir fikre (objeye) karşı olumlu bir tutuma sahipse (+), o mesajı sunan kişiye karşı da olumlu bir tutuma sahipse (yani seviyorsa), hedefe göre kaynağın da o fikre karşı olumlu bir tutumu bulunuyorsa, hedefin zihninde denge mevcuttur. Yani tutumları ile öne sürülen fikir arasında hiçbir uyuşmazlık ve onu rahatsız edecek bir durum yoktur. Yani bir denge durumu bulunmaktadır. (+ + +) Ancak bu üçlü ilişki de dengesizlik bulunursa, örneğin hedef o kaynağa karşı olumlu bir tutumda

¹ Denis McQUAIL, Sven WINDAHL,İletişim Modelleri.s:31

olup da (+) fikre karşı olumsuz bir tutumda bulunursa (-) hedefin zihninde onu rahatsız edecek bir zihinsel dengesizlik bulunacaktır. Zira üçlü ilişki (+ + -) konumdadır ve bu bir dengesiz durum göstergesidir ve hedefte bir gerilim oluşturacaktır.

Heider'in Kuramı'nda, bireyin zihninde oluşan dengesizliğin yarattığı gerilim onu motive eden güç olarak belirlemektedir. Bireyin kanaatleri ve özellikleri, tutumlarına ilişkin bilgileri istenilen doğrultuda değilse bireylerin kanaat ve tutumlarında değişiklik yaratmak gerekecektir. Buda bireyi zihinsel dengesizliğe zorlamakla gerçekleşebilmektedir.

Denge Kuramının İkna İçin Önemi:

Bu kuram ikna etme süreciyle ilgili önemli bilgiler içermektedir. İknanın bir yönü de varolan tutumu değiştirmektir ve bu kuram tutum değişimi ile ilgili iknacıya yol göstermektedir.

Şöyle ki mesajın ulaştırılması istenen kişi ya da kişilerdeki zihinsel denge durumu iknacı için lehte davranış doğurmuyorsa, bireyin davranışını istenilen davranış haline getirebilmek için onun dengeli durumun dengesiz hale getirip istenilen davranışla sonuçlanacak bir dengeli durum yönünde bireyi motive etmek kurama göre mümkündür.¹

Heider'e göre "iknacı denge arayışı içindeki bireyi yakalayıp algısını organize ederek onda beklenen davranışı yaratabilecektir." Çünkü kişiler dengeye ulaşma potansiyeline sahiptir ve zihinsel denge bozulduğunda denge durumuna ulaşmaya kadar değişim geçirecektir. Madem ki birey denge arayışı içindedir, onun zihinsel dengesini bozarak onu devinime zorlamak , kanaat hatta inanç ve tutumlarını değiştirme fırsatı yakalamak mümkündür. Yani hedef kitesinin zihinsel denge durumunun lehte davranış

---

¹ Cengiz Anık,*Siyasal İkna*.s:142

doğuracağından emin olmayan iknacı, onların davranışlarını istenilen davranış haline getirebilmek için dengeli durumu dengesiz hale getirip, istenilen davranışla sonuçlanacak bir dengeli duruma doğru onları yönlendirecektir.¹

Kuram sadece dengenin bozulmasıyla değil yeni denge durumunun oluşturulmasıyla da ilgilenmektedir. Bu bilgiden hareketle, zihinsel dengesi bozulan bir insanın istenen tutum ya da davranışı oluşturmak, bu amaçla hazırlanmış bilgiler sayesinde olacaktır.

İşte bu kuram, başta müşrikler olmak üzere bütün Kur'an muhataplarının ikna edilme sürecini ve Kur'an mesajına karşı direnmelerini önleme yönünde yapılanları ortaya koyabilecek bilgileri içermektedir. Şöyle ki,

İnsanları yaratan ve halife olarak yeryüzüne gönderen Allah bu görevini unutan insana, onlarla ilgili düşüncelerini ve yapmaları gerekenleri sıralamak için vahiy yolunu seçmiş, Kur'an'ı indirmişti. Kur'an'ın ilk muhatapları Allah'ın varlığından haberdardılar. Müşrikler genel olarak Allah'ın en üstün rab ve ilah olduğuna inanıyorlar, ilahlık ve rablik hususunda ona boyun eğiyorlardı. Kendilerine bir zarar dokununca veya bir bela isabet ettiği zaman sığındıkları en yüce en üstün makam yüce Allah' tı. Buna rağmen melekleri cinleri gizli kuvvetleri yıldızları gezegenleri ağaç ve taştan yapılmış putları ona ortak koşuyorlar² onların Allah'ın nezdinde şefaathçi olacağını düşünüyorlardı.³ Bununla da kalmıyor "rahman dileseydi, biz onlara tapmazdık"⁴ diyerek kendi inançlarını Allah'ın da tasvip ettiğini savunuyorlardı.

Müşrikler bir taraftan ilahlarından yardım beklerken diğer taraftan da ilahlarından korkuyorlardı. Şayet herhangi bir sebeple ilahlarının öfkesini

---

¹ Cengiz Anık,*Siyasal İkna*.s:157

² Şevki Saka, *Davet Metodu*.s:87; 46.Ahkaf :5, 6.Enam:100, 34.Sebe:40-41

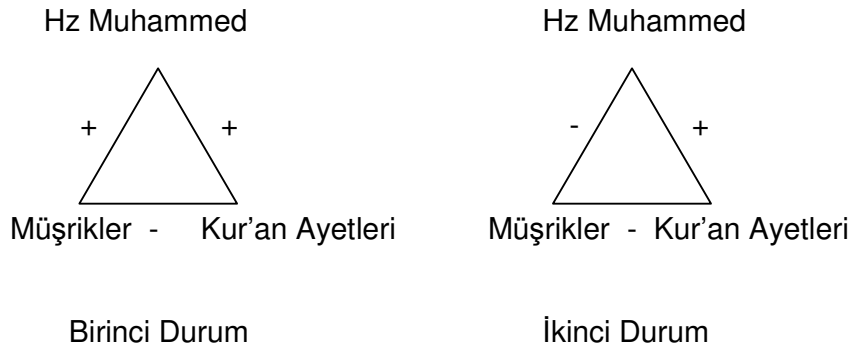
³10.Yunus:18, 13.Ra'd:14, 16.Nahl:55

⁴ 43.Zuhruf:20

çeker veya kendilerine olan iyiliğini ve merhametini kaybederlerse hastalık, kıtlık gibi çeşitli belaların başlarına geleceğini inanıyorlardı. İstek ve arzuların onların vasıtasıyla gerçekleştiğini düşünüyorlardı.

Dikkat edilirse, müşrikler Allah'ı biliyor ancak onu yanlış tanıyorlardı. Bu çarpık düşüncenin ortaya koyduğu davranışlar da aynı çarpıklıkta devam ediyordu. Ortada Allah'ın istediği düzenin tam tersine işleyen, yanlışların olduğu bir görüntü bulunuyordu.

Allah Teala bu noktada iletişim açısından en önemli unsurlardan birini unutmamış, sürecin inanılabilirlik ve halis niyetli işlemesi için kaynakla ilgili faktörlere özen göstermiştir. Kendisinin vaadinden dönmeyen, her şeyi bilen, gören ve yalanı büyük günah olarak kabul ettiğini belirten gerek mantıkî gerekse duygusal öğelerden oluşan ifadeleri Kur'an içine yerleştirmiştir. Bununla birlikte vahiy sürecinde mesajı sunan peygamber de kavmi ile akrabalık bağı bulunan ve onlar tarafından "Muhammed'ül- Emin" olarak bilinen, okuma yazması olmayan bir ümmi olarak biliniyordu.¹ İşte bu noktanın kurama göre açıklaması şöyle belirtilebilir:

Şekil 7: Bir Hedef Kitle Olarak Müşriklerin Zihinsel Durumlarını Gösteren Üçgenler

¹ 7.A'raf:158

Birinci durum Kur'an'ın ilk muhataplarına indiği dönemdeki, özellikle müşriklerin ileri gelenlerinin zihinsel durumunu yansıtmaktadır. Onların Hazreti Muhammed'e karşı tutumları olumlu (+), onların gözünde Hz Muhammed'in Kur'an ayetlerine karşı tutumu olumlu (+), ancak Allah katından bildirilen ilahi gerçeklere yani vahyin muhtevasına karşı tutumları olumsuzdu. (-).

Kuramda da geçtiği gibi (+) (+) (-) durumu dengesiz bir durumdur. Yani bu durum müşrikleri rahatsız eden bir durumdu. Hz Ebubekir ve diğerleri bu dengesiz durumdan tıpkı Allah'ın istediği şekilde ilahi gerçeklerle ilgili tutumlarını olumlu hale getirerek yani İslam'a geçerek kurtuldular. Ancak diğerleri için durum hiç de böyle olmadı . Bunu dengeli hale getirmenin yolunu iletişim engelleri başlığı altında anlatılan durumlardan birine girerek buldular. Allah'a karşı tutumları yine olumlu (+) olarak kaldı, ancak kendileri tarafından emin, güvenilir bildikleri peygamberi yani vahiy kaynağının ikinci yüzünü kötüleme ve reddetme yolunu seçtiler. Şekil 2'deki gibi. Böylece (+), (-), (-) durumu yani onlar için dengeli bir durum ortaya çıktı ve zihinsel dengeye ulaştılar.

Kurama göre, böyle bir durumda yapılacak şey dengenin kaynağın istediği yönde bozmaktır. İşte Allah Teala vahyin içeriğini bu yönde belirlemiş, onların zihinsel dengelerini bozacak ve İslam yönünde yeni bir denge oluşturacak şekilde mesajlara Kur'an'da yer vermiştir. Kur'an ve iletişim kısmında bir çoğu açıklanan bu vasıtaların bir tanesi de yeminlerdir. .

Bilindiği gibi Yeminde maksat emin eden kişinin haber verdiği bir hükmü yeminle te'kid etmesidir. Yemin, hatiplerin, şairlerin, filozofların, emir sahibi zatların, hatta lalettayin herkesin baş vurduğu bir te'kid ve teyid vasıtasıdır. Hadis-i şeriflerde, sahabenin sözlerinde de yeminlere sık sık rastlanmaktadır. ¹

---

¹Abdülbaki Turan, "Kur'an-ı Kerim'deki Yeminler".s112

Özellikle kaynağın güvenilirliği, peygamberliğinin gerçekliği ve ilettikleri hususların doğruluğu konularında muhatapların istenen yönde zihinsel dengelerinin kurulmaları için yemin vasıtasından yararlanılmıştır.

“(Gündüz) görünmeyip (gece) yörüngesinde kaybolan gezegenlere, Kararan geceye, nefes almaya başlayan (ağaran) sabaha yemin olsun ki, bu Kur’an şerefli bir elçinin Allah’tan getirdiği kelamdır. O elçi güçlüdür. Arşın sahibi Allah’ın yanında çok itibarlıdır.O her yerde sözü dinlenen güvenilir bir elçidir. Arkadaşınız Muhammed asla deli değildir.”¹

Görüldüğü üzere bu yemin ifadeleri ve üzerine yemin edilenler, Kur’an’da haşmetli ve belagatli ifadelerle yer almıştır. Bu ifadeler, Onların anlayacağı şekilde, hiçbir yanlış anlaşılmanın olmayacağı net ifadelerdir.

“Andolsun zamana ki, insan gerçekten ziyan içindedir.”²

Menna Halil el-Kattan bu durumu kendi üslubuyla şu şekilde dile getirmektedir: “Hakkı kabul edip nuruna bağlanmasında her ferddeki nefsi yetenek diğerlerinden farklıdır. Üzerine cehalet bulutu çökmüş ve kendisini batılın karanlığı kaplamış olan nefsin kalbi ise, ancak dehleyip sopalamakla ve te’kîd sîgaları kullanmakla hareket edip inkarı şiddetle sarsılır. Hitabette kase arasında kesin delilin girdiği te’kid unsurlarından olup, hasmı inkar ettiği şeyleri itiraf ve kabul etmeye tedricen götürmektedir.”³

Razi ise bu durumu “İnsanlar kısım kısım: bazıları bir şeyi, hakikî ve aklî delillerle kabul ederken, bazıları da hakikî ve aklî delillerden istifade edemeyip, ancak iknaî şeylerden, mesela, bu ayetteki yemin gibi şeylerden istifade eder. Çünkü Hz. Peygamber (sav)’e gelip de, peygamberliğini ve

---

¹ 81.Tekvir:15-22

² 103.Asır:2

³ Menna Halil el-Kattan,*Kur’an İlimleri*.s405

nübüvvetini soran bir bedevî Arap, bu iddianın doğrulanması hususunda, yemin ile yetinmiştir. İşte bu ayette de böyledir” şeklinde izah etmiştir.¹

2. İKNA EDİCİ İLETİŞİMDE İLĞİ VE DİKKAT ÇEKMESİ AÇISINDAN YEMİNLER

Bütün bu anlatılanlar yeminin Kur’an’da bulunma hikmetlerinin bir yönünü oluşturmaktadır. Yani tablonun birinci yüzüdür. Tablonun ikinci yüzü ise yeminlerin Kur’an’ın ikna edici iletişimi sürecinde ilgi ve dikkat çekme işlevini görmesidir.²

İkna edici iletişim sürecinde en başta gelen konu, mesajın bir şekilde hedefe ulaşması yani alıcının mesaja ilgi göstermesi olduğu³ ve alıcının bir mesajı kavrayıp herhangi bir şekilde tepki gösterebilmesi için öncelikle onu algılaması, sonra gönderilen kodları açması ve yorumlamasının gerekli olduğu, sonuçta da bu algılama sürecinin başlayabilmesi için mesajın hedef tarafından fark edilmesi dolayısıyla mesajın ilgi ve dikkat çekici olması gerekliliği önceden anlatılmış ve hatta bir tablo halinde sunulmuştu.⁴ Gerçekten de bu durum ikna ve etkileme amaçlı iletişim açısından önemli bir gerçeğin ifadesidir. Amaç bir yeniliğin getirilmesi, bunun bir önkoşulu olarak da mesajı kavratmaktır. Zira amaç istenen kararın verdirilmesi ve davranışın gerçekleştirilmesidir. Bunun için ilk gerekli olan şey de mesajın alıcının ilgi ve dikkatini çekebilmesidir.

Özellikle sure başlangıçlarında bulunan yeminler, ikna sürecinin başlaması için gerekli işlevi görmekte ve ilgi ve dikkati arkasından gelecek mesajın üzerine çekebilmektedir.

---

¹ Fahrüddin Razi, *Tefsir-i Kebir*. c12. s403

² Veli Ulutürk, *Kur’an-ı Kerim Allah’ı Nasıl Tanıtıyor*. s345

³ Salih Güney, *Davranış Bilimleri*. s347

⁴ bk şekil 4. s52

Kur'an'da 17 sure yeminlerle başlamaktadır. Bu yeminler başta Kur'an'ı ilk kez duyan/ okuyanlar, Kur'an'la ilgili hiçbir bilgisi olmayan kişiler olmak üzere bütün Kur'an muhataplarının ilgilerini yeminlerin arkasından gelecek ifadeye doğru çekmekte, bu ifadenin merak edilmesini sağlamaktadır. Yani, yemini sure başında gören bir kişi mesajın devamını dinlemeye devam edecektir.

“İncire, zeytine, Sina Dağına ve şu beldeye yemin olsun ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşığın en aşığına indirdik.”¹

Bu durumda istenen şey ilk başta mesajın farkına varılmasıdır. Örneğin “(Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki şüphesiz sen peygamberlerdensin. Dosdoğru bir yol üzerindesin”² mealindeki ayette Allah Teala “Hikmetli Kur'an'ın” üzerine yemin ederek Hz. Muhammed'in peygamberliğinin gerçek olduğu mesajına dikkatleri çekmektedir. Muhataptan istenen şey Hz. Muhammed'in Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamber olduğuna tam olarak inanmasıdır. Bu inancın olabilmesi için muhatapın bunu tam olarak kavrayabilmesi, bunun için de mesajın farkında olabilmesi gerekir.

Bu durum özellikle sure başlarında olan yeminler için geçerlidir. Allah Teala, böyle bir başlangıçla surenin tümünün okunmasını sağlayabilmektedir. Bununla birlikte üzerine yemin edilen konular, Kur'an'ın ana konularıdır. Genellikle net ve tam olarak anlaşılabilir hususlar üzerine yemin edilir ve bu tarz yeminlerde çok haşmetli, muhatapı sarsabilecek ifadeler kullanılmıştır.

“Güneşe ve kuşluk vaktindeki aydınlığa, güneşi takip ettiğinde aya, Onu açığa çıkarttığına gündüze, Onu örttüğünde geceye, Gündüze ve onu bina

---

¹ 95.Tin:1-5

² 36.Yasin:1-3

edene, Yere ve onu yapıp döşeyene, Nefse ve ona bir takım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin olsun ki nefsini kötülüklerden arandıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir.¹

Yeminlerin önce genel hatlarıyla ardından iletişim bağlamıyla incelendiği bu bölümde anlatılanları şu şekilde özetlemek mümkündür: Bir hükmün doğruluğunu sağlamada toplumsal bir önemi bulunan yeminler, Kur'anî iletişimin başarılı ve etkin bir hale gelmesini kolaylaştırmaktadır. Bu yeminler vasıtasıyla insanlarda Kur'an mesajına karşı olumlu tutum oluşturulmakta, bu olumlu tutum oluşumunu engelleyecek iletişimsel sorunlar ve iletişimi başarısız hale getiren faktörler ortadan kaldırılmaktadır. Bununla birlikte özellikle Kur'an kaynağının inanılabilirliğini, güvenilirliğini ve saygınlığını artıran mesajların (ayetlerin) yeminle desteklenmesi sonucunda mesaja karşı oluşabilecek direnmelerin de önüne geçilmiş olmaktadır. Ayrıca Kur'an'daki yeminler, hem kendisine hem de kendisinden sonraki ayete (mesaja) dikkat çekerek, merak uyandırarak, ikna sürecine katkı sağlamaktadır.

---

¹ 91.Şems:1-10

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İLETİŞİM AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DEKİ MESELLER

Kur'an'da alimlerin dikkatini çeken ve pek çok alimin ilgilendiği konulardan biri de mesellerdir. Bu konu tefsir usulü açısından incelendiği gibi, belagat kitaplarına da yerleşmiş, onunla ilgili bütün kavramlar uzun uzadıya incelenmiştir. Ayrıca bu konu eğitim açısından da incelemeye tabi tutulmuş, eğitim için ne kadar önemli olduğu hususunda uzun açıklamalar yapılmıştır

Maverdi meselle ilgili olarak şöyle demektedir: “Kur'an'ın önemli bir ilmi de, emsal ilmidir. Alimler, emsalle meşgul oldukları halde temsil edilen bilmediklerinden, bu konuda bir gaflet içindedirler. Çünkü temsil edilen olmaksızın, tek başına emsal, gemsiz at, yularsız deveye benzer”. İmam Şafii, emsali, müçtehidin bilmesi gereken Kur'an ilimleri arasında sayar, ayrıca müçtehidin, Allah'a itaate, masiyetten sakınmaya delalet eden emsalin, hangi gaye ile söylendiğini bilmek zorunda olduğunu belirtir.¹

Bu bölümde öncelikle meseller genel anlamda incelenecek, arkasından da bu konunun iletişim açısından görünümü anlatılacaktır.

A.GENEL HATLARIYLA MESELLER:

1.MESEL KAVRAMI

Meseller kelime olarak Kur'an'da yer alan bir kavramdır ve

“Bu Kur'an'da, insanlara biz, her türlü meseli sergiledik”² ifadesine denk anlatım Kur'an'da dört kez geçmektedir.³

Mesel, misl, mesil (مثل) kelimesi, arap lughatında benzemek, söz, sıfat, hüccet, delil vs. gibi çeşitli manalara gelmektedir.⁴ Alimler mesel, misl, mesîli; lafız ve mana bakımından ; şebeh, şibh ve şebîh gibi görür.⁵

¹ Suyuti, *el-Itkan*.c2s337

² 17.İsra suresi:89; 18.Kehf Suresi:54. 30.Rum Suresi:58, 39.Zümer Suresi:27.

³Turan Dursun,*Kur'an Nedir?* s

⁴ Ragıb el-İsfahani,*el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*. s478; İbn Manzur,*Lisanu'l-Arab*.m-s-l maddesi.c11 s610-611. Menna Halil el-Kattan,*Kur'an İlimleri*.s392-394.

⁵ İbn Manzur.age.c11s610; Menna Halil el-Kattan.age.s392

Bu kavramın iletişim sözlüğündeki karşılığı “benzerlik, görüntü, kopya, model; bir şeyin veya birinin bir şey ya da biri tarafından birine temsili” dir ve bununla üçlü bir ilişki dile getirilir.¹

İstilah yönünden ise mesel, manaya daha açıklık ve canlılık kazandırmak maksadıyla aralarında benzerlik bulunan iki şeyden birini diğerine benzeterek anlatılan sözlerdir. Çoğulu emsaldir.²

Durumu hayret verici kıssa ve hale de mesel denilmiştir: Kur’an-ı Kerimdeki Ayetlerden bir çoğunda mesel lafzı bu anlamda tefsir edilmiştir:

“Müttakilere vaadolunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen süttten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır.”³ Bu ayette “meselü’l-cenne”den maksat; cennetin hayret edilen öyküsü ve niteliğidir.⁴

Meseller belagat ilimlerinden beyan ilmi içerisinde zikredilir. Beyan, “Mukteza-yı hale (yerinde söz söylemeye) riayet şartıyla, konuşmacının kastettiği herhangi bir manayı, delaletle bazısı bazısından daha açık olan çeşitli yollarla arzetme melekesini kazandıran belagat ilmi”dir.⁵ Beyan ilmi ile bir manayı çeşitli yollarla izah eder ve başlıca konuları mecaz, istiare, temsil ve teşbihtir.⁶ Beyan ilmi, mananın farklı üsluplarla, çeşitli yollarla ifade edilmesidir. Bir terzi, elbiseyi farklı tarzlarda, modellerde dikedildiği gibi, belığ bir kişi de, aynı manayı çeşitli şekillerde anlatabilir. Mesela, “Ahmed’in uykusu var” ifadesi, “Ahmed’in gözünden uyku akıyor” şeklinde bir mecazla;

---

¹ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*.s328-329

² Ragıb el-İsfahani, age.s478. İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*..c11.s610-611 İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*.c1s392 Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s392-394 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*.s174; Şevki Saka, *Davet Metodu*.s133

³ 47.Muhammed:15

⁴ Menna Halil el-Kattan.age.s393

⁵ Nasrullah Hacımüftüoğlu. *İcaz ve Belagat Deyimleri*.Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınevi. Erzurum: 2001.s42

⁶ Celaleddin Muhammed Kazvini. *Telhis:Kur’an Edebiyatı*.Çev:Mehmet Fahreddin Dinçkol. Ebrar Yayınları.İstanbul:1990.s115

veya, “Ahmed herhalde dün gece beşik sallamış” şekline bir kinayeye anlatılabilir. Hepsi de Ahmed’in uykusu olduğunu gösterir. ¹

Beyan ilmi içerisinde zikredilen mesellerin tefsir kaynaklarındaki tanımları ve özellikleri incelendiğinde onun belagat ilmindeki teşbih, istiare, temsil, irsal-i mesel e içeren geniş kapsamlı bir kavram olduğu ve Kur’an’da çok sık kullanıldığı görülmektedir. İşte bu yüzden Kur’an-ı Kerim’deki meselleri tam olarak kavramanın yolu bu kavramların hepsinin incelenmesinden geçmektedir.

TEŞBİH:

Teşbih ile bir şeyin benzeri kastedilir. ² Yani teşbih bir şeyi bir şeye benzetmektir. Teşbih temsilden de addedilmiştir. İki veya daha fazla şeyin, bütün vasıflarda değil de bir veya daha çok vasıfta birleşmesi şeklinde tanımlanır. Teşbih bir şeyin vasfedicilerindedir ve teşbih sayesinde bir şey tam manasıyla ifade edilir. ³

Edebiyatta teşbih, sözün etkisini artırmak için aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından zayıfının kuvvetliye benzetilmesidir. ⁴

Teşbih “Nilin suyu, Fırat’ın suyu gibidir” şeklinde bir hakikati belirtebileceği gibi, “Türk askeri aslan gibi cesurdur” ifadelerindeki benzetmeler gibi mecazi bir anlamı da ifade edebilir. ⁵

Teşbihin 4 unsuru vardır:

1. Müşebbeh, yani benzeyen
2. Müşebbehü bih, yani benzetilen.

¹ Şadi Eren, *Kur’an’da Teşbih ve Temsiller*. Işık Yayınları. İstanbul:2002.S15

² İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*.c11.s610.TDK Sözlüğü.c2s1464

³ Zerkeşi, *el-Burhan*.c3s414

⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.c8s327

⁵ Nasrullah Müftüoğlu, *İcaz ve Belagat Deyimleri*.s160

3. Vech- i şebah, yani benzetme ciheti.
4. Edat- ı Teşbih :gibi,kimi, sanki, meğer ki, güya, tıpkı,adeta,benzer teşbih edatlarına örnek olarak verilebilir.

“Avcı kurnazlıkta tilki gibidir” teşbihinde, “avcı” müşebbeh, “tilki” müşebbehün bih, “kurnazlık” vech-i şebah, “gibi” ise benzetme edatıdır.

Teşbihte benzetme edatı ile benzetme yönü zikredilmezse, “teşbih-i belîğ”, benzetme edatı belirtilmezse “Teşbih-i müekked”, benzetme yönü bulunmazsa Teşbih-i Mücmeldir. Teşbihteki 4 unsurun da zikredildiği teşbih ise “teşbih-i mufassal olarak isimlendirilir.”¹

Teşbih manayı canlı bir şekilde zihne yaklaştırır. Hem günlük hayatta ve hem de edebiyat alanında sıkça teşbihlerle karşılaşılır.²

Kur’an’da pek çok teşbih bulunmakta ve bu teşbihler pek çok işlevi yerine getirmektedir. Bunlar:

- 1.Teşbih, duyuların erişemeyeceği bir şeyi erişebileceği bir hale getirir.

“İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder. Nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanı başında da Allah’ı bulmuştur.”³

- 2.Vuku bulmamış bir şeyi vukuat sahasına çıkarır.

“Dünya hayatının hâli, ancak gökten indirdiğimiz bir yağmurun hali gibidir ki, insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır. Nihayet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zinet ve güzelliklerini

---

¹Nasrullah Hacımuftüoğlu, *İcaz ve Belagat Deyimleri*.s160-162. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. c8s327

²Şadi Eren,*Kur’an’da Teşbih ve Temsiller*.s30

³24.Nur:39

alıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufa) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, geceleyin veya güpegündüz ansızın ona emrimiz (afetimiz) geliverir de, bunları, sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolunmuş bir hâle getiririz. İşte düşünen bir toplum için, âyetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz.”¹

3.Apaçık bilinmeyen bir şey teşbih yoluyla açıkça bilinen bir hale gelir.

“Tevrat’la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah’ın âyetlerini inkar eden topluluğun hali ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.”²

4.Teşbihle genelde sıfatta zayıf olanı sıfatça ondan daha kuvvetli olana benzetilir.³

“Denizde yüce dağlar gibi yükselen gemiler de O’nundur.”⁴

İSTİARE

İstiare sözlükte bir şeyi anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma, eğretileme olarak geçmektedir.⁵ Edebiyatta istiare bir kelimenin manasını geçici olarak bir kelimenin yerinde kullanma sanatıdır. Başka bir ifade ile kendi anlamında kullanılmayan sözdür. İstiare teşbihin kısaltılmış halidir. O da bir benzetme ifade eder.⁶

Bu adam hayatının sonbaharında derken sonbahar kelimesi yaşlılığı anlatan bir istiaredir.⁷

---

¹ 10.Yunus:24

² 62.Cuma :5

³ İsmail Karaçam,*Sonsuz Mucize Kur’an*.s364

⁴ 55.Rahman 24

⁵ TDK. Sözlüğü. İstiare maddesi.c1s722.Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.c5s26

⁶ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.c5s26.Nasrullah Müftüoğlu, İcaz ve Belagat Deyimleri.s90

⁷ TDK. Sözlüğü. İstiare maddesi.c1s722

İstiare teşbih unsurlarından birinin söylenmesiyle yapılır ve teşbihten farklıdır çünkü teşbih edatı bulunmaz. Benzeyen (müşebbeh) ve kendisine benzetilenden (müşebbehi bih) sadece birisi bulunur. Teşbihte ise, hem benzeyen hem de benzetilenin bulunması gerekir. Teşbih edatı ise bazen bulunur, bazen bulunmaz. İstiareye ifadeye güzellik katması için başvurulur.¹

“Bu kitap otuz yolda bestelendi” ifadesi “otuz yılda yazıldı” demekten çok daha engin manalar ifade eder. Bu engin manalara bizi kanatlandıran, cümledeki “bestelendi” kelimesidir. “bizim oğlan zeka tarlasını nadasa bırakmış” cümlesi zeka kapasitesinin kullanılmamasını latif bir şekilde anlatır. Bu letafeti kazandıran “zeka tarlası” istiaresidir.²

Kur’an’da istiare sanatı pek çok yerde kullanılmıştır.

“Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile, neredeyse aydınlatacak (kadar berrak) tır. Nur üstüne nur. Allah dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah insanlar için misaller verir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir”³ mealindeki ayette “Nur” kelimesinde istiare bulunmaktadır. Allah “göklerin ve yerin nurudur” demek, “Allah gökleri ve yerleri aydınlatan nurun yaratıcısıdır, göklerin ve yerin nurunun sahibidir” gibi manalara gelir.⁴

Aynı şekilde Meryem Suresi’ndeki

“O şöyle demişti: “Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım” ayetinde Burada saçın yavaş yavaş ağarıp tamamen renk

¹ Kazvini,*Telhis:Kur’an Edebiyatı*.s116; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. c5s26; Nasrullah Müftüoğlu, *İcaz ve Belagat Deyimleri*.s90

² Şadi Eren, *Kur’an’da Teşbih ve Temsiller*.s34

³ 24.Nur :35

⁴ Veli Ulutürk,*Kur’an’da Temsili Anlatım*.s70

değişimine işaret için istiare yapılmıştır. Hakikatte “واشتغل” alevlendi lafzı ateş için kullanılır. ¹

Aynı şekilde Furkan Suresi'ndeki, “O, geceyi size bir örtü, uykuyu istirahat zamanı ve gündüzü de hareket ve çalışma vakti yapandır”² mealindeki ayette Allah Teala elbiseyi örtü manasında kullanmıştır. ³

TEMSİL

Temsil bir şeyi belirgin özellikleri ile yansıtmak, göz önünde canlandırmak şeklinde gerçekleştirilen bir sanattır. ⁴ Teşbih temsili kapsayan bir kavramdır. Mesela, alim birisi hakkında “o bir deryadır” sözü teşbihtir. “O, hem yakındakilerin hem de uzaktakilerin istifade ettiği bir denizdir. Yakındakiler denizin cevherlerinden, uzaktakiler de bulutlarından istifade ederler” sözü ise bir temsildir. ⁵

Temsili bir nevi sembolik anlatım olarak görebiliriz. Mesela, ilim nur ile, cehalet karanlık ile, bilginler yıldızlarla, nifak bukelemun ile, cesaret aslan ile... sembolize edilir. Bunlara baktığımızda, benzetilen şeylerin benzeyen şeyleri hatıra getirdiklerini görürüz. ⁶

Abdulkahir Cürcani, “Esraru'l-Belağa” isimli eserinde, temsilin etkisini şu şekilde açıklamaktadır:

“Temsil, manaya bir elbise giydirir. Onun kıymetini artırır. Manayı daha parlak yapar. Nefisleri kendine çekme hususunda kuvvet sağlar. Kalpleri kendine davet eder. Kalbin en uzak köşelerinden o manalara doğru bir akış başlar ve İnsanın tabiatını, o manalara boyun eğdirir.

---

¹ Cüneyt Eren, *Kur'an-ı Kerim'de Edebi Sanatlar*.s86

² 25.Furkan 47

³ Tayyip Okiç, *Ders Notları*.s90

⁴ TDK Sözlüğü.temsil maddesi.c2s1451

⁵ Şadi Eren, *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller*.s39

⁶ Şadi Eren. *age*.s57

Temsil övme (medh) için olursa, bu temsil, söz konusu manaları daha parlak, daha azametli yapar. Nefisteki etkisi daha büyük olur, istekleri daha fazla tahrik eder. Övmeyi daha hızlı gerçekleştirir. Bu, dillere daha kolay, Kalblerin münasebeti daha layık olur.

Temsil ayıplama (zem) için olursa, onun dokunması daha acıtıcı, dağlaması daha yakıcı, incitmesi daha şiddetli olur.

Temsil delil (hüccet) için olursa, burhanları daha nurlu, üstün gelmesi daha kahredici, beyanı daha açık olur.

Temsil iftihar için olursa, öne geçirmesi daha çabuk olur. Dili daha yaman olur.

Temsil özür beyan dilemek için olursa, kabulü reddinden daha yakın olur, kalpler için daha cazip, karanlıkları rahatlatmayı daha rahat gerçekleştirir. Gazabı daha çabuk giderir, düğümü daha kolay çözer.

Temsil vaaz için olursa, sinelere daha şifalı, düşünmeye daha etkili, tebliğ ve sakındırma daha etkili olur. Gayeyi gösterir, hastayı iyileştirir, susuza şifa olur.¹

Kur'an-ı Kerim, meselelerini anlatırken sıkça temsiller verir. Kelamın medih, zem, delil getirme, öğüt verme gibi kısımlarında getirilen temsiller, sözün tesirini artırmakta, güzelliğini ziyadeleştirmektedir. Mesela, Kur'an-ı Kerim, sahabenin överken için şöyle bir ifade kullanır:²

---

¹ Abdulkahir Cürçani,*Esraru'l-Belaga*.(tahkik:H.Ritter). Matbaatu Vezareti'l-Maarif.İstanbul:1954. s92-96

² Şadi Eren, *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller*.s44

“Onların hali bir ekine benzer ki, filizini çıkarmış, derken onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış, ardından gövdesi üzerinde doğrulmuş, ekincilerin hoşuna gidiyor...”¹

Temsil ile delil getirmek de Kur’an’da sıkça görülen bir durumdur. Mesela, öldükten sonra dirilmek meselesinde, ilk yaratılış sıkça nazara verilir. Bu tarz ifade, bu derin meseleye kuvvetli delil olur, akılları ikna eder.

“Göklerde ve yerde kim varsa yalnızca O’na âittir. Hepsi O’na boyun eğmektedirler. O, başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayacak olandır. Bu O’na göre (ilk yaratmadan) daha kolaydır.⁴ Göklerde ve yerde en yüce ve eşsiz sıfatlar O’nundur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²

“Kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: “Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek? De ki: “Onları ilk defa var eden diriltecektir. O her yaratılmışı hakkıyla bilendir.”³

Bununla birlikte verilen öğüt, temsille desteklenirse daha kalıcı ve etkileyici olur. ⁴ Hz Lokman oğluna seslenmesini konu alan ayette olduğu gibi, “Yürüyüşünde tabii ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini herhalde eşeklerin sesidir!”⁵

İRSAL-İ MESEL (MESEL DARBETME)

Belagat ve tefsir kitapları tarandığında mesel ile irsal-i meselin karıştırıldığı, birbirinin anlatılıp diğerinin kastedildiği görülmektedir. Bununla birlikte yapılan açıklama ve çalışmalarda da meselin alanının daraltılıp irsal-i mesel gibi gösterilmesi durumu söz konusudur. Böylesine bir durum,

---

¹ 48.Feth 29

² 30.Rum:26-27

³ 36.Yasin:78-79

⁴ Şadi Eren, Kur’an-ı Kerim’de Edebî Sanatlar .s47-48

⁵ 31.Lokman :19

meselenin iyice anlaşılıp tanımlanmasında bazı sakıncalar ortaya çıkarmaktadır. Bunu önlemek adına şöyle bir açıklama yapmak uygun düşecektir:

Bugün mesel daha çok irsal-i mesel yerine kullanılır olmuştur. İrsal-i mesel, lügatte örnek alınacak söz, atasözü ¹, edebiyatta ise bir kaideye göre söylenen söz anlamına gelir. Yani başka bir şeye delalet etmek üzere söylenen, zahiri manasıyla kullanılmayan öğretici, ahlakî, eğitici sözdür. ² Başka bir ifade ile İnsanlar arasında nakledilip dolaşan ve kendisiyle, hakkında nakil yapılanın hali, kendisi için söylenenin haline benzetmek kastedilen yaygın sözdür. ³

İrsal-i mesel anlamındaki mesel ve temsil, aslında aynı kökten gelir. Her mesel, aynı zamanda bir temsildir. Ancak her temsil mesel değildir. Temsil şöhret bulup yaygınlaşınca mesel olur. ⁴

İrsal-i mesel , vaktiyle bir olay veya tecrübe münasebetiyle söylenmiş olup, “atalar sözü” diye dilden dile dolaşan güzel sözlere denir. “sütten ağzı yanan yoğurdu üfler de yer” sözü böyle bir irsal-i meseldir. Bunlara “kamin emsal” diyenler de olmuştur.⁵ Bir konunun önemini belirtmek, durumunu yüceltmek veya küçültmek için mesel irad edilir.⁶

İşte bütün bu sanatlar Kur’an ilimleri içinde “Mesel” başlığı altına alınmış, örnekler de buna dayalı olarak bütün bu sanatları yansıtan ayetlerden seçilmiştir.

---

¹ TDK Sözlüğü.c2 s1012

² Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.c6.s27

³ Menna Halil el-Kattan,*Kur’an İlimleri*.s393

⁴ Kazvini,*Telhis*.s128.İbn Kesir,*Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*. c1s392

⁵ M.Hamdi Yazır,*Hak Dini*.c1s243-244

⁶ İbn Kesir,*Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*.c1s391

2.KUR'AN- I KERİM'DE MESEL ÇEŞİTLERİ

Suyuti ve onunla ayrıntı doğrultuda düşünen alimler Kur'an'daki açık ve kapalı olmak üzere ikiye ayırır, bu ikisine ilave olarak Kur'an'dan mesel haline gelen ayetleri de mesel çeşitleri içinde zikrederler.¹

2.1.ZAHİR (AÇIK) MESELLER:

Buna Emsâl-i Musarraha, Darb-ı mesel yönü açıkça zikredilen mesel de denilir. Kendinde mesel lafzı açıkça zikredilen veya teşbihe delalet eden mesellerdir. Bunlar, Kur'an'da çoktur.²

“Onların durumu, tıpkı şuna benzer ki (aydınlatmak için) bir ateş yakmak istedi...”³ ayetidir.

Allah bu ayette münafıklara, ateş ve yağmur gibi iki mesel getirmiştir.⁴ Zira hak davet gelince münafık ve kafirlerin tutumu bu meselle anlatılmak istenmiş, Onların kafir ve münafıkların tam ihlasla iman edip, garazsız, ivazsız müminler cemaatine katılarak bu dehşetli ve sıkıntılı hallerden kurtulmalarına bir teşvik için böyle bir mesel kullanılmıştır.⁵

Kur'an'da riya için malını harcayanlar, kaypak kayalara,⁶ kafirlerin amelleri serap görmeye,⁷ ya da fırtınalı bir gündeki şiddetli rüzgarın savurduğu küle, hak yağmura batıl yağmurun getirdiği sel üzerindeki köpüğe⁸ benzetilir.

¹ Suyuti,*el-Itkan.c2.s338*. Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri.s396*; İsmail Cerrahoğlu,*Tefsir Usûlü.s175-176*; Mehmet Sofuoğlu,*Tefsire Giriş.s104*.Turan Dursun,*Kur'an.s64*

² Suyuti,*el-Itkan.c2.s338*.Menna Halil Kattan.age.s396

³ 2.Bakara:17

⁴ Suyuti,*el-Itkan.c2s338*

⁵ Veli Ulutürk,*Kur'an'da Temsili Anlatım*.İnsan Yayınları.İstanbul:1995.s38-39

⁶ 2.Bakara:274

⁷ 24.Nur 39-40

⁸ 13.Ra'd:17

Seyyid Kutup riya için malını harcayanların kaypak kayalara benzetildiği ayetle ilgili olarak şöyle bir tabloyu betimlemektedir: “Burada üslup dinleyicinin tahayyülüne sert, düz bir taş parçası getiriyor. Örtüsü ince bir toprak, bakılınca verimli zannediliyor. Ne var ki bir sağanak yağmurun yağmasıyla, verim ve nema yerine -semanın desteği olduğunda arzın huyu olduğu üzere- birden götürüldüğü gibi onu kupkuru, çırılçıplak bırakıyor. Onu örten, ürün ve verimlilik hayalleri kurdurtan o hafif tabaka çekip yok olup gidiyor.”¹

Tefsir alimleri mesellerin yer aldıkları ayetleri hikmetleri ve içeriğinin güzellikleriyle işlemişlerdir.

Örneğin Suyuti Katade'nin şu sözünü nakleder:

“O, gökten su indirdi de dereler kendi ölçülerince dolup aktı ve sel üste çıkan köpüğü aldı götürdü. Süs eşyası veya yararlanılacak bir şey elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de böyle köpük olur. İşte Allah, hak ile batıla böyle misal getirir. Köpüğe gelince sönüp gider. İnsanlara yararlı olan ise yerde kalır. İşte Allah böyle misaller verir.”²

Allah bu ayette şu üç darb-ı meseli, bir meselde toplamıştır. Bir fayda sağlamayan, bereketi bulunmayan köpük, nasıl yok olup giderse, batıl da aynı şekilde yok olup gider. Selden sonra yeryüzünde kalan su, nasıl meraları yeşertip, bereketi artırır ve nebatatı bitirirse, hak da böyledir. Ateşte eritilen altın ve gümüşün posası atılıp, nasıl özü kalıyorsa, hak da böyledir. Ateşe atılan altının posası, nasıl kaybolup gidiyorsa, aynı şekilde, batılda kaybolup gider”.³ Klasik tefsir kitapları meselleri bu tarz yorumlarla ele almışlar, hadis rivayetleri ve alimlerin görüşlerini de bunlara eklemişlerdir.

---

¹ Seyyid Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*.s57

² 13.Ra'd:17

³ Suyuti, *el-Itkan*.c2.s339

Örneğin Bakara Suresi'nde münafıklarla ilgili olarak zikredilen “Onların misali, ateş yakan kimsenin misali gibidir ki, ateş çevresindekileri aydınlatınca, Allah onların ışığını giderdi.Karanlıkların içerisinde görmez bırakıverdi. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar artık dönmezler”¹ mealindeki ayetin tefsirinde İbn Kesir şunları ifade etmektedir:²

“Bu misalin belirtilmesi, Allah Teala onların hidayete karşılık dalaleti satın almalarını, gördükten sonra kör olmalarını; ateş yakan bir kimsenin durumuna benzetmektedir. Adam ateşi yakıp çevresindekileri aydınlatınca, sağından ve solundan onu görenler ateşten yararlanınca ve çevreye alışınca o adam ateşini söndürmüş, şiddetli karanlıkta görmez ve bilmez hale gelmiştir. Buna karşılık sağırdır duymaz, laldır konuşmaz, kördür –ateş olsa da- görmez durumdadır. Bu sebeple o daha önce bulunduğu duruma dönememektedir. İşte hidayete karşılık dalaleti değişen münafıkların doğru yola karşılık eğriyi seçenlerin durumu böyledir. Bu örnekler onların önce inanıp sonra küfretmiş olduklarını gösteriyor.”³

2.2.GİZLİ (KAMİN) MESELLER

Bu mesellere Emsâl-i Kâimine ya da darb-ı mesel yönü kapalı olan mesel de denilir.⁴ Temsil lafzı açıkça belirtilmemiş, kapalı olan mesellerdir.⁵ Başka bir deyişle halk arasında yaygın bazı mesellere, lafızları farklı olmakla beraber manaları tevâfuk eden ayetlerde adeta gizli meseller bulunduğunu farketmişlerdir.⁶ Gizli, remizli ve iymâlî olanlar kabul edilen bu mesellerin herkes tarafından idrak edilemeyeceği söylenmektedir.⁷ Genelde tefsir usûlü

---

¹ 2.Bakara:17

² İbn Kesir,*Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*.c2s198-199

³ Taberi bu ayetin tefsirinde İbn Kesir gibi bir yol izlemiş, ayeti buna benzer bir şekilde açıklamış, ardından da “işte ateşi tutuşturanın ateşi söndükten sonra şaşkın ve aptal bir halde karanlıklar içerisinde kalması gibi Allah da münafıkları şüphe ve ikiyüzlülük karanlıkları içerisinde bocalar vaziyette bırakır” demiştir.Taberi,*Taberi Tefsiri*.c1s134

⁴ Suyuti,*el-İtkan*.c2 s.340

⁵ Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri*.s398

⁶ Ahmet Bulut, “Emsal'ul-Kur'an”.*Uludağ ÜİFD*.Sayı:3. Cilt:3. Yıl:1991.s46

⁷ Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s104

eserlerinde bu meseller Suyuti'nin Maverdi'den naklettiği bir rivayetle aktarılır. bu tür mesellere örnek olarak şu ayetler sıralanabilir:

1. "İşlerin hayırlısı orta olanıdır" sözleri anlamındaki ayetler:

"Bizim için Rabbine dua et de onun nasıl bir sığır olduğunu bize açıklasın." dediler. Mûsâ şöyle dedi: "Rabbim diyor ki: O, ne yaşlı, ne körpe, ikisi arası bir sığırdır. Haydi emrolduğunuz işi yapın."¹

2. Arapların "duyulan, görülen gibi değildir" (yani, bir şeyi gözle görmek, onu duymaktan, doğru bilgi edinmek bakımından daha sağlam ve gerçeğe daha uygundur.) anlamındaki ayet

"Hani İbrahim, 'Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster' demişti. (Allah ona) 'İnanmıyor musun?' deyince, 'Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için' demişti. 'Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.'" ²

3. "Ne ekersen onu biçersin" sözleri

"İş, ne sizin kuruntunuza, ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. Kim kötü bir iş yaparsa onunla cezalandırılır. O kendisine Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilir" ³ anlamındadır.

4. "Canın yanınca anlarsın" anlamındaki ayet

"Onlar seni görünce ancak eğlenceye alırlar. 'Allah'ın peygamber olarak gönderdiği adam bu mu? Biz, ilahlarımıza sımsıkı sarılmasaydık

---

¹ 2.Bakara:68, 25.Furkan:67, 17.İsra:110,17. İsra:29

² 2.Bakara:260

³ 4.Nisa:123

neredeysse bizi ilahlarımızdan uzaklaştıracaktı' (derler.) Onlar yakında azabı gördükleri zaman yolca kimin daha sapık olduğunu görecekler.”¹

5. “Zalime yardım eden zulme uğrar” anlamındaki ayet

“Şeytan hakkında, 'Her kim onu dost edinirse mutlaka o kimseyi saptırır ve onu cehennem azabına sürükler' diye yazılmıştır.”²

İşte bu ayetlerin manaca mesellere müşâbih olanlarına Gizli Mesel denilmiştir. Kamin meselden kasıt, insanlar arasında yer etmiş bazı sözlere yani atasözleri, vecizelere uygun ayetler ya da ayetlerde geçen ifadelerdir. Yani insanların ürettikleri ve deneyimlerini yansıtan sözlerin Kur'an'dan karşılığı olan ifadelerdir. Ancak Bazıları bunların gerçek mesel olmadığını söylemektedir.³

Kattan'a göre bunlar, îcaz bakımından güzel manalara delalet ederler ve benzerlerine nakledildikleri zaman etkili olurlar.⁴

2.3.KUR'AN'DA MESEL HALİNE GELEN LAFIZLAR

Başlıktan da anlaşılacağı üzere Kur'an' dan alınmış, yeri geldikçe îrâd edilen, îrâd mahalli belirlenmiş, zamanla hakiki mesel haline geçmiş ayetlerdir.⁵

“Deki: Herkes kendi tabiat ve mizacına göre iş yapar.”⁶

“İsteyen de aciz istenen de”.⁷

“İyiliğin mükafatı iyilikten başka mıdır?”⁸

---

¹ 25.Furkan:42

² 22.Hac:4

³ Ahmet Bulut, “Emsal'ul-Kur'an”.s74

⁴ Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri*.s398

⁵ Ahmet Bulut.agm.s45

⁶ 17.İsra:84

⁷ 22.Hac:73

⁸ 55.Rahman:60

Kur'an nazil olmasıyla beraber, mü'minlerin kalb ve gönüllerinde, hayat ve hafızlarında mühim bir yer işgal etmiştir. Günlük hayatlarında iç içe oldukları bu mukaddes kitabın ayetleri dillerinde bir zikir unsuru olmuş ve zamanla içinde buldukları hale uygun olarak bazı ayetlerini de temessülen kullanmışlardır. Bu ayetler de zamanla yaygınlaşarak mesel haline gelmiştir. Mesel haline gelen bu ayetlerin bir kısmı doğrudan doğruya klasik mesel kitaplarında yer aldığı gibi, bir kısmı da edebî eserlerde bazen ne için istimal edildiklerini de verilerek zikredilmiştir.¹

Alimler, "mürsel meseller" diye adlandırdıkları bu çeşit ayetlerin, mesellerin kullanıldığı gibi kullanılmasının hükmü ne olduğunda ihtilaf etmişlerdir.²

Bazı alimler bunu, Kur'an'ın edebinden dışarı çıkmak olarak görmüşlerdir. Diğerleri de bir kimsenin, Kur'an ile ciddi olarak darb-ı mesel söylemesinde bir sakınca yoktur, görüşündedir. Mesela, bir felaket veya musibet inip, insanlar tarafından onun giderilmesi sebeplerinden ümit kesildikten sonra şiddetle üzülenek:

"Onu (vaktini) Allah'tan başka açığa çıkaracak yoktur"³ demesi veya fasid bir mezhep sahibi adamlarla konuşup onu kendi batıl mezhebine uydurmaya çalışması üzerine adamın,

"Sizin dininiz size benim dinim de banadır"⁴ demesinde herhangi bir sakınca yoktur. Asıl mahzurlu olanın "bir kimsenin, üstünlük, fesahat ve maharet göstermeyi kastetmeye çalışıp, hatta şaka biçiminde Kur'an ile darb-ı mesel söylemesi"⁵ dir. Başka bir deyişle ayetlerin hezeliyat için kullanılmak kaydıyla mesel olarak istimalinde mahzur görülmemiştir.⁶

---

¹ Ahmet Bulut, "Emsal'ul-Kur'an".s45

² Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri*.s401

³ 53.Necm:58

⁴ 109. Kafirun :6

⁵ Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri*.s401-402

⁶ Ahmet Bulut, "Emsal'ul-Kur'an".s45

Mesellerin faydası konusunda İslam alimleri çeşitli fikirler öne sürmektedir: Bazı alimler mesellerin faydasını “ahlaki bir eğitim çıkarmak, tembih ve teşvik etmek”¹ olarak görürken Zemahşeri bu faydayı, “gizli manayı keşfetmek, tasarlanan manayı müşahhas hale getirmek”² olarak ifade etmektedir. Şeyh İzzettin Allahu Teala Kur’an’daki emsali, ibret ve nasihat almak üzere zikrettiğinin üzerinde durur ve Kur’an’da ahkama delalet eden mesellerin bulunduğunu, emsallerin sevaptaki farklılığı, amelin zayi olması, medih, zem, teşvik, tezkir, va’z, ikâb, mükafat, , ta’zim ve tahkir veya benzeri hususları içerdiğini söyler.³

Eğitimciler de mesellerden faydalanmakta, isteklendirme veya nefret ettirmede, övme veya kötülemede terbiye araçları olarak kullanmaktadırlar.⁴

Kur’an’ da, emsalin zikredilmesindeki hedef, bunların “tezekkür”⁵, “tefekür”⁶ ve “akledilme”⁷ sidir.⁸

B.İLETİŞİM AÇISINDAN KUR’AN’DAKİ MESELLER

Meseller Kur’an iletişimi açısından da önemli bir işleve ve faydaya sahiptir. Araştırmanın bu kısmında meseller, günümüzde iletişim açısından ele alınıp incelenecek ve iletişim açısından önemi üzerinde durulacaktır. İletişim açısından meselleri iki anahtar kavram çerçevesinde incelenecektir:

1. İkna edici iletişimde kavrama
2. Referans çerçevesi

---

¹ Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s104

² Suyuti,*el-İtkan*.s338

³ Suyuti,*el-İtkan*.c2s337; Ahmet Bulut. “Emsal’ul-Kur’an”. s44; İbn Kesir, Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri.c1s392

⁴ Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s403-404

⁵ 14.İbrahim:25

⁶ 59.Haşr:21

⁷ 29.Ankebut:43

⁸ Ahmet Bulut.agm.s44

1. İKNA EDİCİ İLETİŞİMDE KAVRAMA VE MESELLER

İletişiminin ikna edici sürecinde kaynağın sadece dikkat ve ilgi çekmesi yetmez. Hedef kitlede istenen davranışın oluşabilmesi için dikkat ve ilgi çekmekten daha fazlasını gerçekleştirmek gerekir.

İkna edici iletişimin aşamaları

a. ilgi ve dikkat ,

b) kavrama ,

d) kabul yada red ,

e) kaybetme yada saklama ,

f) hareket, davranış yani istenen sonuç ¹ şeklinde sıralandığında dikkat çekmenin ardından kavramanın gelmesi, yani mesajın kavranması, tam olarak anlaşılmasının sağlanması gerekmektedir.

Sürecin ilginin uyarılması ve dikkatin toplanması aşamalarında sonra gelen “kavrama” aşaması, mesajın anlamının çözülmesi olarak tarif olunmuştur. Ancak bu anlamın istenen şekilde oluşması önemli bir durum arz etmektedir. Bunu durumu şu şekilde açıklamak mümkündür:

Etkin ve başarılı bir iletişim için gerekli olan şey -daha önce de açıklandığı üzere- amaçlanan anlam ile dinleyicinin mesajdan anladığı şeyin birbirine benzemesi hatta mümkünse ikisinin örtüşmesidir. Başka bir deyişle mesajın alıcısının mesajı doğru şekilde algılaması, gönderilen kodu istenen şekilde açması ve yorumlaması ve istenen geri bildirim gönderebilmesinin yolu mesajı doğru bir şekilde kavramasından, onda anlatılan her şeyi düzgün bir şekilde anlamasından geçer.

---

¹ Cengiz Anık, *Siyasal İkna*. s:38, Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları Ve Türkiye Gerçeği* s:301

Eğer böyle bir kavrama gerçekleşmezse, mesaj yanlış kavranacak ve sonuç olarak kaynak ile alıcının birbiri ile anlaşması ve iletişimin devamı mümkün olmayacaktır.

Bu istenen netice ise her iletişim faaliyetinde meydana gelmez. İnsanlar farklı psikolojik yapıya sahiptirler ve farklı toplumsal konumları vardır. Bu da onların mesajları farklı şekilde algılamalarına yol açar. Algılamalardaki farklılıkların ortadan kaldırılmasının yolu ise, mesajı mümkün olduğunca onların doğru algılamalarını sağlayacak tekniklerle donatmak ve yanlış algılamalara meydan vermeyecek yöntemleri kullanmaktır. ¹ İşte bu durum “iletişimde hedefin dikkate alınarak iletişim mesajının kodlanması” ilkesinin ifade ettiği şeydir. İletişim sürecinin işleyişinden bahsedilen bölümde de üzerinde durulduğu gibi, bir mesaj, ancak alıcılara ulaşır ve onlar tarafından doğru bir şekilde yorumlanırsa anlamına ulaşmış demektir. ²

Bu gerçeği çok iyi bilen Allah Teala insanların Kur’an ayetlerini doğru olarak anlamalarını sağlamak adına pek çok tekniği kullanmıştır. Bunlardan birisi de mesellerdir.

Meseller “gaibi olanı yani görünmeyeni hazıra yani görülebilecek hale, makulu yani yalnız akılla kavranabilecek durumları mahsusa yani duyularla hissedilebilecek duruma benzetmek ve benzeri benzere kıyas etmekle, manaları zihinde yerleşen canlı bir suret içinde ortaya kalıplardır”. Nice güzel manalar vardır ki meseller ona göz alıcı bir güzellik ve cazibe kazandırmış olur. Bu da nefsin onu kabul etmesine ve aklın onunla ikna olmasına sebep olmuştur. ³

Meseller, Kur’an’ın insanlar tarafından kavranmasını sağlayan en güzel vesilelerdendir. Kur’an, içinde farklı seviyede imana, yaşam tarzına, deneyimlere sahip insanların bulunduğu heterojen bir gruba hitap etmektedir.

---

¹ bk.s36-39

² Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur’an ve İletişim*.s120

³ Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s391

Hitap ettiği herkesin mesajı kavrayabilmesi için, sonucun ne olduğuna dair zihinlerde bir görüntü oluşturan canlı, kolay hatırlanabilir ve çalışanların ilgisini çekebilecek bir dilin kullanılması gerekir. Benzetmeler, örnekler ve mecazi terimler daha samimi ve içten ilişkinin doğmasına yardımcı olur. ¹

Kur'an'da pek çok konu mesellerle bunun oluşması adına anlatılır ve bunlardan çeşitli yönlerden istifade edilir. ² Örneğin Cennet ve cehennem gibi insanların kavramasının çok zor olduğu kavramların daha iyi anlaşılmasını, anlam kargaşasının ve algılama farklılıklarının ortadan kalkmasını sağlayan bir mesel örneğini Muhammed Suresi'nde geçen,

“Müttakilere vaadolunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen süttten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Rablerinden de bağışlama vardır. Hiç bu, ateşte ebedi kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?”³ ayetinde Cennet ve Cehennem tam da muhatapların (özellikle ilk muhatapların) anlayacağı kodlarla yani ifadelerle anlatılmış, böylece muhatabın gerçeği daha kolay algılaması sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu anlatım tarzıyla hitap etme, “Cennet çok güzel, cehennem çok kötü” şeklinde soyut bir anlatımın kullanılmasından çok daha etkilidir.

Taberi bu şekilde Kur'an'da yer eden ayetlerin eğitimsel yönünü ile ilgili olarak şunları söylemektedir: “Allah Teala, bu ayetlerle kendisine ortak koşanlara ve isyan edenlere cehennem azabını hazırladığını bildirerek onları inkarlarından vazgeçmeye teşvik ettiği gibi mümin ve itaatkar kullarına cenneti ve içindeki nimetlerini hazırladığını bildirerek onları ibadet ve itaata teşvik etmiştir”. ⁴

---

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*. s83, 111

² İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*.s174-175

³ 47.Muhammed:15

⁴ Taberi, *Taberi Tefsiri*.c1s150

Görüldüğü üzere Kur'an, muhataplarını ikna etmek için onların bildiği ve anladığı bir dille kendilerine hitap etmiştir. ¹ Yani "hal ne gerektiriyorsa ona göre ifadelerin kullanmıştır. ² Buna ilaveten gerçeği kavratmada bu ifadeleri mesellerle süslemiştir ve manaların göz alıcı bir güzellik ve cazibe kazanması, nefsin onu kabul etmesi ve aklın onunla ikna olması sağlanmış ³ olmaktadır. Böylece sadece insanların bu gerçekleri kavramasıyla yetinmeyip onlara güzellik ve cazibe de katmaktadır. Bunu yaparken de "İnsan psikolojisi süslü ifadelerden ve renkli örneklerden çok hoşlanmaktadırlar. Kitleleri etrafında toplayan hatipler, ilmî konuşan ve tamamen akla hitabeden kişiler değil, daha çok renkli tasvirler ve süslü örneklerle hisse hitabeden kişilerdir." ⁴ ilkesini göz ardı etmemektedir.

İletişimde etkinlik de bunu gerektirmektedir; mesajın eksiksiz ve anlamını kaybetmeden kısaca kodlandığı şekilde alıcıya ulaşmalı ki tam bir iletişime ulaşsın. Bunu yapabilmenin de yolu ulaşılmak istenen amacın mesajlar yardımıyla gerçekleştirilmesi ve mesajın bu amaca yönelik olarak kodlanmasıdır. Yani amaç kaynağın gönderdiği mesajın, alıcı tarafından kodunun çözülüp algılanması değil, mesajın içeriği doğrultusunda alıcının tepkide bulunmasını sağlamaktır. ⁵

İkna edici iletişim çalışmalarında iletilen mesajın kabul edilebilmesi için öncelikle onun kavranması gerekmektedir. Mesajın kavranmaması ikna işleminin istenen düzeyde sona ermesine engeldir. Kavramayan insan, o mesajı kabul etmeyecektir. Bunu Rogers ve Shoemaker'in geliştirdiği "Yeniliklerin Yayılma Modeli" ile izah etmek de mümkündür. ⁶

Bu modele göre yeniliklerin yayılması sürecinde 4 ayrı aşama bulunmaktadır: bilgi, ikna, karar, onay

---

¹ Şevki Saka, *Davet Metodu*.s135

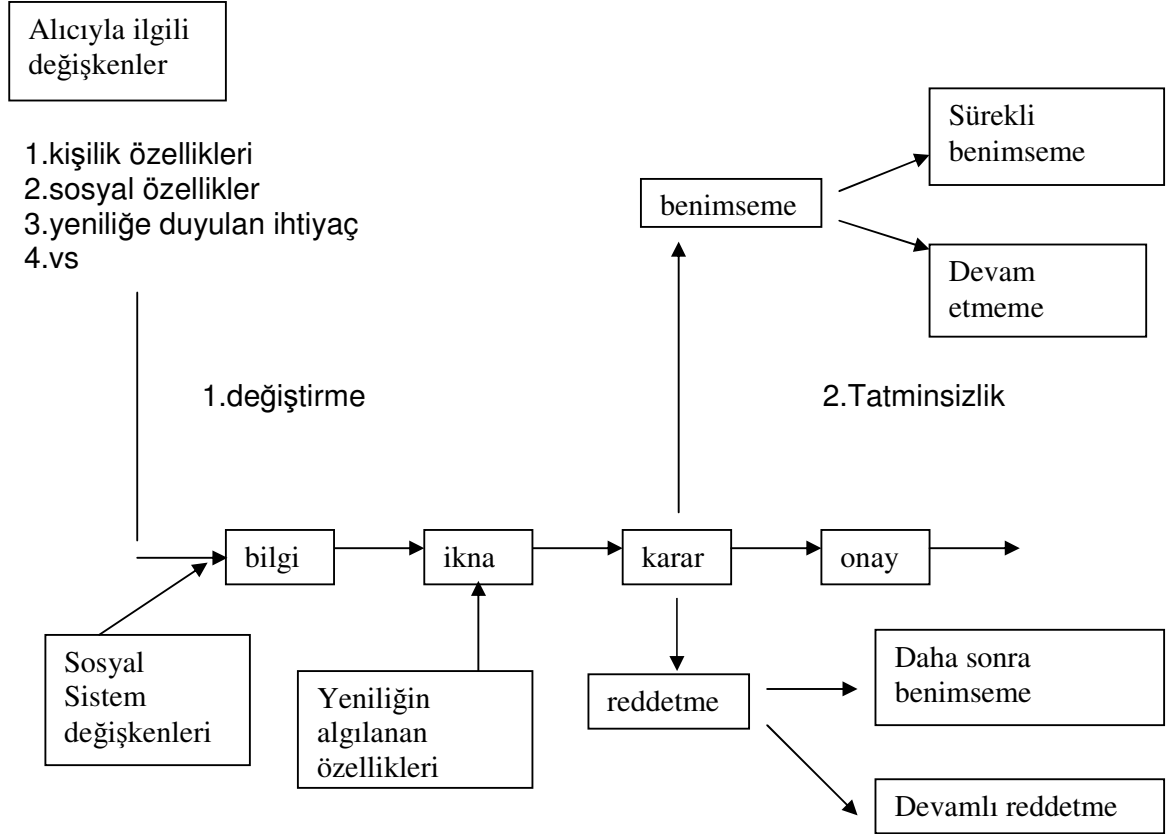
² Şadi Eren, *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller*.s13

³ Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri*.s391

⁴ Şevki Saka. *age*.s133

⁵ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s110

⁶ Denis McQuail, *İletişim Modelleri*.s78

Şekil 8: Rogers ve Shoemaker'in geliştirdiği "Yeniliklerin Yayılma Modeli"

Bilgi aşamasında birey yeniliğin varlığından haberdar olur ve onun işlevleri hakkında bilgi sahibi olur.

İkna aşamasında bireyde lehte ve aleyhte yeniliğe karşı bir tutum oluşturur.

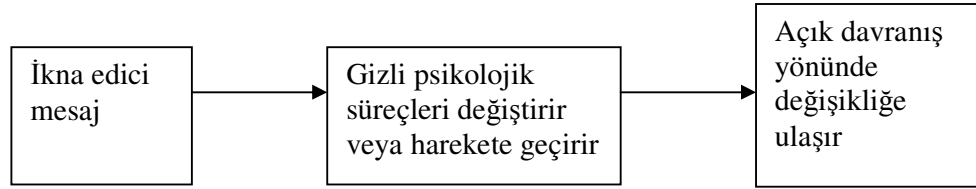
Karar aşamasında birey yeniliği kabul etme veya reddetme önünde seçim yapmak üzere bazı faaliyetlere girişir.

Onaylama aşamasında birey aldığı kararı destekleyecek araştırmalar yapar. Fakat yenilik hakkında aldığı karara çelişkili mesajlar ortaya çıkmışsa

önceki kararını değiştirebilir. ¹

İşte yeniliğin kabulü için gerekli olan ilk şart mesajın alıcısının ikna olmasıdır. Bu ikna olayının olabilmesi için ise yeniliğin alıcı tarafından algılanan özelliklerinin olumlu olması gerekir. Örneğin karmaşıklıkta mümkün olduğunca uzak olması gerekir. Benzerlerinden farklı taraflarının yani nisbî avantajlarının bulunması dahası bu özelliklerinin alıcı tarafından doğru algılanması lazımdır.

Ancak bu şekilde DeFleuer'un kastettiği etkileşim süreci;

Şekil 9: DeFleuer'un Etkileşim Süreci Modeli

şeklinde bir sonuca ulaşacaktır. ²

Bu tarz bir tutum değişimi ve ona dayalı bir davranışın elde edilmesi ikna edici iletişimle gerçekleşir. İkna edici iletişim ise ancak mesajın kavranması ile olacaktır. Ancak bu şekilde bir süreçle yeni durum kabul edilecek ve bu kabul durumunun sürekliliği sağlanacaktır. Aynı şekilde Allah-insan arasındaki iletişimde bunun olabilmesi için, yani kavramanın sağlanması amacıyla meseller etkin bir şekilde kullanılmıştır.

İşte konu tam da burada referans çerçevesi kavramının içine girmektedir. Yani mesellerin işlevini aydınlatacak ikinci iletişim kavramı "referans çerçevesi" dir.

¹ Denis McQuail, *İletişim Modelleri*.s78-79

² Denis McQuail.age.s62

2.REFERANS ÇERÇEVESİ ve KUR'AN'DAKİ MESELLER

Etkin iletişim sürecinin işleyebilmesi için gerekli bir diğer koşul Kaynak tarafından başlatılan İletişim sürecinde alıcının bilgi ve tecrübe alanına giren semboller kullanılması meselesidir. İlim ve hikmette de insanlar arasında farklar bulunmakta, bu da akıl ve zeka gücü konusunda aralarındaki farkı içermektedir. ¹ Verici durumunda olan kimse, alıcı pozisyonunda bulunan kimsenin anlayacağı türden mesaj yollamalı, göndermek istediği mesajı kodlarken kullandığı kelimeleri, rakamları, bedensel işaretleri alıcının zorlanmaksızın anlayıp çözebileceği şekilde seçmelidir. Bu özellikle verici ve alıcının eğitim ve bilgi seviyesinin farklı olduğu durumlarda önemlidir. Kullanılan sembol ve işaretler, mesajı alan kimse tarafından tam çözülemiyor, bilinmiyor veya yoruma tabi tutuluyorsa, yanlış anlama, hatalı iletişim gibi durumlar ortaya çıkacak, haberleşmenin etkinliği ve verimi azalacaktır. ²

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere İletişimin etkinliği, mesajın alıcıya ulaşmasına değil, istenen biçimde ulaşmasına ve onda bir davranış değişikliği yapmasına bağlıdır. Kaynağın aktardığı bilginin alıcıya istenen biçimde ulaşması ve beklenen davranışın ortaya çıkması, mesajın doğru kodlanmasına ve yine kodunun doğru açılmasına bağlıdır. ³ Bunun da referans çerçevesi ile yakından alakası vardır. Referans çerçevelerinin kesiştiği alan ne kadar fazla ise iletişim de o kadar kolay gerçekleşir. ⁴

A.iletişim yok

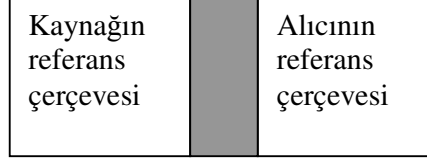
B.iletişim çok az

¹ M.Osman Necati,*Kur'an ve Psikoloji*.s217

² Feyzullah Eroğlu,*Davranış Bilimleri*.s212

³ Hasan Tutar,*Genel İletişim*.s30

⁴ Salih Güney,*Davranış Bilimleri*.s365

C.iletişim çok iyi

Şekil 10:Referans Çerçevesi-İletişim bağlantısını gösteren durumlar

Şekilde referans çerçeveleri ile ilgili 3 durum şekillerle gösterilmiştir. Eğer kaynak ile alıcı referans çerçeveleri hiçbir noktada kesişmiyorsa arada istenen anlamda iletişim yoktur. Bu noktaların bulunduğu alan çok azsa iletişim etkinliği çok azdır bu alanın tamamen kesişmesi imkansızdır ancak alan genişledikçe iletişimi çok daha iyi olacaktır.

Kaynak, alıcıya mesajı gönderirken, beklediği bir davranış vardır. Alıcı mesajı “A”, “B” ve “C” düşüncelerinden herhangi biri şeklinde alabilir. O halde, iletişimin tam olabilmesi için mesajın iyi kodlanması, alıcının mesajı doğru algılaması ve istenen davranışı göstermeye istekli olması gerekir.¹ Bunun için de referans çerçevesinin olabildiğince geniş olması gerekir.

Bir iletişim kaynağı olan Allah Teala da kullarından belli bir davranış düzeninde hareket etmelerini istemekte, bunları da kur'an vasıtasıyla duyurmaktadır. İşte bu noktada Allah Teala'nın referans çerçevesi ile kulunun referans çerçevesinin kesiştiği noktalar olabildiğince geniş olmalıdır. Allah'ın kullarından istediklerini kulların bilebilmesi, onlara en uygun dille anlatılan mesajlarla olabilir. burada muhataba görelilik büyük önem arz etmektedir. Bunu iletişim açısından şu şekilde görmek mümkündür:

Kur'an, herkese hakikati genel bir biçimde göstermek için nazil olmuş olmakla beraber herkes bunu kabul ve ihtiyarda aynı değildir. Böyle olmasına karşın Kur'an'ın indiriliş hikmeti, insanı ilahî vahyin düzeni içerisinde hidayete

¹ Hasan Tutar, *Genel İletişim*.s30

ulaştırmaktır. Öncelikli amaç bu olduğuna göre insanların hepsi de söylenileni anlama da bir olmadığına göre, Kur'an hitabının bütün insanların hislerine hürmet eden bir durumda olması gerekir. Öyleyse hakikatler, insanların tanıdıkları, bildikleri ve ülfet ettikleri sözcüklerle anlatılmalıdır.¹ Allah Teala bunu gerçekleştirmek adına mesel, benzetme gibi vasıtalarla Kur'an'da yer vermiştir. Bununla birlikte gaybı açıklarken, kendisini anlatırken yine hedef kitlesinin anlayacağı tarzda kelimeler kullanmıştır.

Allah Teala kulunu en iyi bilen olduğundan onun anlama ve kavrama için ihtiyaç duyduğu noktaları da en iyi bilendir. Ancak eğer insan allah'ın neden kendisini yarattığını, nerden geldiğini, nereye gideceğini bilemezse, daha doğrusu kavrayamazsa, kendisinden istenen davranış da onun için anlamsız olacaktır. Bu sorunun giderilmesi için yapılacak şey, kaynağın kendisi ve hedefinden bekledikleri hakkında olabildiğince bilgi vermektir. Bunun yolu da referans çerçevelerinin keşiştiği noktaların olabildiğince fazla olmasıdır.

Kul, kendisinin Allah nezdinde nasıl görüldüğünü bilmek isteyecek ancak, kıstas olarak kendi bilgileri buna yeterli olmayacaktır. Eğer Allah Teala muhataba göre hareket etmezse kaynak kendi tecrübe alanına göre, referans çerçevesine göre mesajı kodlayacak, ancak bu kodlar muhatabın referans çerçevesi için hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Örneğin melek ve cin taifesiyle ilgili hiçbir şey bilmeyen bir insanı irşad mesajına ikna etmek için bunlarla ilgili kavramlar kullanılması, mesajın etkinliğini kesecek, iletişimde anında bir kopma meydana gelecektir. İşte bu çerçeveler arası alanın geniş tutulması Allah tealanın mesajlarını onların anlayacağı ve kavrayacağı şekilde kodlamasına, bunu yaparken de mesel gibi, kıssa gibi vasıtaları kullanmasına bağlı olacaktır.²

Zira meseller hem iletişim hem de iletişimin bir şekli sayılan eğitim için çeşitli faydalara sahiptir:

---

¹ Nadim Macit,*Kur'an'ın İnsan-Biçimci Dili*. s.55-56

² şevki Saka,*Davet Metodu*.s135.şadi Eren,*Kur'an'da teşbih ve Temsiller*.s13

- a.anlamaların zihinlere yerleşmesi için duyular dünyasında bir model oluşturur.
- b.uzağı yakınlaştırır.
- c.kapalı manaları açar.
- d.mücerret (soyut) fikirleri, herkesin anlayacağı şekilde müşahhas (somut) hale getirir. ¹

Kur'an'daki meseller, böyle bir çok yönlerden insanların duygularını harekete geçirerek, manaların zihinlerde yerleşmesine yardım etmektedir. ² Böylece anlatılmak istenen bir fikrin, meseller vasıtasıyla anlatılmasında, manaya daha çok canlılık ve açıklık kazandırıldığı görülmektedir. Bunun da insanları düşünmeye sevkedeceği tabiidir. ³

Kur'an'daki mesellerin referans çerçevesi ile ilgisi iki yönlüdür. Allah Teala hem bu yöntemi kullanıp insanların mesajı kavramasını istemiş, hem de meselleri onların anlayacağı ve onlar için anlam ifade eden kodlarla donatmıştır. Bu durum özellikle ilk muhataplar için geçerli bir durumdur. Şöyle ki meseller, hakikatleri açığa çıkarırlar ve gaibi, (görünmeyeni, tanınmayan) hâzır (görünür, bilinir, tanınır) tarzında arz ederler, yani cismani (müşahhas) bir hale getirirler. ⁴

“Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, ‘Alış veriş de faiz gibidir’ demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyararak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah’a kalmıştır. (Allah onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi kalacaklardır. ⁵

---

¹ Muhammed Ali Sabuni,*Safvetü't-Tefasir*.Enşar Neşriyat.İstanbul:1990. c1s65; Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*.s161 M.Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*.s244

² Şevki Saka,*Davet Metodu*.s139

³ Şevki Saka.age.s140; Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*.s107

⁴ Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri*.s402

⁵ 2.Bakara:275

Meseller bunu yaparken de manaya parlaklık ve çekici güzellik kazandıran hissî bir suret içinde onu ortaya koyarlar. ¹

Örneğin cennet altından ırmaklar akan, yemyeşil, içinde hurilerin bulunduğu vs bir tabloya,² Allah katındaki güzel bir söz, kökü yerde dalları gökte olan güzel bir ağaca³, Allah'a karşı nankörlük edenler şiddetli bir rüzgarın savurduğu küle⁴, hevesi peşinde koşanları dilini sarkıtarak soluyan köpeğe benzetilir ve bunlarla misallendirir. Bu tasvirlerde başta ilk muhataplar olma üzere bütün insanların tanıdıkları bildikleri yani referans çerçevelerine uygun cisimler, nesnelere yani kodlar kullanılmıştır.

Temsil olunan şeye rağbet ettirmek için misal verilip, temsil olunan nesne, nefislerin rağbet ettiği şeylerden olur.⁵

“Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”⁶

Aynı şekilde nefret ettirmek için misal verilip, temsil olunan nesne, nefislerin iğrendiği şeylerden olur.⁷

“Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”⁸

---

¹ Menna Halil el-Kattan, *Kur'an İlimleri*.s394

² 13.Ra'd:35, 47.Muhammed:15,

³ 14.İbrahim:24-25

⁴ 14.İbrahim:18

⁵ Menna Halil el-Kattan.age.s.402

⁶ 2.Bakara:261

⁷ Menna Halil el-Kattan.age.s.403

⁸ 49.Hucurat:12

Misal verilip temsil olunan şeyin, insanların çirkin bulduğu sıfatı olur.¹

“Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp da şeytanın kendisini peşine taktığı, bu yüzden de azgınlardan olan kimsenin haberini onlara anlat Dileseydik o âyetlerle onu elbette yüceltirdik. Fakat o dünyaya saplanıp kaldı da kendi heva ve hevesine uydu. Onun durumu köpeğin durumu gibidir: Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi haline bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte bu, âyetlerimizi yalanlayan toplumun durumudur. Şimdi onlara bu olayları anlat ki düşünsünler.”²

Yine benzer şekilde temsil olunanı övmek için misal verilir.³

“Muhammed, Allah’ın Resülüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde halinde, Allah’tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat’ta ve İncil’de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah kendileri sebebiyle inkarcıları öfkelenmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükafat vaad etmiştir”⁴ işte sahabenin hali böyledir. Çünkü işin başlangıcında az idiler. Sonra gelişip kuvvetlenmeye başladılar. Nihayet işleri sağlamaştı.⁵

Ku’an’da meseller, insan, hayvan, nebat, kevnî ve tabiî olaylar ve “masnuat” yani kullanılan aletlerden alınmıştır.⁶ Bu da göstermektedir ki, seçilen örnekler hedef birey ya da kitlenin referans çerçevesine uygunluk arz etmektedir.

---

¹ Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s402

² 7.A’raf :175-176

³ Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s403

⁴ 48.Feth:29

⁵ Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s403

⁶ Ahmet Bulut, “Emsal’ul-Kur’an”.s44

Örneğin Mümin ile kafirin durumunu ortaya koymaya yönelik A'raf Suresi'ndeki "(Toprağı) iyi ve elverişli beldenin bitkisi, Rabbinin izniyle bol ve bereketli çıkar. (Toprağı) kötü ve elverişsiz olandan ise, faydasız bitkiden başkası çıkmaz. Şükredecek bir toplum için biz âyetleri işte böyle değişik biçimlerde açıklıyoruz"¹ mealindeki ayette muhatabın bu ikisi arasındaki farkı iyi anlayabilmesi için toprak örneği kullanılmıştır. Toprak insan tarafından bilinen, tanınan bir nesnedir. Aynı şekilde Bakara Suresi'ndeki "Bu mucizeden sonra kalpleriniz katılaştı. Onlar taş gibi hatta daha da katı oldu. Çünkü öyle taşlar vardır ki, onlardan nehirler fışkırır. Öyleleri vardır ki yarılır aralarından su çıkar. Taşlar vardır ki, Allah'ın korkusundan yuvarlanırlar. Allah yaptıklarınızdan habersiz değil"² ayetinde gerçeği açıklamak için taş örneği seçilmiştir. Taberi bu ayet için şöyle der:"Allah Teala onların kalpleri için bu misali vererek şunu bildirmek istemiştir: Taşlar bile, delilleri gördükleri halde iman etmeyen bu adamların kalbinden daha yumuşaktır. Halbuki Allah Teala onlara akıllara durgunluk verecek deliller göstermiş ve onlara, taşlara vermediği selim bir kalp ve akıl vermiştir. ³ Bununla birlikte Allah Teala "Şüphesiz Allah sivrisineği ve ondan daha üstününü misal vermekten çekinmez" ⁴ ayetinde de görüldüğü üzere Allah Teala insanların inanmaları ve İslam üzere yaşamaları için sineği ve üstü varlıkları örnek vermekten çekinmemiştir.

Kur'an, muhataplarının durumunu nazar-ı itibara alarak vermiş olduğu örnekleri hep onların tanıdığı ve bildiği varlıklardan seçmiştir. Mesela; deve, inek, bal arısı, üzüm, hurma ve zeytin gibi hayvan ve meyvalardan verilen örnekleri Araplar çok iyi bilmekteydiler. Yine Kur'an'ın müşriklerin putlarından, kitap ehlinin ve münafıkların bozuk inançlarından tekrar tekrar bahsederken; ateşe, ineğe ve diğer varlıklara tapanlar üzerinde durmaması, muhatabın durumuna verilen önemi göstermektedir. Mecusilere ve Sabiilere birkaç yerde yalnız temas edilerek geçilmiştir. Çünkü o dönemde Kur'anla bilfiil

---

¹ 7.Araf:58

² Bakara:74

³ Taberi, *Taberi Tefsiri*.c1s240

⁴ 2.Bakara:26

karşılaşan insanların hiç birisi, ateşe veya ineğe tapmazlardı. Ancak doğrudan doğruya muhatap olduğu insanların inancı üzerinde durarak, onların anlayabilecekleri bir üslupla tevhid esasını yerleştirmeye çalışmıştır. Bununla da diğer batıl dinler reddedilmiş oluyordu. Kısacası Kur'an'ın 23 senelik nüzulü sırasında davetine doğrudan doğruya müşrikler, kitap ehli ve münafıklar muhatap olmuşlardır. O bakımdan Kur'an , onların inanç yapısını ele almış, tahlil ve teşhis ederek ıslah etmeye çalışmıştır. ¹

Kur'an'daki mesellerin iki farklı kullanımı vardır:

1.Ya anlatılacak konunun arkasından gelir ve bunu daha fazla kuvvetlendirir, açıklığa kavuşturur:

2.Ya da anlatılacak konu, başlangıçta mesel suretinde gelir². böylece dikkatler konuya çekilerek bilgi akışının başlanmasına daha rahat bir şekilde geçilebilir. El – Cürcanî bu duruma şöyle işaret etmektedir:

“Bilinmelidir ki, alimler şu nokta üzerinde ittifak etmişlerdir: temsil, anlamların peşinden geldiği veya bu anlamlar temsilin sergilendiği yerde özet olarak görüldüğü ve aslî biçiminden temsil suretine döndüğü zaman; bu temsil anlamlara bir görkem ve ihtişam verir, bunların değerlerini yükseltir, kuvvetlendirir, kalpleri bunlara yöneltir, katı kalplilere bir özlem ve tutku verir, onların direncini kırarak yüreklerine sevgi ve aşk yerleştirir. ³

Curcanî'nin bu ifadesi mesellerin iletişimsel işlevini özetlemektedir. Buna ilaveten söylenebilir ki, İlahi gerçeklere kulağını tıkamış, Allah'ın gönderdiği mesaj kendisine ulaşmış ama tepki vermemiş, yani kavrayamamış insanların bulunmasını önlemek adına Allah Kur'an'da mesel vasıtasını yine

---

¹ Şevki Saka,*Davet Metodu*.s86-87

² M.Ahmet Halefullah,*Kur'an'da Anlatım Sanatı*.s196

³ Abdulkahir Curcânî,*Esraru'l-Belaga*.s86

onların bildiği, tanıdığı kodlarla kullanmış, ¹ Böylece yanlış algılama ve değerlendirmelere meydan vermemeyi istemiştir.

Bütün bu anlatılanlar da göstermektedir ki meseller hem etkin ve ikna edici iletişim için kullanılabilir tekniklerdendir. Allah Teala da bu gerçeği atlamamış, en güzel şekilde kullanmıştır. Hatta daha da fazlasını yaparak örnekleri hedef kitlesinin referans çerçevesine göre belirlemiş, onların meseleyi anlaması için en küçük şeyleri bile örnek vermekten çekinmemiştir. Zira Meseller, nefiste çok etkili, vaazda çok tesirli, menetme veya iknada çok kuvvetlidir. Ayrıca Meseller akli şeylerin, insanların dokunabildikleri mahsus suretler halinde görünüp aklın onu kabul etmesini sağlar, bundaki amaç, akla uygun manaların, eğer anlayışa yakın hissî bir surete bürünürse, ancak o zaman zihinde yerleşeceği fikridir. ²

“Tevratla yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah’ın ayetlerini yalanlayan kavmin durumu ne kötüdür.”³ ayetinde Allah’ın ayetlerini yalanlayanlar kitap yüklü merkeplere benzetilmiş, yani zihinde yerleşmesi için anlayışa yakın hissî bir surete bürünmüştür.

Aynı şekilde “Kafirlerin durumu: Ancak çobanın bağırıp çağırmasını duyabilen ve manasını anlamayan hayvanların durumu gibidir”⁴ ayetinde Allah’ın bir olduğunu kabule ve O’na itaat etmeye çağrılmayı kötü karşılamaları ve anlayışlarının kıt oluşu bakımından kafirlerin durumu, sesleri duyan fakat seslerin ne anlama geldiğini anlamayan durumuna benzetilmiştir.⁵

---

¹ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*.s131

² Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s402

³ 62.Cuma:5

⁴ 2.Bakara:171

⁵ Taberi, *Taberi Tefsiri*.c1s399

Bu bölümde anlatılanları şu şekilde özetlemek mümkündür: Allah Teala'nın Kur'an'da kullandığı tekniklerden birisi de mesellerdir. Meseller, belagatta teşbih, istiare, temsil ve darb-ı meselleri de kapsayan çok geniş bir kavramdır. Bunlar, kapalı manaları açarak, zihnin kavramada zorlandığı şeyleri zihne yaklaştırarak ikna edici iletişim için gerekli kavramayı sağlamakta, mesajın anlaşılmasından kaynaklanacak algısal sorunları ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca etkin bir iletişim için gerekli "mesajın kodlandığı şekilde alıcıya ulaşması" ilkesinin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Meseller, alıcıların bildiği kavramlarla şekillendirilmiştir ve böylece Allah ile insan arasındaki iletişimsel referans çerçevesinin genişlemesini de sağlamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak da karmaşık, anlaşılması zor fikirler, insanların zihninde kolaylıkla yer edebilmiştir.

SONUÇ

Günümüzün en popüler, en çok ilgi duyulan alanlarından birisi, iletişim bilimi bunun en çok üzerinde durulan konusu da kişilerarası sözlü iletişim yani konuşmadır. Kısaca “bilgilerin, isteklerin, düşüncelerin karşı tarafa iletilmesi süreci” anlamına gelen iletişim kodlama, algılama, kodaçma, yorumlama ve geri bildirim adı verilen süreçlerden oluşur. Bu sürecin öğeleri kaynak, mesaj, hedef(alıcı), kanal, araç ve geri bildirimdir. Sürecin istenen şekilde sona ermesini engelleyen faktörler vardır ve bu faktörlerin ortadan kaldırmanın yolu etkin, ikna edici iletişim yöntemlerinin uygulanması ve bunu yaparken de mesajın alıcısının özelliklerine dikkat edilmesidir.

Kur’an-ı Kerim’de pek çok konunun, kıssanın ve ifadelerin tekrarı bulunmakta ve Kur’an ilimleri içinde lafız ve mana tekrarları olarak ele alınıp incelendiği görülmektedir. Bu tekrarlar Kur’an-ı Kerim’in iletişimsel özellikleri bakımından son derece önemli iki işleve sahiptir. birincisi, tekrarların ilahi mesajları insanların zihnine yerleştirmede yani te’kidde gördüğü işlev, ikincisi ikna edici iletişim için gerekli olan ilgi ve dikkati sağlamada gördüğü işlevdir. Kur’an’ın hedef kitesini oluşturan kişiler farklı özelliklere sahip olduğundan onların zihninde aynı anlamın oluşmaması algılamadaki farklılıklar adı verilen iletişimsel bir engeli oluşturur. Bu sorunun ortadan kaldırılması ve herkesin aynı şekilde anlamasını sağlamanın yollarından biri ise aynı mesajın farklı şekillerde tekrarlanmasıdır. Bunu en güzel şekilde yerine getiren de mana tekrarlarıdır. Tekrarların ikinci iletişimsel özelliği ikna edici iletişim için gerekli olan ilgi ve dikkati çekmesi, hem kendi hem de arkasından gelen ayetin içeriğine dikkat çekebilmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de yeminler konusu iletişim için son derece gerekli olan pek çok işleve sahiptir. iletişim sürecinde iletişim öğelerinin etkinliğini belirleyen ve iletişimi başarısız hale getiren pek çok faktör iletişimin doğruluğunu teyid etmeyi sağlayan yeminlerle çözüme kavuşmaktadır. 17 surenin başında bulunması bunlardan çok daha farklı bir iletişimsel işleve

sahiptir. Bu işlev, yeminlerle hem üzerine yemin edilenin varlığını hem de yemin konusuna ve konunun önemine dikkat çekmesidir.

Meseller ise Kur'an'ın içerdiği anlamların muhatap (mesajın alıcısı) tarafından anlaşılmasını sağlayarak ikna edici iletişim sürecinin kavrama aşamasının etkin bir şekilde işlenmesini gerçekleştirmektedir. Meseller ayrıca Allah ile insan arasındaki referans çerçevelerindeki kesişen alanın olabildiğince genişlemesine yardımcı olmaktadır. Böylece kapalı anlamlar açılmakta, soyut fikirler somut hale gelmekte ve anlamların zihinde yerleşmektedir ki etkin bir iletişimin gereği de budur. Bununla birlikte Allah Teala da mesellerdeki anlamın iyice yerleşmesi için insanların kolayca anlayabileceği taş, toprak, yağmur, ırmak gibi terimler kullanmış, bu da referans çerçevelerinin kesiştiği alanların daha da geniş olmasına katkı sağlamaktadır.

Görüldüğü üzere bu çalışma sadece Kur'an ve Kur'an'da bulunan teknikleri iletişim açısından incelemenin yanında bunların ikna ve etkin iletişime uygunluğunu anlatarak daha önce gözden kaçırılan bir noktaya da temas etmektedir. Allah'ın insanla iletişimi sadece tekdüze bir iletişim değildir. Bu süreç asırlar sonra tanımı ve ilkeleri bulunan ikna ve etkin iletişim şeklinde işlemektedir. Bunu çok önceden öngören Allah Teala insanlara zor kullanma değil ikna ile yaklaşma ve iletişimde bulunma yolunu seçmiştir. Bu süreçte ikna adına pek çok yenilikler denemiştir. Bu da insan fıtratını ve psikolojisini çok iyi bilen yüce yaratıcının insanlara verdiği değer bir göstergesidir.

Bu çalışmanın diğer çalışmalardan bir diğer farkı, Kur'an'ın iletişimsel olarak çok güzel motiflere sahip olduğunu göstermesidir. Zira Kur'an iletişim araştırmalarına konu olacak örneklerle doludur ve onun aslı itibarıyla iletişimcilere de çok faydalı bilgilere sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak sylenabilir ki, Kur'an iletişimsel açıdan da çok önemli bir kitaptır. Ondaki iletişimsel üslup da tıpkı diğer üsluplarında olduğu gibi muciz bir özellik taşımaktadır. Zira o, insanlarla onların fıtratlarına uygun, kolay anlaşılabilen bir ilahi eserdir. Bu iletişimsel üslubu da daha pek çok araştırmaya konu olacak nitelikte ve gzelliindedir.

KAYNAKÇA

- ALEMDAR, Korkmaz ve Erdoğan, İrfan. *İletişim ve Toplum: Kitle İletişim Kuramları*. Bilgi Yayınları. İstanbul:1990
- ANIK, Cengiz. *Siyasal İnkı. Vadi Yayınları*. Ankara:2000
- BAŞ, Erdoğan. *Kur'an'ın Üslubu ve Tekrarlar*. Pınar Yayınları. İstanbul:2003
- BEKTAŞ, Arsev. *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*. Bağlam Yayıncılık. İstanbul: 2000
- BIÇAKÇI, İlker. *İletişim ve Halkla İlişkiler*. Mediacat Yayınlar. Ankara:2000
- BULUT, Ahmet. "Emsal'ul-Kur'an". *Uludağ ÜİFD*. Sayı:3. Cilt:3. Yıl:1991
- CERRAHOĞLU, İsmail. *Tefsir Usûlü*. TDV Yayınları. Ankara:2003
- EI-CEVZİYYE, İbn Kayyim Şemseddin Muhammed. *Et-Tıbyan Fi Aksami'l-Kur'an*. (tahkik: Şahin-Taha Yusuf). Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye. Beyrut: 1982
- CÜRCANİ, Abdulkahir b. Abdurrahman. *Esraru'l-Belaga*. (tahkik:H.Ritter). Matbaatu Vezareti'l-Maarif. İstanbul:1954
- CÜCELOĞLU, Doğan. *Yeniden İnsan İnsana*. Remzi Kitabevi. İstanbul:2002
- ÇETİN, Abdurrahman. *Hitabet ve İrşad*. Aksa Yayınları. Bursa:1998
- ÇETİN, Abdurrahman. *Kur'an ilimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*. Dergah Yayınları. İstanbul.1982

- ÇÖRTÜ, Meral. *Sarf Nahiv Edatlar*. Marmara ÜİFY. İstanbul:2003
- DEMİRCİ, Muhsin. *Vahiy Gerçeği*. Marmara ÜİF Yayınları. İstanbul:1996
- DOĞAN, Orhan. *Kişilerarası ilişkiler*. Somgür Yayıncılık. Ankara:1993
- DOMENACH, Jean-Marie. *Politika ve Propaganda*. Çev:Tahsin Yücel. Varlık Yayınları. İstanbul:1995
- DÖKMEN, Üstün. *İletişim Çatışmaları ve Empati*. Sistem Yayınları. İstanbul:1999
- DURSUN, Turan. *Kur'an*. Kaynak Yayınları. İstanbul:1992
- EBU ZEYD, Zeyd Nasr Hamid. *İlahi Hitabın Tabiatı:Metin Anlayışımız ve Kur'an İlimleri Üzerine*. Çev:Mehmet Emin Maşalı. Kitabiyat Yayınları. Ankara:2001
- EI-ELMAÎ, Zahid B. Avvad. *Kur'an'da Tartışma Metodları*. Pınar Yayınları. İstanbul: 1984
- ERDOĞAN, İrfan. *İletişimi Anlamak*. Erk Yayınları. Ankara:2005
- EREN, Cüneyt. *Kur'an-ı Kerim'de Edebî Sanatlar*. Aktif Yayınevi. Erzurum: 2003
- EREN, Şadi. *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller*. Işık Yayınları. İzmir:2002
- ERKUŞ, Adnan. *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*. Doruk Yayınları. Ankara
- EROĞLU, Feyzullah. *Davranış Bilimleri*. Beta Basım Yayım. İstanbul:1995

- FİSKE, John. *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev: Süleyman İrvan. Bilim Sanat Yayınları. Ankara:2003
- FREEDMAN, J.L ve D.O. Carlsmith, J.M. . *Sosyal Psikoloji*. Çev: Ali Dönmez. İmge Kitabevi. Ankara:1998
- HACİMÜFTÜOĞLU, Nasrullah. *İcaz ve Belagat Deyimleri*. Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınevi. Erzurum: 2001
- GÖKÇE, Orhan. *İletişim Bilimlerine Giriş*. Turhan Kitabevi. Ankara:2003
- GÜNEY, Salih. *Davranış Bilimleri*. Nobel Yayınları. Ankara:2000
- HALEFULLAH, M.Ahmet. *Kur'an'da Anlatım Sanatı: El-Fennu'l-Kasasi*. Çev: Şaban Karakaş. Ankara Okulu Yayınları. Ankara:2002
- HANÇERLİOĞLU, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi*. Remzi Kitabevi. İstanbul:2000
- İBN ESİR, Ziyauddin Ebu'l-Feth Nasrullah. *Meselu's-Sair fi Arabi'l-Katib ve Şair*. Matbaa-i Amire. Bulak:1282
- İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmail. *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*. Çev: Bekir Karlıağa ve Bedrettin Çetiner. Çağrı Yayınları. İstanbul:1988.
- İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed. *Lisanu'l-Arab*. k-r-r maddesi. Daru Beyrut. Beyrut:1955-1956
- İNCEOĞLU, Metin. *Tutum Algı İletişim*. İmaj Yayınları. Ankara:2000
- Eİ-İSFAHANİ, Ragıb Ebu'l-Kasım el-Hüseyin b. Muhammed. *El-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*. Çaphane-i Haydari. Tahran:1373

- İZUTSU, Toshihiko. *Kur'an'da Allah ve İnsan*. Çev: Süleyman Ateş. AÜİF Yayınları. Ankara:1975.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. *İnsan ve İnsanlar*. Evrim Yayıncılık. İstanbul:1988
- KARAÇAM, İsmail. *Sonsuz Mucize Kur'an*. Çağ Yayınevi. İstanbul:1987
- KASAPOĞLU, Abdurrahman. *Kur'an-ı Kerim ve İletişim*. Nursan Yayınları. İstanbul :2000
- EI-KATTAN, Menna Halil. *Ulumu'l-Kur'an:Kur'an İlimleri*. Çev: Arif Erkan. Timaş Yayınları. İstanbul:1997
- KAZVİNİ, Celaleddin Muhammed. *Telhis:Kur'an Edebiyatı*. Çev: Mehmet Fahreddin Dinçkol. Ebrar Yayınları. İstanbul:1990
- EI-KİRMANÎ, Hamza b. Nasr. *Esraru't-Tekrar fi'l-Kur'an*. Daru'l-İ'tisam. Kahire: 1977
- KOLASA, Blair J. *İşletmeler İçin Davranış Bilimlerine Giriş*. Çev: Fulya Alkar. Fatih Yayınevi. İstanbul:1969
- KONGAR, Emre. *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. Remzi Kitabevi. İstanbul:1995
- KÖKNEL, Özcan. *İnsanı Anlamak*. Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul:1994
- KUTUP, Muhammed. *Kur'an Araştırmaları*. Çev: Akif Nuri. Fikir Yayınları. İstanbul: 1981
- KUTUP, Seyyid. *Kur'an'da Edebî Tasvir*. Çev: İsmail Aslan. Ravza Yayınları . İstanbul:1999

- LAZAR, Judith. *İletişim Bilimi*. Vadi Yayınları. Ankara:2001
- LE BON, Gustave .*Kitleler Psikolojisi*. Çev:Selahattin Demirkan. Yağmur Yayınevi. İstanbul:1974
- MACİT, Nadim.*Kur'an'ın İnsan Biçimci Dili*. Beyan Yayınları. İstanbul:1996
- McQUAIL Denis, Sven WINDAHL.*İletişim Modelleri*. Çev:Mehmet Küçükkurt. İmaj Yayınları. Ankara:1993
- EI-MEVDUDİ, Ebu'l-A'la. *Kur'an'ı Nasıl Anlayalım*. Çev:Bekir Karlıağa. Bir Yayıncılık. İstanbul: 1988
- MİLBURN, Michael A. *Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset*. Çev:Ali Dönmez. İmge yayınları. Ankara:1998
- MUTLU, Erol. *İletişim Sözlüğü*. Ark Yayınevi. Ankara:1998
- NECATİ, M. Osman. *Kur'an ve Psikoloji*. Çev:Hayati Aydın. Fecr Yayınları. Ankara: 1998
- OKİÇ, Tayyip. *Ders Notları* Ankara ÜİF Yayınları. Ankara:1965
- OZANKAYA, Özer. *Toplumbilim*. Cem Yayınevi. İstanbul:1991
- ÖZBEK, Abdullah. *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*. Esra Yayınları. Konya: 1997
- ÖZKAN, Abdullah. *Siyasal İletişim*. Nesil Yayınları. İstanbul:2004
- ÖZSOY, Osman. *Propaganda ve Kamuoyu*. Alfa Yayınları. İstanbul:1998

ÖZTÜRK, Mustafa. *Kur'an Dili ve Retoriği: Kur'an Metninin Dokusu*. Kitabiyat Yayınları Ankara:2002

RAZİ, Fahrüddin Muhammed. *Tefsir-i Kebir*. Çev: Suat Yıldırım ve dğ. Akçağ Kitabevi. Ankara:1993

Es-SABBAĞ, Muhammed b. Lütfi. *Tefsir Usûlü Araştırmaları*. Çev: Ömer Dumlu. Anadolu Yayınları. İzmir:1999

SABUNİ, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefasir*. Enşar Neşriyat. İstanbul:1990

SAKA, Şevki. *Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu*. Seha Neşriyat

SALİH, Subhi. *Kur'an İlimleri*. Çev: M.Said Şimşek. Hibas Yayınları. Konya

SARIÇAM, İbrahim. *H.z. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. DİB:Yayınları. Ankara:2003

SERİNSU, Ahmet Nedim. *Kur'an Nedir?: İnsanın Anlam Arayışı*. Şule Yayınları. İstanbul:1996

SOFUOĞLU, Mehmet. *Tefsire Giriş*. Çağrı Yayınları. İstanbul:1981

SUYUTİ, Celaleddin. *el-Itkan fi Ulumi'l-Kur'an: Kur'an ilimleri Ansiklopedisi*. Çev: Sakıp Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik. Hikmet Neşriyat. İstanbul:1987

ŞANVER, Mehmet. *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*. Pınar Yayınları. İstanbul:2004

ŞENGÜL, İdris. *Kur'an Kıssaları Üzerine*. Işık Yayınları. İzmir:1994

TABERİ, Ebu Cafer. *Taberi Tefsiri*. Çev:Kerim Aytekin ve Hasan Karakaya.
Hisar Yayınevi.İstanbul:1996

TUTAR, Hasan.*Genel İletişim*. Nobel Yayınları.Ankara:2003

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi:Devirler, İsimler, Eserler ve Terimler.
Dergah Yayınları. İstanbul:1998

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Türk Tarih Kurumu Basımevi.Ankara:1988

ULUTÜRK, Veli.*Kur'an-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor*. Nil Yayınları. İzmir:
1994

ULUTÜRK, Veli.*Kur'an'da Temsilî Anlatım*.İnsan Yayınları.İstanbul:1995

YAZIR, M.Hamdi.*Hak Dini Kur'an Dili*.Sadeleştiren:İsmail Karaçam, Emin Işık
vd. Azim Dağıtım-Yayıncılık.İstanbul.

YILDIRIM, Suat.*Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*.Ensar Neşriyat.
İstanbul: 1983

YILDIZ, Şerife.*Dil Kültür İletişim ve Medya*.Sinemis Yayınları.Ankara:2005

ZERKEŞİ, Bedrüddin Muhammed b. Abdillah.*el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an*.
(tahkik: İbrahim Muhammed Ebu'l-Fazl). Daru'l-İhyai'l-Kütübî'l-
Arabiyye. Mısır:1957-1958

ZEYDANİ, Abdulkerim .*İslam Davetçilerine*. İkbal Yayınları. Çev: Nezir
Demircan. Ankara

ZILLIOĞLU, Merih.*İletişim Nedir?*. Cem Yayınevi.İstanbul:2003

MAKALELER

HOVLAND, Carl. "Kaynağın Güvenilirliği ve Haberleşmenin Etkinliği Üzerindeki Etkisi" .*Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*.Der:Ünsal Oskay AÜSBF Yayınları. Ankara:1969

LERNER, Daniel. "Propagandada Etkinlik Şartları Ve Değerlendirme" *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*. Der:Ünsal Oskay AÜSBF Yayınları. Ankara:1969

SCHRAMM, Wilbur. "Haberleşme Nasıl İşler?" *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*.Der:Ünsal Oskay.AÜSBF.Ankara.1969

ŞİMŞEK Mehmet Ali. "İletişim Unsurları Açısından Vahiy". *Cumhuriyet Üniversitesi İFD*. Sayı16 Yıl:2003.s393-415

TURAN, Abdalbaki. "Kur'an-ı Kerim'de Yeminler" *Selçuk Üniversitesi İFD*. Sayı:2 Yıl:1986 s.97-115

YILMAZ, Hüseyin. "Kur'an'ın Işığında İslam'a Davet".*Cumhuriyet Üniversitesi İFD* Sayı:1 Sivas:1996.s:333-346